АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНЦІОНУВАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції

21–22 травня 2026 р.

ESSENTIAL ISSUES OF LANGUAGE AND LITERATURE FUNCTIONING IN MODERN POLYCULTURAL SOCIETY

Proceedings of the Xth international scientific-practical conference

21–22 May 2026

Запоріжжя, 2026

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мукачівський державний університет
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Приватна установа «Інститут прикладної педагогіки»
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ГО «Прогресильні»
Бюро перекладів TUE-Translate
Liepaja Academy of Riga Technical University (Latvia)
Stefan cel Mare University of Suceava (Romania)
Konstantin Preslavsky University of Shumen (Bulgaria)
Public Organization «Mittetulundusühing VitaTiim» (Estonia)
Georgetown University (USA)
Escola Secundária Fernando Lopes Graça (Cascais, Portugal)
Institute of Lithuanian Scientific Society (Lithuania)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНЦІОНУВАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції

21–22 травня 2026 р.

ESSENTIAL ISSUES OF LANGUAGE AND LITERATURE FUNCTIONING IN MODERN POLYCULTURAL SOCIETY

Proceedings of the Xth international scientific-practical conference

21–22 May 2026

Запоріжжя, 2026

УДК81ʾ24:316.74(06)

Рекомендовано до друку
Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 17 від 23.06.2026 р.)

Редакційна колегія:
Наталя Фалько – доктор психологічних наук, професор;
Наталя Глебова – доктор соціологічних наук, професор;
Тетяна Сіроштан – кандидат філологічних наук, доцент;
Юлія Надольська– кандидат педагогічних наук, доцент;
Сергій Пачев – кандидат історичних наук, доцент;
Олег Предместников – доктор юридичних наук, професор;
Тетяна Коноваленко – кандидат педагогічних наук, доцент;
Зоя Митяй – кандидат філологічних наук, доцент;
Людмила Афанасьева – кандидат філософських наук, доцент.

А43 Актуальні проблеми фунціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 21–22 травня 2026 р.). Запоріжжя: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2026. 340 с.

У збірнику оприлюднено матеріали учасників конференції «Актуальні проблеми фунціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві», яка відбулася 21–22 травня 2026 р.

Збірник призначено для наукових працівників, студентів, аспірантів, викладачів навчальних закладів різних рівнів.

У тезах збережено орфографію та пунктуацію авторів.

За достовірність та оригінальність матеріалу відповідальність покладається на авторів.

УДК 81ʾ24:316.74
(06)
© Авторський колектив, 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ГНОСЕОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА 11

Дємєнєва О. В., Камишова Т. М. Методологічний інструментарій дослідження сучасного політичного дискурсу: лінгвістичний аспект ……11

Зигало Є. А. Мовна рефлексія в інтернет-просторі.....15

Журавель І. В. Особливості використання складних речень у художній прозі Василя Слапчука ……. 18

Котенко О.В. Стилістична функція конотативної лексики у творах Ірен Роздобудько …….. 23

Кравченко О. Л., Куцевська О. С. Джерела слоганів брендованої продукції українських онлайн-медіа як відображення редакційної політики …… 28

Митяй З. О. Маркування гендерної чутливості фемінітивів у сучасному мовленні …….35

Сіроштан Т. В. Твори А. Крісті як джерело вивчення лексики детективного жанру ……..39

Стрельнікова В.О. Лінгвістична репрезентація сексизму в сучасній англійській мові 43

СЕКЦІЯ 2. ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ У СУЧАСНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ 46

Білобровська К. О. «Рубікон» персонажів творів Б. Антоненка-Давидовича…… …….46

Жигоренко І. Ю. Нові імена в німецькій літературі: Тіян Сила ……..52

Колесникова Л. Л. Вербалізація концепту «дім» у народнопісенному дискурсі ……..56

Колінько О. П. Українська література і глобалізація: pro et contra ……..59

Мажара Н. С. Своєрідність позицій наратора у спогадах Д. Стельмаха «Скелети в письменницьких шафах» ……..64

Огульчанська О. А. Між коханням і архівом: онтологія речей і суб'єктивного часу в романі Орхана Памука "Музей невинності" …….....69

Татарган В. О. «Пісня про рушник» А. Малишка: гендерний аспект музичної інтерпретації поезії 72

Толстеньова Я. С. Трансформація художнього слова в сучасній музиці (на прикладі вірша В. Симоненка «Ти знаєш, що ти – людина») 75

Khalabuzar O. Comparative analysis of phonetic and stylistic features of the political rhetoric of Donald Trump and Kamala Harris …… 79

СЕКЦІЯ 3. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ 83

Байтерякова Н. Ю. Лексичний компонент і перекладацькі стратегії викладання теми "Human Rights" для студентів-філологів ……..83

Бутрим О. В. Створення ситуацій успіху на уроках англійської мови …..88

Воровка М. І. Культура професійного мовлення викладачів і викладачок як складник педагогічної майстерності ……...91

Глазкова І. Я., Михальова М. С. Від тривоги до залученості: соціально-емоційне навчання у вивченні мов ……..93

Кардашова О. Г. Гейміфікація навчання англійської мови із застосуванням ШІ-технологій ……...97

Кравчук А. В., Сіроштан Т.В. Роль інтерактивних завдань з риторики на уроках української мови в старших класах……..……102

Лемещенко-Лагода В. В. Метод TBL як засіб формування іншомовної професійної компетентності здобувачів економічних спеціальностей ……105

Myroievska A., Nadolska Yu. The use of YouTube video hosting as a means of lexical semantization in English lessons for senior students ……109

Надольська Ю.А., Єпіфанцева Л.А. Розвиток креативного письма здобувачів у процесі вивчення німецької мови в закладах вищої освіти 112

Нищета В. А. Ключова компетентність навчання впродовж життя в новій українській школі й мовленнєва основа її 115

Поповська К. М. Гейміфікація як засіб формування іншомовної граматичної компетентності старшокласників ……121

Сверлович В. І., Надольська Ю. А. Розвиток писемної компетентності старшокласників у процесі навчання англійської мови з використанням блогових технологій ……125

Сєчіна Т. В. Внутрішньопредметні й міжпредметні зв'язки у навчанні в профільній середній школі виражальних риторичних засобів ……130

Хоменко Н. Д. Рок-музика як інноваційний ресурс у формуванні іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти ……..135

Шершньова О.В. Викладання української мови в умовах полікультурного середовища: інноваційні підходи ……..138

СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 142

Баранцова І. О. Особливості англійської літератури XX–XXI століть та проблеми її перекладу 142

Бєляєв А. О., Камишова Т. М. Локалізація відеоігор як різновид аудіовізуального перекладу 145

Зіненко Н. В. Teaching consecutive interpretation as a technique for multilevel events 149

Кадуліна І. С., Камишова Т. М. Перекладацькі трансформації у перекладі правових актів ЄС у сфері оподаткування……152

Камишова Т.М. Структура термінополя «CRIMES» та перекладацькі підходи до його відтворення 159

Приходько І. М. Види асиметрії у міжкультурній комунікації 162

Сахацька О. О. Проблеми перекладу в сучасному суспільстві та їх вплив на медіаграмотність учнів закладів загальної середньої освіти ……..168

Стародуб А. А., Камишова Т. М. Метафора та її переклад у романі В. Е. Шваб «Незриме життя Адді Лярю»: перекладознавчий аналіз ……171

СЕКЦІЯ 5. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ СТУДІЇ У ФОКУСІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК 175

Avramenko R. V. Feminatives in the Ukrainian language as a tool of gender sensitivity and European integration: experience of teaching foreign languages …...175

Асанова О. В. Європейські освітні стандарти у підготовці майбутніх учителів початкової школи ……179

Береговий А. Д. Інтеграція STEM-освіти в початковій школі: європейський досвід та українські перспективи ……...183

Bespalova N. S. The European integration vector of primary education development in Ukraine ……186

Havrylenko R. S. AI, VR, AR in the EU: best EU practices for Ukraine …….190

Галь Б.О. Зауваги до класифікації «додержавних політичних спільнот» М. ван Кревельда 193

Голуб О. В. Англомовні тексти як інструмент виховання ключових європейських цінностей у старшій школі ……197

Гончарова О. А., Маслова А. В. Модуль Жана Моне як інструмент поширення європейських цінностей у вищій педагогічній освіті України 201

Goriachkin P. Development and implementation of software for industrial Wi-Fi network monitoring ……...204

Гулевич І.С. Сучасні кіберзагрози веб-додатків: європейський контекст..206

Гулевич С. Ю. Flutter vs React Native: європейський контекст кросплатформної розробки ……...….209

Zaretskyi R. D. Enterprise personnel development under conditions of Ukraine`S European integration ……214

Коноваленко Т. В. Потенціал міжнародних проєктів щодо вдосконалення міжкультурної комунікації і полікультурного освітнього контексту 218

Крилова А.М., Шкода Н.А. Цифровізація музейної освіти: європейський досвід та українські практики ……221

Lukianova M. I. Gamification in education as a tool for engaging students: experiences from European Union countries ……225

Маслова М.М. Євроінтеграційні процеси як чинник формування ціннісних орієнтацій молоді 229

Нікітічев Д. В. Роль учителя у реалізації дитиноцентрованого навчання: європейський досвід ……...233

Пачев С. І., Пачева В. М. Роль Вишеградської групи у євроінтеграції Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії …….237

Подшивалкіна В. Російськомовний дискурс на пострадянському просторі: соціологічне дослідження випадку ……240

Помазан Д.Ю. Проблематика деколонізації, культурного релятивізму та прав людей під час викладання історії Європейського Союзу 245

Примін А. М. Джузеппе Мацціні як ідеолог італійського націоналізму …248

Прудіус О. Л. Вплив європейських цінностей на суспільно-політичні процеси Галичини під час "Весни народів" ……..251

Романова В.В. Інноваційні підходи до навчання іноземної мови в початковій школі: європейський досвід 254

Самойлов С. М. Гейміфікація навчання як новітня європейська практика ……...257

Степаненко К. А. Розвиток англомовної компетентності в говорінні старшокласників: порівняльний аналіз державних стандартів України та CEFR 260

Тахтарова М. Г. Формування англомовної лексичної компетентності старшокласників відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти ……257

Федюніна О.І. Європейські цінності як мета і ресурс підготовки сучасного вчителя української мови та літератури 268

Шубін Є.О. Педагогічні підходи до формування цифрової компетентності здобувачів професійної освіти в умовах євроінтеграції 271

СЕКЦІЯ 6 ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 275

Андрющенко О. Ю., Вишневський О. О. Мова як простір гідності, гуманізму та життєстійкості в умовах війни: соціально-філософський вимір...275

Глебова Н. І., Синягівська В. Г. Полікультурне суспільство та технології життєстійкості: мовні, соціальні та екологічні виміри в умовах війни …….282

Глинська Л. Ф., Горностай Д. В., Черненко Є. О. Мова як філософсько-правовий чинник збереження ідентичності в умовах війни та вимушеного переміщення ……286

Глушков Д. В. Вплив алгоритмічних фільтрів на трансформацію мовної комунікації та когнітивну автономію суб'єкта в епоху постправди ……290

Дурдо О.І. Інформаційна війна в Україні: філософсько – правові аспекти впливу на суспільну свідомість 293

Знаменський Д. Трансформація свідомості людини і суспільства в умовах війни: філософсько – правовий аспект 297

Кашпрук Ю. М. Ромська громада Вінницької міської територіальної громади: між традицією, викликами та шляхом до інтеграції …….301

Макодрай П.А. Житлова політика незалежної України: філософсько-правові засади та механізми реалізації ……..307

Нікітенко О. І., Журавель В. В. Журавель І. В., Кримчанін Б. А. Нормативно-правове регулювання реалізації мовної політики у сфері забезпечення державної безпеки України правоохоронними органами 311

Порубянський А.В. Феномен голодомору в Україні: філософсько-етичний аналіз 315

Предместніков О.Г. Адвокатська діяльність у сучасному суспільстві: філософсько – правовий вимір.....319

Скребовська С. В., Ігольников О.Є. Етика цитування: правове забезпечення оригінальності в наукових дослідженнях у сучасному цифровому просторі ...323

Ступін Н., Глинська Л. Сучасні проблеми православно-церковного життя в Україні ……..……326

Цибульський І., Афанасьєва Л. Релігійна етика як предмет філософської рефлексії ……..……329

Цюрупа М. В. Мовне середовище і мовна культура – фактори здорового духовного життя суспільства …….322

Чичановський І. О. Триєдина ідентичність як філософсько-правовий механізм збереження соціокультурної цілісності в умовах війни …….338

Шевчук А.В. Формування освіченого громадянства в Україні: філософсько–правові засади та європейські цінності .....342.

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ГНОСЕОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

О. В. Дємєнєва,
Т. М. Камишова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Методологічний інструментарій дослідження сучасного політичного дискурсу охоплює лінгвістичні підходи, серед яких основне місце належить дискурс-аналізу, а також когнітивному та риторичному підходам. Завдяки своїй універсальності ці методи ефективно застосовуються у вивченні різноманітних типів мовленнєвих стратегій. Політичний дискурс відіграє провідну роль у сучасному світі, виконує функції впливу, інформування, оцінки ситуації та боротьби за владу. Політичний дискурс відображає суспільні процеси та формує картину світу, чим зумовлює потребу в комплексному лінгвістичному дослідженні на когнітивному, риторичному та дискурсивному рівнях.

Аналіз політичного дискурсу зазвичай охоплює чотири взаємопов’язані методологічні рівні: онтологічний, аксіологічний, гносеолого-квантитативний та міждисциплінарний. Пріоритетним при цьому є онтологічний рівень, оскільки саме він зумовлює вибір конкретних методів дослідження. Зокрема, у межах цього рівня когнітивний підхід зосереджується на ментальній природі метафори, тоді як риторичний - на її вербальному втіленні.

Практичне значення застосування лінгвістичних методів дослідження політичного дискурсу полягає в можливості глибокого розуміння сучасної світової політичної картини. Протягом історії, від античності до сьогодення,

політичний текст залишається ключовим інструментом впливу на суспільну свідомість та засобом концептуалізації політичної реальності. Виступ політичного діяча постає як складна мовно-інформаційна конструкція, спрямована на переконання аудиторії та легітимізацію певних політичних інтенцій.

Методологія порівняння підходів до вивчення політичного дискурсу базується на поєднанні загальнонаукових (описовий, порівняльний) та лінгвістичних методів (морфологічний, синтаксичний, семантичний аналіз). Метод кількісного підрахунку дозволяє встановити частотність застосування конкретного методу, а лінгвістична інтерпретація медіавиступів допомагає розкрити стратегічні наміри політика.

У XXI ст. риторичний підхід, що розглядає політичну мову як інструмент трансформації поглядів електорату, набув нового сенсу. Цей метод фокусується на аналізі аргументації та маніпулятивних прийомів, що спрямовані на агітацію та відволікання аудиторії. Риторичний аналіз дозволяє експлікувати приховані наміри промовця, оцінити рівень його взаємодії з аудиторією та виявити стратегії впливу на засадничі ціннісні орієнтири, такі як свобода чи справедливість.

Лінгвістика XXI ст. вивчає в політичному дискурсі лексичні, морфологічні, синтаксичні, інтонаційні прийоми мовної діяльності, шляхи та підходи мовних стратегій та тактик, що мають одну мету - переконання мас у правоті політичного діяча та відстоюванні його позиції. Лінгвістичні підходи до політичних текстів полягають у з'ясуванні способів мовного мислення, мовних засобів та прийомів представлення загальної картини світу.

Аналіз інтонаційних прийомів демонструє рівень емоційності політичної мови, що дозволяє промовцю яскравіше висловити свою позицію. Під лексико-граматичними прийомами розуміються морфологічні засоби, представлені ступенями порівняння прикметників, підсилювальними частками та модальні конструкціями, які також виражають емоції у політичному дискурсі [1, с. 25].

Використання епітетів, гіпербол, метонімій та метафор слугує інструментами аргументації, що вербалізують абстрактні політичні концепти. Важливу роль відіграють синтаксичні прийоми: риторичні питання, анафора й повтори, які фокусують увагу на пріоритетних проблемах.

Когнітивний аналіз політичних текстів, представлений у працях М. Фуко та Г. Лассуелла, досліджує комунікативну взаємодію між промовцем та аудиторією, викриваючи механізми впливу на електорат. Когнітивний метод ґрунтується на твердженні, що існує тісний зв'язок між сприйняттям, мовою, діями, пам'яттю, що визначають сутність людського мислення [2, с. 89]. Лінгвокогнітивний метод аналізу політичного дискурсу вивчає походження, появу політичних образів у лінгвістичних структурах, притаманних певним соціальним групам суспільства. Цей метод дозволяє змоделювати судження, цінності, уявлення соціальних груп про політичну обстановку у суспільстві та світі, думки про політичних лідерів як частини політичної картини.

Аналіз політичного дискурсу із застосуванням когнітивного методу зводиться до дослідження фреймів, концептів та метафоричних моделей. Когнітивний метод вивчає процеси мислення та діяльності людей, моделюючи політичну обстановку у суспільстві.

Дискурс-аналіз виходить за межі вивчення окремих речень, аналізуючи мовну діяльність як соціокультурну взаємодію. Дискурс-аналіз дає якісніше дослідження політичного дискурсу, ніж традиційні лінгвістичні методи дослідження. Мета дискурс-аналізу полягає у виявленні дискурсивної формації серед великої кількості текстів політичних виступів з визначенням як місця виступу та рівня електорату, так і постаті політичного діяча [5, с. 152].

Дискурс-аналіз XXI ст. базується на дослідженнях функцій мови у соціокультурному просторі. У прагмалінгвістиці дискурсивний аналіз розглядається як спосіб дослідження мовної діяльності людини: обміну інформацією, застосування різноманітних комунікативних стратегій, усної та письмової практики спілкування [4, с. 157]. Сучасний дискурс-аналіз відкидає постулати формально-структурної лінгвістики, яка передувала йому та створила

умови для його появи. У межах функціоналізму дискурсивний аналіз представляє мову як систему знаків, необхідних для здійснення завдань, цілей і намірів комуніканта.

Таким чином, дискурс-аналіз, когнітивний та риторичний методи дослідження політичного дискурсу доповнюють один одного. Риторичний метод аналізу за вербальні способи переконання, тоді як когнітивний фокусується на ментальних процесах моделювання дійсності. Дискурс-аналіз інтегрує ці дані, дозволяючи зрозуміти функції мови, пов'язані з отриманням та утриманням влади над аудиторією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмут А. Й., Борисик І. В., Олійник Г. П. Інтонація як засіб мовної комунікації. К.: Наукова думка, 1980. 128 с.

2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні: Навч. посібник для студентів філол. спеціальностей. Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М. Гоголя, 2012. 217 с.

3. Ільченко М. Маніпулятивність як складова стратегій англомовного електорального дискурсу (на матеріалі передвиборчих дебатів). Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгістика». Вип. 12. Херсон: ХДУ, 2010. С. 316-322.

4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.

5. Burson, H. Beyond PR: Redefining the Role of Public Relations. New York: Randome House, 2000. 203p.

Є. А. Зигало
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МОВНА РЕФЛЕКСІЯ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ

Стрімка цифровізація суспільства та перенесення значної частини комунікації в онлайн-площину спричинили трансформацію мовленнєвої поведінки сучасної людини. В умовах інтернет-простору мовлення перестає бути лише засобом передачі інформації. Вона стає об'єктом постійного спостереження та аналізу з боку самих користувачів. Фахівці вказують на те, що комп'ютерно-опосередковане спілкування активізує процеси саморефлексії, оскільки кожен письмовий вияв у мережі фіксується і стає об`єктом оцінки спільноти [5, с. 331]. Мовна рефлексія в інтернет-просторі виступає механізмом дотримання етичних норм та «нетикету», запобігаючи поширенню мови ворожнечі та деструктивної поведінки.

Мовна рефлексія в традиційному понятті визначається як здатність людини усвідомлювати власне мовлення, аналізувати його відповідність нормам, комунікативній ситуації та меті спілкування. У цифровому середовищі це поняття розширюється: рефлексія стає не лише засобом самоконтролю, але й інструментом формування власної віртуальної ідентичності. Центральним поняттям тут є категорія «мовної особистості», яка розглядається як суб'єкт, що володіє сукупністю здатностей до створення і сприйняття мовленнєвих творів [3, с. 23]. Оскільки комунікація в соцмережах позбавлена багатьох паралінгвістичних засобів (інтонації, міміки), все навантаження лягає на вербальний компонент та його графічні замінники. Це спонукає користувача ретельніше вибирати мовні засоби для точнішого донесення інформації та уникнення можливих непорозумінь [1, с. 76].

Інтернет-комунікація – це специфічна знакова система, яка поєднує ознаки усного та писемного мовлення, функціонує в умовах мультимедійності та

інтерактивності [7, с. 38]. Психолінгвістичні параметри цього середовища визначаються ефектом «присутності за відсутності». Анонімність або псевдоанонімність стимулює відкритість, але водночас може знижувати рівень відповідальності за висловлене, провокуючи порушення етичних і мовних норм [2, с. 53]. Гіпертекстуальність змінює структуру сприйняття: мовлення стає більш фрагментарним, кліповим, лаконічним. В інтернет-просторі виникла гібридна форма – «писемне розмовне мовлення», де користувачі пишуть так, як говорять. В результаті виникає гібридна форма «писемного розмовного мовлення», де користувачі пишуть так, як говорять, застосовуючи абревіатури або слідуючи фонетичному принципу [7, с. 142].

Проявами мовної рефлексії в інтернет-просторі є різні форми метамовних коментарів. Найпомітнішою з них виступає «грамар-нацизм» – агресивне акцентування на виправленні помилок у текстах співрозмовників [1, с. 78]. Окремо виділяються запити про допомогу (краудсорсинг лінгвістичних знань), коли користувачі звертаються до спільноти з питаннями щодо правильного перекладу чи вживання висловів. В українському сегменті мережі широкого розголосу набули дискусії щодо фемінітивів та змін у правописі, які стали маркерами мовної рефлексії, що відображає цінності суспільства [4, с. 305].

Важливою формою є самовиправлення та автокорекція. Технічна можливість редагувати повідомлення сприяє усвідомленню помилок і дозволяє переглянути написане вже після факту його створення (post factum). Це проявляється у використанні функції «Редагувати», астериск-корекції (виправлення зі зірочкою в чатах) та вибаченнях за якість мовлення через фрази-хеджі. Графічна рефлексія реалізується через використання іронічних лапок, специфічного регістру та емодзі, що дозволяє автору дистанціюватися від тексту або пом’якшити його тональність [3, с. 84].

В умовах соціокультурних змін перехід на українську мову в соціальних мережах часто є свідомим рішенням, що сприймається як спосіб утвердження власної ідентичності [4, с. 307]. Етична рефлексія проявляється у реакції на мову ворожнечі (hate speech) та маніпуляції. Користувач може виступати як

модератор дискусії, критикуючи агресію, або обирати стратегію відмови від комунікації задля збереження психологічного комфорту та дотримання етикету спілкування [6, с. 112].

Мовна рефлексія в інтернет-просторі є багатогранним і складним явищем, яке охоплює самоаналіз, самоконтроль і самокорекцію в мовленнєвій поведінці. Вона виходить за межі простої грамотності й стає невід'ємною частиною медіаграмотності та інформаційної гігієни сучасної особистості. У цифровому світі поступово формується рефлексивна мовна особистість, котра здатна адаптувати своє мовлення під різні контексти та свідомо конструює власний образ у віртуальному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдієвська К. О., Баранова С. В. Комунікація в соцмережах: мовний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 1(25). С. 76–79.

2. Атаманчук Н. М. Інтернет-залежність і механізми психологічного захисту підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 51–60.

3. Дика Н. М., Сафарян С. І., Глазова О. П. та ін. *Мовна особистість сучасного вчителя в системі неперервної педагогічної освіти*: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. М. Дикої. Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 148 с.

4. Каленюк С., Громова Н., Деміхова С. Українська мова в інтернет-просторі: нові тенденції та виклики. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 10(28). URL: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10(28)-302-310

5. Немеш О. М. Психологічний аналіз комп’ютерно-опосередкованої комунікації. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць Кам’янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. 2014. Вип. 25. С. 329–343.

6. Радевич-Винницький Я. *Етикет і культура спілкування*: Навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 291 с.

7. Чемеркін С. *Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси*. Київ, 2009. 240 с.

І. В. Журавель
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА

Незважаючи на значну кількість спеціальних лінгвістичних розвідок з теорії складного речення, в українському мовознавстві недостатньо уваги приділено функціонуванню складних синтаксичних конструкцій у різних стилях мовлення. Зокрема, складні речення становлять органічну ланку в загальній системі стилістичних виражальних засобів мовлення в художньому стилі. Особливості будови складних речень використовуються письменниками як засіб досягнення комунікативної чи стилістичної мети. Саме з цього боку вони найменше вивчені і потребують ґрунтовного дослідження.

Особливої уваги заслуговують романи та повісті сучасного українського письменника Василя Слапчука, в яких майстерно поєднуються риси класичних психологічних, сімейно-побутових творів та їх іронічне обігрування за законами роману постмодерного.

В художньому мовленні Василя Слапчука складні речення посідають чільне місце. Письменник використовує всі різновиди складних речень.

Зокрема, в творчості Василя Слапчука представлені складносурядні речення трьох типів: з єднальними сполучниками, з зіставно-протиставними та розділовими (за класифікацією складносурядних речень М. Я. Плющ [2, с. 373-376]).

Серед складносурядних речень з єднальними сполучниками в творах Василя Слапчука переважають речення зі сполучником **і**, за допомогою якого виражаються єднальні відношення: а) єднально-перелічувальні: *“Совість його була спокійна,* ***і*** *сам він був щасливий”* [4, с. 52]; б) єднально-поширювальні: *“До потерпілих прилучилися співчуваючі,* і *за якусь частинку зібрання*

поштових скриньок нагадувало міні-мітинг або ж мітинг у зародку" [5, с. 60]; в) єднально-наслідкові: *"Щось у пшениці майнуло, **і** листоноша угледіла перед собою величезного пса" [5, с. 27]*.

Найчастіше вживаються речення з протиставним сполучником **а** зі значеннями: а) протиставлення: *"Біль приходить і відходить, **а** сумніви залишаються"* [4, с. 50]; б) зіставлення: *"Ще жодним рухом не виявив пес ворожих намірів, **а** на душі в жінки зробилося мулько"* [5, с. 28]. Письменник активно використовує для протиставлення і сполучник **але**: *"Усі риби дуже серйозні, **але** слухати їх страшенно смішно"* [4, с. 102].

У творах Василя Слапчука функціонують всі типи складнопідрядних речень (за класифікацією О. Д. Пономарева [3]).

Серед підрядних з'ясувальних речень переважають конструкції, в яких підрядні частини відносяться до опорних слів-дієслів зі значеннями: а) мислення: *"Ніколи не думав, **що** людська ввічливість може бути такою обтяжливою"* [4, с. 55]; б) відчуття, сприймання: *"Відчуває Ого, **як** за його невидимі крила за плечима вітерець чіпляється, до польоту заохочує"* [4, с. 132]; в) значення дії: *"Недавно влада вирішила продемонструвати, **що** пам'ятає про старше покоління митців"* [4, с. 132]; г) мовлення: *"Хоча подейкували в селі, **що** загинув Тихонів дід інакше"* [5, с. 16]; д) психічного стану: *"Тебе мама розшукує, переживає, **що** ти запізнишся на конкурс"* [4, с. 59]; є) сподівання, віри: *"Я чекав, **що** бабця відмовиться"* [4, с. 141]; ж) волевиявлення, спонукання: *"Ого делікатно нагадав, **що** йому заборгували за півроку"* [4, с. 120]. Ми бачимо, що найбільш активно письменник використовує сполучники та сполучникові слова ***що*** і ***як***. Зрідка зустрічаються в творах Василя Слапчука речення з опорними словами, вираженими прикметниками, дієприкметниками та словами категорії стану.

В художньому мовленні Василя Слапчука використовуються два типи підрядних означальних речень. Широко вживаються присубстантивно-означальні підрядні речення: а) атрибутивно-видільні: *"Але **таку** ви метаморфозу відчибучили, **яка** весь мій педагогічний досвід під сумнів*

ставить” [4, с. 201]; б) атрибутивно-приєднувальні: *“Ого все ще не зводив очей із дверей,* ***що*** *зачинилися за татом”* [4, с. 136]. Засобами граматичного та змістовного зв’язку в них найчастіше виступають сполучні слова ***який і що***. Призайменниково-означальні підрядні речення представлені поодинокими випадками.

Письменник широко використовує всі типи складнопідрядних речень з підрядними обставинними, крім складнопідрядних речень з підрядними наслідку. Найбільше представлені складнопідрядні речення з підрядними часу, мети, умови та способу дії. Зрідка зустрічаються складнопідрядні обставинні речення з підрядними причини, допусту та місця.

Підрядні часу в творах Василя Слапчука пов’язуються з головним реченням найчастіше за допомогою сполучників ***коли, як, поки*** і вказують: а) на відношення одночасності: *“****Коли*** *медики на чолі з Цією увірвалися до квартири, щасливий І стояв посеред кімнати зі срібною трояндою в руці”* [4, с. 246]; б) на відношення послідовності: *“****Поки*** *ти не народився, всі любили тільки мене”* [4, с. 45].

Підрядні мети найчастіше приєднуються до головної частини сполучником ***щоб,*** *рідше -* ***аби:*** *“****Щоб*** *не зустрітися з котроюсь із мурашок очима, знову перекидаюся на спину”* [4, с. 68]; *“Нагріла води,* ***аби*** *вона попрала пелюшки”* [5, с. 156].

В творах Василя Слапчука виявлено два типи складнопідрядних речень з підрядними умови: а) речення, що виражають дійсну умову, при можливості реалізації якої може відбутися дія: *“* ***Якщо*** *мама тебе відпустить - підемо скупнемося”* [4, с. 12]; *“****Як*** *заспіває, то всі кругом плачуть”* [4, с. 161]; б) речення, які вказують на нереальну умову, що не може здійснитися: *“****Якби*** *я була джерелом, то вийшла б до тебе”* [4, с. 214]; *“****Коли*** *густий дощ, тоді риби літають”* [4, с. 102]. Письменник використовує в таких конструкціях сполучники ***якщо, якби, коли, як.***

Серед складнопідрядних обставинних речень з підрядними способу дії представлені всі три типи речень: а) з підрядними дії та стану зі сполучниками

що, щоб, ніби: *“А ти говориш,* ***ніби*** *я вже все розумію”* [4, с. 51]; б) з підрядними міри або ступеня здебільшого зі сполучником ***що***: *“Ніхто зник так швидко,* ***що*** *вистрибнув із взуття”* [4, с. 234]; в) із підрядними порівняльними зі сполучниками ***як, ніби, мов, наче***: *“Поміж батьків літали блискавиці та іскри,* ***ніби*** *це були два електроди”* [5, с. 41].

Поряд зі складними реченнями, в граматичній організації яких найважливішу роль відіграють сполучники, у мовленні Василя Слапчука вживаються також безсполучникові складні речення. Можемо виокремити речення з однотипними та з різнотипними частинами.

До безсполучникових складних речень з однотипними частинами належать речення “однорідного складу, що характеризуються перелічувальною інтонацією, за допомогою якої об’єднуються в одне ціле їхні предикативні частини” [2, с. 390]. Предикативні частини цих речень однорідно незалежні і співвідносні із частинами складносурядних речень: *“Зорі густим ластовинням красувалися на нічному небі, круглий місяць ховався десь за хатами”* [5, с. 22]. Безсполучникові складні речення з різнотипними частинами - “це складні речення неоднорідного складу, предикативні частини яких поєднуються в одне ціле зумовленою та пояснювальною інтонацією” [2, с. 392]. Предикативні частини в таких реченнях співвідносні з частинами складнопідрядного речення: *“Лариса й раніше не відзначалася врівноваженим характером, її тонка натура відгукувалася на новий Місяць, на магнітні бурі, на сонячну активність, на затяжний дощ…”* [6, с. 62].

Аналіз творів Василя Слапчука виявив, що письменник широко використовує в художньому мовленні складні речення. Вони характеризуються можливістю деталізувати висловлені думки, давати додаткові відомості про предмет мислення, вільніше оперувати засобами виразності, не виходячи за межі одного речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.

2. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища школа, 2001. 432 с.

3. Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 2008. 488 с.

4. Слапчук В. Д. Клітка для неба. Повісті. Київ: Факт, 2006. 280 с.

5. Слапчук В. Д. Сліпий дощ. Роман. Київ: Факт, 2003. 336 с.

6. Слапчук В. Д. Дикі квіти. Роман. Київ: Факт, 2004. 296 с.

7. Христіанінова Р. О. Відображення та вербалізація об’єктивних змістів у складнопідрядних реченнях. /*Українська мова.* 2014. № 3. С. 31-43.

8. Христіанінова Р. О. Лінгвістичний статус безсполучникових складних утворень. *Наукові записки НаУКМА. ФІлологічні науки.* 2014. Т. 164. С. 33-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2014_164_9

О. В. Котенко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ КОНОТАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРАХ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

У сучасному мовознавстві дедалі більшої уваги набуває проблема функціонування конотативної лексики в художньому тексті, оскільки саме вона забезпечує глибину емоційного та смислового наповнення висловлювання [3, с. 45]. Особливо показовим у цьому аспекті є художній доробок Ірен Роздобудько. У художній мові письменниці конотативна лексика відіграє не лише номінативну, а й виразно експресивну роль.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що конотативна лексика, будучи важливим складником індивідуального стилю письменника, дозволяє, з одного боку, передати найтонші відтінки емоційного стану персонажів, а з іншого – сформувати особливу атмосферу художнього світу твору [2, с. 78].

Метою дослідження є аналіз стилістичних функцій конотативної лексики у прозових творах Ірен Роздобудько.

Як відомо, конотація, поряд із денотативним значенням слова, включає додаткові семантичні компоненти – емоційні, оцінні та експресивні, які, власне, і формують стилістичний потенціал лексичної одиниці [3, с. 112]. При цьому, конотативне значення не є стабільним, а, навпаки, варіює залежно від контексту, комунікативної ситуації та авторського задуму [1, с. 64].

Дослідники наголошують, що конотативна лексика виконує низку функцій, серед яких провідними є емоційно-експресивна, оцінна, образотворча та прагматична [4, с. 95].

Творчість Ірен Роздобудько характеризується підвищеною увагою до внутрішнього світу особистості, що зумовлює активне використання конотативно забарвленої лексики. Її тексти, як правило, насичені

метафоричними образами, асоціативними зв'язками та емоційно забарвленими висловами, які створюють ефект інтимізації мовлення, наближаючи наратив до внутрішнього монологу персонажа та формуючи ілюзію безпосереднього психологічного контакту з читачем. Водночас конотативні елементи у прозі авторки виконують не лише експресивну, а й смислову функцію, оскільки саме через них актуалізуються приховані значення, підтексти та емоційні нюанси, що не завжди виражені на рівні прямого висловлювання. Така організація мовлення сприяє багаторівневому прочитанню тексту, адже читач залучається до процесу інтерпретації, декодування символічних і асоціативних структур. Крім того, використання конотативної лексики дозволяє авторці тонко моделювати психологічні стани персонажів, передаючи найменші відтінки їхніх переживань – від ледве відчутних емоцій до глибоких внутрішніх конфліктів. У результаті художній текст набуває не лише емоційної насиченості, а й інтелектуальної глибини, що є характерною ознакою індивідуального стилю письменниці.

У творах Ірен Роздобудько емоційний стан персонажів нерідко репрезентується опосередковано – через розгорнуту метафоризацію та асоціативне нашарування смислів [4, с. 121]. Так, у фрагменті: «*Сум, здавалося, **просочувався** в неї, мов холодна вода крізь тріщини…*» [6, с. 78] дієслово «просочувався» функціонує не лише як позначення дії, а й як носій складної конотативної семантики, оскільки не лише актуалізує поступовість і непомітність наростання емоції, а й формує відчуття внутрішньої «розгерметизації», психологічної вразливості, яка «не витримує тиску» переживань. При цьому порівняльна конструкція «мов холодна вода» підсилює негативну емоційну тональність, адже холод традиційно асоціюється з відчуженням і дискомфортом, що загострює сприйняття описаного стану.

Подібну функцію виконує й інший тип образної конотації, де емоційний стан передається через відчуття ваги або тиску, що реалізується через дієслова з просторово-локативною семантикою, зокрема «нависати», «тиснути», «стискати». Наприклад, у художніх контекстах письменниці неодноразово фіксується опис внутрішнього стану через відчуття зовнішнього впливу: тиша

або страх ніби «тиснуть», «огортають», «сковують» персонажа, що створює ефект психологічної замкненості. У таких випадках відповідні лексеми у переносному значенні формують відчуття пригніченості та внутрішнього напруження, завдяки чому емоційний стан набуває майже фізично відчутних ознак.

Зокрема, у романі «Ліцей слухняних дружин» простежується тенденція до використання лексем із семантикою обмеження та контролю, що пов'язано з тематикою підпорядкування та втрати індивідуальності: внутрішній стан героїнь передається через відчуття «стиснутості», «замкненого простору», «тиску правил», які набувають не лише сюжетного, а й глибокого конотативного значення. Таким чином, конотація тут функціонує як засіб психологізації тексту, оскільки дозволяє передати не просто емоцію, а її інтенсивність і характер впливу на особистість.

Не менш важливою є оцінна функція конотативної лексики, яка дозволяє авторці імпліцитно висловлювати своє ставлення до зображуваних явищ, не вдаючись до прямої авторської оцінки [2, с. 156]. Так, у романі «Ліцей слухняних дружин» читаємо: «*Люди, як виявилося, надто легко погоджуються на* ***зручну*** *неправду*» [7, с. 132]. У цьому випадку прикметник «зручну» набуває виразного іронічно-оцінного забарвлення, оскільки, по суті, викриває моральну компромісність персонажів, які, свідомо чи несвідомо, обирають не істину, а комфорт. Таким чином, конотація тут функціонує як засіб прихованої критики, що, як відомо, є характерною рисою інтелектуальної прози.

Аналогічно, в інших контекстах письменниця може використовувати лексеми з позитивною конотацією у протилежному, іронічному значенні, створюючи ефект семантичного зсуву, який активізує читацьке сприйняття.

Конотативна лексика є одним із ключових засобів творення художньої образності [4, с. 140]. Наприклад: «*Життя, мов страва, потребує приправ – інакше воно прісне*» [5, с. 56]. У цьому фрагменті метафоричне перенесення ознак кулінарної сфери на абстрактне поняття життя створює багатовимірний образ, у якому лексеми «страва», «приправи», «прісне» набувають додаткового

конотативного значення: вони сигналізують про необхідність емоційної насиченості, різноманітності досвіду, внутрішньої динаміки. Водночас слово «прісне» у цьому контексті виконує не лише описову, а й оцінну функцію, маркуючи небажане, монотонне, безбарвне існування.

Розвиваючи цей образотворчий потенціал, авторка нерідко використовує сенсорні конотації (смакові, тактильні, зорові), які, інтегруючись у текст, створюють ефект «проживання» досвіду читачем, що посилює естетичний вплив твору.

Окремої уваги заслуговує психологічна функція конотативної лексики, яка, власне, і забезпечує глибину внутрішнього портретування персонажів [3, с. 210]. Наприклад: «*Страх* ***тримав*** *її міцніше, ніж будь-які обіцянки*» [6, с. 94].У цьому випадку дієслово «тримав», ужите у переносному значенні, формує відчуття залежності, несвободи, внутрішньої скутості, причому інтенсифікатор «міцніше» підсилює цю семантику, акцентуючи на силі емоційного впливу. Таким чином, страх постає не просто як почуття, а як активна сила, що контролює поведінку персонажа. Це надає тексту психологічної глибини, адже сприяє розкриттю складних внутрішніх процесів, що визначають емоційний стан персонажа та зумовлюють його поведінку.

Подібні конструкції, як правило, апелюють до тілесного досвіду (утримання, тиск, вага), що дозволяє авторці зробити абстрактні емоції майже фізично відчутними.

Конотативна лексика у творах письменниці часто набуває символічного значення, розширюючи семантичний простір тексту [1, с. 98]. Так, у творі «Зів’ялі квіти викидають» натрапляємо на вираз: «***Зів’ялі квіти*** *слід без жалю викидати…*» [5, с. 21]. У цьому контексті «зів’ялі квіти» функціонують як символ втрачених почуттів, завершених етапів життя, емоцій, що втратили свою актуальність. Лексема «зів’ялі» несе чітке конотативне навантаження, асоціюючи із занепадом, згасанням, незворотністю часу, тоді як заклик «викидати» набуває значення психологічного звільнення від минулого.

Символічна конотація не лише поглиблює зміст висловлювання, а й формує філософський підтекст, що є однією з ознак індивідуального стилю авторки.

Отже, конотативна лексика у творах Ірен Роздобудько постає як один із ключових інструментів художньої організації тексту. Вона забезпечує емоційну насиченість і експресивність мовлення, сприяє формуванню багаторівневої образності, а також дозволяє глибше розкрити внутрішній світ персонажів, надаючи їм психологічної достовірності та семантичної багатогранності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Київ: Ліра-К, 2018. 256 с.
2. Бондарко О. В. Сучасна українська літературна мова: стилістика. Харків: Фоліо, 2017. 320 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2017. 464 с.
4. Мацько Л. І., Мацько О. М. Стилістика української мови. Київ: Вища школа, 2018. 462 с.
5. Роздобудько І. Ґудзик. Київ: Нора-Друк, 2018. 240 с.
6. Роздобудько І. Якби. Київ: Нора-Друк, 2019. 256 с.
7. Роздобудько І. Ліцей слухняних дружин. Київ: Нора-Друк, 2017. 304 с.

О. Л. Кравченко
О. С. Куцевська
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

ДЖЕРЕЛА СЛОГАНІВ БРЕНДОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-МЕДІА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РЕДАКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Актуальність дослідження джерел слоганів брендованої продукції українських онлайн-медіа зумовлена активним використанням мерчу в диверсифікації доходів ЗМІ, промоції, формуванні спільноти й популяризації редакційних цінностей. Товари, оформлені за допомогою елементів айдентики медіа, перетворюються на засіб комунікації між періодичним виданням і його аудиторією. Особливу роль у цьому процесі відіграють слогани, які в стислій і емоційно насиченій формі вербалізують редакційну політику, суспільні пріоритети й ідентичність медіа. Вивчення шляхів походження коротких мовних формул мерчу допомагає простежити, як ЗМІ перетворюють актуальні інформаційні приводи, вислови відомих людей, редакційні наративи та ін. на елементи брендової культури, котрі формують емоційний зв'язок із читачами, транслюють цінності свободи слова, солідарності, пам'яті, стійкості й громадянської відповідальності, робить їх зрозумілими та впізнаваними для аудиторії.

Вибір джерел слоганів для мерчу зумовлений метою і принципами діяльності медіа – ці формули в концентрованому вигляді покликані передавати цінності онлайн-видання, ілюструвати ключові тематичні пріоритети медіа його інтерпретацію подій і тих наративів, які редакція вважає суспільно важливими. На футболках від проєкту «Локальна історія» розміщено вислови історичних діячів – *«Лиш боротись – значить жить»* Івана Франка та *«Наша сила в нас самих»* Івана Боберського. Слогани продовжують місію проєкту, що складається з мультимедійної онлайн-платформи localhistory.org.ua, видавництва,

науково-популярного ґлянцевого журналу, – осмислювати українську історію як джерело сучасної ідентичності, сили й суспільної стійкості: «Для нас основною цінністю є українська ідентичність – те, заради чого треба знати та розуміти минуле. Прагнемо руйнувати міфи та стереотипи, породжені не лише окупаційними владами, а й окупованим суспільством. Бачимо українську історію яскравою та живою, яка надихає на успішне майбутнє» [6]. Слогани мерчу підкреслюють інтелектуальну основу «Локальної історії», її просвітницьку місію і зв'язок із українською класичною думкою.

Утілювати один із центральних тематичних напрямів релокованого бахмутського Вільного Радіо – збереження локальної пам'яті й регіональної ідентичності – покликаний слоган його мерчу, узятий із вірша В. Сосюри «Донеччино моя!»:

«Донеччино моя, моя ти батьківщино,

тобі любов моя і всі мої чуття».

У матеріалах онлайн-медіа Донбас постає не лише як територія бойових дій, а як простір із власною історією, культурою, традиціями й людьми. Слова видатного донеччанина про любов до регіону виконують роль емоційної противаги воєнному дискурсу руйнування й утрати: «Мерч від Вільного Радіо – це про Донеччину, яку видно. Донеччину, яка не тільки про війну, обстріли та руйнування. Це про дім, символи, пам'ять, досвід, людей, спогади і надії. З іншого боку, наш мерч – це спосіб показати, що для вас Донеччина важлива, ви звідти або пов'язані з нею іншим способом. Без зайвих пояснень, слів чи чогось іншого. Це про відчуття приналежності до спільноти, яка фізично розкидана по різних регіонах України та світу. Такий собі знак для своїх» [4]. Апеляція до почуттів любові, прив'язаності, відповідальності за свій регіон пояснюється також тим, що онлайн-видання значну увагу приділяє людським історіям, переживанням мирних мешканців, темам дому, пам'яті, вимушеного переселення та відновлення зв'язку з рідним краєм.

Іншим прикладом літературного твору як підґрунтя слогану брендованої продукції постає мерч «Української правди», постійним символом якої

залишається Дон Кіхот з роману М. Сервантеса. Цей герой утілює головні принципи медіа – незалежність, принциповість і готовність протистояти неправді, тому й брендовані речі з айдентикою «Української правди» створювалися «для тих, хто вірить у місію Дон Кіхота: захищати справедливість та вступати в бій, коли вона порушується» [9]. Логічно, що вислів для першого мерчу онлайн-видання взято з твору про лицаря-ідеаліста, котрий бореться за добро, справедливість та високі мрії: *«Кожен з нас – син своїх справ».* Мовна формула органічно вписуються в бренд і редакційну політику ЗМІ, акцентуючи на особистій відповідальності людини. Для медіа, яке позиціонує себе як незалежне суспільно-політичне видання й значну увагу приділяє журналістським розслідуванням, боротьбі з корупцією й контролю влади, така фраза набуває виразного ціннісного звучання.

Джерелом слогану *«Якщо ви і ми, то це всіх»* іншого мерчу «Української правди» стало публічне звернення В. Зеленського до лідера гурту «Океан Ельзи» С. Вакарчука у 2018 р.: «Цього дня у мене лише одне запитання. Славо, ну що. Ти “так” чи “ні”? Тому що, якщо ти залізно “так” чи точно “ні” – ну тоді і я. <…> Просто якщо ти і я – то це ми, розумієш? А якщо ми – то це всіх» [3]. Слоган від ініціатора мерчу журналіста-розслідувача Михайла Ткача закликає до спільної відповідальності й колективної дії: «За останні три роки наша робота призвела до звільнення та кримінального переслідування десятків топпосадовців. Але тільки разом ми можемо і зобов’язані зробити більше. Тому підтримайте журналістику, яка несе зміни, та зробіть свій внесок в об'єктивне інформування суспільства» [5]. Пояснення медійника представляє журналістику не як відокремлену професійну діяльність, а як спільну справу редакції й суспільства й логічно продовжує словесне оформлення попереднього мерчу цього онлайн-видання, за яким цінність людини визначається її вчинками. Використання займенників *ви* і *ми* стирає дистанцію між редакцією й читачами, формує відчуття спільноти, зацікавленої в позитивних змінах в українському суспільстві.

Слоган ще одного мерчу «Української правди» – *«По кабакам не шлятись. З криміналітетом не зустрічатись»* – є прикладом використання ситуативної комунікації, побудованої на іронії, актуальному інформаційному приводі й упізнаваності журналіста. Фраза походить із внутрішніх повідомлень правоохоронців під час роботи Михайла Ткача у Львові над матеріалом «Як родина співробітника Бюро економічної безпеки стала мільйонерами»: «У дні роботи нашої знімальної групи в місті в робочих чатах правоохоронних органів народились фрази: *"По Львову працює журналіст Михайло Ткач. Командо, по дорогих кабаках не шлятися"* або *"Транспортна дисципліна. З криміналітетом не зустрічатись"* [курсив автора. – *О. К., О. К.*]» [2]. Розмовність слогану робить його емоційно сильним і легко впізнаваним, наближує до мови інтернет-культури й мемів. Стилістична невимушеність фрази розрахована на коло читачів, які розуміють контекст, тому придбання мерчу символізує залученість до спільноти, котра підтримує незалежні журналістські розслідування.

Джерелом слогану мерчу *hromadske «Смішно, але не весело»* стала фраза з репортажу цього медіа періоду повномасштабної російсько-української війни. Члени редакційного колективу пояснювали, що дизайн футболки художника Олеся Дереги і вислів передає «суміш абсурду й реалій нашого часу»: «Щодня ми тримаємося між іронією й втомою, між любов'ю до життя й гнівом на війну. Через гумор та щирість. Через одне одного» [1]. Цитата з журналістського матеріалу, побудована на контрасті, відбиває спільний емоційний досвід українців, коли абсурдність подій часто викликає одночасно сміх і виснаження.

Досвід суспільної солідарності українців, визначальний для українського інформаційного й громадянського простору під час Революції Гідності та початку російської агресії, став основою для складання слогану *«Якби не ви, то б і не ми»* брендової футболки від *hromadske*. У мерчі розкривається ідея взаємозалежності суспільства, медіа й держави: «Без свідомих громадян 2013-2014 років не було б країни, якою ми є сьогодні. Без військових – не було б тилу й життя під українським прапором. Без довіри читачів і глядачів не було б

hromadske. Щоб нагадувати про цей зв'язок щодня, ми запускаємо нову лінійку мерчу» [7]. Слоган також відображає редакційну політику *hromadske*, орієнтовану на суспільно важливу журналістику, підтримку демократичних цінностей і тісну взаємодію з аудиторією.

Джерелом мовних формул брендованої продукції може виступати регіональна символіка й локальна ідентичність, як у мерчі релокованого луганського періодичного видання «Реальна газета» або регіонального медіа «Доступ. Медіа» (м. Кропивницький). У слогані першого мерчу *«Де не закінчуються абрикоси»* використовується образна, майже поетична формула, яка апелює до пам'яті, дому й відчуття приналежності. Абрикоси – упізнаваний культурний і побутовий символ Донбасу, тому згадка про них викликає асоціації з дитинством, літом, домашнім простором і мирним життям. Представляючи першу брендовану продукцію свого медіа О. Фєтісова пояснювала: «Абрикос – символ Луганська. По всьому Донбасу безліч цих дерев, які щовесни перетворюють вулиці на біле море. Абрикосові дерева були одними з перших, що починали зацвітати, і були беззаперечним доказом приходу весни. <…> Їх було настільки багато, що ними заповнювали всі тази та дитячі ванночки, а переробкою фруктів займалася вся родина» [10]. Крім того, для редакційного колективу абрикоси утілюють образ Донбасу як українського прикордоння – простору культурного й цивілізаційного спротиву, позначають територіальної й ціннісної межі: «Абрикосові посадки тягнуться аж до російського кордону. Бо там, де не ростуть абрикоси, починається Росія. Абрикоси м'які, приємні на дотик з трохи пухнастою шкіркою, але з твердою – як вугілля – кісточкою. Абрикоси – це фронтир між цивілізованим світом та імперською Росією, чия ідеологія – загарбати чужі території» [10]. Таким чином, слоган мерчу, з одного боку, ілюструє ключові тематичні пріоритети медіа – збереження локальної ідентичності, а з іншого, переосмислює регіон як частину українського культурного середовища й кордон між двома цивілізаційними моделями.

Джерелом мовної формули мерчу «Доступ. Медіа», що складається зі сталої частини *«Закохані у Кропивницький»* і змінної складової – «*Театр*

корифеїв», «краєзнавчий музей», «будинок Вайсенберга», «лікарня Гольденберга» та *«будинок Пауленка»*, є локальний патріотизм і повсякденний міський досвід, про що свідчить пояснення редакції: «Ми багато років пишемо про Кропивницький: про людей, події, проблеми й перемоги. Але цього разу нам хотілося зробити щось матеріальне – те, що можна взяти з собою, подарувати, одягнути або розкласти вдома з дітьми.

Так з'явився цей мерч. Худі, торбинки, пазли. На них зображені місця, повз які ми ходимо щодня. Місця, які часто не помічаємо – але які насправді нагадують про нашу ідентичність, <…> Для нас ці речі – про любов до міста і про спільноту людей, яким не байдуже, де вони живуть. І кожна річ тут – це маленька історія Кропивницького» [Цит. за: 8]. У слогані увиразнюються любов до міського простору й бажання об'єднати людей навколо відчуття дому, котрі можна розцінювати як одне із завдань «Доступ. Медіа».

Отже, для створення слоганів мерчу українські онлайн-медіа використовують цитати з літературних творів, вислови історичних постатей, журналістські матеріали, ситуативні фрази, локальну символіку й суспільний досвід, які найбільш точно репрезентують редакційну політику періодичних видань, їхні ціннісні орієнтири й тематичні пріоритети. Аналіз мерчу «Локальної історії», «Української правди», *hromadske*, «Вільного Радіо», «Реальної газети» та «Доступ. Медіа» засвідчив, що слогани стають способом формування спільноти навколо медіа, підтримки локальної й національної ідентичності, актуалізації пам'яті, солідарності й громадянської відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Допис «Літній мерч hromadske & DEREGA: футболки "Смішно, але не весело"». *hromadske.store* : сторінка у Facebook. 20.05.2025. URL: https://www.facebook.com/share/p/16g8yXrU5K/ (дата звернення: 14.03.2026).

2. «З криміналітетом не зустрічатись»: новий мерч від Михайла Ткача та Клубу УП. *Українська правда* : сайт. 14.10.2025. URL:

https://www.pravda.com.ua/news/2025/10/14/8002746/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.03.2026).

3. Зеленський звернувся до Вакарчука: «Якщо ти і я – це “ми”. А якщо “ми”, то це всіх». ВІДЕО. *ЦЕНЗОР.НЕТ* : сайт. 29.06.2018. URL: https://censor.net/ua/videonews/3073995/zelenskyyi_zvernuvsya_do_vakarchuka_yakscho_ty_i_ya_tse_my_a_yakscho_my_to_tse_vsih_video (дата звернення: 20.03.2026).

4. Комаровський Б. Вільне Радіо запустило мерч про Донеччину: що вже можна придбати. Вільне Радіо : сайт. 18.03.2026. URL: https://freeradio.com.ua/vilne-radio-zapustylo-merch-pro-donechchynu-shcho-vzhe-mozhna-prydbaty/ (дата звернення: 20.03.2026).

5. Новий мерч Клубу УП від Михайла Ткача. *Українська правда* : сайт. 20.03.2025. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2025/03/20/7503845/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.03.2026).

6. Опис. *Локальна історія* : ютуб-канал. URL: https://www.youtube.com/@localhistoryUA (дата звернення: 14.03.2026).

7. Світшоти на флісі «Якби не ви, то б і не ми». *Крамниця hromadske*: сайт. URL: https://store.hromadske.ua/svitshoty-na-flisi-yakby-ne-vy-to-b-i-ne-my/ (дата звернення: 14.03.2026).

8. У Кропивницькому команда «Точки доступу» провела різдвяний майстер-клас і презентувала власний мерч. 15.12.2025. *DOSTUP Media*: сайт. URL: https://dostyp.com.ua/novini/tochka-dostupu-provela-rizdvyanij-majster-klas-i-pokazala-merch-iz-simvolami-kropivnickogo/ (дата звернення: 14.03.2026).

9. «Українська правда» запустила продаж власного мерчу через ФБ-магазин. *Marketing Media Review* : сайт. 03.03.2021. URL: https://mmr.ua/ru/ukrayinska-pravda-zapustila-prodazh-vlasnogo-merchu-cherez-fb-magazin (дата звернення: 14.03.2026).

10. Фєтісова О. Тепер у Реальної газети є свій мерч. І він – про дім. *Реальна газета* : сайт. 08.10.2025. URL: https://realgazeta.com.ua/teper-u-realnoi-hazety-ie-sviy-merch-i-vin-pro-dim/ (дата звернення: 14.03.2026).

З. О. Митяй
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МАРКУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ФЕМІНІТИВІВ У СУЧАСНОМУ МОВЛЕННІ

У сучасному мовознавчому дискурсі проблема вживання фемінітивів набуває особливої актуальності у зв’язку з утвердженням принципів гендерної рівності та переосмисленням мовних норм. Вони розглядаються не лише як словотвірні одиниці, а й як важливий інструмент репрезентації жінки в мові та суспільстві.

Значна кількість сучасних досліджень присвячена цьому питанню. Тематичне спрямування таких досліджень різноманітне: фемінна лексика в мовних картинах світу (О. Бондаренко, Т. Кравець), тенденції розвитку системи фемінітивів української мови (М. Брус, М. Вінтонів), іменники на позначення жіночої статі за видом діяльності, професією, посадами, суспільним статусом (Л. Кислюк, М. Навальна), історію, проблеми словотвірної фемінізації й появу нових назв жіночої статі в українській мові новітньої доби досліджує А. Архангельська.

Так, М. Брус виокремлює у межах семантичного розряду назв жінок за професійними, процесуальними і функійними характеристиками 12 груп [1, с. 171–203].

Нормативний аспект функціонування фемінітивів в українській мові пов’язаний із їхньою кодифікацією в сучасних правописних і лексикографічних джерелах. Зокрема, «Український правопис» (2019) легітимізує творення назв осіб жіночої статі за допомогою продуктивних суфіксів (-к-, -иц-, -ин- та ін.), що сприяє розширенню мовної норми. Водночас практика мовлення демонструє варіативність і нерівномірність уживання фемінітивів, зумовлену як мовними, так і соціокультурними чинниками [3].

Серед основних тенденцій сучасного мовлення варто виокремити: активізацію вживання фемінітивів у медійному та освітньому дискурсі; паралельне функціонування маскулінітивів і фемінітивів; наявність опору частини мовців через сприйняття окремих форм як стилістично маркованих або незвичних [2]. Це свідчить про перехідний характер мовної норми, у межах якої відбувається узгодження між традицією та інновацією.

Зокрема, активізація вживання фемінітивів у медійному та освітньому дискурсах є однією з найпомітніших ознак мовних змін початку XXI століття, що відображає ширші суспільні процеси утвердження ґендерної рівності та інклюзивності.

У медійному дискурсі поширення фемінітивів зумовлене прагненням до точнішої репрезентації соціальних ролей жінок і підвищенням стандартів публічної комунікації. Засоби масової інформації дедалі частіше використовують форми на зразок *журналістка, редакторка, міністерка, експертка*, особливо в новинних текстах, аналітиці та публіцистиці. Водночас спостерігається варіативність: поряд із фемінітивами функціонують традиційні маскулінітиви, що пояснюється різними редакційними політиками, цільовими аудиторіями та ступенем мовної інерції. Важливу роль відіграють і стильові чинники: у заголовках та коротких повідомленнях фемінітиви частіше закріплюються, тоді як в офіційних повідомленнях інколи зберігається традиційна форма.

В освітньому дискурсі активізація фемінітивів пов’язана з оновленням змісту освіти та впровадженням принципів гендерно чутливого підходу. У навчальних матеріалах, програмах, методичних рекомендаціях і безпосередній комунікації викладачів зі здобувачами освіти дедалі частіше вживаються форми *студентка, викладачка, дослідниця*. Це сприяє формуванню мовної норми нового типу, яка враховує ґендерну представленість і впливає на мовну соціалізацію молоді. Освітнє середовище виступає важливим каналом інституційного закріплення таких змін, адже саме тут відбувається систематичне засвоєння мовних моделей.

Водночас процес активізації не є однорідним. Серед чинників, що впливають на темпи й характер уживання фемінітивів, можна виокремити: нормативні (кодифікація в правописі та словниках); соціокультурні (зміна уявлень про ґендерні ролі); комунікативно-прагматичні (доцільність і доречність у конкретній ситуації); психологічні (звичність/незвичність форм для мовців).

Отже, активізація вживання фемінітивів у медійному та освітньому дискурсах є показником динаміки мовної норми та свідченням поступового переходу до більш гендерно чутливої моделі мовлення. Цей процес поєднує елементи нормативного закріплення і живої мовленнєвої практики, що перебувають у стадії взаємного узгодження.

Практичний аспект дослідження фемінітивів виходить за межі суто теоретичного опису і зосереджується на їхньому функціонуванні в живому мовленні. Йдеться не лише про фіксацію форм, а про аналіз того, як, де і з якою метою вони вживаються, а також які комунікативні ефекти породжують.

Так, в освітньому середовищі фемінітиви виконують насамперед ідентифікаційну та виховну функції. Їхнє використання у звертаннях (*викладачка, студентка, дослідниця*) сприяє формуванню гендерно чутливого мовлення та інклюзивної комунікації. Водночас практичні спостереження показують варіативність: частина мовців послідовно використовує фемінітиви, інші – тяжіють до традиційних маскулінітивів, особливо в офіційних або академічних контекстах.

У засобах масової інформації фемінітиви є індикатором мовної політики та редакційних стандартів. Аналіз медіатекстів дозволяє виявити ступінь усталеності форм (наприклад, *міністерка, редакторка* та *міністр, редактор*); контекстуальну зумовленість (новини, аналітика, публіцистика); наявність стилістичних коливань і навіть ідеологічних маркерів.

В офіційно-діловому мовленні ситуація більш консервативна. Тут фемінітиви ще не завжди кодифіковані або сприймаються як нормативні, що зумовлює їх обмежене використання в документах, наказах, посадових

інструкціях. Проте сучасна тенденція свідчить про поступове розширення їх уживання, особливо в кадрових документах, освітніх сертифікатах і публічних комунікаціях державних установ.

Практичний аналіз фемінітивів передбачає корпусне дослідження реальних текстів, соціолінгвістичні опитування щодо мовних уподобань, дискурс-аналіз для виявлення функцій і смислових акцентів. Це дозволяє не лише описати стан уживання фемінітивів, а й зрозуміти динаміку мовної норми, рівень її прийняття в суспільстві та перспективи подальшої кодифікації. Спостерігається, що послідовне вживання фемінітивів підвищує рівень ґендерної чутливості мовлення, сприяє видимості жінок у професійній сфері та формує інклюзивний комунікативний простір.

Отже, фемінітиви виступають маркером змін у мовній свідомості суспільства, відображаючи динаміку взаємодії мовної норми й мовленнєвої практики. Їхнє подальше утвердження залежить від узгодження нормативних рекомендацій, мовної політики та комунікативних потреб мовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.

2. Дацишин Х. Засоби масової інформації і динаміка мовної норми: новітні фемінітиви як відображення суспільних викликів сьогодення. SJS. 2020; Випуск 4. С. 183–191.

3. Український правопис / голова комісії М. В. Стріха [та ін.]; Українська національна комісія з питань правопису. Київ: Наукова думка, 2019. 282 с.

Т. В. Сіроштан
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

ТВОРИ А. КРІСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРУ

У наш час детектив залишається чи не єдиним жанром, який не втрачає своєї популярності попри загальне зниження зацікавленості літературою через розквіт інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас його можна вважати недостатньо вивченим з погляду філології, оскільки цей канонічний жанр є надзвичайно динамічним і мінливим. Класичні детективи А. Крісті, А. К. Дойла, Ж. Сіменона становлять значний інтерес для науковців, адже дотепер залишаються зразком для сучасних авторів і перекладачів.

Метою нашої розвідки є визначити лексичні особливості романів А. Крісті, що відображають специфіку детективного жанру.

Джерельною базою дослідження слугували п’ять популярних романів А. Крісті: «At Bertram’s Hotel», «By the Pricking of My Thumbs», «Death on the Nile», «The Seven Dials Mystery» та «Third Girl» [1–5].

Аналіз зазначених текстів дозволяє стверджувати, що лексика творів А. Крісті відображає ідеальний баланс класичної англійської мови, витонченого психологізму та специфічних термінів періоду розквіту класичного інтелектуального детективу початку ХХ століття («золотий вік детективу»). Її індивідуально-авторський стиль відрізняється оманливою простотою, у якій кожне слово має значення.

Ядро детективної лексики становлять слова, що дозволяють підкреслити логіку, мотиви, докази. Письменниця часто використовує такі іменники:

alibi "алібі";

clue "підказка";

motive "мотив";

suspect "підозрюваний";

culprit "злочинець";

deduction "дедукція";

red herring "хибний слід ("червоний оселедець")";

poison "отрута" та ін.

Яскравою ознакою творів А. Крісті можна вважати специфічні поняття прихованого слідства. Вони представлені в аналізованих творах стійкими словосполученнями та лексичними одиницями різного типу, як-от:

The butler did it ("Дворецький зробив це") – специфічний троп, який спрямований на висміювання кліше, де вбивцею виявляється служник або служниця;

Locked-room mystery ("Вбивство в зачиненій кімнаті") – різновид жанру, у якому змальовується злочин, здійснений за обставин, які виключають проникнення вбивці ззовні (зауважимо, що обмежений простір є однією з характерних ознак ідіостилю письменниці);

Heirloom ("Родинна реліквія") – річ, яка часто стає предметом ворожнечі, мотивом для крадіжки чи вбивства;

Blackmail ("Шантаж") – поширений елемент сюжету, який передує вбивству тощо.

На окрему увагу заслуговують лексичні маркери персонажів детективів А. Крісті. Традиційними для цього жанру початку XX століття є ексцентричні диваки, які блискуче розкривають заплутані злочини. Словник творів письменниці найчастіше базується на різкому протиставленні. Мовлення слідчих (Пуаро, міс Марпл) відображає їхнє походження. Зокрема, для лексики Пуаро властиві французькі вкраплення, а міс Марпл часто використовує словник тихого англійського селища й посилання на «людську природу» (*human nature*). Англійське суспільство загалом характеризується застарілими англійськими фразами, церемонними висловлюваннями:

splendid "неперевершено";

dreadful "жахливо";

my dear "моя дорогенька";

odd "дивний";

good heavens "Боже мій!" та ін.

Щодо стилістичних особливостей творів А. Крісті на лексичному рівні, то привертає увагу розмовність і ясність її оповіді, уникнення складних конструкцій. Детективи авторки написані мовою, яка легко сприймається, але водночас приховує глибокий психологічний підтекст. Сіра буденність виявляється маскою, адже часто спостерігаємо слова, що змальовують звичайне, повсякденне, пересічне життя, наприклад: *tea* "чай", *knitting* "в'язання", *gardening* "садівництво". Такий словник створює різкий контраст з жорстокими вбивствами, які становлять сюжетну основу творів авторки. Варто підкреслити, що на сторінках детективів не спостерігаємо змалювання відвертої жорстокості, адже злочини відбуваються «за кадром», а ретельна увага до дрібних деталей дозволяє рухати сюжетну лінію.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо аналіз фразеологічних зворотів, що становлять невід'ємний складник словника письменниці й широко використовуються авторкою. Вони потребують ретельного вивчення, оскільки часто створюють певні труднощі при перекладі українською через відсутність еквівалентів. Цікавими для вивчення, на наш погляд, є граматичні ознаки мови творів. Наприклад, кількісно частіше вживання дієслів теперішнього часу створює враження, наче читач бере безпосередню участь у розслідуванні злочину.

Отже, художні ознаки творів А. Крісті відносять їх до жанру класичного англійського детективу. Вишукані загадки та захопливі сюжети створюються завдяки майстерному використанню різних за значенням слів. На лексичному рівні спостерігаємо значну різноманітність, спрямовану на певний вплив на читача. Кожне слово в романах підпорядковується ідейному задуму авторки: формує образи персонажів, розкриває сюжет, створює неповторну атмосферу детективного твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agatha Christie At Bertram’s Hotel. London, 1976. 192 p.
2. Agatha Christie By the Pricking of My Thumbs. London, 1973. 192 p.
3. Agatha Christie Death on the Nile. London, 1968. 224 p.
4. Agatha Christie The Seven Dials Mystery. London, 1970. 192 p.
5. Agatha Christie Third Girl. London, 1969. 192 p.

В. О. Стрельнікова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЛІНГВІСТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СЕКСИЗМУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У сучасному мовознавстві значної актуальності набувають дослідження, присвячені взаємозв'язку мови та соціальних процесів. Одним із ключових напрямів таких досліджень є гендерна лінгвістика, у межах якої розглядається проблема мовного сексизму як прояву соціальної нерівності у мовній системі та мовленні. Мова не лише відображає суспільні відносини, але й активно бере участь у їх формуванні, відтворюючи та закріплюючи гендерні стереотипи [1, с. 45]. Українські дослідники також активно вивчають взаємозв'язок мови та гендеру. Зокрема, Ф. Бацевич наголошує, що мова виступає інструментом соціальної взаємодії та відображає цінності суспільства [6, с. 112]. О. Горошко підкреслює, що мовна комунікація є важливим механізмом формування гендерних ролей і стереотипів [7, с. 54].

Поняття мовного сексизму охоплює сукупність мовних засобів, що відображають нерівність у представленні чоловіків і жінок та сприяють підтримці гендерної ієрархії. Дослідники підкреслюють, що мовні структури можуть неусвідомлено транслювати дискримінаційні установки, які зберігаються навіть у сучасному демократичному суспільстві [2, с. 12].

Метою дослідження є аналіз основних способів лінгвістичної репрезентації сексизму в сучасній англійській мові та визначення рівнів мовної системи, на яких проявляється гендерна асиметрія.

Матеріалом дослідження слугували наукові праці з гендерної лінгвістики, сучасні англомовні лексикографічні джерела та соціальні мережі. У роботі використано методи лексико-семантичного аналізу, контекстуального аналізу, описовий метод та елементи критичного дискурс-аналізу.

На лексичному рівні мовний сексизм проявляється передусім через патріархат. Одним із найбільш показових прикладів є використання займенника he у значенні родового позначення особи, що історично розглядалося як універсальна мовна норма [1, с. 53]. Хоча сучасні мовні практики дедалі частіше віддають перевагу гендерно нейтральним формам (they, he or she), «чоловічі» моделі все ще залишаються поширеними.

Іншим проявом гендерної асиметрії є наявність парних номінацій, у яких жіночі форми мають додаткові маркери або конотації. Наприклад, слова actor – actress, host – hostess демонструють вторинність жіночих форм та історичну залежність від чоловічих номінацій [3, с. 78]. У сучасній англійській мові спостерігається тенденція до відмови від подібних форм на користь гендерно нейтральних назв професій (actor, flight attendant, chairperson), що свідчить про поступові зміни мовної норми.

На семантичному рівні сексизм реалізується через наявність негативно забарвлених номінацій, які мають гендерну специфіку. Дослідники відзначають, що слова, які позначають жінок, значно частіше мають зневажливі або іронічні конотації порівняно з чоловічими відповідниками [2, с. 112].

На рівні дискурсу мовний сексизм проявляється у використанні стереотипних мовних кліше та метафор, що відтворюють традиційні гендерні ролі. Наприклад, жінки часто описуються через зовнішність або сімейний статус, тоді як чоловіки – через професійні досягнення та соціальний статус [4, с. 64]. Такі мовні практики формують уявлення про «нормативні» ролі чоловіків і жінок у суспільстві.

Важливою тенденцією сучасного англомовного дискурсу є поширення гендерно нейтральної мови, що спрямована на подолання дискримінаційних мовних практик. Використання нейтральних номінацій, уникнення узагальненого займенника he та впровадження інклюзивних мовних стратегій свідчать про поступову трансформацію мовної норми [5, с. 97].У сучасних українських дослідженнях значна увага приділяється гендерним стереотипам у

медійному та цифровому дискурсі. Зокрема, Т. Марценюк зазначає, що мова масової комунікації активно відтворює традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок [8, с. 83]. М. Пилипенко підкреслює, що медіадискурс часто закріплює асиметрію у представленні гендерів через мовні шаблони та оцінні характеристики [9, с. 67].

Отже, результати дослідження підтверджують висновки як зарубіжних, так і українських науковців щодо системного характеру мовного сексизм. Водночас сучасні мовні процеси демонструють тенденцію до формування більш інклюзивної мовної практики, що відображає зміни у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cameron D. Feminism and Linguistic Theory. London : Macmillan, 1992. 248 p.

2. Coates J. Women, Men and Language. London : Routledge, 2015. 256 p.

3. Lakoff R. Language and Woman’s Place. New York : Harper & Row, 1975. 328 p.

4. Mills S. Language and Sexism. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 184 p.

5. Talbot M. Language and Gender. Cambridge : Polity Press, 2010. 256 p.

6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.

7.Горошко О. І. Гендер і мовна комунікація. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 320 с.

8. Марценюк Т. О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ: Основи, 2017. 256 с.

9. Пилипенко М. І. Гендерні стереотипи в сучасному медіадискурсі. Київ: Видавництво КНУ, 2019. 210 с.

СЕКЦІЯ 2. ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ У СУЧАСНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

К. О. Білобровська
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

«РУБІКОН» ПЕРСОНАЖІВ ТВОРІВ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

Твори Б. Антоненка-Давидовича насичені алюзіями, фразеологізмами, прислів'ями, приказками, крилатими висловами тощо, що додає текстам художньої довершеності, засвідчує високий культурно-естетичний рівень і витончений смак автора. Антична афористика в доробку письменника слугує об'єктом для дослідження і спонукає науковців до пошукової діяльності в цьому векторі.

Так, крилатий вислів «перейти Рубікон», який фіксуємо в романі «За ширмою» і повісті «Смерть», зумовлює звернутися до античності. Н. Бобух і В. Стеценко, досліджуючи крилаті античні вислови, зазначають: «На особливу увагу заслуговують латинські крилаті вислови, адже Римська імперія та Стародавня Греція залишили нам цілий пласт людської мудрості, що знайшло своє відображення в афоризмах» [2, с. 76]. Вислів «перейти Рубікон» має витоки з Римської історії. В «оповіданнях Плутарха, Светонія та інших античних авторів зазначається, що в 49 р. до н. е. Юлій Цезар, порушивши заборону римського сенату, перейшов зі своїми військами річку Рубікон, що відокремлювала Умбрію від Північної Італії. Після цього почалася громадянська війна, в ході якої Цезар оволодів Римом. У переносному значенні: зробити безповоротний крок, рішучий вчинок» [5, с. 357], прийняти незворотне рішення, «перейти границі дозволеного; здійснити стратегічно-важливий крок» [8, с. 135], точка неповернення.

Великий тлумачний словник сучасної української мови фіксує таку дефініцію: «Рубікон – те саме, що рубіж. Переходити Рубікон – робити рішучий крок, приймати остаточне рішення» [4, с. 1277]. Послуговуючись цим же словником, розглянемо наступне тлумачення: «Рубіж – лінія, межа, що відділяє кого-, що-небудь від когось, чогось. // Природна перешкода, яка служить такою лінією, межею. // перен. Те, що відділяє одне від одного (перев. у часі); грань. // перен. Межа або ступінь розвитку, діяльності, кого-, чого-небудь» [4, с. 1277].

Під «рубіконом» в системі творів Б. Антоненка-Давидовича розуміємо художню метафору «межової» ситуації, моменту морального вибору, після якого повернення до попереднього стану вже неможливе. Це критична точка, переломний стан, що розкриває єство людини, її внутрішню правоту чи злам. Персонажі творів опиняються перед духовним бар'єром – особистим «рубіконом» і мають вирішити, чи збережуть людську гідність в тоталітарних умовах. Письменник показує, що саме в момент зіткнення з цією межею людина розкриває свій характер.

З. Куньч зазначає: «Фразеологізовані комплекси з античними крилатими висловами містять глибокі імпліцитні мовленнєві підтексти» [6, с. 57], що, на нашу думку, репрезентовано в текстах творів Б. Антоненка-Давидовича, зокрема романі «За ширмою» та повісті «Смерть». Розширене тлумачення вислову «перейти Рубікон» в цих творах увиразнює характер персонажів, їх вдачу, сприяє глибшому та експресивнішому сприйняттю.

Так, «рубікон» Олександра Постоловського окреслено в двох вимірах – як зовнішня і внутрішня межа (фізичний і моральний чинник відповідно). В прямому значенні «рубікон» лікаря Постоловського відбувається тоді, коли він приймає незворотне рішення – покинути батьківщину та поїхати навчатися в Москву. Б. Антоненко-Давидович репрезентує цей епізод уві сні головного персонажа, проводячи паралель з переходом Юлієм Цезарем річки Рубікон, але подає це на український лад. Письменник апелює до річки Трубіж (Трубайло), що тече в межах м. Переяслав: «Радість зваги клекоче Сашкові в грудях, і руки ладні обернутись на легкі, але потужні крила. Тільки чого ж туга підкрадається

до серця і криє йому хмарою ясний, блакитний небосхил?.. Та Сашко розуміє вже чого! Таж перед ним – не тільки світлий похід у майбутнє, а й утеча, Втеча від минулого... Ось він стоїть уже на другому березі вузенького Трубежу, і його, Сашків, Рубікон – уже перейдено. А позаду, за спиною його, стоїть Переяслав, а в ньому – дитинство, юнацтво і Маруся. Його перша кохана дівчина» [1, с. 532–533].

Цей епізод варто також тлумачити крізь квінтесенцію поняття антиципація. Автори літературознавчого словника-довідника під цим розуміють випередження, здогад, а також «композиційний засіб, суть якого полягає в тому, що автор від імені оповідача чи ліричного героя (або в інший спосіб) подає інформацію, яка стосується наступних подій, мотивів, розвитку дії чи поведінки персонажів. Антиципаційну функцію виконують у творах зачини, заспіви, віщі знаки, сни, пророцтва» [7, с. 49]. Так, загальновідомим є крилатий вислів «перейти Рубікон» і вдумливий реципієнт під цим розуміє ухвалення безповоротного рішення і може здогадатися, що період життя лікаря Постоловського, після того як він залишив батьківську хату і поїхав навчатися в Московський медінститут, є складним, виснажливим, але таким, що вже неможливо змінити: «Він рвався до гомінкої, кипучої Москви, до її велелюдних вокзалів, вулиць і майданів, музеїв і бібліотек, стадіонів і театрів, до того могутнього клекоту пульсу планети, маленькою клітиною якого він почував уже й себе» [1, с. 594]. Цей вибір згодом розхитує його моральну цілісність. На нашу думку, митець не випадково апелює саме до столиці СРСР, і як наслідок репрезентує негативні метаморфози для людини з українським корінням, яка ніби несвідомо відцуралася рідного єства. Б. Антоненко-Давидович доводить, що союз українця Олександра Івановича з росіянкою Ніною Олександрівною неможливий і приречений на самознищення і токсичність. О. Хамедова зазначає: «Показово, що автор спочатку зробив дружину Постоловського росіянкою, проте цензори домоглися, щоб у кінцевому варіанті вона все ж була українкою, хоч і зрусифікованою» [10, с. 77].

В переносному значенні «рубікон» Олександра Постоловського окреслено як зрада себе, власні ідеали, пристосування до системи – одруження з Ніною Олександрівною, що породжує численні роздуми про правильність прийнятого рішення, страждання, сумніви, самоаналіз, формуючи драму совісті інтелігента. Простежуємо зіткнення чоловіка з власною подвійністю та самообманом. Він опиняється на роздоріжжі: розірвати стосунки чи продовжувати жити в ілюзіях. Саме одруження з Ніною Олександрівною можна трактувати як фатальну помилку, адже через це він соромився власного походження: «Йому соромно було показати столичній дружині материні злидні й усю ту переяславську старозавітність» [1, с. 595]. Лікар Постоловський зневілював родиною, в якій народився, перед родиною, яку створив. Як бачимо, згодом «рубікон» Олександра Івановича став фатальним – низка обставин спричинили смерть матері, проте водночас головний персонаж роману починає шлях до внутрішньої цілісності і повертається на батьківщину.

В повісті «Смерть» «рубікон» головного персонажа також репрезентовано крізь призму вибору і смерть людини. Його представлено у фізичному (вбивство) і духовному (роздвоєння особистості) вимірах. Так, Кость Горобенко твердо затямив, що мусить розстріляти повстанця: «Треба вбити … Мушу, власне, не вбити, а розстріляти <…> Тоді Рубікон буде перейдено. Тоді я буду цілком вільний. Тоді сміливо й одверто, без жодних вагань й сумнівів можна буде сказати самому собі: я – більшовик…» [1, с. 73]. Образ «рубікону» в цьому творі також виконує функцію антиципації.

Кость Горобенко тоді переходить «рубікон», коли в ньому закралася свідома думка про вбивство. «Ідея знищення людини покладена в основу багатьох роздумів Горобенка. Знищуючи, навіть подумки інших, він поступово знищував у собі людину» [9, с. 66]. Це межа між життям і смертю, між совістю і страхом, між людяністю та пристосуванством і перейти її – означає зректися людської сутності, етичних принципів. Детально про це викладено в публікації «Домінантний концепт повісті «“Смерть”» [9].

Суть «межової» ситуації Костя Горобенка (поява думок про вбивство) полягає в неможливості суміщення особистої гідності з вимогами режиму, що спонукало до радикальних змін над собою, наслідком чого є смерть як перемога над духовним зламом. «Рубікон», який долає головний персонаж повісті, є своєрідним внутрішнім очищенням, отямленням від навісної думки.

Вочевидь, Б. Антоненко-Давидович вводить символічний образ «рубікону», щоб показати момент граничного випробування людини. Переходячи «червону лінію», головний персонаж стає вбивцею і втрачає доброчесність. Як бачимо, він символізує момент морального самовизначення, коли персонаж має вирішити, ким він є – жертвою системи чи особистістю, здатною чинити опір.

Л. Бойко подає таке тлумачення переходу «рубікону» Горобенком: «Отже, Рубікон перейдено. Та кому ж не ясно, що Горобенко так і лишився ренегатом з роздвоєною психікою. Відцуравшись власного минулого і свого народу, обірвавши глибинні корені, по капілярах яких мала б текти в його серце відповідальність перед родом, народом, сім'єю, совістю, рідною мовою та культурою, і проливши невинну кров, Горобенко вважає, що став "цілком вільним" і йому тепер "все можна" і "на все наплювать"» [3, с. 182].

Образ «рубікону» варто інтерпретувати не лише як індивідуальну драму Горобенка, а як узагальнений символ доби, в якій людина змушена визначитися між вірністю цінностям і виживанням в нелюдських умовах. В більшості творів письменника персонажі стоять перед вибором – і саме він обумовлює справжню вартість людської особистості. Автор репрезентує, що справжня смерть – духовна, коли людина зраджує себе.

Отже, в романі «За ширмою» та повісті «Смерть» «рубікон» головних персонажів представлено як фізичну дію (переїзд до Москви («За ширмою»), вбивство людини («Смерть»)) внутрішню межу (душевні муки, докори сумління), виклики, спокусу, випробування долі, перед якими персонажі мають вистояти або скоритися і перейти. В романі «За ширмою» це – психологічний бар'єр, в повісті «Смерть» – екзистенційний. У творах письменника цей мотив стає символом незворотної моральної альтернативи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Твори: в 2 т. Київ : Наук. думка, 1999. Т. 1 : Повісті та романи / вступ. ст., упоряд. та прим. Л. С. Бойка. 744 с.

2. Бобух Н., Стеценко В. Крилаті латинські вислови з конституентами-антонімами. *Лінгвістика*. 2024. № 2 (50). С. 74–85. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2631-2024-2-50-74-85

3. Бойко Л. С. З когорти одержимих: Життя і творчість Бориса Антоненка-Давидовича в літ. процесі XX ст. 2-ге вид. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. 584 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

5. Коваль А. П., Коптілов В. В. 1000 крилатих виразів української літературної мови. Афоризми. Літературні цитати. Образні вирази. Київ : Наукова думка, 1964. 676 с.

6. Куньч З. Античні крилаті вислови як соціопсихолінгвістичні індикатори в мовленні диломата. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство.* 2020. Вип. 28. Т. 2, С. 54–59., DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208632

7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

8. Павлишинець О. О. Топоніми-історизми як фразеологічно пов'язаний форматив. Лінгвокультурологічний вимір семантики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* 2018. Вип. 4 (72). С. 132–136. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-4(72)-132-136

9. Протопопова К. О. Домінантний концепт повісті Б. Антоненка-Давидовича «Смерть». *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. Кривий Ріг: КДПУ, 2021. Вип. 15. С. 55–75.

10. Хамедова О. А. Роман Б. Антоненка-Давидовича «За ширмою»: рецидиви соцреалістичного канону. *Вісник Донецького університету. Сер. Б : гуманітарні науки.* 2008. Вип. 1. С. 75–82.

І. Ю. Жигоренко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

НОВІ ІМЕНА В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ТІЯН СИЛА

Тіян Сила (нім. Tijan Sila) – псевдонім німецькомовного письменника боснійського походження Твртко Зульєвича (Tvrtko Zuljevic), який народився у 1981 році в Сараєво. Псевдонім Sila, вимовляється «Сила», боснійською мовою означає «сила», «міць».

Його дитинство припало на період розпаду Югославії на окремі держави та облогу Сараєво. Він згадує цей час як «нормальну особливість війни», де діти були надані самі собі серед хаосу суспільних протистоянь. Під час воєнних дій він отримав поранення в гомілку кулею, яка пройшла крізь бензобак автомобіля. У 1994 р., у віці 13 років він з батьками втік від війни до Німеччини, де родина жила в гуртожитку для біженців у Манхаймі. Тіян тривалий час страждав від посттравматичного стресового розладу, що проявлявся у лунатизмі та нічних жахливих сновидіннях про війну.

В Німеччині Тіян отримав вищу філологічну освіту – вивчав німецьку та англійську літературу в Гейдельберзі. Окрім письменницької діяльності, він працює вчителем німецької та англійської мов у професійно-технічному училищі міста Кайзерслаутерн та є учасником панк-гурту «Korrekte Drinks».

За твердженням письменника, він використовує літературу як спосіб опрацювання своїх травм. Це вдається йому на високому рівні, оскільки його роботи відзначені преміями та стипендіями. Перший роман «Tierchen Unlimited» – «Тваринка без обмежень», про біженця, який шукає захисту в чужих людей, був опублікований у 2017 році. У 2018 році вийшов «Die Fahne der Wünsche» – «Прапор бажань» – алегорична, трагікомічна та місцями сюрреалістична історія, яка досліджує теми амбіцій, корупції та виживання в умовах диктатури. «Krach» – «Шум», роман про юність письменника у

панк-культурі містечка Ландау, опубліковано у 2021 році. «Radio Sarajevo» –«Радіо Сараєво» найуспішніша робота 2023 року, де він відверто описує жахи воєнного дитинства [2].

Однак особливо популярним його ім'я стало у 2024 році, коли він здобув престижну літературну премію імені Інгеборг Бахман (засновану у 1977 році в місті Клагенфурт) для німецькомовних авторів за оповідання «Der Tag, an dem meine Mutter verrückt wurde» – «День, коли моя мама збожеволіла» [3].

Твір відноситься до постмодерністської парадигми в літературі, що безсумнівно накладає свій відтиск не лише на проблематику та тематику, а й відбивається на мовному та семантичному рівнях художнього тексту.

Вже на першій сторінці ми стикаємося з головним героєм оповідання, який одночасно є оповідачем і автором – однією з головних рис літератури постмодернізму, яку Ролан Барт назвав «смерть автора» [4].

Розповідь ведеться від першої особи, побудована у вигляді діалогу сина з матір'ю, насиченого порівняннями з минулого життя. Оповідач акцентує розповідь саме на матері, хоча при діалозі присутній батько. В одному з епізодів є зауваження, що мати керувала сім'єю та приймала всі рішення. Оповідач розуміє, що мати божеволіє, він безпорадно шукає підтримки батька, але того весь час немає поряд. У другій половині тексту стає ясно, що батько теж божеволіє.

Перед нами розкривається історія людини, яка пережила страх війни. Насичені порівняння сягають опису трагічних подій війни в Боснії і потрясінь, що випали на долю родини оповідача. Кожна сторінка тексту містить детальні описи трагедій – смерть родички з новонародженим на руках, втрата ноги товаришем, згорівший живцем боснійський солдат.

Оповідач немає сил для подолання важких сімейних обставин, він намагається сховатися у своїй, колись затишній, дитячій кімнаті, але і вона також «збожеволіла» – батько накопичив тут старі прилади з помийки.

Перед нами діалог, але цей діалог триває з 2007 року до 2020, коли, за словами оповідача, батько помер від раку. Тобто оповідач перебуває у ситуації,

яка завдає психічних травм, мінімум два десятиліття і з тексту неможна визначити, чи він від неї звільнився.

У розповіді є відповідь, чому оповідач стійко переносить цю тяжку ситуацію, а не біжить із дому. Наприкінці оповідання він це пояснює так: «…коли я більше не міг терпіти страху смерті, але не хотів зганьбити батьків перед сусідами в бомбосховищі, я почав шепотіти: «Залишайся. Залишайся.

Про смерть матері конкретних вказівок немає, однак з оповіді це стає зрозумілим. Глибинними проблемами твору можна вважати: роль матері в сім'ї, наслідки війни, самотність, роль батьків у житті людини.

Стилістичний аналіз тексту показує насиченість різноманітними виразними засобами. Наприклад, часте вживання звороту «acc. cum inf.» – знахідний відмінок з інфінітивом, який можливий тільки з дієсловами почуттів. Цей прийом дозволяє відобразити тактильні відчуття (рука поповзла по рамі), зорові (побачив, що батько стоїть у коридорі), слухові (я почув, як зачинилися двері спальні). Автор змушує читача самому відчути кінестетичні переживання оповідача.

Крім цього в оповіданні використано комплекс засобів, спрямованих на створення зображення: образні порівняння (вони дивилися на вчителів зверхньо, як члени симфонічного оркестру на вуличних музикантів); метонімії (вираз її обличчя тепер був схожий на завісу, за якою ховався грабіжник – шизофренія); метафори (мої батьки разом збожеволіли, вони йшли пліч-о-пліч до краю прірви).

Завдяки низці перелічених зображальних прийомів перед нами перебігає фільм (я увійшов у квартиру, …мати схопила мене за руку і повела до обіднього столу, …жалюзі в кімнаті були опущені).

Розгляд тексту з точки зору прагматичного підходу виявляє глибинні механізми психологічної дії на читача. Врахування біографічних відомостей може бути тут корисним.

Текст насичений перформативними висловлюваннями (розповідь від першої особи), що робить оповідача дуже близьким читачеві. Фрази, що

належать батькам, представляють собою директиви, тобто поради та накази (…батьки, як і раніше, засуджували мене за те, що я став учителем). Вислови оповідача – переважно експреси ви, їхня мета – змалювати психічний стан (Мамо, про що ти говориш? – безпорадно повторював я… Де ж мій батько? – думав я).

Узагальнений аналіз цього короткого твору свідчить, що перед нами автор, на роботи якого слід звернути увагу в ракурсі вивчення тенденцій у сучасній німецькомовній літературі взагалі та авторського стилю зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sila T. Der Tag, an dem meine Mutter verrückt wurde : [Text gelesen bei den 48. Tagen der deutschsprachigen Literatur] / Tijan Sila. – ORF.at, 2024. – URL: https://bachmannpreis.orf.at/stories/3257410/ (дата звернення: 12.05.2026).

2. Sila Tijan : [biografische Information] / Hanser Literaturverlage. – URL: https://www.hanser-literaturverlage.de/personen/tijan-sila-p-1882 (дата звернення: 12.05.2026).

3. Sila Tijan, D/BIH : [Porträt des Autors] / ORF.at, 2024. – URL: https://bachmannpreis.orf.at/stories/3257228/ (дата звернення: 12.05.2026).

4. Barthes, Roland: Der Tod des Autors. Aus dem Französischen übersetzt von Matias Martinez. In: Texte zur Theorie der Autorschaft. Herausgegeben und kommentiert von Fotis Jannidis, Gerhard Lauer, Matias Martinez und Simone Winko. Stuttgart: Reclam, 2000, S. 185–197. – URL: https://www.kunsthaus-bregenz.at/fileadmin/user_upload/KUB/Ausstellungen/Ab_2015/Die_Person_KUB_2025.03/barthes_tod_des_autors_1967.pdf (дата звернення: 12.05.2026).

Л. Л. Колесникова
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДІМ» У НАРОДНОПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ

Ця розвідка продовжує низку статей, присвячених дослідженню народнопісенного дискурсу, необхідність вивчення якого зумовлена його роллю у збереженні національної культурної пам'яті, духовних цінностей та мовної традиції українського народу. Народна пісня – це своєрідний культурний код, у якому відображено історичний досвід, світогляд, морально-етичні норми, емоційні переживання та особливості ментальності українців. Особливого значення така проблематика набуває в умовах сучасних глобалізаційних процесів, коли постає необхідність збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини України. Актуальність дослідження концепту «дім» зумовлена сучасними викликами, пов'язаними із міграційними процесами, війною, вимушеним переселенням та переосмисленням значення дому як символу стабільності, національної ідентичності та духовної опори.

У своїй роботі термін «концепт» розглядаємо як «дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, характеризується відносно впорядкованою внутрішньою структурою та є результатом пізнавальної діяльності індивіда й суспільства; це мовно оформлена, упорядкована, багатоскладова та залежна від контексту одиниця, що має в собі суспільно-історичний, етнокультурний та оцінний зміст» [1, с. 10]. Ми поділяємо думку Л. Федорюк про те, що «Найбільш ємно концепт вербалізовано контекстом, адже він містить не тільки пояснення певних репрезентантів концепту, а й когнітивні зв'язки його складників, аналіз яких дає змогу побудувати найбільш повну концептуальну модель» [3, с. 36].

У народнопісенному дискурсі аналізований концепт трансльовано вербалізаторами Україна, рідна сторона, край, хата, батьківська оселя, криниця,

луки, тополі, калина – усім, що репрезентує уявлення про батьківщину, материнство, безпеку, працю, втрату й тугу за рідним краєм. Саме тому концепт «дім» є важливим носієм культурної та емоційної інформації.

Концептотвірна лексема *край* часто функціонує у словосполученнях «рідний край», «чужий край», «далекий край», «батьківський край», які передають емоційне ставлення людини до простору свого не лише фізичного, але й національного походження: «***Краю мій**, Ти дав мені крилатий шлях. **Краю мій, Краю мій**, Це щастя у твоїх **полях**. У рідним **батьківськім краю** зустріну долю я свою, зустріну я свою любов, свою зорю, зустріну я свою любов, свою зорю»* (УНП, «Моя земля, моя любов»). Крім того, концептотвірний характер цієї лексеми виявляється також у її здатності акумулювати ключові смисли народнопісенного дискурсу: тугу за батьківщиною, переживання розлуки, мотив повернення додому, зв'язок поколінь, духовну прив'язаність до рідної землі. Саме ці ключові смисли є актуальними й сьогодні, коли мільйони українців є відірваними від свого просторового національного ґрунту.

Споконвіку для українців дім – це й вечори, зорі, струмки, гори, трави, пісні, тобто все, що підживлює душу, дає наснагу: «*На цій землі мої рожеві **вечоріння**, у ніжних снах злеліяні роки, в моїх **піснях** її краса осіння і свіжі кришталеві **струмки**! Душею я лечу до синіх **гір**, великих і міцних в своїм чеканні! До рідних **трав** і срібних **зір**, лиш там жива душа!»* (УНП, «Злеліяна земля»). Система емоційно-оцінних образів створює тісний асоціативний зв'язок з національним корінням: *рожеві вечоріння, ніжні сни, мої пісні, свіжі струмки, сині гори, рідні трави, срібні зорі.* Лексеми *мої, рідні* актуалізують семантику близькості й душевного зв'язку з рідною домівкою. На нашу думку, ключовим вербалізатором концепту «дім» є метафора «*душею я лечу»,* саме в цих словах закладено осмислення дому як простору справжнього життя – не фізичного, а духовного.

Концепт «дім» в українському народнопісенному дискурсі вербалізується й через назви рослин, які є етнокультурними символами. Зокрема, образ липи є символом домашнього простору, гармонії та тепла: «*На моїм подвір'ї **липа***

зацвіла, ароматом ніжним землю обняла. Та в душі самотній цвіт не зацвіта, бо до твого серця стежки не проклав» (УНП, «Скажи чому»). Вислів «*на моїм подвір'ї*» вказує на оселю, рідний дім. Контраст між квітучою липою та внутрішньою самотністю підкреслює важливість розуміння дому як фізичної й емоційної гармонії, єднання. У наступному уривку аналізований концепт реалізовано через образи неньки-землі та жовтих соняхів: «*Притулюсь я до* ***неньки-землі****, що дала мені крила. Під вікном, наче сонця малі,* ***жовті соняхи*** *стиха схилились* (УНП, «Це моя найдорожча земля»). В українській культурі соняхи були деталлю подвір'я; вони символізують сонце й життєву енергію. Локатив «під вікном» контекстуально підкреслює їхню приналежність до впорядкування саме домашнього простору.

Отже, дослідження особливостей вербалізації концепту «дім» у народнопісенному дискурсі засвідчує його ключове місце в українській мовній картині світу та національні культурній традиції. Цей концепт постає не лише як позначення житла чи родинного осередку, але як багатовимірний духовний і культурний феномен, що акумулює уявлення про рідну землю батьківщину, родинну пам'ять, емоційну безпеку та внутрішню гармонію людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесникова Л. Л. Мовна репрезентація концепту «Україна» в народнопісенному дискурсі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки.* № 2, 2025. С. 9 – 15.

2. Українські народні пісні. URL: https://www.pisni.org.ua/songlist/narodni-1.html (дата звернення 10.05.2026) – УНП

3. Федорюк Л. Специфіка української концептосфери: лінгвокультурологійний вимір (на прикладі концепту *смерть*): монографія. Вінниця: ТВОРИ. 2019. 185 с.

О. П. Колінько
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: PRO ET CONTRA

Сьогодні світові глобалізаційні процеси набирають обертів і визначають обличчя сучасного світу, вони поширюються на всю планету й охоплюють буквально всі сфери життя суспільства: економічні, політичні, соціокультурні тощо. Останнім часом ці процеси інтенсифікувалися внаслідок бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Глобалізація стає центром уваги політиків, економістів, філософів, соціологів, культурологів, письменників, журналістів, позаяк її наслідки і перспективи викликають неоднозначну інтерпретацію, що засвідчує глибоку суперечливість цього епохального явища. Нас цікавить питання його культурної складової. Так, наприклад, І. Дзюба, літературознавець, критик, громадський діяч, зауважує, що «під цим розуміли, власне, подолання локальності й набуття національною культурою загальнолюдського змісту і значення [1, с. 26]. З розмислами вченого варто погодитися: глобалізація об'єднує культури, стирає кордони, активізуючи міжкультурний обмін, транснаціональну комунікацію, формування глобального інформаційного простору, але водночас порушує не менш глобальну проблему, змушуючи кожну націю замислитися: ким ми є? Багато науковців шукають відповіді на такі виклики сучасності. Вони зауважують, що питання про національну культуру постає нині не лише як питання національної, а й «загальнопланетарної безпеки» [3, с. 9]. Такі розмисли провокують дискусію про співвідношення глобального й національного, про позитивні й негативні моменти цього явища.

Глобалізацію як явище осмислював Томас Фрідман, впливовий американський журналіст, автор багатьох бестселерів, у книзі «Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію», оперуючи двома символами:

перший – це Лексус як уособлення прагнення «зробити свою економіку модернішою, дійовішою і “приватнішою”, бо ж тільки так можна досягти процвітання в системі глобалізації. <…> Другий символ –оливкові дерева – це родина, громада, плем’я, нація, релігія, а головне – місце, яке ми називаємо домом. Оливкові дерева дають нам тепло родини, радісне усвідомлення своєї неповторності, інтимність особистих звичаїв, глибину людських стосунків. <…> Одна з причин, що національна держава ніколи не зникне, навіть якщо значення її й зменшиться – це те, що вона являє собою довершене оливкове дерево – остаточне вираження нашої належности до когось і до чогось – мовної, географічної та історичної. <…> Країна без здорових оливкових дерев ніколи не матиме глибокого коріння, ніколи не знатиме безпеки, а отже ніколи не наважиться повною мірою розкритися перед світом і влитися в нього. Але країна, що являє собою самі тільки оливкові дерева, що складається з самого коріння, що не має ні одного Лексуса, – така країна далеко не зайде. Утримання рівноваги обох потребує постійного зусилля. <…> Завдання, що стоїть перед країнами та й окремими особами в цю добу глобалізації полягає в тім, щоб знайти здорову рівновагу між збереженням своєї тожсамости, домівки та спільноти, і виконанням всіх речей, конче потрібних, щоб виживати в новій світовій системі» [4]. Така об’ємна цитата є виправданою, бо власне, дає відповіді на порушені проблеми, вичерпно поєднуючи прагнення до розвитку у глобалізаційному світі з бажанням зберегти свою ідентичність.

Це і є головний виклик для будь-якої літератури й української, зокрема. Великомасштабні процеси глобалізації зачепили її, підштовхуючи до осмислення нових проблем як загального плану, так і часткового. Українська література, яка пройшла складний шлях розвитку і становлення від традицій Тараса Шевченка, Івана Франка до постмодерних експериментів XX–XXI століття, сьогодні активно інтегрується у світовий культурний простір. Однак пам’ятаймо, що глобалізація має подвійний вплив: вона відкриває нові можливості для розвитку й популяризації української літератури, але водночас несе загрозу культурної гібридизації та уніфікації. І. Дзюба зазначав, що

«Шиллер і Ґете закликали творити не національну літературу, а світову; вони й творили цю світову літературу, але вона була німецькою національною. В цьому сенсі всі великі твори літератур різних часів і народів провіщали світову літературу» [1, с. 26]. За логікою судження, українська література у своїх кращих, геніальних і шедевральних зразках теж провіщала світову літературу. Справа лише в тому, що творилася і формувалася вона в умовах колоніального тиску, цензури та постійних заборон, та попри все, сьогодні активно входить у світовий контекст.

Особливо це новітня українська література, яка вирвалася з «потужних обіймів російського імперського дискурсу». Так, С. Філоненко досить вичерпно й аргументовано аналізує популярне письменство в Україні, з погляду сучасних світових жанрових різновидів масової літератури. Вона називає такі існуючі жанри масової літератури, як «адреналінові», «емоційні», «інтелектуальні» та «ландшафтні» жанри, до яких авторка зараховує, поміж іншим, бойовик («Елементал» В. Шкляра, серія романів про пригоди детектива Оскара з агентства «Тартар» Л. Кононовича), авантюрно-детективні романи («Культурний шар», «Геній місця» Ю. Макарова, «Шукачі скарбів» А. Кокотюхи), «круті» детективи («Суто літературне вбивство», «Неврахована жертва» О. Вільчинського), ретро-детективи та історичні детективи (серія «Інспектор і кава» Валерія та Наталі Лапікур, «Срібний павук» В. Кожелянка) та ще: кримінальні романи, трилер-катастрофа, медичний та психологічний трилери, горори, феміністичний неонуар, жіночі детективи, мелодрами, сентиментальний кітч тощо. […] С. Філоненко не злякалася нелюбові сучасних академічних кіл до масової літератури. […]. Авторці вдалося проаналізувати не лише все те, що ми одержали у феномені масової літератури за двадцять років незалежності, а й певним чином умонтувати це все в сучасний європейський літературний контекст [5].

Отже, варто визнати, що феномен масової літератури визначає сучасний літературний процес в Україні і світі, експлуатуючи популярну жанрову парадигму, яка є передумовою її успішності, читабельності та повноцінного

функціонування. Сьогодні українському і зарубіжному читачеві через переклади стали відомі імена багатьох талановитих белетристів: Ірен Роздобудько, Алли Сєрової, Андрія Кокотюхи, Дари Корній, Лариси Денисенко, Володимира Лиса, Люко Дашвар, Марії Матіос, Міли Іванцової, Василя Шкляра та ін., твори яких аж ніяк не можна назвати низькопробними, неестетичними, позбавленими художньої цінності, а їх героїв – клонами, симулякрами тощо. Прикладів цьому є безліч.

Думки вчених, і літературознавців зокрема, на порушені у цій розвідці проблеми, часто суперечливі й неоднозначні, втім засвідчують одне – планетарних змін, що їх вносять глобалізаційні процеси у різні сфери суспільного життя, і культурного, і літературного, не можна ні уникнути, ні заборонити, шлях їх заперечення чи спростування – непродуктивний. «Як буде далі – залежатиме від меж і способів розгортання процесів глобалізації, від її наслідків, від її можливої адаптації до багатокультурної реальності чи, навпаки, адаптації цієї багатокультурної реальності до глобалізації» [1, с. 28-29].

Настановою Віталія Дончика, дуже виразною і правдивою, закінчую свою розвідку: «Розіп’ятій у 30-х, духовно надломленій Чорнобилем українській нації, як і її літературі, принаймні тій, що не цурається свого первородства, попри всі минулі й теперішні злигодні й випробування, попри власні, справді присутні, вади та болячки, наперекір приписуваним фобіям, випадає й далі, залишаючись, як одвіку, толерантною й відкритою світу, не втрачати віри у свої національні вартощі і святощі, у свої традиції, пам’ятати найважливіше: у своїй хаті своя й правда, і сила, і воля...» [2, с. 45].

Отже, глобалізаційні процеси в культурі і літературі, як і будь-яке складне і багатовимірне явище сучасності, потребує глибокого і виваженого дослідження. Глобалізація не обов’язково руйнує національне, вона може стимулювати його переосмислення. В умовах відкритості світу українська література активніше артикулює питання самоідентифікації, історичної пам’яті, мови. Після 2014 року та особливо після повномасштабного

вторгнення Росії у 2022 році українська література стала важливим інструментом культурного спротиву та самоусвідомлення. Інтерес до українських текстів у світі значно зріс, що засвідчує актуальність національного голосу у глобальному контексті.

У появі нових векторів та інтенцій, зумовлених інтеграційними процесами у літературі й культурі загалом, що має свої набутки в минулому, є чимало актуального, того, що треба вивчати і творчо переосмислювати в контексті нових літературних явищ, не відкидаючи специфіки національної літератури і проблем культурної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюба Іван. Глобалізація і майбутнє культури Слово і Час. 2008. № 9. С. 23–30.
2. Дончик Віталій. Якщо з позицій національних і конструктивних (нотатки з приводу). Слово і Час. 2008. № 9. с. 30–46.
3. Людина і культура в умовах глобалізації : зб. наук. ст. /ред. кол. В. С. Лук’янець та ін. Київ: Видавець ПАРАПАН, 2003. 397 с.
4. Фрідмен Томас Л. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти ґлобалізацію URL: https://www.ji.lviv.ua/ji-library/friedman/lexus03.htm (дата звернення: 25.03.2026).
5. Цит. за: Демська-Будзуляк Леся. Українська масова література: погляд із середини. Рецензія на книжку Софії Філоненко. Масова література в Україні: дискурс /ґендер /жанр. URL: http://litakcent.com/2012/01/27/ukrajinska-masova-literatura-pohljadizseredyny (дата звернення: 4.05.2026).

Н.С. Мажара
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СВОЄРІДНІСТЬ ПОЗИЦІЙ НАРАТОРА У СПОГАДАХ Д. СТЕЛЬМАХА «СКЕЛЕТИ В ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ШАФАХ»

Численні наукові розвідки представників школи документалістики О. Галича засвідчують, що література non fiction, розвиваючись під знаком минулого та послуговуючись категорією пам'яті, охоплюючи епохи й когорти людських доль, є важливим чинником формування національно-культурної ідентичності. Спогади детермінуються збереженням пам'яті мемуариста про себе, родину, суспільство, націю, генеруючи свідомість як спосіб пізнання минулого, відтворюючи буття людини та переплітаючи особисте життя персонажів з історією країни. Водночас у літературі non fiction домінують не лише події чи факти минулого, а й їх інтерпретація крізь призму набутого згодом життєвого досвіду, що визначає позицію наратора у мемуарному тексті.

У книзі спогадів «Скелети в письменницьких шафах» письменник і перекладач Дмитро Стельмах, звертаючись до глибин власної пам'яті, відтворює низку подій, повторно їх переживає та подає інформацію, відсутню в шкільних підручниках з української літератури. Присвячені вони близькій людині – батькові Михайлові Стельмаху – визнаному класику літератури та його сучасникам.

Мемуари Дмитра Стельмаха є зразком багаторівневої нарації, у якій автор постає водночас свідком, учасником та інтерпретатором подій, поєднуючи різні модуси оповіді. Їхня своєрідність виявляється у змінності наративних позицій, синтезі документальності й художності, а також активному використанні іронії та інтертекстуальності: «*Ця обставина (письменницьке середовище) мучила мене ціле життя. Я приховував і досі приховую своє походження, тікаю від журналістів із фотоапаратами й намагаюсь уникати публічних літературних*

акцій. Що вдієш, у кожного свій пунктик… Мало хто, почувши моє прізвище, не намагався довідатись: – А ви, випадково, не син Михайла Стельмаха? – Син. А чому ж випадково? Я народився в законному шлюбі своїх батьків…» [1, с. 4].

У розділах із кумедними назвами: «Як Стельмах сватався до моєї мами (яка тоді ще не була моєю мамою)», «Як забобони Стельмахові життя врятували», «Як мій дід удавав із себе тяжкохворого», «Як мій дід крейсер урятував», «Як мою бабусю не з'їла вовчиця», «Як Стельмах до священників ходив», «Про гріхи молодості», «Про батьківську друкарку», «Як батько мене врятував», «Про народну довіру до письменників», «Як Стельмах уперше в Роліті опинився», «Про повагу міліціонерів до письменників», «Як я в чотири роки розчарувався у житті» та багатьох інших виринають маловідомі сторінки біографії Михайла Стельмаха.

У наративній канві спогадів «Скелети в письменницьких шафах» пам'ять функціонує як один із ключових механізмів репрезентації свідомості наратора, осмислюючись на індивідуальному, соціальному, культурному та історичному рівнях. Образ наратора не є статичним: він трансформується залежно від зображуваних подій. Автор варіює оповідь – від інтимно-сповідальної до іронічно-дистанційованої, поєднуючи безпосередню участь у подіях із їх аналітичним осмисленням. Такий підхід забезпечує поєднання документальної достовірності із суб'єктивною інтерпретацією, що є характерною рисою мемуарної літератури. Фрагментарність оповіді підсилює ефект достовірності, відтворюючи нелінійність пам'яті та суб'єктивність переживання: «*Це просто фрагменти моєї пам'яті. Схоже на розсипану мозаїку…*» [1, с. 3].

Особливе місце у творі посідають спогади про три покоління родини Стельмахів, представлені в контексті збереження родової пам'яті. Автор відтворює родинну історію, акцентуючи увагу на життєвому досвіді старших поколінь, їхніх випробуваннях і моральних цінностях: «*Дошкільне дитинство провів із бабусею, Ганною Іванівною Стельмах, у будинку в Ірпені, куди в середині 1950-х років батько перевіз своїх батьків із села Дяківці Літинського району на Вінниччині. Діда я не знав, він помер за рік до мого народження…*

Бабуся пережила чимало трагічних подій, зокрема війну, тому «висівала латку жита й вівса» [1, с. 15].

Важливим складником мемуарів є висвітлення сімейних взаємин, зокрема історії подружнього життя батьків письменника. Через низку життєвих епізодів розкривається глибина їхніх почуттів, що постають як приклад щирого й тривалого кохання: «*Року 1947-го мій батько у складі письменницької делегації приїхав до Проскурова (нині Хмельницький) на зустріч із читачами. Там він познайомився із співробітницею Відділу народної освіти Вірою Кирилівною Сабадашевою та її юною донькою Лесею, яка працювала на пошті. І так йому та Леся сподобалася, що відразу ж запросив дівчину до театру. А після вистави освідчився…*» [1, с. 29-30]. Автор пояснює і чому бабуся по матері тоді назвала його батька «старим»: «*Батько був п'ятнадцятьма роками старший за маму. І його батько, Панас Дем'янович, теж був старший за свою дружину п'ятнадцятьма роками. Бабуня подарувала Панасові сина – мого батька, коли мала шістнадцять*» [1, с. 31]. Однак різниця у віці та перша відмова не зупинили письменника, бо це було кохання з першого погляду: «*Через місяць М. Стельмах зрозумів, що жити без Лесі не може... Переїхала Леся до Києва, і стали батьки жити одне з одним, аж поки смерть розлучила їх*» [1, с. 31]; «*Батько любив жартувати. Жарти його були дотепні й незлостиві. Але мама часто сприймала їх усерйоз, чим ще більше тішила батька*» [1, с. 47].

Неодноразово у тексті з'являються щемливі спогади автора про батька, сповнені любові та болю втрати, про важливі для дитини речі – спільні прогулянки, читання книжок, розмови: «*Він був дуже спокійний і добрий. І цигля мені жодного разу не дав. А от мама, траплялося, і потиличника давала. Каюсь, було за що*» [1, с. 53]. Накладаючись на події теперішнього, ці спогади розширюють часово-просторовий континуум твору завдяки використанню ретроспекції та проспекції. Основну увагу зосереджено на взаємодії індивідуальної пам'яті сина з колективною пам'яттю покоління.

Окремий наративний аспект мемуарів пов'язаний із зображенням письменницького середовища. Зростаючи серед митців, Дмитро Стельмах мав

змогу спостерігати їх у неформальних обставинах – удома, на вулиці, за святковим столом, що дозволило створити багатовимірний образ літературної спільноти: «*За дитячих років моїми найбільшими тортурами були відвідини батькових колег і друзів. Письменники, літературознавці й редактори залюбки їли й пили в батьковому кабінеті та конче хотіли з'ясувати ким я мрію стати. Я хотів чимшвидше вистрибнути, утекти, здиміти, випаруватися з тієї дорослої кімнати, де так ніяково дітям, бо від тебе чекають на якусь «правильну» відповідь*» [1, с. 7].

У тексті також репрезентовано постаті дітей письменників, що розширює соціокультурний контекст оповіді: «*У моєму класі свого часу вчилися Юрко Комар, син письменника Бориса Комара, Валерій Руденко, син Миколи Руденка, відомого противника радянської системи, Оксана Бережна, донька Василя Бережного, Володя Гандзюра, син Петра Гандзюри, Льоня Хорунжий і Вадим Снєгирьов, син Гелія Снєгирьова. Ну, а в інших класах училися діти Гончара, Павличка, Загребельного, Сверстюка, Параджанова, Платона Воронька, Олега Микитенка, Дмитра Прилюка і ще багатьох-багатьох відомих осіб*» [1, с. 12].

Сусідом Стельмахів був відомий гуморист Остап Вишня: «*Разом із дружиною частенько заходив до нас «на телевізор». Бо батьки мали однісінький телевізор на цілий під'їзд – то був ламповий «Рембрандт». Перед телевізором обидва письменники, либонь, могли посидіти по-людському*» [1, с. 65].

Значну увагу приділено постаті Михайла Стельмаха як митця і людини. Автор висвітлює його життєвий шлях, педагогічну діяльність, участь у війні, а також риси характеру – допитливість, працелюбність, почуття гумору та людяність. Окремо акцентовано на його творчому процесі, що вирізнявся ретельністю, глибиною задуму та увагою до художньої форми: «*Одного разу я спитав у нього, якою має бути література і мистецтво загалом. – Такими, які віддаляли б людину від мавпи, а не наближали її до неї, – жартома відказав батько*» [1, с. 49]; «*Насправді батька за роботою я зазвичай бачив у картатій байковій сорочці. А зранку – у піжамі. Працював він дуже ретельно. Не брав*

ручки до рук, доки не продумував увесь текст від першої сторінки до останньої. Не дивно, що процес написання тривав кілька років. Причому кожне речення читав уголос – вивіряв його звучання. І навіть уже видані твори він читав із червоним олівцем» [1, с. 109].

Мемуари також містять відомості про взаємини письменника з оточенням, зокрема приклади підтримки колег і виявів моральної стійкості в складних життєвих ситуаціях. Це дозволяє глибше зрозуміти не лише творчу, а й етичну позицію митця. Автор пригадує, що серед оточення Стельмаха були й такі, що вважали його лише за «потрібну» людину, бо треба було «прописатися» в Києві, а потім зневажливо ставилися до благодійника.

Узагальнюючи, зазначимо, що в мемуарах Дмитра Стельмаха постать Михайла Стельмаха постає як цілісний образ людини – мудрої, скромної, внутрішньо сильної, із притаманними їй чеснотами та недоліками, невичерпним почуттям гумору та самоіронії. Спогади охоплюють різні аспекти його життя: родину, творчість, суспільне оточення, історичні обставини. Мемуарист розкриває також особливості творчої лабораторії письменника, що дає змогу глибше осягнути джерела його натхнення та специфіку художнього мислення.

Отже, книга спогадів «Скелети в письменницьких шафах» не лише відкриває нові аспекти постаті Михайла Стельмаха, а й сприяє подоланню проблеми недостатньої висвітленості фактів його біографії, репрезентуючи їх із різних наратологічних позицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стельмах Д. М. Скелети в письменницьких шафах. К.: Либідь, 2013. 166 с.: фотогр.

О.А. Огульчанська
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МІЖ КОХАННЯМ І АРХІВОМ: ОНТОЛОГІЯ РЕЧЕЙ І СУБ'ЄКТИВНОГО ЧАСУ В РОМАНІ ОРХАНА ПАМУКА "МУЗЕЙ НЕВИННОСТІ"

Роман Орхана Памука "Музей невинності" є багатопроблемним твором, що поліаспектно висвітлює питання культури, кохання, пам'яті, історії.

До художнього аналізу твору зверталося чимало провідних фахівців у царині літератури, мови, культури (С. Кая, Посохова Є., Е. Циховська).

Роман турецького письменника є моделлю музейної онтології, що передбачає погляд на речі як на одне з найважливіших якорів збереження проживань любові головним персонажем Кемалем. Головна проблема твору - трансформація внутрішнього особистісного переживання в загальнокультурний артефакт – музей, що є фіксатором не історії, а стану душі. Щастя, як і нещастя, усвідомлюються у творі ретроспективно. Це помітно уже з перших рядків роману: "Тоді я не знав, що це найщасливіша мить у моєму житті…" [1, с. 7]. Оповідь ведеться від першої особи, що дає змогу читачу бути ближчим до головного героя, глибше усвідомлювати усі перипетії і складні ситуації, конфлікти, що супроводжують чоловіка упродовж розгортання подій. "Romanın başkahramanı Kemal, Füsun'u kaybetmesiyle birlikte geçmişi takıntılı bir biçimde yeniden kurgulamaya yönelir" [2, c. 502].

Кохання у романі проходить шлях трансформації: від власне емоції до естетичної форми прояву інтимних почуттів. Це особливо помітно у сценах, де герой свідомо "експонує" речі, прагнучи передати саме атмосферу: "Аби відобразити гостру й виснажливу атмосферу, яка тоді панувала в кімнаті, я експоную ці пачки цигарок, попільничку з Кютахі, котру знайшов в одній із шаф та приніс у спальню, чайну чашку й склянку (з неї пила Фюсун) і цю

морську мушлю – розповідаючи історію за історією, дівчина раз по раз брала її до рук і нервово гладила" [1, с. 69].

У романі важливий не соціальний контекст, хоча і він має місце бути, а радше феномен пам'яті, що реалізований у речах: "... і чотири-п'ять разів на тиждень ходив у будинок "Милосердя", де знаходив спокій серед речей та спогадів про Фюсун"[1, с. 273]; "У 1976 році, за період з середини червня до початку жовтня, ми переглянули понад п'ятдесят кінострічок у літніх кінотеатрах Стамбула. То був незабуній час, і я ще довго потому збирав, вештаючися букіністичними крамницями стамбульських колекціонерів, фотографії та вхідні квитки кінотеатрів для експозиції в музеї" [1, с. 318].

Кохання в романі проходить еволюцію: від тілесної пристрасті до обсесивної пам'яті, а згодом – до естетизованої форми існування. Час у романі постає не як об'єктивна послідовність, а як внутрішній ритм почуттів. Після смерті Фюсун Кемаль усвідомлює, що його почуття більше не спрямоване в майбутнє: "Фюсун… перетворювалася для мене на примару з минулого" [1, с. 616]. Саме у цей момент виникає ідея музею як способу збереження любові. Тривалий час Кемаль їздить різними містами і країнами, аби подивитися як влаштовані музеї. Повернувшись додому, він, розмірковуючи про колекціонування і колекціонерів, пропонує поділити колекціонерів на групи: "1. Гордії, що пишаються своєю колекцією та прагнуть виставити її напоказ (зазвичай це представники західної цивілізації). 2. Сором'язливі, ті, які ховають зібране подалі від людських очей (вони поза модерністю) " [1, с. 632]. Фінал роману підкреслює завершеність процесу: герой відвідує тисячі музеїв, формулюючи власну концепцію – "музеї для того, щоб відчувати їх" [1, с. 659].

Отже, музей стає не лише місцем збереження, а й способом переживання життя. Цей твір є не лише роман про кохання, а й метароман про пам'ять, матеріальність і час. Автор твору демонструє, що втрачаючи кохану людину (хоча кохання Кемаля нагадувало радше одержимість), єдиним способом зберегти реальність є перетворення на експозицію речей, що були дотичні до

дівчини. Речі стають мовою, якою говорить біль, а музей – формою, у якій цей біль знаходить сенс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Памук О. Музей невинності. *роман / пер. з турецької О. Кульчинського та Г. Рог. Харків: Фоліо,* 2009. 671 с.

2. Özgürbüz M. E. “Benim Müzem, Benim Hafızam”: Masumiyet Müzesi’nde Anlatı ve Temsil İktidarı “My Museum, My Memory”: Narrative and Representative Power in The Museum of Innocence, *June 2025. Turkish Academic Research Review - Türk Akademik Araştırmalar Dergisi [TARR] 10(2): 496-514.*

В. О. Татарган
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

«ПІСНЯ ПРО РУШНИК» А. МАЛИШКА: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ МУЗИЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЕЗІЇ

Загальновідомо, що музична інтерпретація художнього тексту є не лише його звуковим відтворенням, а передусім новим прочитанням. Музика здатна трансформувати поетичний текст через зміну інтонаційної структури, ритмомелодики, темпу, емоційної насиченості та репрезентації ліричного героя.

У контексті сучасних інтермедіальних студій особливої актуальності набуває інтерпретація поетичних текстів з урахуванням гендерного аспекту, що передбачає аналіз впливу соціально сконструйованих ролей чоловіків і жінок на процеси творення та рецепції художніх смислів. Одна й та сама літературна основа може набувати різних інтонаційних і семантичних відтінків залежно від гендерної перспективи виконавця, унаслідок чого гендерна інтерпретація здатна як підсилювати, так і трансформувати авторський задум, відкривати нові смислові горизонти та формувати альтернативні наративи.

У зв’язку з цим об’єктом дослідження є поезія Андрія Малишка «Пісня про рушник», а метою – визначення специфіки гендерного аспекту її музичної інтерпретації в сучасному українському виконавському дискурсі, зокрема у творчості Ярослава Карплюка (YAKTAK) та Анни Трінчер.

Поезія Андрія Малишка «Пісня про рушник» (1958) давно вийшла поза межі власне літературного тексту, набувши статусу культурного феномена. Вона пройшла шлях фольклоризації й інтегрувалася в колективну культурну пам’ять, що зумовлює її активне функціонування в сучасному музичному просторі. Сучасні виконавці, звертаючись до цього художнього твору, пропонують власні інтерпретаційні моделі, актуалізуючи універсальні теми дому, материнства та життєвого шляху.

Первісний задум поезії репрезентує інтимну сповідь сина та його вдячність матері. Образ рушника постає центральним символом твору Андрія Малишка, що виходить за межі побутового значення і набуває метафоричного виміру життєвої дороги та долі. Таким чином, символіка рушника структурує смисловий простір тексту й визначає його емоційно-ціннісну домінанту: «Я візьму той рушник, простелю, наче долю, В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров».

Показовою є і трансформація назви твору в сучасних музичних інтерпретаціях: варіанти «Рідна мати» (YAKTAK) та «Рідна мати моя» (Анна Трінчер) засвідчують зміщення акценту із символічного предметного коду до персоналізованого емоційного звернення. Така зміна відображає тенденцію до антропоцентризації художнього сприйняття, характерну для сучасної масової культури.

Інтерпретація Ярослава Карплюка (YAKTAK) репрезентує модель інтимізованого чоловічого висловлювання. Виконання у форматі акустичного мінімалізму формує атмосферу камерності та щирості. Візуальний компонент кліпу підсилює ефект автентичності: використання традиційного одягу, стилізація зовнішнього вигляду та локалізація дії в просторі сільського подвір’я на фоні старої білої хати, що постає свідком історії роду, створюють образ позачасового героя, укоріненого в національній культурній традиції. Символічне навантаження мають і деталі, зокрема гітара, декорована маками та темною тканиною, що може інтерпретуватися як метафора поєднання трагічного досвіду та життєствердної пам’яті.

Натомість інтерпретація Анни Трінчер демонструє інший тип смислової трансформації, пов’язаний із гендерною переакцентуацією. Чоловічий монолог Андрія Малишка у цьому випадку трансформується в колективний жіночий голос, що репрезентує солідарність поколінь: виконавиця постає у кліпі поруч із мамою та бабусею. Образ матері розширюється до символу Батьківщини, що підсилюється відповідним візуальним рядом (пейзажі, національна символіка, родинні образи).

Важливу роль у кліпі відіграють візуальні коди: білий одяг як маркер чистоти, довге волосся у всіх трьох жінок як символ тяглості роду, червоний колір у хустках та сукнях жінок як знак життєвої енергії та кровного зв'язку. Синхронність рухів і жестів героїнь кліпу підкреслює ідею спадковості та безперервності традиції. Червоний колір стає кодом «нитки життя» на білому полотні, а білий цвіт бузку та обійми створюють образ «живого рушника», який захищає рід. Додаткові деталі – образи міського простору, дитячі іграшки, гойдалка – розширюють семантичне поле твору, поєднуючи традиційний і сучасний виміри життєвого досвіду.

Узагальнюючи, наголосимо, що сучасна музика не нівелює змісту оригіналу поезії, а трансформує її відповідно до нових комунікативних умов, змінюючи спосіб емоційної репрезентації та сприйняття. Образність художнього тексту при цьому переходить із площини раціонального аналізу в площину безпосереднього емоційного переживання.

Отже, «Пісня про рушник» Андрія Малишка у сучасному культурному просторі функціонує як динамічний смисловий конструкт, здатний до постійної інтерпретаційної варіативності. Гендерний аспект музичної інтерпретації постає важливим аналітичним інструментом, що дозволяє простежити трансформацію художнього змісту залежно від виконавської перспективи. У цьому контексті гендер виступає не як обмежувальний чинник, а як продуктивний ресурс творення нових смислів і актуалізації класичної літературної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малишко А. «Пісня про рушник». *Бібліотека української літератури «Укрліб»*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=961 (дата звернення: 30.04.2026).

2. Трінчер А. «Рідна мати моя». URL: https://www.youtube.com/watch?v=f39JNq5vwuc (дата звернення: 30.04.2026).

3. YAKTAK «Рідна мати». URL: https://www.youtube.com/watch?v=GGOzWrpHDq0 (дата звернення: 30.04.2026).

Я. С. Толстеньова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА В СУЧАСНІЙ МУЗИЦІ (НА ПРИКЛАДІ ВІРША В. СИМОНЕНКА «ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ – ЛЮДИНА»)

У сучасному мистецькому просторі спостерігається активне звернення музикантів до класичної української літератури. Поетичні тексти дедалі частіше стають основою для пісень, перформансів і відеокліпів, що зумовлює їхнє нове функціонування в культурному середовищі. Такий процес не лише актуалізує письменницький доробок, а й трансформує первинний зміст художнього твору, надаючи йому нових семантичних відтінків унаслідок музичної та візуальної інтерпретації. Важливу роль у цьому відіграє виконавець, адже саме через тембр голосу, манеру виконання та емоційну подачу відбувається персоналізація тексту, зміщення інтонаційних акцентів і актуалізація нових контекстів сприйняття.

Об’єктом дослідження є вірш Василя Симоненка «Ти знаєш, що ти – людина», який вирізняється виразним гуманістичним спрямуванням і водночас відкритістю до різних форм мистецької інтерпретації.

Мета наукової розвідки – аналіз особливостей трансформації цієї поезії в однойменних піснях-кліпах відомого українського співака Артема Пивоварова та молодіжного гурту «Spiv Brativ».

Вірш «Ти знаєш, що ти – людина» є одним із найвідоміших творів Василя Симоненка. Текст побудований у формі емоційного монологу, в якому ліричний герой закликає до усвідомлення цінності людського життя: «Ти знаєш, що ти людина? Ти знаєш про це чи ні? Усмішка твоя – єдина, Мука твоя – єдина, Очі твої – одні. Більше тебе не буде. Завтра на цій землі…» [3]. Інтонаційно вірш поєднує роздум і звернення, що поступово набуває характеру наполегливого

заклику. Домінантними є мотиви швидкоплинності часу, відповідальності за власне існування та неповторності кожної особистості.

Музичні інтерпретації гурту «Spiv Brativ» та Артема Пивоварова демонструють різні моделі міжмистецької трансформації поетичного тексту. В обох випадках збережено ідейно-тематичне ядро твору – утвердження цінності людського життя та його унікальності, однак способи художнього втілення цих смислів відрізняються, завдяки чому вірш переходить із площини читання у площину глибокого емоційного переживання.

Композиція «Ти знаєш, що ти – людина» гурту «Spiv Brativ» [1] тяжіє до зосередженого, інтонаційно стриманого й філософського прочитання поезії. У ній відсутні різкі емоційні контрасти або радикальні злами авторського настрою, натомість посилюється ефект безпосереднього звернення до слухача. Поетичний текст набуває характеру особистісного нагадування про відповідальність за власне життя. Завдяки ритмічній організації, вокальній подачі та повторюваності ключових рядків підсилюється емоційна напруга, однак зберігається внутрішня стриманість і гідність, властива оригіналу.

Відеокліп гурту реалізує переважно ілюстративно-підсилювальну стратегію. Використання крупних планів облич музикантів акцентує ідею унікальності кожної особистості, закладену в поезії. Візуальний ряд базується на простих, буденних образах, що сприяє «заземленню» філософської проблематики тексту та робить її доступнішою для сучасного реципієнта. Контраст між темним фоном і зосередженими обличчями виконавців підкреслює екзистенційний вимір поезії, водночас не створюючи нової символічної системи, а радше посилюючи вже наявні смисли.

Натомість інтерпретація Артема Пивоварова «Ти знаєш, що ти – людина?» [2] характеризується більш виразною ліризацією та медитативністю. У цій версії поезія втрачає частину своєї закличної інтонації, натомість посилюється її рефлексивний і філософський вимір. Значну роль у цьому відіграють музичне оформлення, інтонаційна м’якість виконання та уповільнений ритм, які сприяють глибшому емоційному зануренню.

Відеокліп Артема Пивоварова на пісню «Ти знаєш, що ти людина» функціонує як автономний візуальний текст, що не обмежується ілюстрацією поетичного змісту, а формує додатковий асоціативно-символічний рівень. Центральними образами стають природа, відкритий простір і дорога, що інтерпретуються як метафори вічності та внутрішнього шляху людини. У такий спосіб відбувається розширення семантичного поля поезії: якщо у Василя Симоненка акцент зроблено на унікальності людського існування, то у відеороботі ця ідея доповнюється зіставленням людини як миттєвості та природи як вічного начала. Візуальний ряд не суперечить першоджерелу, а поглиблює його філософський зміст, переводячи акцент із безпосереднього звернення на контемплятивне осмислення: нагадування про нетривалість людського життя і потребу жити «тут і зараз».

Отже, аналіз музичних інтерпретацій поезії Василя Симоненка «Ти знаєш, що ти – людина?» дозволяє констатувати, що трансформація художнього тексту в сучасній музиці має інтерпретаційний, а не суто ілюстративний характер. У процесі міжмистецької взаємодії змінюється інтонаційно-емоційна структура твору, формуються нові смислові акценти та розширюється його культурне функціонування.

У версії гурту «Spiv Brativ» домінує підсилення закличності та емоційної напруги поетичного тексту при збереженні його змістової цілісності. Інтерпретація Артема Пивоварова, у свою чергу, акцентує ліризм, медитативність і філософську глибину, водночас розширюючи образну систему твору через додаткові візуальні метафори. Таким чином, музична інтерпретація постає як самостійна форма творчості, що не лише репрезентує поетичний текст, а й відкриває нові горизонти його прочитання, залучаючи ширшу аудиторію та формуючи нові культурні коди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурт гурту «Spiv Brativ» «Ти знаєш, що ти людина». URL: https://www.youtube.com/watch?v=qjxtxUSpdoA&list=RDqjxtxUSpdoA&start_radi

o=1 (дата звернення: 02.05.2026).

2. Пивоваров Артем. «Ти знаєш, що ти людина». URL: https://www.youtube.com/watch?v=d5ubKhctfvY(дата звернення: 02.05.2026).

3. Симоненко В. «Ти знаєш, що ти людина». *Бібліотека української літератури «Укрліб».* URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=259 (дата звернення: 02.05.2026).

O. Khalabuzar
Kyiv National University of
Technologies and Design

COMPARATIVE ANALYSIS OF PHONETIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE POLITICAL RHETORIC OF DONALD TRUMP AND KAMALA HARRIS

Political discourse in modern society is a multi-level communication system that performs not only an information function, but also the functions of influence, persuasion and the formation of public consciousness. In the context of globalization, digitalization and the rapid development of the media space, political language acquires special importance as a tool for constructing reality, through which the most influential politicians form the image of events, social groups and themselves.

The political rhetoric of Donald Trump and Kamala Harris is a vivid example of two different strategies of political communication. If the first is based on emotional expression, polarization and simplicity of speech, then the second is focused on inclusivity, structure and rational-emotional balance. That is why their comparison allows us to identify key trends in modern US political discourse.

Donald Trump's political style is characterized by maximum simplicity of syntax, high frequency of repetitions and pronounced evaluativeness, consisting of short phrases that are easily remembered and quickly perceived by the audience. For example: "*We will win. We will win big. We will win like never before*." or "*Fake news is the enemy of the people*." Such statements demonstrate the desire for emotional impact and the formation of clear evaluative categories.

Another characteristic feature is the use of hyperbolization: "*the greatest economy in history", "the biggest tax cut ever", "the best president you've ever had*". Such constructions create an exaggeration effect that enhances emotional perception and forms an image of exclusivity.

It is worth noting the frequent use of negatively colored vocabulary: *"disaster", "corrupt politicians", "fake media", "radical left*". This contributes to the creation

of a confrontational model of political discourse, where "*their own" and "alien"* are clearly distinguished.

Phonetically, Trump's speech is characterized by intonation variability, sharp pauses, and emphasis on key words. For example: *"We will build the wall. [pause] And Mexico will pay for it."* The pause here serves to enhance the dramatic effect. Another example: "*We have power, we have strength, we have energy, we have jobs*." Such rhythm creates the effect of accumulating arguments.

The pace of speech is usually moderate or slow, which allows the audience to better absorb information and enhances the effect of confidence. Repetition is often used as a phonetic-rhetorical tool: "*We will win. We will win big. We will win fast*."

In contrast, Kamala Harris's rhetoric is based on structure, institutionality, and inclusiveness. Her speech is focused on creating a sense of community and social responsibility. For example: "*We are in this together," "We must stand for justice," "Every voice matters*." Such statements form a positive semantic field and help unite the audience.

A characteristic feature is the use of three-component structures: "*We must listen, we must learn, and we must lead." or "Justice, equality, and opportunity must guide us."* Such constructions provide a logical organization of speech and increase its persuasiveness.

Kamala Harris's vocabulary is largely neutral or positively colored. She often uses words such as "*freedom", "justice", "dignity", "opportunity", "community*". For example: "*We are fighting for justice and equality", "Our democracy depends on participation*". This creates an image of stability and institutional trust.

Phonetically, her speech is more even and controlled. Intonation is used for logical structuring, rather than for emotional dramatization. For example: "*We will not go back. We will move forward*." The pause between parts of the sentence enhances the contrast, but does not create excessive emotional tension.

Another important feature is the use of personalization. Trump is dominated by the pronoun I: "*I alone can fix it", "I know the system better than anyone"*. This emphasizes individual leadership and an authoritarian model of communication.

Kamala Harris is dominated by the pronoun we: "*We are stronger together", "We will build a better future".* This forms a collective identity and strengthens the democratic nature of speech.

Stylistically, Trump uses a populist model of rhetoric, which is based on emotionality, simplification of complex phenomena and creation of clear oppositions. His speech actively uses metaphors: "*drain the swamp", "economic miracle", "witch hunt*", as well as harsh assessments: "*total disaster", "worst deal ever*".

Kamala Harris, on the contrary, uses an institutional-argumentative style, which is focused on explanation, logic and social integration. For example: "*We must address systemic inequality", "We need comprehensive reform".* Her style is less confrontational and more conversational.

Phonetic strategies also differ significantly. Trump uses sharp intonation transitions, dramatic pauses, and rhythmic repetitions. Kamala Harris, by contrast, uses smooth intonation, clear in the structure of pauses and a stable pace of speech.

For example, in Trump: "*They are destroying our country. Totally destroying it."*

In Harris: "*Change is difficult, but necessary for progress*."

Thus, the comparative analysis demonstrates that Donald Trump and Kamala Harris represent two different models of political rhetoric: emotional-populist and institutional-inclusive. The first is based on polarization, repetition and emotional pressure, the second on structure, rationality and collective responsibility.

Both strategies are effective in their political contexts, but they affect the audience through different cognitive and emotional mechanisms, which reflects the modern multi-vector nature of political communication.

REFERENCES

1. Бондаренко О. М. Оцінювальна лексика в сучасному політичному дискурсі / О. М. Бондаренко, О. К. Литвиненко. – Запоріжжя: Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки., 2014. С. 170-175.

2. Ефімов Л. П. Стилістика англійської мови /Л.П. Ефімов. Вінниця: Нова книга, 2004. 240 с.

3. Мартин Н. В. Особливості англомовного політичного образу в медіа просторі ///Наукові записки Національного університету "Острозька академія". 2013. Вип. 38. С. 18–20.

4. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект [монографія] Житомир: Вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.

6. Inaugural Address: Trump's Full Speech. Режим доступу: http://edition.cnn.com/2017/01/20/politics/trump-inaugural-address

8. Busch A. E. The constitution on the campaign trail: the surprising political career of America's founding document / A. E. Busch., 2007. p. 319

9. Donald Trump's acceptance speech. URL: https://www.vox.com/2016/7/21/12253426/donald-trump-acceptancespeech-transcript-republican-nomination-tr

10. Harris, K. (2024, November 6). *Concession speech* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=d9FVB6-7BN0

СЕКЦІЯ 3. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Н. Ю. Байтерякова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИЧНИЙ КОМПОНЕНТ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ “HUMAN RIGHTS” ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У сучасному освітньому просторі тема прав людини набуває особливої ваги, що зумовлено як глобальними соціально-політичними трансформаціями, так і необхідністю формування у студентів високого рівня громадянської свідомості, критичного мислення та міжкультурної компетентності. Для студентів-філологів вивчення теми “Human Rights” виходить за межі суто мовної підготовки і стає важливим елементом професійного становлення, оскільки поєднує у собі опанування спеціалізованої лексики, аналіз дискурсивних практик та розвиток перекладацьких умінь. Водночас ця тема характеризується певною складністю через необхідність розуміння юридичної термінології, культурно зумовлених значень лексичних одиниць і специфічних стилістичних особливостей відповідних текстів, що вимагає від викладача ретельно продуманої методичної стратегії.

В методичному плані вивчення теми потребує системи практичних завдань, що мають бути орієнтовані на розвиток творчої мовленнєвої діяльності студентів, формування здатності до самостійного аналізу англомовних текстів, а також удосконалення навичок перекладу з англійської на українську і навпаки. Важливим компонентом є також уміння застосовувати набуті знання для аргументованого висловлення власної думки. У зв’язку з цим доцільно вибудувати практичний блок вивчення теми як послідовність взаємопов’язаних

завдань. Зокрема, на початковому етапі варто передбачити вправи, спрямовані на опрацювання тематичної лексики у текстах через її ідентифікацію та переклад. Наступним кроком можуть бути завдання на активізацію цієї лексики, зокрема шляхом формулювання запитань до прочитаних текстів. Доцільним є також залучення спеціалізованих англомовних матеріалів для виконання перекладу українською мовою, а також вправи, що передбачають зворотний переклад – з української на англійську, відповідно до тематики. Важливе місце займають завдання, спрямовані на розвиток уміння пояснювати спеціалізовану лексику, терміни та концепти англійською мовою, що сприяє глибшому їх засвоєнню. Окрім цього, ефективними є вправи, пов'язані з інтерпретацією та коментуванням різних візуальних матеріалів – схем, діаграм, таблиць і зображень. До практичного блоку також можуть входити завдання на осмислення англомовних афоризмів із використанням відповідних мовленнєвих моделей, написання есе за визначеною тематикою, а також аналітична робота з актуальними матеріалами англомовної періодики за заданим планом. Завершальним етапом можуть виступати підсумкові лексичні тести різних типів і завдання, спрямовані на закріплення тематичного вокабуляру [1; 2].

Центральне місце у викладанні теми "Human Rights" посідає робота з тематичною лексикою, яка виступає основою для формування як рецептивних, так і продуктивних мовних навичок. Лексичний матеріал у цьому випадку охоплює широкий спектр понять, пов'язаних із різними аспектами правозахисної діяльності, включаючи громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Засвоєння такої лексики передбачає не лише механічне запам'ятовування термінів, але й глибоке розуміння їхнього змісту, функціональних особливостей і контекстуального вживання. Наприклад, такі базові поняття, як "dignity", "equality", "justice", формують концептуальне ядро правозахисного дискурсу і потребують осмислення на рівні як мовної, так і культурної інтерпретації. Водночас інституційна лексика, що включає назви міжнародних організацій, правових механізмів та процедур, вимагає точності та відповідності усталеним нормам перекладу.

Ефективна робота з лексикою у межах цієї теми передбачає використання контекстуального підходу, який базується на аналізі автентичних текстів. Саме тексти міжнародних документів, звітів правозахисних організацій, аналітичних статей і публічних виступів створюють умови для формування у студентів здатності розпізнавати і правильно інтерпретувати терміни у реальному мовному середовищі. Важливим є також застосування методів семантичного групування лексики, що дозволяє систематизувати знання і встановлювати зв'язки між поняттями. Наприклад, об'єднання лексики навколо тем "discrimination", "freedom", "rights protection" сприяє кращому розумінню структурної організації правозахисного дискурсу. Окрему роль відіграє робота з колокаціями, такими як "violation of human rights", "to ensure protection", "grant asylum", "bilateral agreements", "breaches of international law", "to exercise jurisdiction", "law enforcement", "to uphold the law", "to ensure compliance", "legally binding",які є характерними для цього типу текстів і часто становлять труднощі для студентів.

Особливої уваги потребує багатозначність окремих тематичних лексичних одиниць, що є характерною рисою англійської мови. Так, слово "right" може функціонувати як іменник у значенні "право", прикметник зі значенням "правильний" або навіть прислівник, що створює потенційні труднощі при перекладі. Аналогічно, термін "law" може означати як систему права в цілому, так і конкретний нормативний акт. У зв'язку з цим важливим завданням викладача є формування у студентів навичок контекстуального аналізу та вміння виявляти релевантне значення слова залежно від ситуації.

Переклад правозахисних текстів становить окремий важливий компонент навчання, оскільки саме він дозволяє інтегрувати лексичні знання у практичну діяльність. Особливістю перекладу у цій сфері є поєднання юридичної точності та комунікативної доцільності. Студенти повинні навчитися не лише правильно передавати зміст тексту, але й зберігати його стилістичні характеристики, що часто включають елементи офіційно-ділового стилю з домішками публіцистичної виразності. Однією з проблем перекладу таких текстів є

відсутність прямих відповідників для окремих термінів, що змушує перекладача вдаватися до різних трансформацій, таких як описовий переклад, калькування або адаптація.

Термінологічна точність є критично важливою у правозахисному дискурсі, оскільки навіть незначне відхилення від усталеного значення може призвести до спотворення змісту. Наприклад, термін “accountability” має кілька можливих перекладів, кожен з яких підкреслює різні аспекти поняття: “підзвітність”, “відповідальність”, “контрольованість”. Вибір відповідного варіанта залежить від контексту і вимагає від студента глибокого розуміння змісту тексту. Іншою проблемою є культурна специфіка окремих понять, які можуть не мати аналогів у національній правовій системі. У таких випадках доцільним є використання коментарів або пояснювальних конструкцій, що забезпечують адекватне сприйняття інформації.

Значну роль у навчанні перекладу відіграє аналіз паралельних текстів, який дозволяє студентам порівнювати оригінал і переклад, виявляти перекладацькі трансформації та оцінювати їх ефективність. Такий підхід сприяє розвитку аналітичного мислення і формує усвідомлене ставлення до перекладацького процесу. Практика перекладу автентичних матеріалів, зокрема міжнародних декларацій, звітів і виступів, забезпечує набуття реального досвіду роботи з текстами різного рівня складності. Водночас важливим етапом є редагування перекладів, яке дозволяє студентам виявляти і виправляти помилки, удосконалювати мовні навички та розвивати критичне мислення.

Інтеграція лексичного та перекладацького компонентів є ключовою умовою ефективного викладання теми “Human Rights”. Засвоєння нової лексики повинно супроводжуватися її активним використанням у перекладацьких завданнях, що забезпечує глибше розуміння матеріалу і формування стійких навичок. Наприклад, після опрацювання тематичного словника студенти можуть виконувати переклад текстів, створювати власні висловлювання або брати участь у дискусіях, використовуючи нову лексику. Такий підхід сприяє переходу від пасивного знання до активного володіння мовою.

Окремої уваги заслуговує використання сучасних цифрових ресурсів у процесі навчання. Термінологічні бази даних, електронні словники, корпуси текстів і перекладацькі платформи значно розширюють можливості студентів і сприяють формуванню навичок самостійної роботи. При цьому важливо навчити студентів критично оцінювати інформацію, отриману з таких ресурсів, і використовувати її відповідно до норм професійної діяльності.

Таким чином, викладання теми “Human Rights” для студентів-філологів є багатовимірним процесом, що поєднує лексичну підготовку, розвиток перекладацьких навичок і формування критичного мислення. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від використання інтегрованого підходу, який передбачає системну роботу з тематичною лексикою, аналіз автентичних текстів і практику перекладу. Такий підхід дозволяє підготувати фахівців, здатних працювати з правозахисними текстами на високому професійному рівні та адекватно реагувати на виклики сучасного глобалізованого світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байтерякова Н.Ю., Байтеряков Є.О. English for Undergraduates (4th year): підручник. Вид. 2-ге, стереотипне. Запоріжжя, 2025. 572 с.
2. Байтерякова Н. Ю., Байтеряков Є. О. Аналіз англомовної преси: навчальний посібник. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2021. 244 с.

О. В. Бутрим
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЙ УСПІХУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Належний рівень підготовки старшокласників, який у майбутньому сприятиме їхній успішності в подальшому навчанні та професійному становленні, передбачає створення сприятливих умов для виявлення й розвитку їхнього потенціалу. Йдеться про активізацію внутрішніх ресурсів учнів, формування їхніх умінь і навичок, що забезпечують постійний розвиток, самовдосконалення та самореалізацію. У зв'язку з цим важливо організовувати освітній процес із акцентом на створення ситуацій успіху, які стимулюють розвиток значущих особистісних і навчальних якостей та відображають реальні досягнення учнів. Тема формування педагогічної технології створення ситуацій успіху на уроках англійської мови була і залишається актуальною сьогодення.

Даній проблематиці присвячено праці таких науковців, як А. Бєлкін, Л. Виготський, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм, А. Макаренко, А. Маслоу, М. Монтессорі, Т. Парсонс, К. Роджерс, В. Сухомлинський, С. Френе та інших [1, 2, 3].

Щоб досягти успіху, людині необхідно мати внутрішні можливості для реалізації себе в певному виді діяльності. Водночас слід розуміти, що успіх не має універсального визначення, адже він залежить від життєвих обставин і може досягатися різними шляхами.

Уявлення про успіх у кожної людини є своїм. Учителю важливо враховувати, що одна й та сама дія для одного учня може бути значним досягненням, тоді як для іншого вона не матиме особливого значення. Успіх може проявлятися не лише у досягненні конкретної мети, а й у відчутті

задоволення від процесу діяльності або отриманих результатів, які перевищують очікування.

Доцільно навести трактування ключових дефініцій з обраної проблематиці. Отже, успіх можна розглядати як заздалегідь визначені педагогом і учнями очікувані результати та цілі діяльності. Ситуація успіху – це комплекс умов, що сприяють досягненню запланованих результатів. Створення ситуації успіху передбачає цілеспрямовану організацію таких умов, які забезпечують можливість отримання вагомих досягнень у навчальній діяльності. Це є підсумком продуманої стратегії та обраної тактики навчально-виховного процесу.

Таким чином, поняття «успіх» має індивідуальний і суб'єктивний характер. Завдання вчителя – помічати особисті досягнення кожного учня, аналізувати їх і добирати ефективні методи, що сприятимуть підтримці навчальної мотивації та зацікавленості в освітньому процесі.

У результаті аналізу психолого-педагогічних джерел ситуацію успіху розглядають з трьох позицій: педагогічної – як можливість особистості досягти значних навчальних результатів та самореалізації; соціально-етичної – як наявність соціальної оцінки досягнень та педагогічного визнання самоцінності кожної особистості; психологічної – як переживання радості, гордості, почуття навчальної компетентності та власної гідності від досягнутих результатів [2].

Варто підкреслити, що провідну роль у досягненні успіху відіграють внутрішні мотиви. Інтерес до змісту й самого процесу діяльності дає змогу дитині отримувати задоволення не лише від результату, а й від виконання завдань. Такі мотиви виступають рушійною силою саморозвитку та вдосконалення.

Коли учень усвідомлює значущість своєї діяльності та бачить у ній сенс, зростає його прагнення до навчання, особистісного розвитку і досягнення нових результатів.

Створення саме ситуацій успіху на уроках англійської мови, сприяє формуванню в учнів впевненості у власних здібностях, допомагає показати їх

можливості, дає змогу проявити себе та взагалі формує певні умови для розкриття їх потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика А. М. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до створення ситуації успіху в процесі науково-дослідної роботи : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2025.

2. Павленко В. В. Методи виховання Марії Монтессорі //Методичні засади реалізації особистісно орієнтованого виховного процесу в сучасних освітніх засадах: збірник науково-методичних праць /за редакцією О.О. Максимової, М.А. Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2012. 276 с. С.218 – 221.

3. Юдіна, С. П., Сухомлинова, О. В., та Велика, А. М., 2024. Стратегії мотивування студентів до участі у наукових проєктах. Наукові інновації та передові технології, № 8 (36), с. 1483–1494. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1483-1494

М. І. Воровка
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ І ВИКЛАДАЧОК ЯК СКЛАДНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Сучасні зміни в освітньому просторі зумовлюють підвищену увагу до підготовки конкурентоспроможного викладача закладу вищої освіти, який володіє високим рівнем професійної компетентності та педагогічної культури. Важливим складником професійно-педагогічної майстерності є культура мовлення, що забезпечує результативну комунікацію зі студентською аудиторією, сприяє формуванню сприятливого освітнього середовища та підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Професійне мовлення виступає важливим інструментом педагогічної діяльності, оскільки саме через слово реалізуються навчальна, виховна та комунікативна функції освітнього процесу. Високий рівень мовленнєвої культури передбачає дотримання норм сучасної української літературної мови, логічність і точність викладу думок, доречність використання наукової термінології, а також етичність і виразність мовлення.

У структурі професійно-педагогічної майстерності культура мовлення поєднується низка взаємопов’язаних компонентів, серед яких мовна грамотність, комунікативна компетентність, риторичні вміння, здатність до педагогічної імпровізації та культура мовленнєвої взаємодії.

Важливим аспектом культури професійного спілкування є дотримання принципів гендерночутливості. Це передбачає використання засобів комунікації, які забезпечують рівне представлення жінок і чоловіків, уникають дискримінаційних висловлювань, стереотипних уявлень та форм, що можуть знецінювати або маргіналізувати окремі соціальні групи. Таке мовлення не лише відповідає сучасним мовним нормам і тенденціям розвитку української

мови, а й формує у здобувачів та здобувачок освіти усвідомлення принципів гендерної рівності, що є важливим складником демократичної культури суспільства.

Особливе значення має формування культури професійного мовлення майбутніх викладачів і викладачок у процесі вивчення дисципліни «Професійно-педагогічна майстерність і діяльність викладача».

У межах цієї дисципліни доцільно використовувати інтерактивні методи навчання, зокрема моделювання педагогічних ситуацій, тренінги з розвитку комунікативних умінь, риторичні вправи, аналіз педагогічного дискурсу. Такі методи сприяють розвитку навичок аргументованого висловлення думки, культури академічного мовлення та професійної комунікації.

Формування навичок гендерночутливого мовлення доцільно здійснювати у процесі професійної підготовки через аналіз освітнього контенту, роботу з мовними кейсами, обговорення прикладів дискримінаційного мовлення та відпрацювання практик інклюзивної комунікації.

Ефективним методом є **рольові вправи з педагогічної комунікації,** під час яких майбутні викладачі та викладачки моделюють фрагменти заняття (початок лекції, пояснення навчального матеріалу, відповіді на запитання аудиторії). У процесі виконання завдання особлива увага приділяється використанню коректних форм звертання до аудиторії, уживанню фемінітивів та уникненню мовних конструкцій, що відтворюють гендерні стереотипи. Це сприятиме розвитку мовленнєвої культури майбутніх фахівців, підвищенню їхньої педагогічної компетентності та створенню безпечного й недискримінаційного освітнього середовища.

Застосування таких вправ сприяє не лише формуванню культури професійного мовлення майбутніх викладачів і викладачок, а й розвитку їхньої комунікативної компетентності, критичного мислення та здатності до побудови недискримінаційної педагогічної взаємодії.

Отже, культура професійного мовлення є важливим складником педагогічної майстерності викладача, що визначає якість його професійної діяльності та ефективність освітнього процесу.

І. Я. Глазкова
М. С. Михальова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВІД ТРИВОГИ ДО ЗАЛУЧЕНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ МОВ

Війна в Україні суттєво трансформувала освітнє середовище, загостривши передусім психоемоційні бар'єри [2], з якими стикаються суб'єкти освітнього процесу. Під впливом постійного стресу, тривоги та травматичних подій значно погіршується психологічний стан студентів, що прямо впливає на їхню здатність до навчання, концентрацію та загальну продуктивність. Емоційні переживання часто стають ключовим бар'єром, який ускладнює ефективне засвоєння знань [3].

Ситуація ускладнюється тим, що студенти нерідко переживають наслідки втрат, насильства або вимушених змін у житті. Це спричиняє глибоке емоційне виснаження та порушує здатність зосереджуватися на навчальних завданнях. Психологічне напруження може призводити до зниження академічних результатів, відчуття ізоляції та втрати зв'язку з освітнім процесом. Додатковим викликом є необхідність адаптації до нових умов, що супроводжується внутрішньою нестабільністю та підвищеною тривожністю.

Проблема емоційного благополуччя в освітньому середовищі набуває особливої актуальності, однак студенти часто залишаються без належної підтримки. Недостатня увага до психічного здоров'я та обмежені можливості допомоги ускладнюють подолання стресу, сприяють емоційному вигоранню та зниженню ефективності навчання.

Багато здобувачів освіти стикаються з відчуттям соціальної ізоляції та емоційного відчуження, особливо в умовах онлайн-навчання. Відсутність безпосереднього контакту з іншими суб'єктами освітнього процесу ускладнює

формування міжособистісних зв'язків, що призводить до самотності та зниження емоційного комфорту. Це негативно впливає на мотивацію та загальне ставлення до навчання.

З часом емоційне виснаження спричиняє втрату інтересу до навчальної діяльності. Освітній процес починає сприйматися як менш захопливий і значущий, а рівень емоційної залученості знижується. У багатьох випадках мотивація формується не через прагнення розвитку, а через страх невдачі, що лише підсилює тривожність і внутрішнє напруження.

У контексті постійного стресу студенти нерідко переоцінюють роль освіти у своєму житті, відсуваючи її на другий план порівняно з більш нагальними проблемами. Це ще більше ускладнює здатність зосереджуватися на навчанні та підтримувати стабільну мотивацію [1].

Емоційні труднощі також впливають на бачення майбутнього. Багато студентів відчувають занепокоєння щодо того, як їхній психоемоційний стан позначиться на професійній підготовці та кар'єрних перспективах. Постійна напруга заважає зосередитися на досягненні довгострокових цілей і формує невпевненість у власних можливостях.

Серйозним викликом є й адаптація до змін в освітньому середовищі. Невизначеність, відсутність стабільності та порушення звичних умов навчання викликають додатковий стрес. Студенти відчувають труднощі з організацією освітнього процесу, що негативно впливає на їхній емоційний стан і здатність до саморегуляції.

Перехід до дистанційного формату навчання посилює відчуття ізольованості. Взаємодія через екран ускладнює вираження емоцій та отримання підтримки, що підвищує рівень тривоги. Відсутність неформального спілкування позбавляє студентів важливого емоційного ресурсу, який раніше сприяв формуванню відчуття спільноти.

Зміни у звичних навчальних рутинах також негативно позначаються на психологічному стані. Відсутність структурованого середовища, чіткого розкладу та фізичного простору для навчання знижує рівень організованості,

викликає розгубленість і зменшує мотивацію.

У цих умовах постає проблема подолання емоційних бар'єрів у навчанні. Одним із ефективних підходів є впровадження соціально-емоційного навчання (SEL), яке сприяє розвитку навичок усвідомлення емоцій, саморегуляції та ефективної взаємодії [4]. Такий підхід допомагає студентам краще справлятися зі стресом і відновлювати внутрішню рівновагу.

Соціально-емоційне навчання розглядається як важливий інструмент підтримки психічного здоров'я та підвищення якості освітнього процесу. Воно сприяє розвитку навичок, необхідних для подолання труднощів, формує усвідомленість і допомагає налагоджувати міжособистісні взаємини.

У педагогічній практиці важливим є створення емоційно безпечного середовища. Для цього використовуються різні прийоми, зокрема короткі емоційні «check-in», під час яких студенти можуть описати свій стан. Це допомагає враховувати емоційний фон групи та підвищує рівень довіри.

Ефективною є також вправа «weather report», що дозволяє метафорично описувати емоції, полегшуючи їхнє усвідомлення та вербалізацію. Завдання «one word about my day» сприяє швидкому включенню студентів у навчальну діяльність без додаткового стресу.

Важливу роль відіграє підтримувальна комунікація з боку викладача. Використання позитивного підкріплення, заохочувальних фраз і нормалізація помилок допомагають знизити тривожність і сформувати впевненість у студентів. Акцент на процесі навчання, а не лише на результаті, сприяє зменшенню страху помилок. Практика показує, що такі підходи допомагають знизити емоційне напруження, покращити взаємодію в групі та підвищити рівень залученості студентів.

Додатково ефективними є інтерактивні методи, зокрема вправи на активне слухання, аналіз емоцій у діалогах, рольові ігри та ведення рефлексивних щоденників. Вони сприяють розвитку емпатії, соціальних навичок і кращому розумінню власного емоційного стану.

Таким чином, емоційні бар'єри: тривога, стрес, виснаження, ізоляція та

труднощі адаптації є визначальними чинниками, що впливають на освітній процес. Їх подолання можливе через системне впровадження соціально-емоційного навчання, яке допомагає відновити відчуття сенсу навчання, підвищити емоційну стійкість і забезпечити більш ефективне освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глазкова, І.Я. Бар'єрна педагогіка в контексті реалізації ідеї сталого розвитку суспільства // Педагогічний альманах. 2017. Вип. 35. С. 42–47.

2. Глазкова І.Я. Бар'єрна педагогіка: монографія. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В., 2014. – 318 с.

3. Татарін В.П., Глазкова І.Я. Подолання емоційно-вольового бар'єра як умова впровадження педагогіки партнерства. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. Бердянськ: БДПУ. 2024. Вип. 13. С.13-25.

4. Hlazkova I, Nadolska Y., Yepifantseva L. From crisis pedagogy to emotional resilience: SEL in foreign language teaching. Quality of Life in the Global Uncertainty Dimensions: monograph. Tadeusz Pokusa, Tetyana Nestorenko (eds.) Publishing House of the Academy of Applied Sciences – Academy of Management and Administration in Opole, 2025. P. 192-203.

О. Г. Кардашова
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ШІ-ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна освіта перебуває на перетині двох потужних тенденцій: стрімкого розвитку штучного інтелекту (ШІ) та зростаючого інтересу до гейміфікації як педагогічного інструменту. У контексті навчання англійської мови як іноземної (EFL/ESL) ці тенденції створюють принципово нові можливості для підвищення мотивації, залученості та навчальних досягнень школярів. Гейміфікація у поєднанні зі штучним інтелектом (ШІ) – це не просто «гра на уроці», а фундаментальне переосмислення методики викладання. **Тому мета цієї публікації –** дослідити ефективність використання гейміфікованих технологій на основі штучного інтелекту для інтенсифікації процесу вивчення англійської мови учнями в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), спираючись на сучасні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених.

Гейміфікація – застосування ігрових механік і принципів у неігровому навчальному контексті – набуває дедалі більшого поширення в закладах освіти по всьому світу. Вона відкриває принципово нові можливості для індивідуалізації навчального процесу, адаптивного зворотного зв’язку та підвищення залученості учнів. У контексті реформи Нової української школи, що передбачає активне впровадження цифрових технологій в освітній простір гейміфікація набуває особливого значення.

Аналіз науково-методичної літератури з тематики дослідження дозволяє стверджувати, що гейміфікація є стратегічним підходом, який суттєво підвищує мотивацію та академічну успішність у вивченні іноземних мов. Над цією темою працювало багато вітчизняних дослідників насамперед: В. Биков, Т. Вакалюк,

Н. Кононець, Н. Морзе, В. Шаран та О. Шаран, С. Шелудченко, а також закордонні автори J. Jeon, Z. Luo, Z. Shen, V. Thurairasu.

Зокрема, Z. Luo у систематичному огляді 15 наукових праць доводить, що гейміфіковані інструменти не лише сприяють інтенсивному поповненню словникового запасу та кращому засвоєнню граматики, а й виконують важливу психологічну функцію – суттєво знижують рівень тривожності учнів перед іншомовним спілкуванням [4, с. 1-26].

Цю думку підкріплює V. Thurairasu, наголошуючи, що гейміфікація – це не просто короткочасний тренд, а дієвий педагогічний метод. Він дозволяє ефективно формувати ключові навички 21-го століття, серед яких особливе місце посідають креативність, здатність до колаборації та критичне мислення [7, с.62-69].

Практичну ефективність такого підходу підтверджують і результати експериментальних досліджень. Так, Z. Shen, M. Lai, F. Wang у своїй роботі зафіксували статистично значущу різницю в академічних успіхах учнів: експериментальна група, де використовувалися елементи гри в онлайн-навчанні, продемонструвала значно вищий рівень залученості та кращі результати порівняно з контрольною групою [6].

Українські науковці також активно досліджують цей напрям. Зокрема, С. Шелудченко та А. Корень розглядають інструменти гейміфікації як потужний мотиватор при навчанні англійської мови, наголошуючи на ролі ІКТ-інструментів у забезпеченні ігрового досвіду [3, с. 44-50]. О. Шаран та В. Шаран досліджують гейміфікацію в контексті Нової української школи як засіб активізації пізнавальної діяльності та підвищення мотивації [2, с. 150-156].

Окрему увагу варто приділити ролі штучного інтелекту в подоланні «мовного бар'єру». Дослідження J. Jeon, опубліковане в журналі *Computer Assisted Language Learning*, фокусується на використанні ШІ-чатботів. Згідно з отриманими даними, учні сприймають чатботи як безпечне середовище для практики, де відсутній страх осуду за помилки з боку вчителя чи однокласників,

що є критично важливим для успішного опанування іноземної мови (EFL) [4, с. 1-26].

Вітчизняні дослідники А. Давидюк, О. Марусич та О. Дєрняєва зазначають, що застосування ШІ у вивченні іноземних мов відповідає загальноєвропейським освітнім тенденціям і є необхідним кроком для становлення цифрової освіти в Україні. Попри наявні напрацювання, вони наголошують на необхідності подальших досліджень у цьому напрямі [1].

Спираючись на опрацьований теоретичний матеріал, ми можемо виділити ШІ-платформ, що поєднують елементи гейміфікації та адаптивного навчання, а саме такі:

- *Duolingo* – платформа зі штучним інтелектом, що використовує ігрові механіки (серії завдань, ліги, персонажі) для навчання іноземних мов. Дослідження Тажика (2025) підтверджує позитивний вплив Duolingo на залученість та навчальні результати EFL-учнів;
- *Kahoot! ma Quizizz* – ігрові платформи для вікторин і формувального оцінювання з елементами ШІ-адаптивності, що створюють атмосферу змагальності й заохочують учнів до активної участі;
- *Classcraft* – рольова навчальна гра, інтегрована зі шкільними LMS, де учні отримують досвід і навички за виконання навчальних завдань;
- *ChatGPT ma Copilot* – великі мовні моделі, що виступають в ролі персоналізованих мовних тренерів, генерують адаптивні діалогові ситуації, забезпечують миттєвий зворотний зв'язок щодо граматики й вимови.

Важливо зазначити, що у дослідженні C. Yuen та N. Schlote, підкреслюють важливість доступності та інклюзивності ШІ-платформ: розробники мають враховувати потреби різних типів учнів і мінімізувати цифровий розрив, що особливо актуально для українських шкіл [8].

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що гейміфікація у поєднанні з ШІ-технологіями є перспективним напрямом розвитку методики навчання англійської мови в школі. Науково доведений позитивний вплив адаптивних ігрових середовищ на мотивацію, залученість і

навчальні результати учнів підтверджує доцільність їх системного впровадження в освітній процес.

Для українських шкіл впровадження ШІ-гейміфікованих платформ є перспективним напрямом, що може суттєво підвищити якість навчання англійської мови за умови системної підготовки вчителів, вирішення проблеми цифрового розриву та адаптації міжнародного досвіду до національного контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давидюк А. Р., Марусич О. О., Дєрняєва О. В. Штучний інтелект як фактор змін у навчанні іноземних мов: український контекст. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. URL: https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/409 (дата звернення: 05.05.2026).

2. Шаран О., Шаран В. Гейміфікація в освітньому процесі Нової української школи. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2025. № 1. С. 150–156. URL: https://www.researchgate.net/publication/391541934 (дата звернення: 05.05.26).

3. Шелудченко С. Б., Корень А. М. Інструменти гейміфікації як мотиватор при навчанні англійської мови. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 2. С. 44–50. URL: https://academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/596/555 (дата звернення: 05.05.26).

4. Jeon J. Exploring AI chatbot affordances in the EFL classroom: Young learners' experiences and perspectives. *Computer Assisted Language Learning*. 2024. Vol. 37, no. 1–2. P. 1–26. URL: https://www.tandfonline.com/full/10.1080/09588221.2021.2021241 (дата звернення: 05.05.26).

5. Luo Z. The effectiveness of gamified tools for foreign language learning (FLL): A systematic review. *Behavioral Sciences*. 2023. Vol. 13, no. 4. P. 1–15. URL: https://www.researchgate.net/publication/370035300_The_Effectiveness_of_Gamifie

d_Tools_for_Foreign_Language_Learning_FLL_A_Systematic_Review (дата звернення: 05.05.26).

6. Shen Z., Lai M., Wang F. Investigating the influence of gamification on motivation and learning outcomes in online language learning. *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 15. Art. 1295709. URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1295709/full (дата звернення: 05.05.26).

7. Thurairasu V. Gamification-based learning as the future of language learning: An overview. *European Journal of Humanities and Social Sciences*. 2022. Vol. 2, no. 6. P. 62–69. URL: https://www.researchgate.net/publication/365776958_Gamification-Based_Learning_as_The_Future_of_Language_Learning_An_Overview (дата звернення: 05.05.26).

8. Yuen C. L., Schlote N. Learner experiences of mobile apps and artificial intelligence to support additional language learning in education. *Journal of Educational Technology Systems*. 2024. URL: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00472395241238693 (дата звернення: 05.05.26).

А. В. Кравчук
Т. В. Сіроштан
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАВДАНЬ З РИТОРИКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Навчання риторики в школі становить актуальне завдання для сучасного вчителя, адже має, у першу чергу, практичне значення, оскільки розвиває в учнів навички переконливого мовлення, аргументації та ефективного спілкування. Риторика допомагає підліткам структурувати думки, керувати увагою аудиторії, вирішувати конфлікти, вчить будувати грамотний діалог, що на сьогодні (в епоху цифрових технологій, дистанційного й опосередкованого спілкування), безумовно, виявляється критично важливими навичками для подальшого навчання та майбутньої кар'єри.

Зауважимо, що питання риторики цікавили як науковців, так і пересічних мовців ще з античних часів. Але, на жаль, сьогодні проблема комунікативної культури суспільства (точніше її відсутності) набула масштабних розмірів, про що неодноразово згадують українські мовознавці [2, с. 5–7]. Учені й педагоги продовжують популяризувати риторику як мистецтво комунікації, про це свідчать численні публікації. Наприклад, навчальні посібники «Риторика» Л.І. Мацько та О.М. Мацько [1], В.А. Нищети [2]. Але, як показує практика, зусиль науковців виявляється недостатньо, адже проблеми спілкування серед молоді залишаються дотепер невирішеними.

Мета нашого дослідження – визначити роль інтерактивних завдань з риторики в процесі вивчення української мови учнями старших класів.

Основними завданнями розвідки є з'ясувати роль риторики у всебічному розвитку старшокласників, встановити суть та обсяг поняття про інтерактивні завдання з української мови, накреслити шляхи їхньої ефективності у викладання риторики.

Риторична компетентність учнів закладів загальної середньої освіти полягає у володінні риторичними знаннями, уміннями й навичками, риторичним потенціалом, які, як зазначає В.А. Нищета, «в сукупності визначають здатність і готовність до ефективного та оптимального спілкування, реалізовані й закріплені в досвіді комунікативної та риторичної діяльності» [2, с. 80]. На наш погляд, навчання риторики старшокласників має бути спрямоване на розвиток *ораторської майстерності* (навчання правильного представлення матеріалу, впевненому виступу перед аудиторією), *мистецтва аргументації* (формування вміння чітко формулювати позицію та добирати переконливі докази), *культури слухання* (навчання активного слухання, розуміння співрозмовника та поваги під час суперечки), *практичних мовленнєвих жанрів* (вивчення форматів, що використовуються в реальному житті, як-от: прохання, переконлива промова, ввічлива відмова, публічне привітання тощо).

Серед основних методів і форматів навчання виокремлюються такі:

- мовленнєві вправи для покращення дикції, артикуляції та постановки голосу;
- ігрові технології, які передбачають участь у дебатах, рольових діалогах й театральних постановках;
- аналіз виступів, який полягає в критичному вивченні промов відомих людей з виокремленням сильних і слабких місць.

На нашу думку, не менш важливою є самостійна робота учня, яка може здійснюватися через читання вголос, переказування зі змінами та інтерпретаціями тексту (наприклад, від особи різних персонажів або в різних жанрах). Додаткові можливості для сучасної молоді пропонують також інтернет-технології. Для поглибленого вивчення риторики можна використовувати онлайн-курси з ораторського мистецтва, різноманітні освітні платформи, що дозволяють покращити мовленнєві здібності, та ін.

Однак дотепер найбільш доступним і поширеним джерелом тренування навичок ораторського мистецтва для підлітків залишається шкільний урок з української мови. Вважаємо доцільним для сучасного вчителя звернути увагу на

інтерактивні завдання з риторики, спрямовані на розвиток дикції, тренування дихання, роботу зі скоромовками, а також комунікативні ігри для розвитку швидкості мислення, переконання та контролю невербальних жестів.

Швидкість мислення можуть тренувати завдання «Асоціація навпаки» (учасники по черзі називають слова, а кожний наступний гравець повинен назвати максимально протилежне за значенням слово, але логічно пов'язане з попереднім), «Сніжний ком», «Презентація випадкового предмета» тощо.

Для розвитку аргументації та переконання учні добре сприймають гру «Адвокат диявола», коли вчителю треба обрати абсурдну думку (*Телевізор більш корисний, ніж книжки*) та запропонувати знайти 3–5 переконливих і логічних аргументів на її користь.

Окремі завдання мають тренувати невербаліку й зоровий контакт. Наприклад, «Спікер перед дзеркалом» (запропонувати записати власний виступ на відео, а потім проаналізувати його).

Отже, значення риторики в житті сучасної людини, а тим більше підлітків, неможливо переоцінити. У наш час урок української мови інколи може бути єдиним джерелом для розвитку ораторських можливостей старшокласників. Інтерактивні завдання можуть значно полегшити ситуацію. Тож перспективним вважаємо подальше вивчення питання, зокрема в межах дипломної роботи, що полягатиме в розробці цікавих вправ та фрагментів уроків, спрямованих на опанування риторики учнями старших класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацько Л.І., Мацько О. М. Риторика: навчальний посібник. К. : Вища школа, 2006. 311 с.

2. Риторика: навчальний посібник / Автор-упорядник В.А. Нищета: Київ: Вид-во «SBA Print», 2025. 234 с.

В. В. Лемещенко-Лагода
Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

МЕТОД TBL ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В умовах посилення та прискорення процесу європейської інтеграції України особливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно співпрацювати з іноземними партнерами та інвесторами. У зв'язку з цим актуалізується пошук ефективних методів навчання іноземної мови за професійним спрямуванням, здатних забезпечити практичну спрямованість освітнього процесу та сприяти формуванню та підвищенню рівня іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти. Серед них окремої уваги заслуговує метод TBL (Task-Based Learning), суть якого полягає у реалізації комунікативно орієнтованих завдань, що імітують реальні професійні ситуації.

Як слушно зауважує науковець Фатіма Захра Ель Арбаоуі: «у контексті навчання англійській мові за професійним спрямуванням методика TBLT (Task-Based Language Teaching) забезпечує студентів автентичними джерелами релевантного контенту, різноманітними контекстами для досягнення комунікативних цілей та мотивувальним зворотним зв'язком, що створює більше можливостей для практичного використання мови. Акцентуючи увагу на створенні реального та наближеного до професійної діяльності мовного середовища, цей підхід сприяє розвитку вільного володіння цільовою мовою» [1, с. 253].

У свою чергу вчена Галіна Каваляускєнє підкреслює, що «метод TBL передбачає залучення студентів до виконання завдань, пов'язаних із їхньою майбутньою професійною діяльністю, підвищуючи мотивацію здобувачів освіти

та не акцентуючи увагу на мовних аспектах на початкових етапах навчання … цей підхід створює сприятливе й психологічно комфортне середовище для навчання» [2].

Безперечною перевагою цього методу є занурення у професійні ситуації та переведення фокусу з власне засвоєння мовного матеріалу на практичне використання вже сформованих на попередніх етапах мовних знань та навичок. Ключова ідея цього методу полягає у першочерговому використанні мови для вирішення професійно-орієнтованих ситуацій з наступним аналізом використаних мовленнєвих структур, рефлексією та роботою над усуненням помилок. Таким чином, у центрі освітнього процесу перебуває не засвоєння мовного матеріалу як такого, а його функціональне застосування в умовах, максимально наближених до автентичної комунікації.

Структурно заняття, побудоване за методикою TBL, складається з трьох послідовних етапів: підготовчого етапу (pre-task), етапу виконання завдання (task) та етапу рефлексії та аналізу (post-task).

Під час підготовчого етапу викладач має ознайомити здобувачів з темою та цілями заняття, створити професійний контекст, актуалізувавши попередні знання здобувачів, надати інструкції, необхідні для виконання основного комунікативного завдання. Наприклад, під час занять з курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» здобувачам 3-го курсу спеціальності «Економіка» було запропоновано наступну ситуацію: *Imagine that you work in an international marketing team responsible for analyzing competitors' pricing strategies and developing a marketing campaign for a new product launch. Take an active part in the meeting, express your point of view, listen to your "colleagues," and find a common solution.*

Для активізації попереднього досвіду студентам було поставлено такі запитання: *Have you ever compared products from different companies? What factors influence pricing strategies? How do marketing teams promote a new product internationally?* тощо. Такі питання допомогли актуалізувати мовні структури, необхідні для обговорення цінової політики, аналізу ринкових тенденцій,

висловлення власної думки, формулювання пропозицій та ухвалення спільних рішень у команді.

Здобувач з нижчим рівнем сформованості професійної іншомовної компетентності було запропоновано використовувати мовленнєві опори у вигляді карток з корисними фразами та сталими виразами, наприклад:

- *Our competitors offer lower prices because…*
- *I believe this strategy could attract more customers.*
- *We should focus on the target audience aged…*
- *What makes our product different from competitors?*
- *One possible marketing strategy would be…*
- *I agree with this approach because…*

Також кожен здобувач отримав свою роль:

Card A You are a marketing manager in an international company. Task: develop a marketing campaign for a new eco-friendly product. Goal: increase brand awareness among young consumers.
Card B You are a market analyst. Task: compare competitors' prices and identify market trends. Concern: competitors offer lower prices for similar products. Goal: suggest a competitive pricing strategy.
Card C You are a social media specialist. Task: create ideas for online promotion. Goal: attract international customers through digital platforms.

Під час етапу виконання завдання здобувачі безпосередньо моделювали професійну ситуацію: аналізували ринкові ціни конкурентів, обговорювали маркетингові стратегії, розробляли рекламну кампанію для нового продукту і презентували свої готові концепції.

Викладач на цьому етапі перебував радше у ролі активного слухача і спостерігача, фіксуючи типові помилки, мовленнєві труднощі та бар'єри, які виникали протягом комунікації. Відповідно до принципів TBL, викладач не переривав здобувачів і не виправляв їх помилки в процесі мовлення, оскільки пріоритет надавався вільному та змістовному спілкуванню, а не граматичній правильності.

На етапі рефлексії та аналізу, окрім проведення опитування здобувачів стосовно труднощів та активного обговорення досвіду подібної комунікації, виконувався і аналіз зроблених помилок. Фактично, цей етап більшою мірою був спрямований на вдосконалення мовлення здобувачів і розширення професійного словникового запасу.

Враховуючи позитивні оцінки здобувачів освіти та результати практичного застосування методики TBL під час викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», можна стверджувати, що цей підхід є ефективним засобом формування іншомовної професійної компетентності здобувачів економічних спеціальностей.

Використання комунікативно орієнтованих завдань, наближених до реальних професійних ситуацій, сприяє підвищенню мотивації студентів, активізації їхньої пізнавальної діяльності та розвитку навичок командної взаємодії й професійної комунікації іноземною мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. El Arbaoui F.Z. Implementing Task-Based Approach in ESP Education: Business Schools as a Case Study. Journal of English Language Pedagogy, Literature, and Culture. 2024. Vol. 9. 2. P. 253-266.

2. Kavaliauskienė G. Task-Based Learning and Learning Outcomes in the ESP Classroom. *Studies About Languages*. 2005. 7. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Task-Based-Learning-and-Learning-Outcomes-in-the-Kavaliauskienė/c5b1c105b19bbf3e4d75b84fe043dd2a1aaa80f6

A. Myroievska,
Yu. Nadolska
Bohdan Khmelnytskyi Melitopol
State Pedagogical University

THE USE OF YOUTUBE VIDEO HOSTING AS A MEANS OF LEXICAL SEMANTIZATION IN ENGLISH LESSONS FOR SENIOR STUDENTS

The current stage of secondary education development is characterized by the search for tools capable of integrating the educational process into the real communicative environment of students. For senior students, who belong to the digital generation, video content is the primary source of information. In this context, YouTube video hosting is transforming from an entertainment platform into a powerful didactic resource that allows for effective lexical semantization through the combination of visual imagery, contextual usage, and authentic pronunciation of language units.

It should be noted that lexical semantization is the process of revealing the meaning of a word and the specifics of its usage. In high school, this process becomes more complicated due to the need to study abstract concepts, phrasal verbs, and idioms. The use of YouTube video content makes it possible to implement the principle of visualization at a higher level than static images. The visual component of video creates a "presence effect," which contributes to the formation of strong associative connections. Instead of mechanically memorizing translations, students perceive the concept of a word through situational context, facial expressions, gestures, and the speaker's intonation.

The use of authentic materials in foreign language teaching has been studied by numerous contemporary Ukrainian and foreign scholars. The theoretical foundation for the use of audiovisual tools was established in the works of O. Bihych and S. Nikolaieva [1], among others. The methodological potential of YouTube and digital video content in modern education has been explored by researchers such as B. Tomalin, O. Kuznetsova, and V. Maiboroda [2; 3]. Despite the significant number

of studies, the aspect of YouTube specifically as a tool for lexical semantization in senior classes requires further research due to the constant changes in platform algorithms and the emergence of new content formats.

According to the curriculum, senior students should possess vocabulary at the B1–B2 level, including complex idiomatic expressions and sociocultural nuances [1]. YouTube provides access to authentic sources where vocabulary functions in a natural environment, which minimizes the language barrier and increases students' cognitive interest.

Analyzing methodological literature and practical developments of modern researchers [2; 3], three key types of YouTube video content can be identified as the most effective for lexical semantization in senior students:

• Explanatory videos – channels such as TED-Ed or Kurzgesagt use vivid animation to visualize abstract concepts. Semantization occurs through graphic metaphors, making them ideal for academic vocabulary.

• Vlogs and interviews – content created by native speakers (e.g., Wired, The Ellen Show) introduces conversational vocabulary and slang. Students infer meanings through non-verbal signals such as facial expressions, distance, and emotional reactions.

• Specialized educational channels – resources like Learn English with TV Series focus on analyzing film excerpts, where semantization is based on the vivid emotional context of specific scenes.

The methodology of semantization using YouTube involves several strategies:

the "Stop-frame" strategy, where the video is paused at the moment of the clearest visualization of a concept to fix the visual image;

the contextual guessing strategy, where students independently define the meaning of a word based on video events, activating language anticipation mechanisms;

the use of interactive subtitles, which combine auditory and visual representations of a word to improve memorization of its form.

Despite its high effectiveness, the use of YouTube requires careful selection of materials by the teacher. Videos should be:

• relevant, corresponding to students' age interests and language proficiency level;

• well-balanced, with clips not exceeding 2–3 minutes to maintain focus on lexical units rather than just the plot;

• interactive, involving the use of various platforms for active tasks that encourage students to focus on key lexical units during their usage.

It is important to emphasize that working with YouTube content promotes learner autonomy. Senior students master the algorithm of independent work with authentic materials–from recognizing words in speech flow to correctly interpreting them without relying on bilingual dictionaries. Thus, semantization becomes not only a stage of the lesson but also an element of developing the strategic competence of future graduates.

Therefore, the use of YouTube video hosting as a means of lexical semantization in English lessons significantly improves the quality of vocabulary acquisition among senior students. It enables the transition from reproductive vocabulary learning to conscious perception within authentic texts, creates a solid foundation for further use of vocabulary in both oral and written communication, and ensures the development of a high level of lexical competence in senior students.

REFERENCES

1. Methods of Teaching Foreign Languages in Secondary Schools: textbook / edited by S. Yu. Nikolaieva. Kyiv: Lenvit, 2002. 320 p.

2. Maiboroda V. V. The Use of Information and Communication Technologies in Foreign Language Teaching: учеб. manual. Kyiv: Pedagogical Thought, 2021. 185 p.

3. Kuznetsova O. M. Formation of Lexical Competence of Senior School Students through Authentic Media Texts. Scientific Notes of Kirovohrad State Pedagogical University. 2023. Issue 18. P. 112–117.

Ю. А. Надольська,
Л. А. Єпіфанцева
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО ПИСЬМА ЗДОБУВАЧІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Упродовж останніх років у методиці викладання іноземних мов помітна стійка тенденція до підвищення інтересу до креативного письма як дієвого дидактичного інструменту. Орієнтація освітнього процесу на розвиток особистісного потенціалу здобувачів вищої освіти зумовлює інтеграцію креативного письма в систему формування іншомовної комунікативної компетентності. У цьому контексті письмо перестає бути лише репродуктивною діяльністю, а постає як засіб самовираження, рефлексії та інтерпретації дійсності іноземною мовою. Креативне письмо сприяє засвоєнню мовних структур, активізації внутрішніх ресурсів особистості, стимулюючи уяву, асоціативне мислення та здатність до самовираження іноземною мовою.

Серед науковців, які досліджували проблему креативного письма, варто виокремити як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, зокрема О. Бігич, Л. Близнюк, О. Гладку, П. Елбоу, Н. Голдберг, Kaspar H. Spinner, I. Schreiter та інших.

Креативне письмо тривалий час залишалося другорядною навичкою в методиці викладання іноземних мов, проте сучасні когнітивні дослідження доводять його ключову роль у засвоєнні мови. [3]

На необхідності навчання креативному письму наголошує Kaspar H. Spinner. Він вважає креативне письмо не просто модним додатком до занять з вивчення німецької мови, а фундаментальним дидактичним підходом, який активує уяву, дозволяє опрацьовувати внутрішні суперечності та охоплює

всю особистість того, хто навчається. Крім розвитку індивідуальності та саморефлексії, креативне письмо, на думку науковця, сприяє також «соціальності» – здатності розуміти інших, що робить його важливим інструментом ля формування відповідальної, чутливої та самостійної особистості. [2, с.17-18]

Як зарубіжні, так і вітчизняні автори пропонують застосовувати поетапну методику навчання креативного письма (підготовчий, тренувальний, етап вільного письма) з використанням автентичних текстів і різноманітних вправ, що сприяють формуванню навичок креативного висловлювання та подоланню мовних бар'єрів.

Думки більшості науковців зводяться до того, що креативне письмо є ефективним засобом підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови, оскільки воно дає змогу самовиражатися, самоствердждуватися та отримувати задоволення від самого процесу творення тексту. Використання таких методів, як кластери, асоціограми, колективне складання оповідань, історій, сприяє активізації уяви, подоланню страху перед помилками та гармонійному поєднанню логічно-аналітичного й емоційно-чуттєвого мислення. Викладач виступає при цьому фасилітатором, створюючи атмосферу довіри, а різноманітні форми індивідуальної та групової роботи дозволяють залучити студентів різного рівня підготовки. [1, с.29]

У процесі навчання німецької мови особливої ефективності у формування навичок креативного письма набувають творчі вправі, які орієнтують здобувачів на побудову асоціативних зв'язків. Такі вправи формують здатність до нестандартного мислення, сприяють розширенню словникового складу і допомагають здобувачам вибудовувати індивідуальні смислові зв'язки між мовними одиницями.

Іншим дієвим напрямом у розвитку креативності є вправи, спрямовані на продуктивне використання нової лексики та граматичних структур. Генерування ідей у цьому випадку відбувається шляхом створення коротких текстів або оповідань із використанням випадково обраних слів чи заданих

граматичних моделей. Зазначимо, що такий підхід стимулює мовленнєву гнучкість, розвиває уяву та сприяє переходу від репродуктивного до продуктивного рівня володіння мовою.

Важливу роль відіграє також візуалізація, а саме – завдання, що передбачають графічне відображення змісту лексичних одиниць, стійких словосполучень чи фразових дієслів. Поєднання вербального та візуального компонентів сприяє формуванню цілісного мовного образу та активізує образне мислення.

Не менш цікавими, на нашу думку, є вправи на римування, які тренують відчуття мови, ритму та звукової організації мовлення, а також завдання на трансформацію тексту відповідно до заданого стилю, жанру чи комунікативної ситуації, що формує здатність адаптувати мовлення до різних умов спілкування.

Отже, формування навичок креативного письма передбачає використання нестандартних підходів до організації навчальної діяльності. Це дозволяє сприймати навчання іноземної мови як динамічний та творчий процес, орієнтований не лише на засвоєння знань, а й на розвиток когнітивних здібностей, образного мислення та індивідуального творчого потенціалу здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близнюк Л.М. Креативне письмо як засіб мотивації студентів до вивчення іноземної мови. Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. 2007. N 3. С. 28–32.

2. Spinner, Kaspar H. “Kreatives Schreiben.” Praxis Deutsch, no. 119. 1993. S.17–23. Spinner, Kaspar H. Kreativer Deutschunterricht. Identität-Imagination Kognition. Kallmeyer. Klett Verlag, Seelse. 2006. 192 s.

3. SCHREITER, INA. Schreibversuche. Kreatives Schreiben bei Lernern des Deutschen als Fremdsprache – Themenvorschläge, Arbeitsempfehlungen und viele authentische Beispiele für phantasievolle Texte. München: Iudicium-Verlag. 2002. 235 Seiten.

В. А. Нищета
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,

КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ *НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ* В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ Й МОВЛЕННЄВА ОСНОВА ЇЇ

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.), розроблений та імплементований на вимогу концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа», містить вимоги до обов'язкових результатів навчання на основі компетентнісного підходу, із-поміж яких виокремлено перелік 11-ти ключових компетентностей. Наш дослідницький інтерес спрямований на ключову компетентність ***навчання впродовж життя***. Вона передбачає «здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна» [1].

Опис компетентності ***навчання впродовж життя*** побудований навколо таких смислів: 1) саморозвиток і самовдосконалення; 2) навчання як процес і результати його; 3) самостійність; 4) рефлексія.

У цій роботі ***навчання впродовж життя*** ми розглядатимемо в площині мовлення й розвитку мовлення особистості здобувачів базової середньої освіти, ґрунтуючись на таких підставах:

1) у Державному стандарті базової середньої освіти подано опис наскрізних умінь в усіх ключових компетентностях [1], зокрема, *уміння читати*, *висловлювати власну думку усно й письмово*, формулювати *судження*, працювати з *інформацією*, висловлювати *міркування*, конструктивно

комунікувати; отже, у ***навчання впродовж життя*** передбачено вміння в усіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності;

2) провідною освітньою галуззю в НУШ вважаємо мовно-літературну [2], оскільки вона обов'язкова для всіх здобувачів; на предмети галузі (5 кл.) Типовою освітньою програмою передбачено 385 годин / рік, що становить 39% від загального річного навантаження [6];
3) учитель закладу загальної середньої освіти відповідно до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» повинен володіти мовно-комунікативною компетентністю (індекс А1), що в деталізації включає в себе 4 компетентності, 6 змістових наборів знань, 7 комплексів умінь і навичок, 4 аспекти комунікації, 4 аспекти відповідальності й автономії [5]; отже, володіючи державною мовою на компетентнісному рівні, кожен учитель-предметник засобами своєї навчальної дисципліни спроможний розвивати мовлення здобувачів і повинен це робити.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти цілевизначення в кожній освітній галузі полягає у формуванні в здобувачів комплексу ключових і предметних компетентності. Ключові компетентності є стратегічними, тому необхідними кожній без винятку особистості протягом життя.

На сьогодні спостерігаємо, що й донині у фаховому дискурсі трапляються поодинокі випадки некоректного визначення компетентностей у сенсі назв й окресленого змісту. Наприклад, були часи, коли комунікативну компетентність як мету й результат шкільної мовної освіти деталізували за допомогою назв виучуваних мовних розділів: компетентності лексична, морфологічна, синтаксична тощо. Проте з часом в українській лінгводидактиці переосмислили позиції, ґрунтуючись на усвідомленні факту: компетентністю можна і треба вважати лише таку особистісну якість (характеристику) людини, що містить поведінковий компонент і тому може бути зреалізована в процесі життєдіяльності. У такому сенсі виникають запитання до ключової математичної компетентності, адже не існує в природі математичної поведінки і пересічна людина протягом життя не включена в математичну діяльність,

натомість кожен індивід щодня виконує арифметичні дії, операції з числами (і саме так, згідно з дослідженням О. Овчарук [3], визначають у країнах Європейського Союзу: ключова компетентність *оперування числом*). На тлі зазначеного констатуємо, що ***навчання впродовж життя*** містить поведінковий компонент і тому по праву зараховане до ключових компетентностей.

У Державному стандарті базової середньої освіти описано компетентнісний потенціал кожної з освітніх галузей на рівні вмінь (діяльнісний складник) і ставлень (поведінковий складник). Ми ж закцентуємо увагу на компетентнісному потенціалі мовно-літературної освітньої галузі [1] (табл. 1).

Як видно з табл. 1, зміст діяльності з формування компетентності ***навчання впродовж життя*** суголосний з предметним змістом самої освітньої галузі (мовлення й мовленнєвий розвиток), тому вважаємо за необхідне закцентуватися на меті мовно-літературної освітньої галузі.

Таблиця 1

Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі у формуванні компетентності *навчання впродовж життя*

діяльнісний складник	поведінковий складник
- визначати власні комунікативні потреби, цілі та способи їх досягнення; - використовувати ефективні прийоми вивчення державної/рідної/іноземної мови з урахуванням власного стилю навчання; - постійно збагачувати власний словниковий запас через використання словників і довідкових ресурсів, зокрема цифрових; - здійснювати самооцінку результатів діяльності, рефлексію; - користуватися різними видами бібліотек та орієнтуватися в бібліотечних ресурсах.	- прагнення вдосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; - руйнування власних мовних і комунікативних бар'єрів, усвідомлення та подолання стереотипів; - розуміння ролі читання текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) українських і зарубіжних авторів для гармонійного розвитку і самовдосконалення; - прагнення збагачувати читацький і мовленнєвий досвід.

Метою мовно-літературної освітньої галузі (відповідно, шкільної мовної освіти) є «розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним

світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень» [1].

В окресленні мети мовно-літературної освітньої галузі наведено поняття *компетентні мовці*, усебічну академічну дефініцію якого сформулював С. Омельчук [4] (рис. 1). Цілком погоджуючись із думкою вченого, висловимо міркування, що компетентний мовець – це особистість, компетентна в усіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності, і зауважимо: процес формування й розвитку учнів як компетентних мовців відбувається паралельно, збігаючись у часі, із процесом формування в них ключової компетентності ***навчання впродовж життя***.

Рис. 1. **Особистість компетентного мовця** (за С. Омельчуком [4])

Рекомендаційні висновки

Досягнення освітніх результатів НУШ – сформованих у здобувачів ключових і предметних компетентностей – спільна мета й очікуваний результат роботи всіх учителів-предметників у ході реалізації цільових компонентів кожної освітньої галузі, і передусім учителів-словесників, адже мовлення учнів закладів загальної середньої освіти, розвиток якого є центром професійних зусиль педагогів у шкільній мовній освіті, постає дієвим і вирішальним засобом опанування предметного змісту всіх освітніх галузей та одночасно особистісним ресурсом формування в них ключових компетентностей.

З огляду на важливість українськомовного спілкування як професійного інструменту в НУШ варто:

- усім учителям закладів загальної середньої освіти постійно плекати свої мовленнєві здібності відповідно до актуальних норм сучасної української літературної мови;
- організаторам курсів підвищення кваліфікації в закладах вищої педагогічної освіти за відповідною спеціальністю та обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти передбачати в освітніх програмах для всіх учителів-предметників обов'язкові компоненти мовознавчого й мовленнєзнавчого спрямування (щодо актуальних тенденцій розвитку української мови, культури української мови, мовленнєвого іміджу педагога тощо);
- відповідальним за атестацію й сертифікацію педагогічних кадрів особам передбачати моніторинг і діагностику сформованості в учителів закладів загальної середньої освіти мовно-комунікативної компетентності відповідно до вимог Професійного стандарту.

Окреслені заходи могли б стати механізмами формування й розвитку в освітян ключової компетентності ***навчання впродовж життя*** і, відповідно, спроможності формувати досліджувану компетентність у здобувачів НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова КМУ від 30 верес. 2020 р. № 898. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898 (дата звернення: 11.10.2020).

2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 11.12.2017).

3. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики*. Київ: К.С.К., 2003. С. 13–41.

4. Омельчук С. А. Особистість компетентного мовця в контексті інформаційної доби. URL: http://-conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/fmoid/paper/viewFile/182/177# (дата звернення: 14.01.2021).

5. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» / Наказ МОН України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity (дата звернення: 05.10.2024).

6. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти / наказ МОН України 19.02. 2021 № 235. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti (дата звернення: 03.09.2021).

К. М. Поповська
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Здатність комунікувати іноземною мовою є однією із ключових компетентностей сучасної української освіти, адже вільне володіння англійською мовою значно підвищує конкурентоспроможність майбутніх фахівців на світовому рівні. Задля ефективного розвитку іншомовної комунікативної компетентності та її складових, уроки англійської мови в ЗЗСО постійно потребують модернізації. Одним із таких інноваційних підходів стає впровадження в навчальний процес елементів гейміфікації, що є доцільним у формуванні мовних компетентностей здобувачів освіти, зокрема граматичної. Вивчення іноземної мови з використанням елементів ігрової діяльності стає цікавим та мотивуючим процесом на уроках англійської не лише в початковій та середній ланках, а й у старшій школі також.

Таким чином, метою цієї публікації є розглянути особливості застосування гейміфікації на уроках англійської мови задля формування іншомовної граматичної компетентності старшокласників.

Аналіз науково-методичних джерел щодо теми дослідження вказує на її важливість у сучасному освітньому процесі. Н.І. Бойко, А.Л. Горбаченко, О.В. Лабенко, Г.І. Подосиннікова, В.В. Шабуніна, А.В. Шикун та інші вітчизняні автори присвятили свої праці власне питанню ефективного застосування гейміфікації у викладанні англійської мови в закладах освіти.

У сучасних реаліях нашого світу знання англійської мови є важливим аспектом у формуванні успішної особистості й талановитого фахівця у майбутньому. Саме тому в закладах освіти вивчення іноземної мови вимагає більшої уваги та інноваційних зрушень.

Компетентнісно орієнтований підхід в сучасній освіті передбачає не просто отримувати теоретичні знання, а й вміти застосовувати їх у подальшому житті. Зокрема на уроках англійської, варто зосереджувати увагу на формуванні іншомовної комунікативної компетентності, адже практичне використання знань іноземної мови сприяє розвитку когнітивних функцій здобувачів освіти.

Л.П. Войналович виокремлює одну з важливих компонентів іншомовної комунікативної компетентності – граматичну, котра здійснює вагомий вплив на загальний рівень володіння іноземною мовою та сприяє удосконаленню мовної діяльності [1, с. 430].

Граматична компетентність – це здатність людини до конкретного граматичного оформлення своїх усних та писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок і знань та граматичної усвідомленості [2, с. 234].

Власне під час формування іншомовної граматичної компетентності учні не тільки засвоюють правила граматики іноземної мови, а й вчаться грамотно моделювати речення, тексти, а також висловлювати власні думки англійською, тим самим удосконалюючи комунікативні навички.

На думку Є.В. Тарапати, у методиці навчання граматики доцільно використовувати наступні засоби: інфографіки, флешкартки, інтерактивні навчальні ігри, мультимедійні презентації тощо. Авторка наголошує: «Навчання за допомогою цифрових технологій включає в себе ідеї, орієнтовані на людину, активність, креативність, компетентність» [4, с. 149].

Впровадження інноваційних підходів у навчальний процес, зокрема елементів гри, значно пробуджує зацікавленість у старшокласників під час вивчення складних граматичних тем, таких як Conditionals, Reported Speech, Perfect Continuous tenses та інші.

Гейміфікація набуває стрімкої популярності серед закладів освіти, адже її активно застосовують в навчальному процесі, зокрема і в іншомовній освітній галузі. А.В. Шикун акцентує увагу на тому, що гейміфікація є ефективним засобом у створенні різних комунікативних ситуацій задля практикування

навичок усного спілкування. Окрім цього, використання балів, рівнів, квестів та інших елементів гейміфікованого підходу сприяє активізації роботи здобувачів освіти під час онлайн-навчання іноземної мови [5, с. 223].

На думку Л.О. Онофрійчук, використання елементів ігрової діяльності допомагає покращити у здобувачів освіти пізнавальну активність, підвищити мотивацію і цікавість до знань. Авторка зазначає: «Ігрова взаємодія робить освітній процес жвавим, гнучким, дає можливість взаємодіяти» [3, с. 69].

На уроках англійської мови для ефективного навчання граматики доцільно використовувати запропоновані онлайн-сервіси: Wordwall, LearningApps.org (конструктори інтерактивних та ігрових завдань, вікторин, кросвордів та ін.), Canva (можливість створювати мультимедійні та гейміфіковані презентації, квести, групова робота з онлайн-дошкою тощо), Quizlet (розробка та використання віртуальних флешкарток), освітня платформа «Всеосвіта» (створення вебквестів, гейміфікованих тестувань, а також можливість проведення змагань у режимі реального часу).

Варто зазначити, що ігрові завдання, бали, турнірні таблиці значно підвищують активність та рівень мотивації здобувачів освіти під час вивчення граматики англійської мови, але перенасичений гейміфікованими вправами урок може навпаки викликати зворотній ефект, і тоді головною метою учнів буде не здобуття знань, а лише бажання перемогти в грі чи змаганні.

Підбиваючи підсумки, слід наголосити, що іншомовна граматична компетентність є необхідною складовою у формуванні іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти та допомагає удосконалювати навички усного й писемного мовлення. Застосування гейміфікованого підходу під час вивчення граматики на уроках англійської мови сприяє кращому опануванню теоретичного матеріалу та застосуванню його на практиці. Різноманітні онлайн-платформи слугують допоміжними інструментами у створенні гейміфікованого середовища, адже ігрові вправи, квести, змагання, накопичення балів і проходження рівнів слугують ефективними засобами

підвищення мотивації до засвоєння граматичного матеріалу, а також стимулюють активність здобувачів освіти у навчальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войналович Л. П. Механізми формування граматичної іншомовної компетентності учнів основного етапу. *Current issues of science and integrated technologies*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 10-13 січ. 2023 р. Мілан: International Science Group, 2023. С. 430–431. URL: https://eprints.zu.edu.ua/35791/1/%D0%92%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%9B%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202023.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б. та ін. ; за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Онофрійчук Л. О. Гейміфікація як умова підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Педагогічні науки та освіта* : зб. наукових праць ЗОІППО. Запоріжжя : СТАТУС, 2021. Вип. XXXIV-XXXV. С. 68–74. URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/zbirka.html (дата звернення: 03.05.2025)

4. Тарапата Є. В. Методика навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка.* 2023. Вип. 57. Т. 2. С. 145–150. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.29 (дата звернення: 03.05.2025).

5. Шикун А. В. Гейміфікація в онлайн-навчанні іноземних мов як засіб підвищення мотивації та комунікативної активності студентів. *Інноваційна педагогіка.* 2025. Вип. 83. Т. 2. С. 221–224. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.43 (дата звернення: 03.05.2025).

В. І. Сверлович,
Ю. А. Надольська
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ БЛОГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах стрімкої цифровізації освіти та зміни форматів комунікації використання блог-технологій у навчанні іноземних мов набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє поєднати розвиток мовленнєвих навичок із формуванням цифрової грамотності та комунікативної автономії здобувачів освіти. Блоги створюють середовище для автентичної мовленнєвої практики, сприяють інтерактивності та залученості, однак їх впровадження у навчальний процес часто має фрагментарний характер і не супроводжується чітко визначеними методичними підходами та критеріями оцінювання результатів. Це зумовлює суперечність між високим потенціалом блог-технологій як сучасного освітнього інструменту та недостатнім рівнем їх системного використання у практиці викладання іноземних мов. У зв’язку з цим дослідження, спрямоване на теоретичне осмислення та практичне обґрунтування ефективного застосування блогів у навчальному процесі, є своєчасним і має важливе значення для підвищення якості сучасної мовної освіти.

Сучасний етап розвитку мовної освіти характеризується поступовим переходом від традиційних форм навчання письма до інтерактивних і комунікативно орієнтованих підходів, у межах яких письмо розглядається не лише як інструмент фіксації думок, а як засіб реальної взаємодії. У цьому контексті блогові технології виступають одним із найбільш ефективних цифрових інструментів, що трансформують саму природу письмової діяльності учнів, надаючи їй публічного, адресного та соціально значущого характеру.

Комунікативний потенціал блогів насамперед полягає у створенні умов для автентичної мовної практики, коли учень орієнтується не на формальне виконання завдання, а на реального читача. Це змінює мотиваційну основу письма: текст перестає бути вправою для вчителя і набуває рис комунікативного продукту, спрямованого на взаємодію. Як зазначають О. Биконя, А. Вітязь В. Іванишина та Ю. Шевченко використання блогів сприяє розвитку міжкультурної комунікації, оскільки відкриває можливості для обміну думками у глобальному інформаційному просторі [1, с. 262]. Водночас така відкритість комунікації стимулює учнів до більш відповідального ставлення до мовного оформлення власних висловлювань.

Важливим аспектом є також інтерактивність блогового середовища, яка реалізується через коментарі, обговорення та можливість редагування текстів. Це формує навички діалогічного письма, що традиційно залишаються поза увагою у класичному навчанні. Дослідження О. Долгушевої та В. Кочубей підкреслює, що блог як освітній інструмент сприяє розвитку не лише писемних умінь, а й комунікативної компетентності загалом, зокрема через активізацію зворотного зв’язку між учасниками навчального процесу [2, с. 294]. Таким чином, письмо у блогах набуває ознак процесуальної діяльності, що включає планування, публікацію, обговорення та рефлексію.

Окремої уваги потребує мовний аспект блогового письма. Як показують результати дослідження Т. Савастєєвої та А. Демчук, освітні блоги характеризуються поєднанням елементів академічного та неформального стилів, що створює специфічний гібридний формат мовлення [4, с. 59]. З одного боку, це розширює можливості самовираження учнів і знижує психологічний бар’єр до письма, а з іншого – може призводити до зниження рівня мовної нормативності. Така подвійність свідчить про необхідність методичного супроводу використання блогів, зокрема у частині формування навичок стилістично доцільного письма.

У контексті старшої школи блогові технології також виконують функцію розвитку автономії учнів. Можливість самостійно обирати тематику, формат і

спосіб подачі матеріалу сприяє формуванню відповідальності за результат і підвищує рівень залученості до навчального процесу. Однак, як зазначають Т.Конькова та М. Чепелева, ефективність такого підходу значною мірою залежить від організації навчальної діяльності та ролі викладача як фасилітатора процесу [3, с. 271].

Разом із тим, аналіз наукових джерел дозволяє виявити і певні обмеження комунікативного потенціалу блогів. Зокрема, у практиці їх використання часто спостерігається зниження глибини змісту текстів через орієнтацію на швидкість публікації та спрощення мовних конструкцій. Крім того, як свідчать матеріали сучасних педагогічних досліджень, відсутність чітких критеріїв оцінювання блогових робіт може знижувати їх дидактичну ефективність [5, с. 949; 6]. Це підтверджує, що потенціал блогів не є самодостатнім і потребує педагогічно виваженого використання.

Отже, блогові технології мають значний комунікативний потенціал у розвитку писемної компетентності старшокласників, оскільки забезпечують автентичність, інтерактивність і соціальну спрямованість письма. З іншого боку, їх ефективність визначається не лише технічними можливостями, а й рівнем методичної організації навчального процесу, що зумовлює необхідність подальшого дослідження умов їх результативного застосування.

Педагогічна ефективність блогових технологій у розвитку писемної компетентності старшокласників визначається не стільки самим фактом їх використання, скільки умовами інтеграції у навчальний процес. Аналіз наукових підходів свідчить, що блоги здатні підвищувати мотивацію до письма, стимулювати регулярність виконання завдань і формувати навички самостійного текстотворення, оскільки орієнтація на реального читача підсилює відповідальність учнів за якість власних висловлювань [1, с. 263; 2, с. 296], а інтерактивність блогового середовища сприяє розвитку навичок редагування та критичного осмислення текстів. Водночас ефективність їх використання має суперечливий характер: поряд із активізацією навчальної діяльності та розвитком комунікативної компетентності спостерігається тенденція до

спрощення мовлення, зниження рівня нормативності та орієнтації на швидкість публікації замість якості змісту, що посилюється за відсутності чітких методичних орієнтирів [4, с. 60; 3, с. 272; 5, с. 950]. Таким чином, блогові технології не є автоматично ефективним засобом навчання письма, а їх результативність безпосередньо залежить від системності використання, наявності прозорих критеріїв оцінювання та цілеспрямованого педагогічного супроводу, що дозволяє розглядати їх як складову комплексної методики розвитку писемної компетентності.

Узагальнюючи проведений аналіз, доцільно зазначити, що методичні можливості впровадження блогових технологій у процес навчання письма старшокласників безпосередньо залежать від їх цілеспрямованої педагогічної організації. Блоги мають потенціал інтегрувати різні види писемної діяльності у єдине комунікативне середовище, забезпечуючи поєднання створення, публікації та обговорення текстів, що сприяє розвитку як мовних, так і рефлексивних умінь [2, с. 298; 6]. Водночас ефективність їх використання досягається лише за умови чіткого визначення навчальних цілей, запровадження зрозумілих критеріїв оцінювання та активної ролі вчителя як модератора навчальної взаємодії [3, с. 273]. Важливим є також врахування балансу між свободою самовираження учнів і дотриманням мовних норм, що дозволяє уникнути формалізації або, навпаки, надмірної неформалізації письма [4, с. 60]. Отже, авторський підхід полягає у розгляді блогових технологій не як допоміжного цифрового інструменту, а як елементу системної методики навчання, що за умови педагогічно виваженого впровадження здатен забезпечити якісний розвиток писемної компетентності старшокласників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биконя О., Шевченко Ю., Вітязь А., Іванишина В. Використання інтернет-блогів у навчанні міжкультурного англомовного спілкування. InterConf. 2021. № 49. С. 260–268. URL:https://www.researchgate.net/publication/351177639_VIKORISTANNA_INTE

RNET-BLOGIV_U_NAVCANNI_MIZKULTURNOGO_ANGLOMOVNOGO_SPILKUVANNA (дата звернення: 30.04.2026)

2. Долгушева О., Кочубей В. Блог як засіб формування цифрової грамотності та комунікативних умінь англійської мови учнів закладів загальної середньої освіти. Studia Methodologica. 2024. № 57. С. 288-302. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-57-30

3. Конькова Т., Чепелева М. Впровадження блог-технологій у процес навчання іноземної мови в ЗВО. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 72, т. 2. С. 268–275. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-41

4. Савастєєва Т., Демчук А. Лінгвістичні особливості англомовного освітнього блогу. *Молодий вчений*. 2023. № 11 (123). С. 58–61. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/issue/view/97/117 (дата звернення: 30.04.2026)

5. Фролова Т. В. Застосування цифрових інструментів та інноваційних практик у викладанні англійської мови в ЗДО. Інноваційні практики наукової освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 10–15 грудня 2025 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. С. 948–951. URL: https://surl.li/xvciif (дата звернення: 30.04.2026)

6. Христич Н. Комунікативний аспект навчання англійської мови засобами блогів. DÉBATS SCIENTIFIQUES ET ORIENTATIONS PROSPECTIVES DU DÉVELOPPEMENT SCIENTIFIQUE: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Париж, 31 жовтня 2025 р.). 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/398842117_KOMUNIKATIVNIJ_ASPEKT_NAVCANNA_ANGLIJSKOI_MOVI_UCNIV_ZZSO_U_KONTEKSTI_CIFROVOI_VZAEMODII_NA_PRIKLADI_BLOG-TEHNOLOGIJ (дата звернення: 30.04.2026)

Т. В. Сєчіна
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВНУТРІШНЬОПРЕДМЕТНІ Й МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ В НАВЧАННІ В ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ВИРАЖАЛЬНИХ РИТОРИЧНИХ ЗАСОБІВ

На вимогу реалізовувати риторичний аспект української мови, проголошений ще в 2004 р. [2], у профільній середній школі здобувачі вивчають практичну риторику і, зокрема, засоби мовного вираження. Саме навчання виражальних риторичних засобів в 11 кл. становить наш дослідницький інтерес.

Розроблення заявленої теми спричинене виявленою суперечністю: у фіналі опанування шкільної мовної освіти відповідно до навчальної програми [8] одинадцятикласники вивчають лише два тропи (метафору й метонімію) і шість риторичних фігур (антитезу, градацію, анафору, риторичне запитання, звернення, порівняння) [7].

У попередніх дослідженнях ми аргументували, що виражальні мовні засоби є (1) філологічними одиницями – предметом професійної діяльності вчителів-словесників (учителів-філологів), (2) змістовими одиницями стилістики, риторики, літературознавства в шкільній освіті, тому визначаємо завдання цієї роботи: 1) обґрунтувати роль внутрішньопредметних і міжпредметних зав'язків у навчанні виражальних риторичних засобів в шкільній освіті; 2) окреслити бажаний для засвоєння здобувачами масив тропів і риторичних фігур як результативну базу опанування практичної риторики.

Усі предметні методики мають за праматір дидактику як теорію навчання. Із-поміж загально-дидактичних принципів як вихідних положень педагогічної теорії й практики, покладених в основу освіти як об'єкту педагогіки й обов'язкових для реалізації всіма представниками освітянської спільноти, звертаємо увагу на принцип системності, згідно з яким (1) зміст навчального

матеріалу має бути організований у систему, а (2) процес навчання також має являти собою систему [1, с. 116–119].

Із напрацювань української лінгводидактики дізнаємося, що принцип системності в методиці навчання української мови трансформований і деталізований у вимозі реалізовувати внутрішньопредметні зв'язки, а саме:

- мовна змістова лінія програми з української мови містить відомості про мовну систему, засвоєння яких треба здійснювати за принципом внутрішньопредметних зав'язків [2, с. 43];

- внутрішньопредметні зв'язки забезпечують системність у навчанні мови, демонструють ієрархічність мовної структури, впливають на засвоєння мовних одиниць і використання їх у мовленні [там само, с. 34].

У контексті дослідження зауважимо, що виражальні мовні засоби, хоча безпосередньо і не передбачені для вивчення ні в базовій мовній освіті (зазначено лише, що ціннісний складник очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів – «усвідомлює багатство виражальних засобів української мови» [9]), ні в профільній (зазначено: учні мають володіти багатством виражальних можливостей української мови [8]), завдяки принципу внутрішньопредметних зв'язків усе ж становлять зміст навчання мови. Наведемо приклади.

Приклад 1. На підсумковому уроці восьмикласники, опрацьовуючи вірш Д. Лазуткіна «Моє покоління приходить до тями», визначають й аналізують метафори нас шили руками, творимо по зернині, творимо епоху, епоха проростає крізь нас [10, с. 180].

Приклад 2. У 10 кл. під час вивчення теми «Стратегія й тактика мовленнєвої поведінки» учні, виконуючи роботу з текстом Слави Світової, досліджують функційність метафор сіль на щоках сохне [розуміємо – сльози], нотка суниці [у чаї] нагадає, люблю твій цілющий чай (насправді зцілив не чай, а спілкування з бабусею) і метонімій меліса і м'ята вгамують пристрасті [насправді – розмова], доню [звертання бабусі до онуки], плюс і мінус дають іскру [6, с. 71].

Відповідь на запитання, звідки ж учні знають виражальні мовні засоби, подиктовує інше засадниче положення навчання української мови – принцип міжпредметних зв'язків, який реалізовують із метою поглиблення знань про мову, удосконалення вмінь і навичок здобувачів, порівняння зі спорідненими чи відмінними мовними фактами, розширення ерудиції учнів; а міжпредметні зв'язки (1) сприяють піднесенню рівня науковості і доступності навчання мови, (2) активізують пізнавальну діяльність школярів, (3) поліпшують якість знань, умінь і навичок [2, с. 33–34].

Учитель-словесник в одних і тих же учнів викладає українську мову та українську літературу, тому природно, що в шкільній мовній освіті спостерігаємо якнайтісніші зв'язки між мовним і літературознавчим навчальним матеріалом.

Аналіз навчальних програм з української літератури засвідчив:

- у базовій середній освіті здобувачі опановують епітет (у 5, 6, 7, 9 кл.), метафору (у 6, 7, 9 кл.), риторичне запитання (у 8 і 9 кл.) [5];

- у профільній середній освіті в аспекті теорії літератури навчання мовних виражальних засобів не передбачено [4] (напрошується висновок, що весь комплекс тропів і риторичних фігур учні вже засвоїли).

Попри обмежену кількість виражальних мовних засобів, передбачених для засвоєння учнями в курсі української літератури, професійний учитель-словесник не може не звертати уваги на численні тропи й риторичні фігури в обов'язкових для вивчення ліричних творах, наприклад:

- П. Тичина «Гаї шумлять…» (5 кл.): персоніфікація (мріє гай, тремтить ріка); асонанс (милуюся-дивуюся, над нивами-приливами, співаючи-кохаючи);

- П. Тичина «Не бував ти у наших краях!» (5 кл.): риторичне запитання (Чув про степ, що ген-ген простягнувся?); риторичний оклик (А веснянії ночі в гаях!..); антитеза (Єсть там люди – й зросли у степах, що не люблять, не вміють ридати / Тебе ж завжди я бачу в сльозах...);

- П. Тичина «Блакить мою душу обвіяла…» (5 кл.): гіпербола (… світу сказав!);

- М. Рильський «Осінь-маляр із палітрою пишною...» (5 л.): алітерація (Там розсипа вона роси сріблисті);

- Т. Шевченко «Мені однаково, чи буду…» (8 кл.): оксиморон (На нашій – не своїй землі).

Таким чином організована системна робота сприятиме засвоєнню здобувачами середньої освіти цілої палітри тропів і риторичних фігур, що в комплексі постають виражальними риторичними засобами. У цьому контексті вважаємо за доцільне звернутися до напрацювань В. Нищети, який уклав «Тезаурус сучасної риторики для школяра», що містить 13 тропів (алегорія, гіпербола, евфемізм, епітет, іронія, метафора, метонімія, натяк (алюзія), оксиморон, парадокс, перифраз (перифраза), персоніфікація, уособлення) і 11 риторичних фігур (аналогія, анафора, атитеза, апосіопеза, вигук риторичний, гамбіт риторичний, еліпсис, епіфора, запитання риторичне, звертання риторичне, умовчання) із дефініціями й прикладами [3, с. 107–133]. Саме такий обсяг виражальних риторичних засобів на рівні знань і вмінь має становити, на нашу думку, результативну базу опанування практичної риторики.

Висновок. Навчання старшокласників виражальних риторичних засобів – тропів і риторичних фігур – у курсі практичної риторики на уроках української мови є реалізацією риторичного аспекту української мови й професійною функцією вчителя-словесника, реалізування якої обов’язково передбачає дотримання зв’язків у навчанні мови – внутрішньопредметних і міжпредметних, адже вони сприяють формуванню в учнів світогляду, пізнавальних інтересів, кругозору, а також глибокому засвоєнню знань, формуванню міцних мовленнєвих умінь і навичок [2, с. 34].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малафіїк І. В. Дидактика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 397 с.

2. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у схемах і таблицях: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2006. 134 с.

3. Риторика: навч. посіб. /Авт.-упор. В. А. Нищета. Київ: Вид-во «SBA Print», 2025. 234 с.

4. Українська література: 10–11 кл.: програма: рівень стандарту. 2017 р. URL: https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58819/ (дата звернення: 14.04.2026).

5. Українська література: 5–9 кл.: програма для загальноосвіт. навч. закл. 2017 р. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervoni mdoc-2.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

6. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова. Київ: Педагогічна думка, 2018. 200 с.

7. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, В. І. Новосьолова. Київ: Педагогічна думка, 2019. 232 с.

8. Українська мова: 10–11 кл.: програма: рівень стандарту. 2017 р. URL: https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58800/ (дата звернення: 14.04.2026).

9. Українська мова: 5–9 кл.: програма для загальноосвіт. навч. закл. 2017 р. URL: https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/ukrajinska-mova/ (дата звернення: 14.04.2026).

10. Українська мова: підруч. для 8 кл. закл. загал. серед. освіти / В. В. Заболотний, О. В. Заболотний. Київ: Генеза, 2021. 224 с.

Н. Д. Хоменко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РОК-МУЗИКА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ РЕСУРС У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тенденції розвитку іншомовної освіти зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до організації навчального процесу, що відповідатимуть потребам здобувачів освіти та сприятимуть формуванню їхньої іншомовної комунікативної компетентності. Традиційні методи навчання поступово доповнюються інноваційними технологіями, що базуються на використанні автентичних матеріалів, інтерактивності та міждисциплінарності. У цьому контексті особливої актуальності набуває інтеграція музики, зокрема рок-музики, як ефективний засіб навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що актуальність питання застосування музичних творів в процесі вивчення англійської мови розглядали такі вітчизняні науковці, як Ю. Деркач, Н. Землянська, Т. Капітан, О. Качмар, І. Костікова, О. Крицак, Х. Цзян та інші, проте вважаємо що питання застосування саме рок-музики в процесі вивчення англійської мови потребує детальнішого розгляду, саме тому метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та методичне окреслення можливостей інтеграції рок-музики як інноваційної технології у процес формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти.

Вважаємо необхідним для досягнення визначеної мети розглянути значення поняття «іншомовна комунікативна компетентність». Т. Горохівська, О. Ієвлєв, В. Корбин, Н. Мукан та Н. Чубинська у своєму дослідженні пояснюють це як якісну характеристику особистості, яка володіє системою знань, умінь, навичок, що, у свою чергу, необхідні для вдалої комунікативної

взаємодії, доречної в обставинах спілкування [1, с. 10-11]. Ми чітко можемо говорити про те, що формування цієї компетентності передбачає використання таких методів та засобів навчання, які наближені до реальних умов мовленнєвої взаємодії і варто враховувати, що автентичні матеріали відіграють важливу роль у цьому процесі, оскільки сприяють розвитку навичок сприйняття та продукування мовлення.

Використання рок-пісень як засобу вивчення лексики має позитивний вплив на розширення словникового запасу, оскільки прослуховування пісень є розважальним засобом для більшості людей, то й їх застосування сприяло підвищенню мотивації здобувачів освіти до участі в навчальному процесі та полегшило засвоєння лексичних одиниць [2, с. 24]. З цього ми чітко можемо розуміти, що рок-музика, як різновид автентичного матеріалу, характеризується високим рівнем експресивності, наявністю різноманітних мовних засобів та актуальністю тематики, що робить її особливо корисною та влучною в контексті навчання англійської мови. Тексти рок-пісень містять як загальновживану лексику, так і різноманітні вирази, метафори, вивчення яких сприяє збагаченню словникового запасу. Варто зазначити, що тематика пісень часто пов’язана з актуальними історичними подіями та культурними явищами, завдяки чому стає можливим глибше розуміння контексту.

Робота з рок-композиціями має бути структурованою та включати взаємопов’язані етапи: підготовчий, під час прослуховування та після прослуховування. Розглянемо кожен з них детальніше.

На підготовчому етапі варто ознайомити здобувачів освіти з темою пісні, ключовою лексикою та граматичними структурами, це сприятиме формуванню очікувань та полегшить подальше сприйняття матеріалу. Під час прослуховування доцільно надати здобувачам освіти завдання, спрямовані на розуміння загального змісту та деталей тексту пісні, наприклад, вправи на заповнення пропусків, визначення ключових ідей або встановлення відповідностей. Після прослуховування основна увага приділяється аналізу тексту, обговоренню змісту та виконанню продуктивних завдань.

Рок-музика відображає соціальні процеси, історичні події, світоглядні орієнтири та емоційні стани різних поколінь. Саме тому використання рок-композицій у процесі навчання англійської мови створює умови для поєднання мовних та культурних компонентів, що є необхідною передумовою формування іншомовної комунікативної компетенції.

Висновки. Таким чином, рок-музика є ефективним інноваційним засобом формування іншомовної комунікативної компетентності у здобувачів освіти. ЇЇ використання дозволяє поєднати мовний, культурний та емоційний компоненти навчання, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу. Інтеграція рок-композицій у процес навчання стає можливим підвищення ефективності іншомовної освіти та відповідає сучасним вимогам до організації навчання. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці комплексних методик використання музичних жанрів у викладанні англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мукан Н., Горохівська Т., Ієвлєв О., Чубінська Н., Кобрин В. // Іншомовна комунікативна компетентність: поняттєвого-категорійний дискурс / Академічні візії. 2023. № 15. http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10212646

2. Alghifari H., Adi S. S., Perdhani W. C. (2022). Students Perspective on the Use of Rock Song in Learning to Improve Students Vocabulary. Edu-Ling: Journal of English Education and Linguisticsю 2022. Vol. 6(1), P. 18-25.

О.В. Шершньова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Сучасний освітній простір формується під впливом глобалізаційних процесів, активного міжкультурного діалогу та цифрової трансформації суспільства. Інтеграція України до європейського освітнього середовища, академічна мобільність здобувачів освіти й поширення багатомовної комунікації зумовлюють необхідність оновлення підходів до викладання української мови. У полікультурному середовищі мовна освіта має бути спрямована не лише на засвоєння мовних норм, а й на розвиток умінь ефективної взаємодії між представниками різних культур і соціальних груп.

Традиційні методи навчання вже не повністю відповідають потребам сучасного здобувача освіти, оскільки недостатньо враховують особливості багатокультурного освітнього середовища та вимоги цифрового суспільства. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває впровадження інноваційних педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток комунікативної, соціокультурної та міжкультурної компетентностей.

У сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється ефективності інтерактивного навчання, комунікативно-діяльнісного підходу та технологій співпраці. Доведено, що залучення здобувачів освіти до активної мовленнєвої діяльності сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку критичного мислення та вдосконаленню навичок міжособистісної комунікації. Моделювання реальних мовленнєвих ситуацій допомагає здобувачам освіти адаптуватися до різних соціокультурних умов і впевнено використовувати українську мову в повсякденному спілкуванні.

Одним із провідних напрямів модернізації мовної освіти є формування міжкультурної компетентності. Вона передбачає здатність особистості до толерантної взаємодії, розуміння культурних особливостей інших народів та використання мовних засобів відповідно до конкретної комунікативної ситуації. За таких умов викладання української мови набуває не лише освітнього, а й соціокультурного значення, сприяючи розвитку відкритості, взаємоповаги та культури діалогу.

Важливу роль у підвищенні ефективності навчання відіграють цифрові технології та інтерактивні методики. Використання онлайн-платформ, мультимедійних ресурсів, інтерактивних вправ і мобільних застосунків забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу та створює умови для активної мовленнєвої практики. Особливо результативним є змішане навчання, яке поєднує традиційні форми роботи з дистанційними технологіями та дозволяє студентам опановувати матеріал у власному темпі.

Суттєвий потенціал у викладанні української мови мають інтерактивні та ігрові технології. Гейміфікація освітнього процесу із застосуванням цифрових платформ, таких як Kahoot!, Quizizz чи Wordwall, підвищує зацікавленість студентів у вивченні мови, сприяє закріпленню граматичного та лексичного матеріалу, а також формує позитивну мотивацію до навчання. Використання елементів гри − системи балів, рейтингів, рівнів чи винагород − активізує пізнавальну діяльність і створює сприятливу психологічну атмосферу.

Ефективними методами також є рольові та ситуативні ігри, драматизація літературних творів, моделювання побутових і професійних комунікативних ситуацій. Такі форми роботи розвивають навички спонтанного мовлення, сприяють подоланню мовного бар’єра та формують здатність до продуктивної взаємодії в різних соціокультурних умовах. Дискусії, дебати, «круглі столи» та метод «мозкового штурму» стимулюють аналітичне мислення, уміння аргументовано висловлювати власну позицію та вести конструктивний діалог.

Важливою складовою сучасного мовного навчання є проєктна діяльність, яка поєднує мовленнєву практику з творчим і дослідницьким підходом.

Створення презентацій, відеоматеріалів, тематичних проєктів або досліджень, пов’язаних із культурою України, традиціями чи мовними явищами, сприяє розвитку самостійності, умінь аналізувати інформацію та працювати в команді. Особливу цінність мають міжкультурні проєкти, що дозволяють порівнювати українські культурні традиції з традиціями інших народів і формують повагу до культурного різноманіття.

У полікультурному освітньому середовищі важливого значення набуває особистісно орієнтований підхід, який враховує індивідуальні потреби, рівень мовної підготовки та культурний досвід кожного здобувача освіти. Комунікативна спрямованість навчання передбачає практичне використання мови в реальних життєвих ситуаціях, що забезпечує формування мовної компетентності як інструмента соціальної адаптації та професійної взаємодії.

Ефективним інструментом індивідуалізації навчання є мовне портфоліо, яке дає змогу фіксувати особисті досягнення, результати творчої діяльності та динаміку мовного розвитку. Такий підхід формує навички самоаналізу, самооцінювання та відповідальності за результати власного навчання.

Не менш важливим є застосування принципу діалогу культур, що реалізується через використання художніх текстів, медіаматеріалів та перекладної літератури, які репрезентують культурне різноманіття. Це сприяє вихованню толерантності, розвитку емпатії та формуванню позитивного ставлення до мовної й культурної багатоманітності.

Сучасні тенденції мовної освіти також передбачають оновлення підходів до оцінювання результатів навчання. Формувальне оцінювання орієнтується не лише на кінцевий результат, а й на процес набуття знань і мовленнєвих умінь. Такий підхід дозволяє своєчасно коригувати освітню траєкторію, підтримувати навчальну мотивацію та створювати умови для особистісного розвитку студентів. Водночас взаємооцінювання та самооцінювання сприяють формуванню рефлексивних умінь, розвитку самоконтролю та критичного аналізу власної діяльності.

Отже, інноваційні підходи до викладання української мови в умовах полікультурного середовища забезпечують підвищення якості мовної освіти та сприяють формуванню сучасної мовної особистості. Поєднання інтерактивних, цифрових, проєктних і комунікативно орієнтованих технологій створює умови для ефективного розвитку мовної, соціокультурної та міжкультурної компетентностей, необхідних для успішної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Т. Важливість підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в міжкультурному середовищі // Молодь і ринок. 2022. № 6. С. 92-96. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.264567

2. Димань Н., Данілова О., Бадран Є. Інтерактивні прийоми викладання української мови як іноземної: від теорії до практики //Український педагогічний журнал. 2023. № 1. С. 122-127. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-122-127

3. Дирда І. А. Критерії, показники та рівні розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови //Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2017. Вип. 16. С. 186-194. DOI: https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.135

4. Пальчикова О. О. Крос-культурна компетентність у навчанні української мови як іноземної // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2012. Вип. 8. С. 319-326. DOI: https://doi.org/10.31812/filstd.v8i0.641

СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

І. О. Баранцова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XX–XXI СТОЛІТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ

Англійська література XX–XXI століть зазнала значних змін, відображаючи соціальні, культурні та політичні трансформації, що відбувалися в світі. Перші десятиліття XX століття були відзначені модернізмом – літературним напрямом, що виник у відповідь на кризу традиційних цінностей та катастрофи Першої світової війни. Модернізм відзначався експериментами з формою, стилем і мовою, відходом від лінійного наративу та класичних жанрів. Письменники цього періоду прагнули передати внутрішній світ людини, її психологічний стан та суб'єктивне сприйняття реальності.

Серед видатних представників модернізму – James Joyce, автор роману «Улісс», де використано прийом потоку свідомості; Virginia Woolf, яка у творах «До маяка» та «Орландо» зосереджувалася на психології персонажів і темі часу; та T.S. Eliot, чиї поетичні цикли, наприклад, «Старий поет у новому столітті», відзначаються символізмом, іронією та алегоричною мовою. Основні теми модерністської літератури включають кризу особистості, пошук сенсу життя, відчуження та розрив із традиційним минулим.

У другій половині XX століття з'являється постмодернізм, який характеризується іронічним ставленням до традиційних канонів, пародією на класичні тексти, метатекстовістю та численними міжтекстовими алюзіями. Постмодернізм підкреслює фрагментарність світу, сумнів у можливості об'єктивного знання та багатозначність літературного тексту. Яскравими

представниками цього напрямку є Salman Rushdie, автор роману «Діти півночі», де поєднуються магічний реалізм і критика історичних процесів Індії; та Ian McEwan, який у романах «Атонування» та «Обережно» досліджує моральні дилеми, соціальні конфлікти та психологічну мотивацію персонажів.

Особливе місце у літературі сучасної Англії займає феміністична та постколоніальна література, що відображає проблеми гендерної нерівності, ідентичності та впливу колоніальної спадщини. Ці напрями сприяли появі нових голосів у літературі, особливо серед жінок та авторів із колишніх британських колоній. Так, Angela Carter використовує міфи та казкові мотиви, щоб дослідити гендерну політику та роль жінки в суспільстві; а Zadie Smith у романах «Білий зуб» та «On Beauty» поєднує соціальні проблеми з сучасними урбаністичними сюжетами, відтворюючи культурну та етнічну різноманітність Лондона.

Серед особливостей літератури XX–XXI століть – активні експерименти з жанрами та популяризація літератури для масового читача. Зростання популярності фентезі, детективів, наукової фантастики та бестселерів значно вплинуло на культурний ландшафт і привабило нову аудиторію. J. K. Rowling, авторка серії «Гаррі Поттер», створила всесвіт, що поєднує елементи магії, моралі та соціальних проблем; Neil Gaiman у творах «Американські боги» та «Кораліна» поєднує міфологічні мотиви з сучасними реаліями, створюючи унікальний стиль, який приваблює як дорослих, так і молодь.

Таким чином, англійська література XX–XXI століть відзначається синтезом різних культурних впливів, психологізмом персонажів, широким спектром тем і жанрових експериментів. Вона відображає складність сучасного світу, багатозначність людського досвіду та постійний пошук нових форм художньої виразності. Від модернізму до постмодернізму та популярної літератури сучасності, англійські письменники продовжують досліджувати соціальні, культурні та моральні питання, залишаючись водночас інноваційними та актуальними для глобальної аудиторії.

Окремою важливою проблемою є переклад англійської літератури іншими мовами. Перекладачі часто стикаються з труднощами передачі стилістичних особливостей тексту, культурних реалій та авторських мовних експериментів. Наприклад, у творах James Joyce використовується складна система символів, алюзій та мовних ігор, що значно ускладнює переклад. Подібні труднощі виникають і при перекладі творів Virginia Woolf, де важливу роль відіграє ритм мови та психологічна глибина внутрішнього монологу.

Крім того, перекладач повинен враховувати культурні особливості та історичний контекст твору. У сучасній англійській літературі часто використовуються сленг, ідіоми та специфічні культурні реалії, які не завжди мають прямі відповідники в інших мовах. У таких випадках перекладачі застосовують різні перекладацькі стратегії, зокрема адаптацію, пояснювальні примітки або пошук функціональних аналогів.

Отже, англійська література XX–XXI століть є багатогранним культурним явищем, яке відображає складність сучасного світу та постійний розвиток художніх форм. Вона поєднує різні літературні напрями, стилі та жанри, водночас піднімаючи важливі соціальні, культурні та філософські питання. Разом із тим переклад цієї літератури потребує високого рівня професійної майстерності, оскільки перекладач повинен не лише передати зміст тексту, але й зберегти його художню цінність, стиль та культурний контекст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bassnett, S. Translation Studies. London: Routledge, 2014.

2. Bradshaw, D. Modernism and Postmodernism in English Literature. London: Routledge, 2015.

3. Childs, P., Fowler, R. The Routledge Dictionary of Literary Terms. London: Routledge, 2013.

4. Eagleton, T. Literary Theory: An Introduction. Oxford: Blackwell, 2008.

5. Levenson, M. Cambridge Companion to Modernism. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

6. Venuti, L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London: Routledge, 2008.

А. О. Бєляєв,
Т. М. Камишова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЛОКАЛІЗАЦІЯ ВІДЕОІГОР ЯК РІЗНОВИД АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Аудіовізуальний переклад є одним із найбільш динамічних у своєму розвитку напрямів сучасного перекладознавства. Впродовж останніх двох десятиліть до традиційного субтитрування та дублювання кінофільмів додалася локалізація відеоігор, яка набула самостійного теоретичного значення. К. Мангірон зазначає, що існує складність у визначенні терміна «локалізація відеоігор» та його класифікації відповідно до інших типів перекладу через особливості, пов'язані з інтерактивною природою відеоігор, різноманіттям текстів, представлених у них та подекуди зв'язком з такими технологічними галузями, як програмування [3, с.124–125].

Метою роботи є визначення специфіки локалізації відеоігор та теоретичне обґрунтування її місця у системі аудіовізуального перекладу. Об'єктом дослідження виступає ігрова локалізація як особливий напрям перекладацької діяльності, тоді як предметом є її типологічні характеристики та концептуальний статус у межах перекладознавчого дискурсу. Методологічним підґрунтям роботи слугують теоретичний аналіз і систематизація фахових наукових джерел.

Попри те, що традиційно ігрову локалізацію включають до сфери аудіовізуального перекладу, між ними існують принципові відмінності. На думку Мінако О'Гейґан, локалізація – це «адаптація гри з технічного, лінгвістичного та культурного погляду до конкретного ринку з метою її розповсюдження поза межами країни походження». Також дослідниця зазначає, що локалізація зазвичай не слідує нормам встановленим у аудіовізуальному

перекладі. Основними відмінностями на її думку є переклад субтитрів дослівно та практика перекладу відеоігор тільки за сценарієм, не маючи доступу до аудіовізуального контенту безпосередньо чи навіть маючи лише окремі репліки чи фрази без контексту Цей феномен у науковій літературі отримав назву «локалізація всліпу» (blind localisation). Відрізняється і цільовий результат перекладу, оскільки кіно зазвичай не є інтерактивним медіа на відміну від відеоігор [4]. У своєму дослідженні М. Бернал-Меріно вказує, що термін «локалізація» є доречним у галузевому контексті, однак у науковому аналізі варто розрізняти окремо лінгвістичну та культурну локалізацію [1, с. 127]. Згідно з його класифікацією тексти відеоігор (інтерфейс, інсталятори, текст озвучки, субтитри, посібник користувача, файли ReadMe, угода користувача, офіційні вебсайти тощо) відрізняються власними технічними, просторовими й часовими обмеженнями [1, с. 154]. Також дослідник зазначає, що відеоіграм притаманні риси інших аудіовізуальних продуктів, тому перекладачі можуть успішно використовувати стратегії та техніки, розроблені для суміжних медіапродуктів [1, с.127]. З огляду на це можна зробити висновок, що фахівець із локалізації відеоігор повинен опанувати широкий спектр компетентностей та мати значний досвід роботи над перекладом текстів різних стилів і жанрів.

Особливою теоретичною проблемою є практика паралельної локалізації та одночасного випуску гри кількома мовами (sim-ship або simultaneous shipment). М. Бернал-Меріно визначає цей процес як комерційну стратегію, що вимагає паралельної роботи перекладацьких команд у різних часових поясах і ускладнює локалізацію через відсутність завершеного вихідного тексту. Автор підкреслює, що «одночасний реліз додає безпрецедентний рівень складності до всього процесу локалізації», оскільки перекладачі змушені працювати з нестабільними і незавершеними матеріалами [1, с. 284]. Таким чином, паралельна локалізація стирає межу між оригінальним і перекладеним текстами, оскільки кожна локалізована версія гри фактично набуває статусу рівноправного самостійного продукту.

Окремої уваги заслуговує і фанатська локалізація – перекладацька діяльність гравецьких спільнот, яка виникла ще у 1990-х роках і тоді була відома як «ромхакінг» (romhacking). М. Бернал-Меріно пояснює її появу тим, що гравці, не маючи доступу до ігор рідною мовою, самостійно опановували навички програмування та іноземні мови, щоб зробити гру доступною для своєї спільноти, і поступово ця практика набула ширшого поширення, ставши нерідко своєрідним коригуванням або навіть повноцінною альтернативою офіційній локалізації [1, с.299]. У перекладознавчому вимірі фанатська локалізація доводить, що ігровий переклад вийшов за межі суто комерційної діяльності й перетворився на соціокультурну практику, у якій аудиторія виступає активним суб'єктом. Це тісно перегукується з концепцією «культури участі» Г. Дженкінса, М. Ітo та Д. Бойд, яку дослідники визначають, як середовище з відносно низькими бар’єрами для творчого самовираження, у якому учасники вірять у значущість власного внеску та відчувають соціальну причетність до спільноти. Подібний підхід передбачає розмивання традиційної межі між виробником і споживачем контенту [2, с. 4].

Таким чином, локалізація відеоігор є самостійним різновидом аудіовізуального перекладу з рядом специфічних рис: інтерактивністю й нелінійністю об'єкта перекладу, феноменом локалізації всліпу, розмиванням межі між оригіналом та перекладом в умовах паралельної локалізації і одночасного релізу, а також наявністю альтернативної фанатської локалізації як соціокультурного явища. Усі ці чинники зумовлюють необхідність формування окремого методологічного апарату для дослідження ігрового перекладу. Перспективою подальших досліджень є розробка критеріїв якості ігрової локалізації з урахуванням жанрових, культурних та рецептивних чинників, а також практичний аналіз на матеріалі україномовних перекладів відеоігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bernal-Merino M. A. The Localisation of Video Games : thesis. London : Imperial College, 2013. 431 p.

2. Jenkins H., Ito M., Boyd D. Participatory Culture in a Networked Era : a Conversation on Youth, Learning, Commerce, and Politics. Cambridge : Polity Press, 2016. 212 p.

3. Mangiron C. Game on! Burning issues in game localisation. *Journal of Audiovisual Translation*. 2018. Vol. 1, no. 1. P. 122–138.

4. O'Hagan M. Game localisation as software-mediated cultural experience: Shedding light on the changing role of translation in intercultural communication in the digital age. *Multilingua*. 2015. Vol. 34, no. 6.

Н. В. Зіненко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

TEACHING CONSECUTIVE INTERPRETATION AS A TECHNIQUE FOR MULTILEVEL EVENTS

The modern linguistic landscape demands more than just bilingual fluency; it requires the cognitive agility to bridge cultures in real-time. In the context of "multilevel events" such as forums, workshops, or diplomatic meetings where participants vary in professional expertise, linguistic register, and cultural background consecutive interpretation (CI) remains a foundational skill. For university students, mastering CI is not merely about memory; it is about the strategic management of information.

The primary objective of teaching consecutive interpretation to university students is the cultivation of a "sense-oriented" rather than a "word-oriented" processing model. Furthermore, it is important to recognize that linguistic proficiency, while a prerequisite, does not equate to interpreting competence. The most critical element in this educational process is the development of active analytical listening.

According to the interpretive theory of translation, students must learn to "deverbalize" the source message, a process whereby the linguistic form is discarded once the mental representation of the meaning has been extracted [4, p. 45]. Consequently, the pedagogical focus must be directed towards:

- Macro-structural Analysis: Students are encouraged to identify the logical connection of a discourse rather than focusing on isolated lexical units.

- Cognitive Load Distribution: Training emphasizes the "Effort Model", which posits that interpreting involves a delicate balance of listening, memory, and production efforts [1, p. 91].

- Professional Accountability: In multilevel events, where communicative nuances are high, students must be sensitized to their role as mediators who ensure cultural and semantic equivalence.

In addition to theoretical foundations, the practical acquisition of CI skills requires a rigorous application of specific technical exercises designed to optimize cognitive performance. First of all, it is Systematization of Notation (Note-Taking). Contrary to common misconceptions among novices, notation in CI is not a stenographic record but a mnemonic trigger. Moreover, effective notation must be highly idiosyncratic yet logically structured. Key techniques include Verticalism and Diagonalism: organizing information to reflect the syntactical hierarchy of the speech, thereby facilitating rapid decodability during the target language production phase [3, p. 112]. Then, we have Symbolic Abstraction. It means the use of non-linguistic symbols to represent recurring concepts, which serves to minimize the cognitive interference between the source and target languages. Also, there is Shadowing and Reformulation. The use of "shadowing" (paralanguage repetition) serves as a vital preparatory stage. Although some scholars debate its direct correlation to CI, it remains an effective tool for improving auditory perception. Subsequently, reformulation exercises where students summarize a complex technical discourse into a simplified register are essential for preparing them for multilevel events where the audience's expertise may vary significantly. Finally, there is Ear-Voice Span (EVS) Adjustment. In the context of multilevel events, the ability to adjust the "lag time" or EVS is crucial. Students are taught to delay their notation until the speaker has completed a logical thought unit, thus ensuring that the "sense" is captured before the "form" is recorded.

Despite rigorous training, students frequently encounter significant hurdles that can impede the quality of interpretation. It is, therefore, necessary to implement targeted methods to overcome these challenges. One of them is Memory Saturation and Cognitive Overload. A primary challenge involves the exhaustion of short-term memory during extended segments. When a speaker's delivery exceeds the student's processing capacity, "saturation" occurs. To mitigate this, educators employ

"Visualized Memory Tasks". In these exercises, students are prohibited from using pens and must instead create a "mental movie" of the speech. As noted by researchers, strengthening the associative memory allows for a more resilient cognitive structure before the introduction of notation [1, p. 78]. Another challenge is Register Inconsistency and Terminological Dissonance. In multilevel events, speakers often oscillate between highly specialized jargon and colloquialisms. To address this, the "Thematic Mapping Method" is used. Students perform pre-assignment research to create conceptual maps rather than linear glossaries. In doing so, they develop the flexibility to shift registers dynamically, ensuring that the message remains accessible to all tiers of the audience. Also, we can mention Affective Filters and Performance Anxiety. The psychological pressure of public speaking often leads to a breakdown in delivery. As a remedy, "Video Self-Confrontation" is implemented. By analyzing their own performance, students identify non-verbal cues and disfluencies. This self-regulatory practice fosters the "professional persona" required to maintain composure during high-stakes communicative events [2, p. 65].

In conclusion, the instruction of consecutive interpretation for multilevel events is a complex undertaking that transcends simple bilingual training. It requires a strategic focus on active analysis, the deverbalization of meaning, and the mastery of cognitive distribution. By means of systematic notation and memory-stretching exercises, students can overcome the inherent challenges of memory overload and register shifting. Ultimately, the goal of the pedagogical process at the university level is to equip future interpreters with the resilience and analytical depth necessary to facilitate seamless communication in an increasingly sophisticated global environment.

REFERENCES

1. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2009. 283 p.

2. Jones R. Conference Interpreting Explained. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002. 142 p.

3. Rozan J-F. Note-Taking in Consecutive Interpreting. Cracow: Tertium, 2002. 128 p.

4. Seleskovitch D. Interpreting for International Conferences: Problems of Language and Communication. Washington, D.C.: Pen and Booth, 1994. 109 p.

І. С. Кадуліна
Т. М. Камишова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Переклад правових актів ЄС у сфері оподаткування з англійської мови на українську пов'язаний с застосуванням лексичних і граматичних трансформацій.

Аналізуючи лексичні аспекти перекладу правових актів ЄС з англійської мови українською, варто звернути увагу, в першу чергу, на переклад термінів, оскільки саме насиченість спеціальною термінологією є однією з найбільших складнощів при перекладі юридичних текстів. Правова термінологія характеризується точністю. Кожен термін повинен чітко відображати поняття, для позначення якого він застосовується.

Для того, щоб досягти точності при перекладі термінів у правових актах ЄС, зокрема у сфері оподаткування, доцільно ознайомитися зі змістом термінів у актах ЄС та віднайти еквівалентне поняття у національному законодавстві. Наприклад, Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax у ст. 62 надає роз'яснення терміну англ. chargeable event – shall mean the occurrence by virtue of which the legal conditions necessary for VAT to become chargeable are fulfilled (укр. юридичний факт, унаслідок якого виникає податкове зобов'язання для стягнення ПДВ) [5]. Для перекладу цього терміну еквівалентний слід шукати у Податковому кодексі України, відповідно до розділу V (Податок на додану вартість), ст. 187, де датою виникнення податкових зобов'язань з постачання товарів є дата зарахування коштів на банківський рахунок платника податку; датою виникнення податкових зобов'язань орендодавця є дата фактичної передачі об'єкта оренди; датою

виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України є дата подання митної декларації. Тобто, фактично наведено перелік подій, під дією яких виконуються правові умови, необхідні для стягнення ПДВ. Тому термін укр. дата виникнення податкових зобов'язань є еквівалентним терміну англ. chargeable event [4].

Можна проілюструвати підбір еквівалентного юридичного терміну й іншими прикладами з названої директиви та Податкового кодексу України [2]. Зокрема, ст. 24 Директиви 2006/112/ЕС: англ. Supply of services' shall mean any transaction which does not constitute a supply of goods (укр. Постачання послуг означає будь-який правочин, який не є реалізацією товарів); ч. 1 ст. 14 ПК України «постачання послуг – будь-яка операція, що не є постачанням товарів»). Тобто термін укр. постачання послуг є еквівалентом терміну англ. supply of services.

Подібно до терміна англ. chargeable event, багато термінів перекладаються українською мовою словосполученнями та описово. Наприклад, англ. Remission, укр. звільнення від обов'язку сплати, англ. repayment – укр. повернення сплаченої суми, англ. exemption – укр. податкові пільги.

У правових актах ЄС щодо оподаткування найчастіше зустрічаються наступні терміни:

- англ. basis of assessment – укр. база оподаткування;
- англ. to charge – укр. стягувати (податок);
- англ. direct tax – укр. прямий податок;
- англ. double taxation – укр. подвійне оподаткування;
- англ. excise duty – укр. акцизний збір;
- англ. to impose – укр. оподатковувати;
- англ. interest – укр. відсотки;
- англ. indirect tax – укр. непрямий податок;
- англ. property – укр. майно;
- англ. rate – укр. ставка;
- англ. taxable person – укр. платник податків;

- англ. taxable transaction – укр. правочин, що підлягає оподаткуванню;

- англ. tax period – укр. податковий період;

- англ. turnover tax – укр. податок з обігу;

- англ. value added tax (VAT) – укр. податок на додану вартість (ПДВ) та деякі інші [4].

Іншою проблемою, яка виникає при перекладі правових актів ЄС, є обрання належної лексичної одиниці з синонімічного ряду. Синонімія є важливою ознакою мови, тому у процесі перекладу часто виникає необхідність використовувати синоніми – слова, які позначають тотожні або близькі за змістом поняття і можуть взаємно замінюватися у контексті [1, с. 146]. Але при перекладі юридичних текстів, зокрема правових актів ЄС, необхідно приділяти особливу увагу вибору певного слова з синонімічного ряду, оскільки у праві існує тонка межа між однозначними і відмінними за змістом поняттями. Так, наприклад, терміни правова норма і норма права є тотожними і означають загальнообов'язкове правило поведінки. Однак терміни правова система (сукупність всіх правових явищ) і система права (внутрішня будова права) вживаються для позначення зовсім різних явищ і не можуть вважатися синонімами.

Мова правових актів ЄС насичена спеціальною лексикою, яка характеризується точністю і однозначністю висловлювань. Така лексика завжди вживається в прямому, номінативному значені, щоб виключити можливість вільного і суб'єктивного тлумачення. Мову правових документів можна розглядати як приклад реалізації принципу «одне слово – одне значення, одне значення – одне слово» [3]. Тому завданням перекладача є з'ясування ключового змісту юридичного терміну, вжитого у правому акті ЄС, і підбір тотожного за значенням поняття у юридичній сфері мови, якою здійснюється переклад.

При перекладі правових актів ЄС питання тотожності чи нетотожності термінів постає вже у вступній частині документа, зокрема, щодо інституту ЄС, який прийняв цей акт. Наприклад, англ. Council Directive … The Council of the European Union, having regard to the proposal from the European Council. Рада

Європейського Союзу (the Council of the European Union) і Європейська рада (the European Council) хоча і сприймаються як однозначні словосполучення, фактично є окремими інститутами ЄС. Перший є частиною законодавчого органу і складається з представників міністерств держав-членів, а другий – це регулярні зустрічі глав держав та урядів. Рада (the Council) є скороченням на позначення Ради Європейського Союзу (the Council of the European Union). Тому заміна одного терміну іншим буде великою помилкою при перекладі.

Якщо розглядати акти ЄС у податковій сфері на предмет можливості використання синонімів, то за основу слід взяти термін англ. tax, що українською мовою може перекладатися декількома близькими за значенням словами: податок, збір, мито. При цьому у податковій сфері зазначений термін необхідно перекладати саме як укр. податок. Наприклад, англ. value added tax, income tax, taxpayer (taxable person), tax base слід перекладати українською мовою відповідно як податок на додану вартість, податок на прибуток, платник податку, база оподаткування. Для позначення митних платежів у правових актах ЄС вживається термін англ. duty («customs duty – obligatory payment collected by the customs bodies in view of the moving of goods across the customs border»). Крім того, у податковому законодавстві термін англ. excise duty означає та перекладається укр. акцизний збір.

На сучасному етапі важливим напрямком діяльності ЄС є боротьба з порушеннями у сфері сплати податків, і багато актів приймаються для подолання податкових лазівок. У таких актах часто зустрічаються терміни англ. tax evasion і tax avoidance (англ. to take the appropriate measures to prevent tax evasion and tax avoidance – укр. вжити належних заходів для попередження ухилення та уникнення від сплати податків). У перекладі українською мовою ці терміни здаються синонімічними: англ. evasion – укр. ухилення; англ. avoidance – укр. уникнення. Але за своїм юридичним змістом вони є різними. Уникнення (tax avoidance) є намаганням мінімізувати податкові зобов’язання без прямого порушення законодавства. На відміну від нього, ухилення (tax evasion) трактується як незаконні дії щодо приховування податкової бази або надання в

податкові органи завідомо хибної інформації. Отже, незважаючи на схожість слів у загальній лексиці, в правовій термінології їх не можна вважати синонімами.

Зустрічається при перекладі правових актів ЄС також необхідність використання антонімічного перекладу, тобто протилежних за змістом лексем. Наприклад, заперечну фразу англ. may not be imposed unless слід перекладати як укр. можуть стягуватися лише у випадку, що за своєю суттю є ствердженням [6].

Часто доводиться вдаватися до трансформації конкретизації, тобто заміни слова ширшої семантики на слово вужчої семантики. Це обумовлюється тим, що в англійській мові є велика кількість слів досить широкої семантики, що вживаються значно частіше, ніж їх українські відповідники. Наприклад, значення слова англ. scope (subject matter and scope, territorial scope) слід конкретизувати як укр. сфера регулювання (англ. scope covers all stages of production and distribution – укр. сфера регулювання включає усі стадії виробництва і розповсюдження). Також потребують конкретизації такі англійські слова широкого значення, як англ. to cover (англ. to use the term to cover people – укр. використовувати термін для позначення осіб; англ. who is not covered by articles – укр. хто не підпадає під дію статей); англ. to make (англ. a payment made by a company – укр. платіж, здійснений компанією, англ. a state may make it a condition – укр. держава може встановити умову); англ. to act (англ. a taxable person acting in his own name – укр. платник податків діє від власного імені, англ. Council acting unanimously – укр. Рада постановляє одноголосно (тощо) [5].

Серед граматичних трансформацій на особливу увагу заслуговує опущення. Цікавим у цьому аспекті є переклад дієслова англ. shall, яке слугує не для вираження майбутнього часу, а як модальне дієслово обов'язковості. При перекладі українською воно найчастіше опускається, і речення подається у теперішньому часі. Правові акти ЄС у податковій сфері особливо насичені цим дієсловом:

- англ. no Member State shall impose – укр. жодна держава-член не оподатковує;

- англ. Member States shall lay down detailed rules – укр. держави-члени встановлюють детальні правила;

- англ. means of transport shall be regarded as new in the cases – укр. транспортні засоби розглядаються як нові у випадках;

- англ. this Directive shall not apply to the following territories – укр. Директива не застосовується до таких територій;

- англ. interest or royalty shall be exempt from any taxes – укр. відсотки і роялті звільняються від оподаткування [6].

Таким чином, працюючи з правовими актами ЄС перекладач повинен підбирати чіткий еквівалент кожному терміну. Крім того, робота перекладача з правовими актами ЄС ускладнюється наявністю термінів, які можуть за звичайних обставин перекладатися близькими за змістом словами або словосполученнями, але у юридичній науці мають різний зміст. Тому необхідно з'ясовувати юридичний зміст кожного терміну і підбирати для нього чіткий відповідник, який слід шукати у національному законодавстві. Крім того, у зв'язку з широкою семантикою англійських лексем часто необхідно вдаватися до конкретизації. Серед граматичних особливостей правових актів ЄС слід зважати на опущення дієслова shall, яке виступає як модальне дієслово обов'язковості, і представлення речення у теперішньому часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лось О. В. Особливості перекладу термінів у документах міжнародного права [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP2013110853 (дата звернення: 03.05.2026).

2. Податковий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text / (дата звернення: 03.05.2026).

3. Радзієвська О. В. Синонімічний ряд англійської мови: класифікація та проблеми перекладу // Філологічні науки. 2014. Кн. 3. С. 145–147.

4. HUDOC: офіційна база даних Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr (дата звернення: 03.05.2026).

5. Council Directive 2008/117/EC of 16 December 2008 amending Directive 2006/112/EC on the common system of value added tax to combat tax evasion connected with intra-Community transactions. URL: https://eur-lex.europa.eu (дата звернення: 03.05.2026).

6. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. URL: https://eur-lex.europa.eu (дата звернення: 03.05.2026).

Т. М. Камишова
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

СТРУКТУРА ТЕРМІНОПОЛЯ «CRIMES» ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПІДХОДИ ДО ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ

У сучасному перекладознавстві та термінології важливого значення набуває дослідження термінополів як системно організованих сукупностей терміноодиниць. Особливо актуальним є аналіз термінополя «CRIMES», що відображає специфіку правової картини світу англомовних країн і становить інтерес як для лінгвістів, так і для перекладачів.

Метою дослідження є аналіз структури термінополя «CRIMES» та способів перекладу його одиниць українською мовою. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: визначення поняття «термінополе», встановлення його співвідношення з поняттями «терміносистема» та «термінологія», аналіз структури термінополя «CRIMES», з'ясування екстралінгвальних чинників його формування, а також дослідження перекладацьких стратегій відтворення його одиниць.

Термінополе розглядаємо як ієрархічно організовану систему термінів, об'єднаних спільним концептуальним ядром, що відображає структуру спеціальних понять певної галузі [1, с. 182; 2, с. 35]. Його структура включає ядро, представлене базовими поняттями, та периферію, що складається з похідних одиниць, які уточнюють або конкретизують основні значення [3, с. 83]. Важливим елементом є мікрополя – групи термінів, об'єднані спільною семантичною домінантою та пов'язані парадигматичними відношеннями [3, с. 84].

Поняття «термінополе» тісно пов'язане з поняттям «терміносистема», яка є впорядкованою сукупністю термінів, що відображає систему знань певної галузі

[4, с. 309], а також із поняттям «термінологія», що позначає менш систематизовану сукупність одиниць [5, с. 106].

Ядро термінополя «CRIMES» історично формують базові поняття crime, felony, misdemeanor, treason, які відображають класифікацію злочинів за ступенем тяжкості. Такий поділ сформувався в межах англо-американської правової системи, що базується на взаємодії статутного та загального права [6, с. 44].

У процесі розвитку кримінального права відбулася деталізація цих понять, що зумовило формування розгалуженої структури термінополя. У сучасній класифікації виділяють мікрополя за спрямованістю злочинів: crimes against reputation, security, health, morality, property, justice, state, religion. Ці категорії відображають базові соціальні та культурні цінності суспільства [7, с. 111; 8, с. 44].

До периферії термінополя належать конкретні види злочинів: murder, rape, fraud, blackmail, burglary, perjury тощо, які перебувають у гіпонімічних відношеннях до родових понять. Аналіз показує, що в історичній класифікації ці одиниці групувалися за ступенем тяжкості, тоді як сучасна система базується на об’єкті посягання. Такий перерозподіл зумовлений екстралінгвальними чинниками, передусім розвитком правових систем Великобританії та США.

Важливим аспектом є переклад одиниць термінополя «CRIMES» українською мовою. Найпоширенішим способом є використання еквівалентів: crime – злочин, fraud – шахрайство, treason – державна зрада, arson – підпал [11]. При цьому застосовуються як повні, так і часткові відповідники [9, с. 683].

Значну роль відіграє транскодування, особливо щодо інтернаціоналізмів: corruption – корупція, defamation – дефамація, falsification – фальсифікація. У таких випадках можливе поєднання транскодування з описовим перекладом.

Поширеним є також калькування: organized crime – організована злочинність, domestic violence – домашнє насильство, sexual harassment – сексуальне домагання.

Водночас значна частина терміносполук перекладається із застосуванням трансформацій: money laundering – відмивання грошей, identity theft – крадіжка особистих даних. У складніших випадках використовується описовий переклад: accidental manslaughter – вбивство, вчинене внаслідок неправомірної дії.

Адекватність перекладу значною мірою залежить від контексту вживання терміна та врахування особливостей правових систем.

Отже, термінополе «CRIMES» є складною багаторівневою системою з чіткою ієрархічною організацією. Його структура формується під впливом екстралінгвальних чинників, а переклад його одиниць потребує використання різних стратегій – еквівалентів, калькування, транскодування та трансформацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні функціонування одиниць цього термінополя в різних типах дискурсу та розробці критеріїв їх адекватного перекладу.

Ключові слова: термінополе, злочин, переклад, ядро, периферія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Півньова Л. В. Структурна організація термінополя туризму в українській мові. Термінологічний вісник. 2019. № 5. С. 182−187.

2. Костенко Н. Д., Клименко О. Л. Загальна характеристика лексико-семантичного поля «LEARNING» в сучасній англійській мові. Нова філологія. 2013. № 59. С. 34−38.

3. Полиця Т. Д. Термінополе концепту думка. Термінологічний вісник. 2015. № 3 (1). С. 83−93.

4. Кущ Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінематографічних термінів англійської мови. Науковий вісник Чернівецького університету. 2015. Вип. 692. С. 308–313.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

6. Англійсько-український юридичний словник / уклад. В. І. Карабан та ін. Вінниця: Нова книга, 2004. 1088 с.

І. М. Приходько
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВИДИ АСИМЕТРІЇ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Для того, щоб система міжкультурної комунікації успішно функціонувала, вона має бути стійкою, цілісною, симетричною та рівнозначною між взаємодіючими культурами. Будучи негативним явищем, асиметрія може призвести до серйозних наслідків. Асиметрія у міжкультурній комунікації буває двох типів: кількісна та якісна. Під кількісною асиметрією розуміється прояв різного ступеня зацікавленості у сторін та нерівноцінний обсяг інформації, що отримується. З англомовної сторони незнання іноземних мов, самодостатність та ізоляціонізм призводить до відсутності інтересу до інших країн, включаючи Україну. На це також впливає фактор, що майже вся інформація про Україну надходить через американські та британські мас-медіа, де відсутні посилання на автентичні джерела. В Україні є прямо протилежна проблема, життя закордоном часто ідеалізується, що викликає підвищений інтерес до Америки та Великобританії.

Важко заперечувати, що на сьогоднішній день англійська мова претендує на звання глобальної мови. Це мова мас-медіа, Інтернету, бізнесу, особливо торгівлі. У розгляді загальної картини світу можна помітити, як представники англомовних країн відчувають свою перевагу, знаючи, що можуть використовувати свою рідну мову практично в усіх ситуаціях. Така ситуація неминуче призводить до фактичної нерівності мовних систем. Таке повсюдне вживання англійської неминуче залишає сліди в українській мові. Можна навіть сказати, що така асиметрія становить загрозу українській національній ідентичності, зміни цінностей та менталітету. Як один із негативних наслідків асиметрії можна назвати те, що в сучасній українській мові постійно з'являються нові слова, скопійовані саме з англійської.

Інший тип асиметрії називається якісною, тому що вона передбачає відбір інформації та характер подання цієї інформації. Якісну асиметрію найчастіше можна побачити в закордонних публікаціях і на телеканалах, де багато новин, пов'язаних з Україною, подаються зараз з тривожною конотацією. Якісна асиметрія, що виражається в політичних, соціальних та інших упередженях стає причиною багатьох спотворень у міжкультурній комунікації та інших не надто правильних образів та уявлень про іншу культуру. З чого випливає, що наявність усталених стереотипів випливає саме з якісної асиметрії.

Безумовно, як кількісна, так і якісна асиметрія може привести до утворення неадекватних образів та упереджень. Понад те, обидва типи асиметрії є пов'язаними нерозривними поняттями .

Останнім часом питання міжкультурної комунікації розглядаються не тільки у ракурсі культурології, а й у інших ракурсах: соціологічному, антропологічному, психологічному, лінгвістичному, методичному. Особливо актуальними є дослідження в цій галузі для викладання іноземних мов, оскільки повноцінне оволодіння іноземною мовою нерозривно пов'язане зі знанням культури країни мови, що вивчається.

Культурна складова комунікації така важлива, що навіть люди, які володіють однією і тією ж мовою, але належать до різних культур, часом не можуть зрозуміти один одного. Якщо ж йдеться про міжнаціональне спілкування носіїв різних мов, то міжкультурна грамотність набуває вирішального значення.

Людство представлене великою різноманітністю культур із цінностями і нормами поведінки, що значно розрізняються, які здаються дивними представникам інших культур. Цю неможливість зрозуміти певні дії та вірування представників тієї чи іншої культури поза цілим культурним контекстом можна охарактеризувати як культурну асиметрію. Так, найвитонченіші манери представника однієї культури можуть бути сприйняті як порушення етикету в іншій країні. У Японії, наприклад, іноземцям дуже важко дотримуватися прийнятих у цій країні правил гуртожитку, і вони не знають,

коли належить знімати взуття, як наливати чай, коли вручати і відкривати подарунки, як звертатися до людини іншого рівня соціальної ієрархії.

Тим не менш, у цьому різноманітті культур присутні і спільні риси, які є своєрідними культурними універсаліями. Ця спільність заснована на найважливіших біологічних та соціальних потребах людини, які існують в об'єктивному світі та можуть класифікуватися різними способами. Наприклад, у всіх культурах є певні форми сімейних відносин, норми та цінності, пов'язані з турботою про дітей, спортивні змагання, танці, подарунки .

Американський антрополог і засновник школи крос-культурних досліджень Джордж Пітер Мердок разом з колегами з Єльського університету розробив класифікацію універсальних компонентів культури, що включає спільну працю, спорт, освіту, ритуали, системи спорідненості, правила взаємодії статей (табу), мову, харчування, одяг, місце проживання, майно, подорожі та перевезення, образотворчі мистецтва, соціальну стратифікацію, споріднені зв'язки, політичну поведінку, смерть, віросповідання, дитинство .

Однак не слід забувати, що конкретний зміст цих загальних універсалій у різних культурах може відрізнятися, наприклад, сім'я існує у всіх суспільствах, але форми її неоднакові. У деяких суспільствах прийнято моногамію, в інших – полігамію, причому це може бути полігінія або поліандрія. Іншим прикладом може бути колір жалоби. Цивілізований Захід, християнський світ як символ скорботи набули чорного кольору. В Індії та інших країнах Південно-Східної Азії, де проповідують індуїзм та буддизм, колір жалоби – білий. У китайців також домінує білий колір, але жалобними вважаються також рожевий, червоно-рожевий, червоно-фіолетовий. У єгиптян жалобний колір блідо-жовтий, у персів – коричневий, а у циган – пурпурно-червоний. Зрештою, колір жалоби продиктований тією філософією, яку вкладає народ у символіку кольору .

Здійснення комунікації передбачає наявність мови спілкування, якою володіють учасники спілкування, а в разі міжнаціональної комунікації цю функцію виконує іноземна мова. Хороше знання іноземної мови сприяє

успішній комунікації, але має відбуватися у межах культурної грамотності, основу якої становлять культурні універсалі, доповнені ретельним вивченням культурної асиметрії.

Оскільки мова та культура нерозривно пов'язані, поняття культурної універсальності та асиметрії можна розглядати в лінгвістичному ракурсі як міжмовну асиметрію та міжмовну універсальність. З погляду викладання іноземних мов найбільшу складність становить саме міжмовна асиметрія, яка проявляється на різних рівнях мови: фонетичному, лексичному, граматичному.

На фонетичному рівні міжмовна асиметрія виявляється у наявності специфічних звуків і значень їх знаків в досліджуваній мові за відсутності їх у рідній мові. Так, для українського учня складність представляє вимова англійських міжзубних звуків [θ] і [ð], яких немає в українській мові, а також вимова звуку [r] в англійській, французькій та німецькій мовах, відмінна від української [р]. Для англійця особливі труднощі становить українська [р], оскільки вона практично не вимовляється в англійській мові. Складнощі спостерігаються і в освоєнні іншомовної інтонації.

Лексична асиметрія може виявлятися по-різному. Це можуть бути етнографічні лакуни, тобто лексичні одиниці, що позначають реалії, відсутні у рідній мові, що зумовлено етнокультурним різноманіттям світу, в якому ми живемо. Наприклад, для української мови речення I like Stilton and Angus може сприйматися як теплі почуття до когось, а не до чогось, доки не з'ясується, що Stilton – це сорт англійського сиру, а Angus – сорт шотландської яловичини .

Однак може бути зовсім протилежна ситуація, коли в тих самих реаліях у різних мовах є різна кількість назв. Дослідження саамських мов Швеції, Норвегії та Фінляндії виявило, що в цих мовах є близько 180 слів, що позначають сніг та лід, а для позначення оленів використовується близько тисячі слів . Дослідження інших мов показало, що в шведській мові знайдено 25 слів зі значенням сніг (квітневий сні; сніг, з якого легко ліпити сніжки; сніг, що перетворився на сльоту через контакт з сіллю і т.д.), в ісландській – 40–50 слів (падаючий сні; сніг на землі; сніг для отримання води та ін.).

Ще одним проявом лексичної асиметрії є неоднозначність, яка може набувати форми внутрішньомовної полісемії, найбільш характерної для англійської мови на відміну від української. Так, здавалося б, всім знайоме англійське слово hand в Macmillan English Dictionary for advanced learners має 9 дуже частотних значень, крім менш частотних. Це вимагає додаткових зусиль від учнів із запам'ятовування цих значень і знання контексту.

Міжмовна неоднозначність при комунікації може мати етнокультурний характері і бути наслідком відмінностей у життєвому досвіді представників різних народів. Проілюструвати це можна на прикладі індійських студентів, які пояснили погану погоду, що зустрілася їм у тексті, як «це коли весь день палить сонце і не можна вийти на вулицю».

Прикладом міжмовної асиметрії є псевдоінтернаціоналізми, відомі як «хибні друзі перекладача». Ця група слів дуже неоднорідна і включає абсолютні та відносні псевдоінтернаціоналізми, а також слова, що примикають до них. До абсолютних відносяться слова, які, попри тотожність форми, не збігаються у жодному зі своїх значень, тобто ніколи не перекладаються за допомогою одне одного (accurate – «точний», partisan – «прихильник, партійний», decade – «десять років», Dutch – «голландська», lunatic – «душевнохворий», resin – «смола»). Відносні псевдоінтернаціоналізми при тотожності форм не збігаються лише в деяких значеннях (concrete – «конкретний» і «бетон», ministr – «міністр» і «священик», solid – «солідний» і «твердий», element – «елемент» і «стихія»).

До «хибних друзів перекладача» примикають ще як мінімум три групи лексики. Перша – це міжмовні пароніми, тобто однокорінні слова з частковою звуковою та структурною подібністю: personal – «персональний» і personnel – «персонал», minute – «хвилина» та minute [mai´nju:t]) – «маленький». До другої групи відносяться звичайні слова, що мають схоже звучання та написання: precede – «передувати» і proceed – «продовжувати», suit – «костюм» і suite [swi:t] – «номер люкс». Третю групу складають англійські слова з «завченим» головним значенням, що створюють оманливу впевненість в однозначності слова: у «funny» крім значення «смішний» є ще значення «дивний», а добре

завчене значення прислівника since – «с; з того часу» можна переплутати зі значенням часто вживаного сполучника since – «оскільки» .

Міжмовну асиметрію в граматиці можна продемонструвати розбіжністю граматичних категорій англійської та української мов у визначенні обчислюваності. В українській мові слова «порада», «знання», «новина» позначають поняття, що обчислюються, і мають форми множини, тоді як в англійській мові ці поняття вважаються незліченними і вживання їх у множині розцінюється як груба помилка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова, Ю. Мультикультуралізм і сучасні моделі міжкультурної комунікації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія, 17, 2016. С. 13-19.

2. Висоцька Н.О. Дискусійні питання мультикультуралізму в американському соціумі // Концепція мультикультуралізму: зб. наук. Праць. К.: Стилос, 2015. 143 с.

3. Євдокімова-Лисогор Л. А. Основи міжкультурного діалогу: навч. посіб. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017. 72 с.

4. Козловська, Г.В. Актуальність проблем міжнародної комунікації у сучасних умовах. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка. менеджмент, 7, 42-51. 2011. С. 25-28.

5. Подольська Є. А. Культурологія / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар. К.: Велес, 2003. 287 с.

6. Середа, Г. Міжкультурна комунікація: лінгвістичний та культурно-антропологічний аспекти. Біоніка інтелекту. 1(94), 2020. С. 12–18.

7. Aluf, D. Intercultural Communication for Effective International Relations in the ‘New Era’. Signal Group. 2018. URL: https://cutt.ly/QwWeVx1U

8. Adler P.S. Beyond Cultural Identity: Reflections on Cultural and Multicultural Man. Intercultural Communication: A Reader. Belmont, 2007. P. 362-378.

О. О. Сахацька
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасному глобалізованому світі переклад перестав бути виключно справою професійних лінгвістів, перетворившись на повсякденний інструмент доступу до інформації для мільярдів людей. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту та систем машинного перекладу створив ілюзію повної ліквідації мовних бар'єрів. Однак, разом із доступністю виникли нові ризики, пов'язані з точністю, контекстуальною адекватністю та етикою поширення інформації. Питання перекладу сьогодні тісно переплітається з концепцією медіаграмотності, оскільки некритичне сприйняття автоматично перекладених текстів може призводити до дезінформації та соціальних потрясінь.

Медіаграмотність у XXI столітті повинна включати новий компонент – «перекладацьку грамотність» (Translation Literacy). Це здатність користувача розуміти принципи роботи автоматизованих систем, усвідомлювати їхні обмеження та критично оцінювати отриманий результат. Проблема полягає в тому, що більшість користувачів сприймають машинний переклад як об'єктивне відображення оригіналу, не враховуючи, що алгоритми оперують статистичними ймовірностями, а не розумінням сенсу. Це створює підґрунтя для маніпуляцій, де навіть незначна помилка в перекладі може бути використана для створення фейкових новин або спотворення офіційних заяв [2, с. 112].

Особливо гостро проблема машинного перекладу проявилася під час глобальної пандемії COVID-19, коли точність інформації була питанням життя та смерті. Показовим кейсом стала ситуація з офіційними медичними

порталами в Іспанії у 2021 році. Державні установи, намагаючись швидко проінформувати іноземних громадян, використали інтегровані системи автоматичного перекладу без подальшої професійної редакції (post-editing). Це призвело до низки критичних помилок, які не лише заплутали користувачів, але й створили пряму загрозу громадському здоров'ю.

Одним із найвідоміших прикладів став переклад іспанського терміна «Autocita» (запис на прийом для вакцинації). На англомовній версії офіційного сайту Мадрида цей термін був перекладений як «Self-quote» або «Self-citation» (самоцитування). Користувачі, які шукали можливість отримати щеплення, опинялися в ситуації, коли замість кнопки реєстрації бачили вимогу надати цитату з власних праць. Така термінологічна помилка фактично заблокувала доступ до медичних послуг для тисяч людей, які не володіли іспанською мовою на достатньому рівні. Ще небезпечнішою виявилася румунська версія порталу, де ключова фраза про необхідність участі у вакцинації була перекладена з помилкою заперечення: «Важливо НЕ брати участь». Це прямий приклад того, як технологічний недолік перетворюється на джерело небезпечної дезінформації [3].

Подібні випадки підкреслюють необхідність впровадження суворих протоколів перевірки для офіційного контенту. «Сирий» машинний переклад (raw machine translation) неприпустимий у сферах медицини, юриспруденції та державного управління. З точки зору медіаграмотності, суспільство має навчитися розпізнавати ознаки машинного перекладу: порушення логічних зв'язків, невідповідність стилістики, буквальний переклад ідіом або прізвищ. Наприклад, у тому ж іспанському кейсі прізвища офіційних осіб часто перекладалися як загальні назви, що повністю дискредитувало джерело інформації в очах читача.

Етичний аспект проблеми полягає у відповідальності розробників та власників ресурсів. Використання безкоштовних віджетів перекладу на державних сайтах є формою цифрової нерівності, оскільки вразливі верстви населення (мігранти, біженці) отримують інформацію нижчої якості, ніж носії

мови. Для подолання цих викликів необхідний гібридний підхід: використання потужностей штучного інтелекту під обов'язковим контролем людини (human-in-the-loop). Тільки поєднання технологічної швидкості та людської експертизи може гарантувати безпеку інформаційного простору.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що проблема перекладу в сучасному суспільстві вийшла за межі філології. Це виклик для національної безпеки та критичний елемент медіагігієни. Навчання основам критичного аналізу перекладних текстів має стати частиною освітніх програм з медіаграмотності, щоб запобігти перетворенню мовних технологій на інструменти дезінформації та соціального відчуження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боукер Л. Машинний переклад та глобальне здоров'я: виклики пандемії. Журнал цифрової лінгвістики. 2022. № 4. С. 45–58.

2. Пим Е. Етика перекладу в епоху автоматизації. Перекладознавчі студії. 2023. Т. 12, № 2. С. 110–125.

3. Pym A., Ayvazyan N. Should raw machine translation be used for public-health information? Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice. 2022. URL: https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2045585 (дата звернення: 10.05.2026).

4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 10.05.2026).

А. А. Стародуб,
Т. М. Камишова
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

МЕТАФОРА ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД У РОМАНІ В. Е. ШВАБ «НЕЗРИМЕ ЖИТТЯ АДДІ ЛЯРЮ»: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Метафора посідає особливе місце серед тропів художнього мовлення: формує його концептуальний каркас та впливає на читацьке сприйняття. Питання відтворення метафори є одним із найскладніших у перекладознавстві, адже перекладач має зберегти семантичну, прагматичну й емоційну рівноцінність вихідного образу. Когнітивна концепція (за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном) визначає метафору як спосіб осмислення однієї сфери у термінах іншої [4].

У стилістиці традиційно виокремлюють такі різновиди:

• загальномовна (стерта) метафора («ніжка стола»);

• індивідуально-авторська (оказіональна) метафора;

• розгорнута метафора;

• концептуальна метафора.

Роман В. Е. Шваб «Незриме життя Адді Лярю» (перекладачка з англ. Ірина Вернигора) відзначається широким використанням саме індивідуально-авторських та розгорнутих метафор. Р. П. Зорівчак наголошує, що переклад – це творчий процес пошуку рівноцінних засобів впливу [2], а П. Ньюмарк зауважує, що «проблема перекладу метафори зводиться до вибору між образністю та прозорістю» [5].

Найбільш розробленою є класифікація П. Ньюмарка [5], який виділяє сім процедур:

• Відтворення тієї ж метафори (найпоширеніше для інтернаціональних образів).

• Заміна стандартним відповідником цільової мови.

• Переклад метафори порівнянням.

• Переклад порівнянням зі збереженням змісту.

• Перетворення метафори у пряме значення (заміна денотативним значенням).

• Видалення (опущення) метафори.

• Та ж метафора + пояснення смислу.

У вітчизняній школі фундаментальними є праці Р. П. Зорівчак [2; 3]. Вона класифікує переклад за принципом міжмовної відповідності:

• Повна еквівалентність – збіг лексичного складу, структури та конотації.

• Часткова еквівалентність – передача загального значення зі зміною лексичного наповнення.

• Калькування – дослівне відтворення структури.

• Описовий переклад – трансформація у пряме значення.

• Нульовий переклад – вилучення одиниці.

Зорівчак підкреслює, що повна еквівалентність є ідеалом, до якого прагне художній перекладач, однак на практиці домінує часткова еквівалентність: «Перекладач зобов'язаний відтворити загальний образний малюнок твору, навіть якщо окремі деталі його в перекладі дещо відрізняються від оригіналу».

Порівняння двох класифікацій виявляє їх суттєву взаємодоповнюваність: якщо Ньюмарк описує конкретні перекладацькі процедури (операційний рівень), то Зорівчак зосереджується на ступені досягнутої міжмовної відповідності (результативний рівень). Їх спільне застосування дозволяє отримати повну картину перекладацьких рішень.

На матеріалі оригіналу роману В. Е. Шваб та його українського перекладу проведено аналіз ілюстративних прикладів:

1. «A girl is running for her life» [6, p. 1] – «Дівчина тікає, рятуючи своє життя» [1, с. 11]. Метафора передає емоційний стан і серйозність загрози. Елемент «for her life» вдало передано дієприслівником «рятуючи». За Ньюмарком, це перетворення метафори у пряме значення, оскільки образ

трансформується в експліцитне пояснення дії. За Зорівчак – часткова еквівалентність (через зміну лексико-граматичної структури).

2. «...she will already be a different version of herself. A room with the windows all thrown wide, eager to let in the fresh air, the sunlight, the spring» [6, p. 21] – «...це вже буде зовсім інша Аделіна. Кімната з розчахнутими вікнами, рада впустити свіже повітря, сонце й весну» [1, с. 28]. Цей авторський образ відображає відкритість Аделіни до нового. Перекладачка використала відтворення тієї ж метафори мовою перекладу (за Ньюмарком). Це ілюструє повну еквівалентність (за Зорівчак), оскільки троп базується на універсальних асоціаціях і повністю збігається структурно.

3. «A mouthful of memory» [6, p. 35] – «Ковток спогадів» [1, с. 42]. Образ напою розкриває здатність зануритись у минуле. Дослівно це перекладалося б як «повний рот пам’яті», проте в українській мові концепт пам'яті частіше поєднується з лексемою «ковток». За Ньюмарком – це заміна стандартним відповідником мови перекладу. За Зорівчак – класичний приклад часткової еквівалентності (заміна лексики задля естетики).

4. «The rise isn’t worth the fall» [6, p. 60] – «Злет не вартий падіння» [1, с. 66]. Просторовий образ підйому та падіння ілюструє ідею, що успіх не виправдовує неминучих ризиків. Застосовано відтворення тієї ж метафори (Ньюмарк) та досягнуто повної еквівалентності (Зорівчак) завдяки використанню точної антонімічної пари «злет – падіння».

5. «...a moment trapped in amber» [6, p. 10] – «...застиглою в бурштині миттю» [1, с. 18]. Метафора показує бажання Адді зупинити плин часу. Словосполучення «trapped in amber» (спіймана в пастку бурштину) перекладено поетичнішим словом «застиглою». За Ньюмарком, це заміна образного компонента стандартним відповідником. За Зорівчак – часткова еквівалентність, адже агресивна конотація слова «trapped» згладжена.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що метафора є центральним стилістичним засобом роману В. Е. Шваб, важливим інструментом характеротворення та передачі ключових філософських концептів. За

класифікацією П. Ньюмарка перекладач найчастіше застосовує відтворення тієї ж метафори (для універсальних образів) та заміну стандартним відповідником цільової мови, що дозволяє зберегти прозорість і природність тексту.

Водночас аналіз за класифікацією Р. П. Зорівчак яскраво демонструє домінування часткової еквівалентності: перекладач майстерно зберігає загальний емоційно-образний малюнок, але гнучко адаптує лексичне наповнення до норм української мови (повна еквівалентність досягається переважно для інтернаціональних образів). Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі може слугувати порівняльний аналіз перекладацьких рішень у різних іншомовних виданнях роману, а також більш поглиблене дослідження концептуальних метафор твору крізь призму когнітивної лінгвістики та перекладознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шваб В. Е. Незриме життя Адді Лярю / пер. з англ. І. Вернигори. Київ: Книголав, 2022. 544 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози): монографія. Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
3. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою) : монографія. Львів: Вища школа, 1983. 175 с.
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.
5. Newmark P. A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall, 1988. 292 p.
6. Schwab V. E. The Invisible Life of Addie LaRue. Illustrated anniversary ed. London: Titan Books, 2022. 544 p.

СЕКЦІЯ 5. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ СТУДІЇ У ФОКУСІ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

R. V. Avramenko
Bogdan Khmelnitsky Melitopol
State Pedagogical University

FEMINATIVES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A TOOL OF GENDER SENSITIVITY AND EUROPEAN INTEGRATION: EXPERIENCE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

In contemporary multicultural society, language serves not only as a means of communication but also as a powerful tool for social transformation. Amid Ukraine's European integration aspirations, feminatives gain particular significance as a marker of gender sensitivity and compliance with European standards of equality [10]. According to the Gender Equality Index Ukraine 2025, Ukraine scored 61.4 out of 100 points and ranked 20th among 28 countries, surpassing eight EU member states [10]. This indicates progress, yet it also underscores the need for further implementation of gender-sensitive language to achieve full harmonization with the EU acquis communautaire (in particular, Directive 2024/1385 and the Istanbul Convention).

Feminatives in the Ukrainian language have deep historical roots (forms such as vykladachka "female teacher", pysmennytsia "female writer", doslidnytsia "female researcher" have been attested since the 19th century) [1], yet their systematic use intensified precisely in the period 2014–2025. According to the Institute of Mass Information (March 2025), in the first quarter of 2025 the frequency of feminatives in Ukrainian online media increased compared to previous years [5]. A particularly illustrative example is Order No. 236 of the Ministry of Defence of Ukraine dated 13 April 2024, which approved methodological recommendations on the use of gender-sensitive language [7]. The order now officially recommends

viys'kovosluzhbovytsia ("female servicewoman") instead of "women servicewomen", thereby emphasizing equality without additional qualifiers [3]; [7].

In semi-official practice (educational platforms, university websites), feminatives are spreading faster than in administrative and clerical documentation. Halyna Siuta's research (2024) confirms this asymmetry: the official business style still predominantly retains masculine forms, while educational resources are becoming a driver of inclusivity [8].

When teaching foreign languages (English, German, French), feminatives serve as a bridge between Ukrainian gender reality and European linguistic norms. English has already established gender-neutral forms (they/them, actor instead of actress), German uses feminatives with -in (Lehrerin), and French employs madame + position or innovative forms (la professeure) [9]. Students compare:

- Ukrainian: vykladachka / vykladach;
- English: teacher (neutral) or she/her;
- German: Lehrerin / Lehrer.

Such contrastive analysis develops not only linguistic but also sociocultural competence.

The practical case study "Feminatives as a Marker of Gender Sensitivity in Language: Analysis and Practice" is implemented in foreign language classes in the following way:

1. Analysis of EU documents translated into Ukrainian (Gender Equality Strategy 2020–2025, European Commission translations) – students identify inconsistencies and propose feminative variants [9].

2. Role-plays: "Meeting with European partners" – participants choose forms depending on context (formal / informal).

3. Project task: creation of a gender-sensitive glossary for their specialty (e.g., pedagogy: vykladachka, metodystka, naukovytisia).

4. Media monitoring: students analyse Ukrainian and European publications according to the 50:50 criterion (BBC standard) and track the dynamics of feminative usage [5; 6].

This approach shapes “Europe-oriented Ukrainian foreign language teacher” – an educator capable of fostering a tolerant generation ready for life in the EU. It directly aligns with the goals on Ukraine’s accession to the European Union through linguistic and cultural adaptation.

In conclusion, feminatives in the Ukrainian language are not a “fashionable whim” but a strategic tool for cultural transformation, gender equality, and European integration [6]; [2]. Their systematic integration into foreign language teaching accelerates the achievement of European standards and contributes to building an inclusive multicultural society.

REFERENCES

1. Архангельська А. М. Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2019.

2. Бибик С. П. Фемінітивізація офіційно-ділової практики. Культура слова. 2023. Вип. 99. С. 86–95.

3. Дослідження «Гендерна чутливість державних комунікацій у сфері оборони». Gender in Detail, 2025. URL: https://genderindetail.org.ua (дата звернення: 15.03.2026).

4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (зі змінами станом на 2025 р.).

5. Інститут масової інформації. В українських онлайн-медіа зросло вживання фемінітивів. 07.03.2025. URL: https://imi.org.ua (дата звернення: 15.03.2026).

6. Левченко К. Гендерна рівність – це клей, що тримає країну. Укрінформ, 30.12.2025.

7. Наказ Міністерства оборони України № 236 від 13.04.2024 «Про затвердження методичних рекомендацій з використання гендерно чутливої мови».

8. Сюта Г. М. Фемінативи в мові української освітньо-наукової сфери. Культура слова. 2024. № 100. С. 175–186.

9. European Commission. Gender Equality Strategy 2020–2025. Brussels, 2020 (оновлено 2025).

10. Gender Equality Index in Ukraine. 2025. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_2025_eng_web.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

О. В. Асанова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ СТАНДАРТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасний розвиток системи освіти України відбувається в умовах активної інтеграції до європейського освітнього простору, що зумовлює необхідність оновлення підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи. Європейські освітні стандарти орієнтовані на забезпечення якості освіти, стимулювання академічної мобільності, формування ключових компетентностей і розвиток здатності педагога ефективно діяти в умовах суспільних змін.

Особливої актуальності набуває підготовка вчителя, здатного працювати відповідно до концепції Нової української школи, застосовувати інноваційні методики навчання, забезпечувати інклюзивність освітнього процесу та ефективно використовувати цифрові технології. У цьому контексті адаптація європейського досвіду виступає важливою умовою модернізації національної системи педагогічної освіти.

Саме тому метою цієї публікації є висвітлення особливостей освітніх стандартів в країнах ЄС та визначення їх впливу на систему підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні.

Європейські освітні стандарти формуються під впливом сучасних суспільних трансформацій і спрямовані на забезпечення високої якості освіти. Їх основою є компетентнісний підхід, який передбачає орієнтацію освітнього процесу не лише на засвоєння знань, а й на формування практичних умінь, ціннісних орієнтацій, критичного мислення та здатності до навчання впродовж життя [1, с. 58]. Такий підхід забезпечує підготовку конкурентоспроможного педагога, здатного до саморозвитку та ефективної професійної діяльності.

У підготовці майбутніх учителів початкової школи компетентнісний підхід реалізується через формування ключових компетентностей, серед яких провідними є професійна, соціальна, комунікативна та цифрова [5, с. 70–74]. Професійна компетентність охоплює знання педагогіки, психології, методик навчання та здатність застосовувати їх у практичній діяльності. Соціальна компетентність передбачає вміння ефективно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, комунікативна – здатність до педагогічного спілкування, а цифрова – використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливою складовою європейських освітніх стандартів є різноманіття підходів до визначення структури ключових компетентностей у різних країнах. Так, у Німеччині акцент робиться на поєднанні інтелектуальних знань, практичних умінь, навчальної та соціальної компетентностей, а також ціннісних орієнтацій. В Австрії виділяють предметну, особистісну, соціальну та методологічну компетентності, при цьому значна увага приділяється індивідуалізації навчання та проєктній діяльності.

У Нідерландах ключовими є здатність до самонавчання, гнучкість мислення, уміння приймати рішення та працювати в різних соціальних ролях. У Бельгії компетентнісний підхід передбачає розвиток соціальних, комунікативних, цифрових та проблемно-орієнтованих умінь, а також здатності до саморегуляції та критичного мислення.

Фінська модель освіти орієнтована на формування пізнавальних, соціальних, творчих і стратегічних компетентностей, а також здатності діяти в умовах змін. У Шотландії значна увага приділяється розвитку особистісних якостей, відповідальності, комунікативних умінь і здатності до вирішення проблем. Незважаючи на відмінності, для всіх країн спільними є орієнтація на розвиток критичного мислення, соціальної взаємодії, здатності до навчання впродовж життя та відповідальності [5, с. 70–80]; [1, с. 58].

Важливим механізмом інтеграції до європейського освітнього простору є Болонський процес, який забезпечує узгодженість освітніх рівнів, академічну мобільність студентів і викладачів, а також взаємне визнання дипломів [2]. Це

створює умови для участі майбутніх учителів у міжнародних програмах, стажуваннях та обміні досвідом.

Однією з ключових характеристик європейської педагогічної освіти є її практико-орієнтованість. Педагогічна практика дозволяє застосовувати теоретичні знання у реальних умовах освітнього процесу, формує професійну компетентність, педагогічне мислення та здатність до рефлексії [3, с. 28–35].

Суттєве місце в європейських освітніх стандартах займає інклюзивна освіта, яка передбачає створення рівних умов для навчання всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Майбутні вчителі повинні володіти методиками роботи з учнями з особливими освітніми потребами та вміти створювати безпечне й підтримувальне освітнє середовище [4, с. 30–45]; [5, с. 120–135].

Важливим напрямом модернізації освіти є цифровізація. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних платформ і мультимедійних ресурсів дозволяє підвищити ефективність навчання та зробити його більш доступним [5, с. 74–80]. Сучасний педагог має не лише володіти цифровими інструментами, а й формувати в учнів навички критичного мислення та безпечної роботи з інформацією.

Разом із тим впровадження європейських освітніх стандартів в Україні супроводжується певними труднощами. Серед них – недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення закладів освіти, потреба у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів та нерівномірний доступ до освітніх ресурсів у різних регіонах [3, с. 90–95].

Важливим аспектом є збереження національних освітніх традицій у процесі інтеграції до європейського освітнього простору. Ефективне впровадження європейських стандартів можливе лише за умови їх адаптації до українського контексту, що забезпечує гармонійне поєднання інноваційності та національної ідентичності [4, с. 45–50].

Висновки. Отже, європейські освітні стандарти є важливим чинником модернізації підготовки майбутніх учителів початкової школи. Порівняльний

аналіз підходів різних країн свідчить про спільну орієнтацію на розвиток ключових компетентностей, соціальної відповідальності та здатності до навчання впродовж життя.

Впровадження європейських підходів сприяє підвищенню якості педагогічної освіти, розвитку інклюзивного та цифрового освітнього середовища, а також забезпечує інтеграцію України до європейського освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцан Л.А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів. Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. 2013. С. 52-56. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2349/1/Gutsan_50025.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

2. Закон України «Про вищу освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 26.03.2026).

3. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.

4. Оржель О., Бойченко М., Петроє О., Цимбалюк С., Шофолова Н. Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти: теоретико-концептуальні засади, цільові групи, виміри та індикатори: монографія. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 122 с.

5. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: https://fpk.in.ua/images/psyholog/inklyuziyavnz-.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

А. Д. Береговий
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІНТЕГРАЦІЯ STEM-ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, цифровізації суспільства та впровадження інновацій особливої актуальності набуває проблема підготовки учнів до життя в нових соціально-економічних умовах. Сучасна освіта має формувати не лише знання, а й уміння застосовувати їх на практиці, розвивати критичне мислення, творчість і здатність до розв'язання проблем. У цьому контексті STEM-освіта розглядається як один із перспективних напрямів модернізації освіти, що поєднує природничі науки, технології, інженерію та математику в єдину систему навчання [1].

Метою даної публікації є аналіз особливостей інтеграції STEM-освіти в початковій школі, вивчення європейського досвіду її впровадження та визначення перспектив розвитку STEM-підходу в Україні.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема впровадження STEM-освіти активно досліджується в Україні. У працях українських науковців зазначається, що STEM-освіта сприяє розвитку ключових компетентностей учнів, зокрема критичного мислення, творчості, комунікативних навичок і здатності працювати в команді [2].

Європейський досвід свідчить про ефективність впровадження STEM-освіти через міждисциплінарний підхід, використання проєктного навчання та сучасних цифрових технологій. У багатьох країнах STEM інтегрується в освітній процес уже з початкової школи, що сприяє формуванню інтересу до науки, розвитку логічного мислення та практичних навичок учнів [3].

Особливу увагу в європейських освітніх системах приділяють практичній спрямованості навчання. Учні виконують проєкти, розв'язують реальні задачі, що дозволяє їм краще засвоювати навчальний матеріал та розуміти його застосування в житті. Використання цифрових технологій, інтерактивних методів та інноваційних підходів значно підвищує ефективність навчального процесу [3].

В Україні інтеграція STEM-освіти в початковій школі здійснюється в умовах реформування освіти, зокрема в рамках концепції Нової української школи. У нормативних документах підкреслюється важливість впровадження компетентнісного підходу, розвитку цифрової грамотності та інтеграції сучасних освітніх технологій [1]. Водночас існують певні труднощі, серед яких недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, потреба у підготовці педагогів та адаптації зарубіжного досвіду до українських умов.

Незважаючи на це, перспективи розвитку STEM-освіти в Україні є позитивними. Дослідники зазначають, що впровадження STEM-підходу сприятиме підвищенню якості освіти, розвитку інноваційного мислення та підготовці конкурентоспроможних фахівців [2].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що інтеграція STEM-освіти в початковій школі є важливим напрямом розвитку сучасної освіти. Використання європейського досвіду та адаптація його до національних умов сприятимуть ефективному реформуванню освітньої системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство освіти і науки України. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/95271/ (дата звернення 24.03.2026).

2. Кириленко В.В., Крижановський А.І., Кириленко М.Н., Майданик О.В., Медведєв Р.П. Імплементація STEM-освіти у процес фахової підготовки майбутніх учителів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики

навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2024. Вип. 71. С. 30-39. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-71-30-40.

3. Методичні рекомендації про здійснення освітньої діяльності та забезпечення освітнього процесу у сфері науково-технічного напряму позашкільної освіти в умовах розвитку STEM-освіти. 2023. URL: https://udcpo.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/7801577f-4f52-42f4-b3bf-9e0132a326a6.pdf (дата звернення 25.03.2026).

N. S. Bespalova
Bogdan Khmelnitsky
Melitopol State
Pedagogical University

THE EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF PRIMARY EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

In the context of Ukraine's EU candidacy status granted in 2022 and the ongoing "New Ukrainian School" reforms, the alignment of primary education with European standards has become a matter of national strategic priority. European integration in this domain encompasses a shift toward child-centred pedagogy, inclusive learning, and key competency frameworks consistent with European educational policy – transformations that are both educationally significant and politically urgent given the country's post-war reconstruction agenda. Despite growing scholarly interest, the specific vectors of this process remain insufficiently systematized, which determines the relevance of the present study.

The issue of the European integration vector of primary education development in Ukraine was highlighted by domestic scholars (I. Bykov, T. Doroshenko, A. Dzhurylo, T. Havrylenko, T. Hurkova, O. Lokshyna, L. Maftyn, S. Londar, N. Pron, O. Shparyk, V. Vykhrushch, T. Zenchenko). Yet, the growing interest to the problem proves that not all its aspects have been properly discussed. Thus, the aim of this paper is to illuminate the key directions of the European integration vector in the development of primary education in Ukraine.

Research on this topic has been ongoing for a considerable period of time. As early as 2015, O. Lokshyna, O.Shparyk, and A. Dzhurylo examined the distinctive features of primary education across a range of European countries – including Spain, France, Ireland, and the United Kingdom – identifying key characteristics that reflect each nation's approach to foundational learning. In France, primary education focuses on developing basic literacy and numeracy competencies, with a minimum of 2,5 hours per week dedicated to compulsory reading and writing, alongside the

requirement to engage with 180 recommended texts during the advanced cycle. In Spain, the primary education goal centers on acquiring core knowledge and skills – reading, writing, speaking, and arithmetic – supported by the National Plan of Literacy Support, which united schools, parents, libraries, and publishers in promoting children's reading. In Ireland, the National Primary Education Curriculum places literacy and numeracy at the heart of primary schooling as the key competencies every pupil must attain. In the United Kingdom, the National Literacy and Numeracy Strategies introduced additional daily lessons, with primary schools dedicating an extra hour each to reading and writing and to Mathematics respectively [2, p. 9].

Building on these European experiences, Ukrainian primary education has itself undergone significant transformation in recent years. Despite the immense challenges posed by martial law, Ukraine has demonstrated resilience in its development, drawing on the educational practices of EU member states. As Natalia Pron and Sergiy Londar note, the ongoing war, despite its unprecedented brutality, has paradoxically accelerated Ukraine's integration into the European educational space – strengthening the harmonization of Ukrainian legislation with the EU directives and expanding international cooperation and grant opportunities between Ukraine and Europe [3, p. 13].

In light of these integrative processes, several priority directions for the development of primary education in Ukraine can be identified. These include improving the quality of educational outcomes; upholding the principles of democracy, humanism, and child-centrism; involving both the educational and parental communities in reform discussions; ensuring continuity between preschool, primary, and secondary education levels; and guaranteeing social protection for pupils and teachers alike [1, p. 665].

It is also important to acknowledge the current state of reform implementation and the challenges it faces. While the transition of primary schools to a new educational paradigm in accordance with the updated State Education Standard has been legally completed, the conditions of war have introduced new challenges

alongside new opportunities. These include ensuring access to safe and quality education through reliable digital infrastructure, protected cloud learning environments, and cybersecurity compliance, as well as maintaining curriculum flexibility oriented toward national values and Ukrainian-centricity, and fostering shared responsibility among schools, students, and families in the educational process [4, p. 144].

Conclusion. The European integration vector of primary education development in Ukraine reflects a deliberate and sustained effort to align national educational practices with the values, standards, and competency frameworks of the European Union. The experience of EU member states – particularly in the areas of literacy, numeracy, and child-centred pedagogy – provides a meaningful reference point for Ukrainian reform. The "New Ukrainian School" concept embodies this orientation, and despite the profound disruptions caused by the full-scale war, Ukraine has not retreated from its European educational trajectory – on the contrary, the urgency of integration has only intensified. Ensuring access to safe and quality education, maintaining curriculum flexibility rooted in national values, and fostering collaboration among all participants of the educational process remain the central challenges and, simultaneously, the defining priorities for the continued development of primary education in Ukraine within the European integration framework.

REFERENCES

1. Havrylenko T., Doroshenko T., Vykhrushch V., Hurkova T., Bykov I., Zenchenko T. Primary Education in Ukraine. History and European Priorities. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2021. 13(4). P. 652-668. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/503 (дата звернення: 18.03.2026).

2. Lokshyna O.I., Shparyk O.M., Dzhurylo A.P. The European Vector of School Education Content Transformations in Ukraine. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2015. 3 (30)(59). P. 7-10. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709999 (дата звернення: 18.03.2026).

3. Londar S., Pron N. Priority directions of Ukraine's integration into the European educational and innovative space in the context of the Russian-Ukrainian war. Educational Analytics of Ukraine. 2022. P. 5-16. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/1_Londar_Pron_420_2022_5-16.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

4. Maftyn L. Trends in the Development of Primary Education in Ukraine at the Present Stage. Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość. 2022. P. 135-147. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8029 (дата звернення: 18.03.2026).

R. S. Havrylenko
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University

AI, VR, AR IN THE EU: BEST EU PRACTICES FOR UKRAINE

The European Union is quickly adopting artificial intelligence (AI), virtual reality (VR), and augmented reality (AR). For Ukraine, this is a good example of how we can move forward with our own digital transformation. These technologies are already helping improve efficiency, service quality, and competitiveness in education, healthcare, industry, government, and the creative sector [1;2].

The aim of this publication is to examine the best EU practices in applying AI, VR, and AR technologies and to identify their relevance for Ukraine's digital transformation process.

Many EU countries now have national AI strategies. They are building innovation centers, connecting universities with businesses, supporting startups, and funding research [2; 3; 7]. Thanks to this, AI is slowly spreading into healthcare, transport, and public services, making them faster, safer, and easier to use [7].

In Finland and Estonia, for instance, VR is used to simulate medical procedures and train engineers on complex machinery. It significantly reduces risks and gives people much better practical training [6]. AR is helpful too: it allows workers to see instructions directly on equipment, visualize processes, and check quality on the spot. This leads to fewer mistakes, higher productivity, and better problem-solving skills [6].

AI is also improving public services. In Estonia, Denmark, and the Netherlands, machine learning speeds up document processing, makes e-services faster, and increases transparency in government [7]. Ukraine could take these ideas and use them to simplify public administration, reduce paperwork, and create convenient digital platforms for citizens [5; 7].

To implement these practices, our country should develop its own national strategy for AI, VR, and AR with clear priorities and real funding, based on what's

already working in Europe [2; 3; 4]. It makes sense to bring VR and AR into vocational training and retraining, especially in healthcare, education, industry, and creative fields [6; 4].

Ukraine should also support local startups and innovation hubs with grants and international partnerships. Using AI in public services could make government operations better and improve the quality of services for people [2; 3]. Creating systems for easy data sharing between ministries and strengthening our digital infrastructure will be essential [8]. And it's important for Ukraine to actively participate in European programs like Horizon Europe and the Digital Europe Programme [8].

We also can't forget about ethics and regulation. The EU puts a lot of emphasis on protecting personal data, respecting human rights, and preventing discrimination [9]. We strongly believe that Ukraine needs to develop its own clear rules and guidelines so that AI, VR, and AR are used safely and fairly in government, education, and business [9].

In conclusion, if Ukraine takes the best European ideas on AI, VR, and AR and adapts them to our reality, we can move our digital transformation much faster, build a more innovative economy, and get closer to the EU digital space [1; 2; 8]. The key is to do it systematically with a clear strategy, proper training, support for startups, and real international cooperation. At the same time, we need solid ethical and legal rules in place so these technologies actually help people instead of creating new problems [9].

REFERENCES

1. European Commission. Artificial Intelligence in the European Commission (AI@EC) Communication. Directorate-General for Digital Services, 2024. PDF. URL: https://commission.europa.eu/publications/artificial-intelligence-european-commission-aiec-communication_en (accessed 15.03.2026).

2. European Commission. European approach to artificial intelligence: AI Continent Action Plan and Apply AI Strategy. European Union, 2025. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence (accessed 15.03.2026).

3. European Commission. Apply AI Strategy. European Union, 2025. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/apply-ai (accessed 15.03.2026).

4. European Strategy for Artificial Intelligence in Science. European strategy for artificial intelligence in science. Publications Office of the EU, 2025. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1bc106de-a4bb-11f0-a7c5-01aa75ed71a1/language-en (accessed 15.03.2026).

5. European Commission. Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021 Review. European Union, 2021. PDF. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/plan-ai (accessed 15.03.2026).

6. The Virtual and Augmented Reality Industrial Coalition. European VR/AR Industrial Coalition Policy. European Union, 2025. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/virtual-and-augmented-reality-coalition (accessed 15.03.2026).

7. European Commission. AI Watch – National strategies on artificial intelligence: A European perspective. Joint Research Centre, 2020. URL: https://ai-watch.ec.europa.eu/publications/ai-watch-national-strategies-artificial-intelligence-european-perspective-2019_en (accessed 15.03.2026).

8. European Commission. Horizon Europe Programme – Work Programme 2025: Digital, Industry and Space. European Union, 2025. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/6a5f3b9a-9a7c-4ec9-8e81-22381f5a9d11_en (accessed 15.03.2026).

9. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. Publications Office of the EU, 2019. URL: https://op.europa.eu/publication/manifestation_identifier/PUB_KK0219841ENC (accessed 15.03.2026).

Б. О. Галь
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЗАУВАГИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ «ДОДЕРЖАВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СПІЛЬНОТ» М. ВАН КРЕВЕЛЬДА

Відомий ізраїльський військовий історик Мартін Леві ван Кревельд (1946 р.н.) у роботі «Злет і падіння держави» (1999) запропонував класифікацію додержавних політичних спільнот (pre-state political communities): племена без правителів, племена з правителями, міста-держави та імперії (а також безкінечне число гібридів!), – «які виникали у таких різних цивілізаціях, як Європа, Близький Схід, Центральна і Південна Америка, Африка і Східна Азія» [1, p. 1].

Долаючи евристичні обмеження прийнятого до сьогодні ототожнення політичної системи з державою, запропонована класифікація викликає певні зауваги.

1. М. ван Кревельд не запропонував визначення базових понять «політика», «політична влада» і «політична спільнота (система)»[1]. Через це залишається незрозумілим, чому до політичних спільнот віднесено племена без правителів, де відсутнє управління за межами кревних колективів, а всі члени формально рівні, чи то й усі інші додержавні політичні спільноти (крім міст-держав), де нерозрізнення влади і власності означало, шо «політичного» правління в сучасному розумінні цього терміна не існувало; і, звичайно, самого терміна також. У всіх цих суспільствах були особи, які здійснювали владу над іншими, чи то як прості голови роду, чи то як вельможі, чи то як повноправні вожді. Однак, без винятку, вони робили це не як «публічні» посадовці, а як особи, які через свою стать, вік, божественне походження або певну комбінацію цих ознак

[1] Логічним видавалося б посилання на роботу Д. Істона [2].

вважалися піднесеними над іншими і тому заслуговували на правління» [1, p. 37].

Можливо, ці внутрішні протиріччя підштовхнули самого М. ван Кревельда вагатись щодо використання понять «політична спільнота» (political community) і «політична система» (political systems) [1, p. 1, 23].

2. Логіку еволюції політичних спільнот М. ван Кревельд вбачав у проходженні двох переходів – відділенні управління від власності і винайденні корпоративного способу управління суспільством (політична система як юридична особа) [1, p. 57].

Досліджуючи окреслену таким способом генезу сучасної політичної системи, М. ван Кревельд, свідомо чи ні, «нормалізував» державу через означення передуючих їй політичних спільнот як додержавних (pre-state)[2]. Власне, визначення держави як корпорації, що санкціонує інші корпорації, але сама отримає санкцію (визнання) виключно з боку інших утворень тієї ж природи, що й вона сама, і має ексклюзивне і всеосяжне право на здійснення певних функцій (атрибутів суверенітету) на певній території[3], – є чи не єдиним чітким і містким з визначень політичних спільнот [1, p. 1].

3. М. ван Кревельд уникнув створення ідеальних типів[4] виділених додержавних політичних спільнот (власне, як і їх визначень), натомість запропонувавши доволі ґрунтовний опис характеристик окремих історичних випадків виділеним ним типів. Часто-густо при цьому специфіка конкретного типу додержавної політичної системи розкривається не сама по собі, а через співставлення з державою чи іншим типом запропонованої класифікації.

4. Відсутній (вірніше, інтуїтивно зрозумілий, але неартикульований) критерій запропонованої М. ван Кревельдом класифікації. При цьому вже всередині класифікації пропонуються критерії групування виділених «чистих»

[2] Звідси логічний для Автора анахронізм «місто-держава».

[3] Близьке до ідеального визначення, в якому не вистачає лише згадки про населення, щодо якого корпорація застосовує ідею загального громадянства/підданства, здійснюючи соціальну та політичну гомогенізацію (перефразовуючи визначення імперії Ю. Остерхаммеля [3, p. 172]).

[4] У веберівському сенсі.

форм. Зокрема, розмір охоплюваної території дозволив М. ван Кревельду розділити додержавні політичні спільноти на велико- (імперії) та маломасштабні (всі інші), наявність/відсутність ієрархії – на неієрархічні (племена без правителів, міста-держави) та ієрархічні (племена з правителями, імперії), а походження тієї ієрархії – на засновані на етнічній ідентичності і родинних зв'язках (племена з правителями) і бюрократії, армії і васальній вірності (імперії).

5. Не вповні розкрите і обґрунтоване питання про зв'язок додержавних політичних спільнот з господарськими укладами, – припускається, що спосіб життя племен без правителів базувався на мисливстві і збиральництві, рибальстві, скотарстві, підсічному землеробстві або ж комбінації цих видів діяльності (кочівництво і напівкочівництво), спосіб життя племен з правителями був аграрним (сільським), міст-держав – промислово-торгівельним (неаграрним), а імперій – композитним [1, p. 11, 20, 35]. Втім, потребує подальших досліджень, як саме позначилися неолітична революція і наступні поділи праці на еволюції політичних спільнот.

6. Видається недоцільним виділення багаторівневих племен з правителями – вождівств з підлеглими вождями[5] (sub-chiefs), оскільки в іншому місці М. ван Кревельд твердить, що більшість імперій «народжувалась, коли одне вождівство завойовувало сусідні. Більшість найпримітивніших з них в дійсності правильніше було б вважати розширеними вождівствами» [1, p. 36].

7. І, нарешті, через змішання понять міста як територіальної і політичної спільнот помилковим видається розділення міст-держав «з політичної тички зору» на три типи: вождівства, імперські міста (столичні чи провінційні центри) і самоуправні міста (поліси) [1, p. 21-22]. Імперське місто, вочевидь, є складовою іншої, а саме імперської політичної спільноти, що ж до виділення міст-вождівств (захоплений тираном поліс, за М. ван Кревельдом, «припиняв існування»), то прив'язка (під)типу політичної спільноти до несталої форми

[5] Якщо не плутати їх з місцевими представниками вождя – намісниками.

правління робить поліс утворенням «мерехтливим» і свідчить про потребу уточнення демаркаційних ліній між вождівством і містом-державою [1, p. 34].

Втім, попри висловлені зауваги, запропонована М. ван Кревельдом класифікація додержавних політичних спільнот видається чи не найперспективнішою теоретичною (і термінологічною) рамкою для розуміння політичної складової історії домодерних суспільств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Creveld M. van. The Rise and Decline of the State. Cambridge University Press, 1999. VIII, 439 p.

2. Easton D. An Approach to the Analysis of Political System. World Politics. 1957. № 9. Apr. P. 383-400.

3. Osterhammel J. Europpamodelle und imperiale Kontexte. Journal of Modern European History. 2004. Vol. 2. № 2. P. 157-182.

О. В. Голуб
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

АНГЛОМОВНІ ТЕКСТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИХОВАННЯ КЛЮЧОВИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У сучасному світі, що характеризується стрімкими соціально-культурними змінами, розвитком цифрових технологій, посиленням ролі міжкультурної комунікації та інтеграцією України до європейського культурного простору, особливої актуальності набуває проблема формування ключових європейських цінностей у старшокласників. Сучасна школа покликана не лише забезпечувати засвоєння знань, а й сприяти розвитку особистості, здатної до критичного мислення, толерантності, поваги до прав людини та активної громадянської позиції. У цьому контексті важливим є пошук ефективних засобів, які поєднують мовну підготовку учнів із формуванням їхніх ціннісних орієнтирів.

Особливого значення набуває використання англомовних текстів як інструменту виховання, адже вони відкривають доступ до культурного, соціального та ціннісного досвіду інших країн, сприяють розвитку міжкультурної компетентності та формуванню уявлень про спільні європейські цінності. Інтеграція таких текстів в освітній процес дозволяє не лише підвищити рівень володіння англійською мовою, а й активізувати пізнавальну діяльність учнів, стимулювати їх до осмислення морально-етичних питань і формування власної системи цінностей. У наукових працях таких дослідників, як О. Дубасенюк, С. Мудра, Л. Буркун, Л. Мармонська, В. Пономарьова висвітлюються різні аспекти використання іншомовних текстів у навчально-виховному процесі, що підкреслює актуальність і комплексність цієї проблеми.

Отже, мета цієї публікації – розкрити та обґрунтувати роль англомовних текстів як ефективного інструменту виховання ключових європейських цінностей у старшій школі.

Ціннісні орієнтації являють собою сукупність знань та переконань, що визначають спрямованість особистості, її світогляду, систему цінностей і моральних норм, а також внутрішня основа відношень людини до різних цінностей матеріального, морального, політичного і духовного порядку. Ціннісні орієнтації – відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність у наданні переваги певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ і об’єктів за рівнем їхньої значущості для людини [2, с. 12]. Відповідно, ціннісні орієнтації як система життєвих пріоритетів є особливо важливими для старшокласників, оскільки в цьому віці відбувається активне формування світогляду, моральних переконань і здатності до самостійного життєвого вибору. У цей період учні вчаться визначати власне ставлення до суспільних явищ, людей і подій, що робить процес ціннісного виховання цілеспрямованим і педагогічно значущим. Вивчення англійської мови створює додаткові можливості для цього процесу, адже через англомовні тексти старшокласники ознайомлюються з цінностями інших культур, порівнюють їх із власними та формують більш усвідомлену систему життєвих орієнтирів.

Моральне виховання здобувачів освіти під час вивчення англійської мови полягає у формуванні поваги до країни, мова якої вивчається, її традицій, історії та культурних особливостей. Це також створює умови для розвитку толерантності та готовності до «діалогу культур» у демократичному та відкритому освітньому середовищі. У межах курсу англійської мови розглядаються теми про Великобританію, США, Канаду, інші англомовні країни, видатних діячів, традиції та сучасні національні цінності тих країн, що дозволяє учням ознайомлюватися з історичним, соціальним та культурним розвитком держав, щоденними викликами населення, а також їхніми досягненнями. Робота над такими темами зазвичай починається саме з

опрацювання текстів, що супроводжується вивченням нової лексики, виконанням мовних вправ і подальшим обговоренням прочитаного. Використання змістовних текстів спонукає учнів до роздумів, сприяє формуванню моральних уявлень через позитивні приклади та розвитку власної системи цінностей. Після ознайомлення з текстом та його аналізу учні не лише висловлюють свої думки, а й вчаться чути інші точки зору та поважно ставитись до них [3, с. 158 – 159]. Таким чином, англомовні тексти виконують одночасно навчальну та виховну функції, підвищуючи загальний рівень мовної ерудиції і сприяють моральному розвитку старшокласників. Потрібно також зазначити, що чим більш людина відкрита (тобто – отримує) до нової інформації, особливо щодо сучасних змін та цінностей у ЄС та Україні, тим більше вона сама нею цікавиться, аналізує, робить власні висновки.

Важливо, що тексти мають добиратися з урахуванням інтересів старшокласників: вони повинні бути змістовними, актуальними, містити нову інформацію та спонукати учнів до висловлення власного ставлення до порушених у них проблем. Подальші заняття у форматі дискусій є однією з найбільш ефективних форм роботи, оскільки забезпечують вихід у природну, непідготовлену іншомовну комунікацію та сприяють розвитку як критичного мислення, так і більш творчого осмислення прочитаного. Розвиток критичного мислення передбачає, що старшокласники навчаються аналізувати зміст текстів, оцінювати логіку викладу, достовірність та коректність тверджень, виявляти можливі суперечності та порівнювати різні точки зору. Важливим є також уміння оцінювати джерела інформації, зважаючи на їхню надійність та об’єктивність, і формувати власні висновки на основі опрацьованих матеріалів. Водночас творче осмислення текстів полягає у здатності учнів співвідносити отриману інформацію з власним досвідом, знаннями та уявленнями, знаходити між ними зв’язки та розвивати власні ідеї. У процесі такої роботи учні не лише розуміють зміст прочитаного, а й вчаться аргументовано висловлювати власну думку, що є важливим як для мовної підготовки, так і для формування їхніх ціннісних орієнтирів [1, с. 563]. Важливо використовувати автентичні тексти

про сучасні соціальні виклики у різних країнах, про права людини, про навчання демократичності для прогресивного майбутнього тощо. Підбір якісних, актуальних текстів для уроку англійської мови не лише сприяє розвитку читацьких здібностей старшокласників, а й допомагає формуванню моральності підлітка, його здатності аналізувати нову інформацію, оцінювати отримані знання зі свого боку та висловлювати власну аргументовану позицію.

Висновки. Отже, англомовні тексти є ефективним засобом формування ключових європейських цінностей у старшокласників, оскільки вони поєднують розвиток іншомовної компетентності з вихованням моральних якостей, критичного мислення та міжкультурної толерантності. Їх використання в освітньому процесі сприяє ознайомленню учнів із культурними, соціальними та громадянськими цінностями європейського простору, формує здатність до аналізу суспільних явищ і усвідомленого ставлення до актуальних проблем сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биркун Л., Маримонська Л., Пономарьова В. Методичні критерії відбору текстів для навчання синтопічного читання англійською мовою учнів старшої школи. Grail of Science. 2024. № 39. С. 557–564. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.084 (дата звернення: 03.05.2026).

2. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні чинники ціннісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів. Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти: наук.-метод. зб. За заг. ред. О. А. Дубасенюк, В. І. Слінчук. Житомир, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, 2008. С. 11–19. URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/8573/contents. (дата звернення: 03.05.2026).

3. Мудра С. В. Реалізація виховного потенціалу занять з англійської мови зі студентами немовних факультетів. Інноваційна педагогіка. 2023. Вип. 65. Т. 2. С. 157–160. URL:

https://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/33.pdf (дата звернення: 03.05.2026).

О.А. Гончарова,
А.В. Маслова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МОДУЛЬ ЖАНА МОНЕ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження зумовлена потребою української системи вищої педагогічної освіти у модернізації змісту та методів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, особливо в умовах євроінтеграційних процесів та воєнних викликів. Інтеграція спільних європейських цінностей та політики багатомовності у навчання педагогів сприяє формуванню європейської ідентичності та забезпечує відповідність освітнього процесу сучасним стандартам.

Метою публікації є аналіз результатів реалізації Модуля Жана Моне “Strengthening the EU common values through the policy of multilingualism in the education and training of future teachers”/ «Зміцнення спільних цінностей ЄС через політику багатомовності в освіті та підготовці майбутніх учителів» (101083321 – SEUCV ETT - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH) програми Еразмус+ у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, а також визначення його впливу на формування іншомовної комунікативної компетентності та поширення європейських цінностей серед здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-4 року навчання.

Проєкт, що реалізовувався в МДПУ імені Богдана Хмельницького протягом 2023-2025 років, був спрямований на озброєння студентів знаннями про ключові цінності ЄС, політику багатомовності та методи їх інтеграції у викладання іноземних мов. Особлива увага приділялася формуванню

компетентностей, необхідних для якісного навчання учнів початкової та середньої школи, а також розвитку критичного мислення й готовності до професійної діяльності на основі імплементації кращих освітніх практик ЄС в галузі іншомовної підготовки та поширення спільних для громадян ЄС цінностей.

Теоретична частина Модуля охоплювала вивчення сутності європейських цінностей, мовної політики та інноваційних методик викладання. Вона базувалася на Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти та документах Ради Європи, що забезпечувало відповідність курсу міжнародним стандартам.

Практична частина включала інтенсивний курс та педагогічну практику бакалаврів у закладах загальної середньої освіти. Завдяки цьому здобувачі освіти мали можливість застосувати набуті знання у реальних умовах, створюючи Портфоліо майбутнього вчителя іноземної мови, яке відображало власні ідеї і узагальнювало сучасні підходи до популяризації європейських цінностей через викладання іноземних мов.

Результати опитувань студентської молоді [1, с. 23], [3, с. 9-10] та наші наукові розвідки [2] довели, що вступ України до Європейського Союзу та застосування європейських практик і базових цінностей сприймаються більшістю респондентів як позитивні суспільні трансформації, а навчання у межах Модуля Моне сприяло зростанню рівня обізнаності щодо політики багатомовності ЄС, усвідомленому користуванню Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти та розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів. Здобувачі освіти окремо відзначили важливість інтеграції демократичних принципів у майбутню власну педагогічну діяльність.

Важливим аспектом реалізації проєкту стала його дисемінація через семінари, круглі столи, конкурсні студентські роботи, тренінги та науково-практичні конференції, що забезпечило ширше розповсюдження результатів серед цільової аудиторії Модуля – викладачів, студентської молоді, вчителів та представників освітніх інституцій. Такий комплексний підхід

сприяв формуванню стійкої академічної спільноти, орієнтованої на європейські стандарти в освіті.

Загалом відзначимо, що участь у Модулі дозволила студентам не лише отримати нові знання й компетентності, але й усвідомити значення багатомовності як чинника культурного та економічного розвитку поствоєнної України. Таким чином, проєкт став важливим кроком у наближенні вітчизняної освіти до європейського освітнього простору.

У довгостроковій перспективі результати реалізації Модуля сприятимуть підвищенню якості підготовки майбутніх учителів, їх професійній мобільності та інтеграції України у європейську освітню спільноту.

Висновки. Реалізація Модуля Жана Моне “Strengthening the EU common values through the policy of multilingualism in the education and training of future teachers” (101083321 - SEUCV ETT) в МДПУ імені Богдана Хмельницького підтвердила ефективність інтеграції європейських цінностей та політики багатомовності у підготовку майбутніх учителів іноземних мов. Такий підхід забезпечує не лише професійний розвиток молоді, але й формує підґрунтя для сталого поширення європейських стандартів у національній системі освіти.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач Л., Несправа М. Ціннісні орієнтації як чинники ставлення молоді до євроінтеграції. European Humanities Studies: State and Society. 2022. Вип. 1. С. 20-36. DOI: https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2022.1.02 .

2. О. Гончарова, А. Маслова. Формування Європейської ідентичності майбутніх учителів через імплементацію освітніх ініціатив ЄС: досвід реалізації Модуля Жана Моне. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 86, том 1, Дрогобич. 2025. С.339-344. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-50.

3. Olga Goncharova, Alina Maslova. Building up the European common values in professional training of future foreign language teachers. Studies in

Comparative Education. №1. 2022. pp. 5-12. DOI:. https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2022.257515

P. Goriachkin
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University

DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF SOFTWARE FOR INDUSTRIAL WI-FI NETWORK MONITORING

A modern industrial enterprise cannot be imagined without a stable digital infrastructure. Wireless networks of the Wi-Fi standard at metallurgical plants operate in difficult conditions: the presence of massive metal structures, strong electromagnetic interference, and huge shop areas create serious challenges for connection stability [1]. Therefore, the development of custom tools for network diagnostics and monitoring is a highly relevant task for a radio mechanic and software developer.

In addition, the growing level of automation in industrial processes increases the dependence on uninterrupted wireless communication, making network monitoring a critical component of production safety and efficiency. Existing universal diagnostic tools often fail to account for the specific environmental factors of heavy industry, which necessitates the creation of specialized software solutions [2].

The aim of this publication is to develop and substantiate an effective software solution for monitoring and diagnosing industrial Wi-Fi networks in challenging production environments, as well as to evaluate its practical implementation and efficiency in improving connection stability and optimizing network infrastructure.

Within the framework of scientific and practical activities, a software product called "WLAN Inspector" was developed based on the C# programming language and the .NET framework. The choice of C# was due to its powerful capabilities for interacting with the Windows operating system and network interfaces.

The main functionality of the program includes:

1. Air Scanning: detecting available access points and analyzing signal levels (RSSI) in various parts of the plant.

2. Data Visualization: real-time display of connection stability, which allows identifying intermittent signal drops that standard tools might miss.

3. Error Logging: recording the exact moments of connection loss and the reasons for de-authentication for further analysis by technical personnel.

During the development, special attention was paid to the optimization of the asynchronous collection of network parameters to prevent UI freezing. The program was tested in the real production environment of the "Zaporizhstal" plant. This allowed for the identification of "dead zones" in the coverage of several shops and helped optimize the placement of active network equipment (routers and antennas).

Furthermore, the software architecture was designed with scalability in mind, enabling future integration with other industrial monitoring systems. The modular structure of the application allows for easy expansion of functionality, including support for additional network protocols and advanced analytics.

Conclusion. The use of specialized monitoring software can significantly reduce the downtime of equipment that depends on wireless communication. The implementation of "WLAN Inspector" proved that custom software solutions can be more effective than universal ones when it comes to specific industrial challenges. Future development of the project involves creating a mobile version for Android to improve the mobility of service engineers.

The proposed solution demonstrates high potential for further application in other sectors with similar infrastructural challenges. Continued development and refinement of such systems will contribute to increased reliability, efficiency, and digital resilience of modern industrial enterprises.

REFERENCES

1. Gomez C., Boix E., Paradells J. Real-time link quality estimation for industrial wireless sensor networks using dedicated nodes. Ad Hoc Networks. 2017. Vol. 59. P. 116–133.

2. Raza M., Aslam N., Le-Minh H., Hussain S., Cao Y. and Khan N. M. A critical analysis of research potential, challenges and future directives in industrial

wireless sensor networks. IEEE Communications Surveys and Tutorials. 2017. Vol. 1. P. 1-60. DOI:10.1109/COMST.2017.2759725.

І. С. Гулевич
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНІ КІБЕРЗАГРОЗИ ВЕБ – ДОДАТКІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Кібербезпека стала частиною міжнародного порядку денного, а численні кіберінциденти останніх років наочно підтвердили: кіберпростір є повноцінним театром воєнних та геополітичних протистоянь [3, с. 84]. Для України це не абстрактна теза – активізація кібервійни з боку росії як складника повномасштабного вторгнення визначає кіберзахист як невід'ємну складову національної безпеки. Веб-додатки опинились у центрі цього протистояння: саме вони обробляють чутливі дані мільйонів громадян та є точкою входу до критичної інформаційної інфраструктури. За актуальними оцінками, середньодобова кількість атак на веб-застосунки перевищує 62 млн., а середня вартість одного витоку даних у світі сягнула 4,35 млн. доларів [2, с. 18]. Курс на членство в ЄС надає цій проблемі нормативного виміру: кібербезпека є глобальною проблемою і потребує глобального підходу, заснованого на міжнародному співробітництві.

Сучасні кіберзагрози для веб-додатків утворюють розгалужену таксономію, систематизовану в переліку OWASP Top 10. Актуальна версія (2021) визначає як провідні загрози порушення контролю доступу, криптографічні несправності та ін'єкції. XSS виявляється у двох третинах веб-застосунків і здатний призводити до виконання шкідливого коду в браузері жертви [2, с. 18–19]. Атаки через непрямі вектори – компрометація сторонніх бібліотек, CDN-ін'єкції та атаки на ланцюжок постачання ПЗ – набули особливої небезпеки в умовах гібридної війни, оскільки дозволяють уникати виявлення традиційними засобами захисту [1, с. 122]. API-вразливості є самостійним класом загроз: недостатній контроль авторизації та незахищена передача

токенів перетворюють API на найслабшу ланку гібридних мобільно-серверних архітектур [4, с. 27]. Агресивні стратегії росії та Китаю у створенні критичних кіберзагроз охоплюють саме ці вектори: атаки на веб-інфраструктуру державних органів поєднуються з тривалими операціями зі збору розвідувальних даних.

Ефективна протидія кіберзагрозам веб-додатків ґрунтується на комплексі взаємодоповнювальних заходів. Фундаментальними є валідація та фільтрація вхідних даних за принципом «білого списку», кодування вихідних даних – сучасні фреймворки, зокрема React.js, реалізують автоматичне екранування виводу за замовчуванням [2, с. 20] та надійне управління сесіями. Content Security Policy (CSP), що задається через HTTP-заголовки, суттєво обмежує можливості зловмисника навіть у разі часткового обходу інших засобів захисту [2, с. 22]. Сучасні інструменти автоматизованого тестування безпеки – DAST, SAST та IAST виявляють вразливості на різних етапах життєвого циклу розробки [5, с. 80], а спеціалізовані бібліотеки на зразок Helmet для Node.js автоматично встановлюють захисні HTTP-заголовки для всіх відповідей сервера [2, с. 23]. Підвищення кіберстійкості ПЗ досягається вибором мов з посиленою безпекою пам'яті та впровадженням методологій безпечної розробки (OWASP SAMM).

Принциповим зрушенням є перехід від реактивної до проактивної моделі – підходу DevSecOps, за яким безпека інтегрується на всіх фазах розробки: від проєктування і кодування до розгортання та моніторингу в продакшні [2, с. 22 – 23]. Однак технічні рішення самі по собі недостатні – кібербезпека є глобальною проблемою, і численні ініціативи у сфері її правового забезпечення охоплюють лише невелику частину міжнародної правової системи. Європейський Союз прагне відіграти провідну роль у цій сфері: Директива NIS2 (2022/2555) суттєво розширює коло суб'єктів зобов'язань з управління кіберризиками, а Акт про кіберстійкість встановлює обов'язкові вимоги безпеки для продуктів із цифровими елементами впродовж усього їх життєвого циклу. Для реального підвищення глобального рівня кібербезпеки необхідне

міжнародне співробітництво – зокрема на основі механізмів потрійної спіралі та кооперенції: конкурентне суперництво і орієнтація виключно на національно-державні інтереси приведуть до клаптевого характеру глобального управління кібербезпекою.

Кіберзагрози веб-додатків є динамічною і структурно складною проблемою, що поєднує технічні вразливості, організаційні прогалини та нормативно-правові виклики. Для України інтеграція в європейський кіберпростір означає реальну зміну культури розробки веб-систем: впровадження CSP, автоматизоване тестування в DevSecOps, захист API і протидія атакам через ланцюжок постачання мають стати стандартними елементами будь-якого веб-проєкту. Класичні методи захисту залишаються необхідними, але мають доповнюватися новими підходами та міжнародним правовим регулюванням: безпека «за замовчуванням і за проєктом» у поєднанні з ефективним глобальним врядуванням у кіберпросторі – єдина стратегія, здатна забезпечити захист критичної інфраструктури та довіру до цифрових сервісів держави в умовах триваючої кіберагресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скляренко О. В. Ващенко М. В. Акти через непрямі вектори у цифровому середовищі як інструмент посилення кіберзагроз проти підприємств в у мовах гібридної війни. Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації: XI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24 квіт. 2025 р. Київ, 2025. С 122-123 URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063968.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

2. Семенюк А. В., Богач І. В. Кібербезпека веб-застосунків: вдосконалення методів захисту. Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Research Europe. 2025. С. 18–25. DOI: https://doi.org/10.64076/ihrc251010.05

3. Ткач В. О. Глобальне управління у сфері кібербезпеки в контексті сучасних викликів та загроз України. Ефективність публічного адміністрування. 2024. Вип. 1/2 (78/79). DOI: https://doi.org/10.36930/507813

4. Гетьман О. Л. Оцінка ефективності захисту API у гібридному середовищі мобільного сервісу. Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації: XI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24 квіт. 2025 р. Київ, 2025. С. 27-30 URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063968.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

5. Максимович М. В. Сучасні інструменти автоматизованого тестування безпеки програмного забезпечення. Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації : XI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24 квіт. 2025. Київ, 2025. С 80-82 URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063968.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

С. Ю. Гулевич
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

FLUTTER VS REACT NATIVE: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ КРОСПЛАТФОРМНОЇ РОЗРОБКИ

Розвиток цифрової економіки в країнах Євросоюзу та курс України на євроінтеграцію зумовлюють зростаючий попит на кваліфікованих розробників мобільних застосунків. У контексті Стратегії єдиного цифрового ринку ЄС та Цифрового порядку денного України особливої актуальності набуває питання вибору ефективного технологічного стеку для кросплатформної розробки. Серед численних інструментів ключові позиції посідають два фреймворки – Flutter (від Google) та React Native (від Meta), кожен з яких має суттєво відмінні архітектурні підходи, екосистеми та ринкові позиції в Європі.

Метою цієї роботи є порівняльний аналіз Flutter та React Native в контексті євроринку праці, регуляторних вимог ЄС та специфіки потреб українських розробників, які орієнтуються на міжнародний ринок.

Кросплатформна розробка дозволяє створювати застосунки, що функціонують на кількох операційних системах (iOS, Android, Web, Desktop) з єдиної кодової бази, суттєво скорочуючи часові та фінансові витрати. Як зазначає А. А. Здебська, «кросплатформні рішення зберігають послідовність користувацького досвіду, що позитивно впливає на популярність застосунків серед користувачів» [1, с. 18]. За даними порівняльного дослідження Г. Йошта та В. Танескі, понад 38% мобільних розробників використовують кросплатформні фреймворки, а Flutter упевнено утримує лідерство за кількістю GitHub-зірок та активністю спільноти [3].

Flutter, представлений Google у 2018 році, використовує власний рушій рендерингу Skia (а з версії 3.0 – Impeller), що забезпечує піксельно точне відтворення UI незалежно від платформи. Мова програмування Dart, на якій

базується Flutter, є компільованою: фреймворк компілює код на нативний ARM-код, що обробляється безпосередньо процесором, завдяки чому застосунки «працюють відчутно швидше» порівняно з конкурентами [2]. Дослідниця А. А. Здебська наголошує, що Flutter «забезпечує контроль над інтерфейсом користувача завдяки власному рушію рендерингу, який дозволяє досягати високої продуктивності та плавних анімацій» [1, с. 18]. За даними JetBrains, Flutter є найпопулярнішим кросплатформним фреймворком серед мобільних розробників починаючи з 2021 року [4].

React Native, розроблений Meta у 2015 році, базується на JavaScript/TypeScript та забезпечує «міст» між JavaScript-кодом та нативними компонентами платформи. З виходом нової архітектури (Fabric + JSI) продуктивність React Native значно зросла, що зміцнило його позиції на ринку. Водночас, як зазначено у дослідженні А. А. Здебської, React Native «може мати проблеми з анімаціями та плавністю інтерфейсу», натомість «перевагою є широка спільнота розробників і бібліотек» [1, с. 19]. Перевага React Native полягає також у тому, що JavaScript залишається найпоширенішою мовою програмування серед розробників по всьому світу, охоплюючи 62% респондентів щорічного опитування Stack Overflow [6].

Наочним свідченням зрілості обох технологій є їх застосування у продуктах глобальних корпорацій. Серед застосунків на основі Flutter виділяються платформа Xianyu від Alibaba Group (понад 100 мільйонів завантажень) та мобільний сервіс eBay Motors; серед React Native – Facebook Marketplace, застосунок Walmart та новинна платформа Bloomberg [2]. Аналіз тенденцій наймання розробників (2019 – 2024 рр.) демонструє, що попит на React Native-фахівців є стабільно вищим в абсолютних показниках, однак Flutter демонструє пришвидшену динаміку зростання кількості вакансій у зазначений період [3].

З точки зору відповідності вимогам Регламенту ЄС про доступність (Directive (EU) 2019/882 – European Accessibility Act, набирає чинності 28 червня 2025 року), обидва фреймворки мають власні підходи до забезпечення

accessibility. Flutter реалізує власні семантичні вузли для скринрідерів, тоді як React Native делегує цю функцію нативним компонентам платформи, що спрощує відповідність стандарту WCAG 2.2 [5]. Регуляторний контекст ЄС є критично важливим для компаній, що виходять на євроринок: недотримання вимог EAA загрожує штрафними санкціями та блокуванням застосунків у магазинах.

Окремої уваги заслуговує питання локалізації та мультимовності, актуальне для євроринку з 24 офіційними мовами ЄС. Flutter надає потужну вбудовану підтримку інтернаціоналізації (intl-пакет), тоді як React Native потребує додаткових бібліотек на кшталт i18next. В обох випадках правильна локалізація є не лише технічним, а й нормативним завданням – відповідно до вимог Директиви (EU) 2019/882, застосунки, що поширюються на території держав-членів ЄС, мають бути доступними для осіб з різними типами функціональних обмежень [5].

Узагальнюючи, фахівці компанії Wezom зауважують, що «Flutter сучасніший, ніж React Native й може похвалитися вищою продуктивністю, можливістю налаштування та кращою документацією», тоді як React Native залишається беззаперечним лідером за розміром екосистеми та доступністю JavaScript-розробників [2]. Це підтверджується незалежним науковим аналізом: за результатами дослідження Г. Йошта та В. Танескі, Flutter лідирує за кількістю зроблених комітів та зірок на GitHub, тоді як React Native вирізняється більш активним процесом review pull-запитів, що свідчить про ширше коло зовнішніх контриб'юторів [3].

Порівняльний аналіз засвідчує, що вибір між Flutter та React Native не є питанням технічної переваги одного над іншим, а детермінується контекстом: розміром команди, наявним технологічним стеком, цільовою платформою та бізнес-моделлю. В умовах євроінтеграції України ключовими критеріями вибору стають відповідність регуляторним вимогам ЄС, ринкова затребуваність технології та довгострокова підтримка з боку вендора. Обидва фреймворки відповідають цим критеріям у різних нішах: React Native домінує в

аутсорсинговому секторі завдяки ширшій базі JS-розробників, Flutter демонструє вищий потенціал у продуктовій розробці та стартап-екосистемі ЄС.

Перспективами подальших досліджень є аналіз практичного досвіду українських аутсорсингових компаній, що вийшли на євроринок із застосунками на базі Flutter та React Native, а також порівняльне дослідження освітніх програм підготовки кросплатформних розробників у закладах вищої освіти України та країн ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Здебська А. А. Провідні тенденції у галузі розробки мобільних застосунків. Студентський науковий пошук – 2024: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції молодих учених «Інформаційні технології» (ISSN: 2664-2638). 2024. Вип. 8(8). С. 18–19.

2. Плексанова Л. React Native vs Flutter: що обрати для кросплатформної розробки? Wezom Blog. 2025. URL: https://wezom.com.ua/ua/blog/react-native-vs-flutter-chto-vybrat-dlja-krossplatformennoj-razrabotki (дата звернення: 02.05.2026).

3. Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services (European Accessibility Act). Official Journal of the European Union. 2019. L 151. P. 70–115. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882 (дата звернення: 02.05.2026).

4. JetBrains. The State of Developer Ecosystem 2024 : Annual Developer Survey. 2024. URL: https://www.jetbrains.com/lp/devecosystem-2024/ (дата звернення: 02.05.2026).

5. Jošt G., Taneski V. State-of-the-Art Cross-Platform Mobile Application Development Frameworks: A Comparative Study of Market and Developer Trends. Informatics. 2025. Vol. 12, № 2. Article 45. DOI: https://doi.org/10.3390/informatics12020045

6. Stack Overflow. Stack Overflow Developer Survey 2024. 2024. URL: https://survey.stackoverflow.co/2024/ (дата звернення: 02.05.2026).

R. D. Zaretskyi
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University

ENTERPRISE PERSONNEL DEVELOPMENT UNDER CONDITIONS OF UKRAINE`S EUROPEAN INTEGRATION

The European integration course of Ukraine, enshrined at the constitutional level and confirmed by acquiring the status of a candidate for EU membership, defines new guidelines for domestic business. Integration into the European economic space is impossible without the implementation of European standards of human capital management. Modern realities dictate the need to transition from classical personnel administration to innovative models of personnel development [5, p. 155]. This is due to the fact that the competitiveness of enterprises in the EU market depends not only on technological equipment, but also on the competence, adaptability, and motivation of employees. That is why the purpose of this publication is to study key areas, European standards, and innovative approaches to transforming the personnel development system at domestic enterprises.

One of the key tasks of domestic enterprises is to harmonize qualification requirements with the European Qualifications Framework (EQF) and use the ESCO (European Skills, Competences, Qualifications and Occupations) classification [1, p. 45]. The use of ESCO makes it possible to unify approaches to job descriptions, clearly define the necessary "hard" and "soft" skills, as well as form transparent criteria for personnel evaluation. This helps to increase labor mobility and simplifies recruitment processes at the international level. Moreover, the orientation towards European standards requires companies to create conditions for continuous learning (Lifelong learning), which is the basis of the European social model [3, p. 4].

In the context of European integration and global digitalization, the emphasis in personnel development is shifting towards the formation of cognitive, socio-behavioral, and digital competencies. A worker of the "Work 4.0" formation must possess the skills of critical thinking, emotional intelligence, cross-cultural

communication, and the ability to retrain quickly [4, p. 112]. To develop these skills, European companies are actively implementing distance learning systems (e-learning), corporate universities, and Learning Experience Platforms (LXP), which use artificial intelligence algorithms to build individual educational trajectories [6, p. 48].

The issue of HR Analytics and evidence-based management is of particular relevance. The European approach involves a deep analysis of the efficiency of investments in training (Return on Investment in Training – ROI). Enterprises introduce complex metrics to assess productivity, staff turnover, and engagement levels, which allows optimizing personnel development costs and increasing their targeted focus [6, p. 49]. Predictive Analytics tools help to identify the need for new competencies in advance and form a talent pool for strategic areas.

Change Management in the process of European integration transformation is equally important. Adaptation to new standards is often accompanied by resistance from employees accustomed to traditional working methods. Therefore, the personnel development system should include change management training, development of leadership qualities of middle managers, and the creation of effective internal communications [4, p. 145]. Participative management, which is actively promoted in the EU, involves employee involvement in decision-making, which increases their responsibility and reduces stress levels during organizational changes.

The formation of intercultural competence is another challenge for Ukrainian business. Entering European markets means interacting with clients, partners, and contractors from different cultural backgrounds. Personnel development programs should include foreign language learning (primarily business English), intercultural communication and etiquette training, as well as internships at European enterprises. This helps to overcome cross-cultural barriers and form a global mindset among employees [5, p. 159].

An integral part of European integration is compliance with ESG (Environmental, Social, and Governance) principles and European labor legislation. Personnel development should be based on the principles of inclusiveness, gender

equality, non-discrimination, and ensuring decent working conditions. The implementation of the EU Directive on adequate minimum wages [2, p. 35] and other social initiatives requires employers to review motivation systems. Development programs should cover measures to support mental health (well-being), ensure work-life balance, as well as the involvement of vulnerable groups.

A practical instrument for approaching European practices is the implementation of a dual education system, which has proven its effectiveness in leading European countries. Such a model involves close cooperation of enterprises with educational institutions, where theoretical training is combined with practical training directly in the workplace. For domestic companies, this is an opportunity to purposefully prepare personnel "for themselves", reducing the costs of further adaptation and retraining of young professionals [5, p. 158].

Conclusions. Thus, enterprise personnel development in the context of European integration is a strategic imperative that requires systemic transformations. Ukrainian business must adapt European approaches to talent management, actively implement digital technologies in HR processes, rely on ESCO/EQF standards, and comply with high social standards. Investments in human capital are becoming the main driver of innovative growth and ensuring sustainable competitive advantages in the single European market. Only on the condition of forming a flexible, competent, and motivated team will Ukrainian enterprises be able to become full-fledged participants in global value chains.

REFERENCES

1. Cedefop. Skills selection and anticipation in Europe: mapping policy and practice. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. 120 p.

2. Directive (EU) 2022/2041 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on adequate minimum wages in the European Union. Official Journal of the European Union. 2022. L 275. P. 33–47.

3. Hrishnova O. A. Human development: new challenges and priorities in the context of digitalization and European integration. Ekonomika ta suspilstvo. 2023. № 48. URL: https://economyandsociety.in.ua (date of application: 02.05.2026)

4. Kolot A. M., Herasymenko O. O. Work 4.0: nature, global contexts, formation of implementation conditions: monograph. Kyiv: KNEU, 2021. 384 p.

5. Novikova O. V., Pankova O. V. Social and labor development in the context of global transformations and the European vector of Ukraine. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. 2022. № 1 (42). P. 154–160.

6. Vlasenko O. V. Management of personnel development in the context of digital transformation of the economy. Ekonomika ta derzhava. 2023. № 5. P. 45–50.

Т. В. Коноваленко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ І ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО КОНТЕКСТУ

Сучасний світ являє собою потужну мережу міжкультурних зв'язків і співпраці. У демократичних країнах сфера освіти сьогодні створює широкі можливості для інтернаціоналізації і міжнародної діяльності, що сприяє обміну позитивним досвідом, популяризації національних систем освіти у світовому просторі та їх інноваційному розвитку. Для української освіти успішна реалізація міжкультурної комунікації та створення сприятливого полікультурного освітнього середовища є пріоритетними завданнями, зважаючи на етнічний склад країни і статус кандидата до вступу до Європейського Союзу. Більш того, «освіта відіграє ключову роль у посиленні євроінтеграційних впливів, скеровуючи учасників освітнього процесу, розширюючи у такий спосіб їхні права та можливості. Тож, вони набувають необхідних здатностей, щоб стати активними учасниками демократії, міжкультурного діалогу. Це дає змогу молодим особам обирати собі цілі та досягати їх, поважаючи демократичні процеси і права та свободи інших» [2, с. 45].

Питання реалізації міжкультурної комунікації висвітлено у дослідженнях В. Аксьонової, В. Бакірова, З. Батринчук, М. Галицької, Я. Довгополової, С. Доскач, Н. Кобзар, Г. Кондрацької, В. Манакіна, Л. Платаш та інших вчених. Дослідженню полікультурного освітнього середовища присвятили свої наукові праці Дж. Бенкс, В. Габдулхаков, Л. Гончаренко, О. Котенко, М. Моцар, С. Романюк, Т. Синьова, Л. Хомич, Л. Султанова, Т. Шахрай.

Полікультурне освітнє середовище – це комплекс педагогічних, соціальних і просторових умов, у якому органічно співіснують та взаємодіють

представники різних етнічних, мовних, релігійних та соціальних груп. Створення сприятливого полікультурного освітнього середовища та ефективної міжкультурної комунікації ґрунтується на принципах взаємоповаги до людської гідності, рівноправності та діалогу культур. Полікультурна освіта є одним із пріоритетів Європейського Союзу і задекларована у Білій книзі Європейської комісії «Навчання та викладання: до навчального суспільства» (1995), Рекомендації Європейського Парламенту та Ради щодо ключових компетентностей для навчання протягом усього життя (2006), Стратегія Європейського Союзу щодо освіти та навчання 2020, Рамці компетентностей для демократичної культури Ради Європи (2016), а також відповідає Європейській конвенції з прав людини.

Одним із найдієвіших шляхів до розширення міжкультурної комунікації й посилення полікультурного освітнього контексту є міжнародна проєктна діяльність. Вчені розглядають міжнародні проєкти як фактор, що підвищує якість освітніх програм [1, с. 278]. Зазначимо, що на якість освітньої програми залученість здобувачів, викладачів та іншого освітнього персоналу в міжнародну проєктну діяльність реалізується через оновлення її змісту, методів і підходів до навчання та викладання, формування міжкультурної компетентності, модернізації засобів навчання, поєднання навчання і досліджень тощо.

Особливо цінною для здобувачів є участь у програмах академічної мобільності, змішаних міжнародних програмах та різноманітних міжнародних подіях, як-от конференції, симпозіуми, форуми, дебати, волонтерські програми, різноманітні ініціативи й акції. Одним із яскравих прикладів таких можливостей для студентів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького стало занурення в міжкультурну комунікацію і полікультурне середовище під час участі у проєкті “Debate World for Youth’s Community Change”, головною метою якого було допомогти молоді отримати доступ до соціальних та громадських мереж, активно залучатися до соціального життя своїх громад та пропонувати конкретні рішення деяких

питань. Другорядною метою проєкту було поширення цінностей демократичного суспільства та забезпечення конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Участь у дебатах навчила студентів більш ефективно використовувати інформацію шляхом встановлення контактів та зв'язків. Вони отримали цінний досвід роботи в команді та комунікації англійською мовою з представниками інших країн. Упродовж участі у проєкті студенти долучилися до 5 чемпіонатів, 1 турніра й фінальної зустрічі. За відгуками студентів, вони відчули, що навчилися уважно слухати і чути як партнерів по команді, так і суперників, професійно аргументувати і контр-аргументувати, розуміти глобальні, національні і полікультурні контексти і підтексти, говорити мовою фактів, реагувати на судження й спростовувати недостовірну інформацію.

Отже, як бачимо, міжнародні проєкти є доволі потужною основою для організації міжкультурної комунікації і створення сприятливих умов полікультурного освітнього середовища, формування професійних та універсальних компетентностей учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИЙ ДЖЕРЕЛ

1. Войтко С., Глущенко Я., Корогодова О., Черненко Н. (2024). Роль міжнародних проєктів у підвищенні якості освітніх програм. https://doi.org/10.5281/zenodo.13970808

2. Шехавцова, С. (2022). Міжкультурна комунікація в освіті як імператив демократичного розвитку суспільства. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти, 2(17), 174–184. https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.260021

А. М. Крилова,
Н. А. Шкода
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МУЗЕЙНОЇ ОСВІТИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ

Цифрова трансформація сучасного суспільства дедалі глибше проникає у всі сфери гуманітарного знання, зокрема суттєво змінює підходи до функціонування музейної справи та системи музейної освіти. У країнах Європейського Союзу цифровізація музеїв і освітніх програм розглядається як стратегічний компонент культурної політики, спрямований на розширення доступу до культурної спадщини, підвищення рівня інтерактивності та залучення нових аудиторій [3; 4].

Європейський досвід демонструє перехід від традиційної моделі музею як інституції збереження до моделі відкритого комунікативного простору, що активно використовує цифрові технології для взаємодії з відвідувачем [3]. У цьому контексті музейна освіта набуває нових функцій, пов’язаних із формуванням цифрових компетентностей майбутніх фахівців [2]. Важливою складовою цього процесу є також використання цифрових аналітичних інструментів, що дозволяють музеям досліджувати поведінку аудиторії та адаптувати освітні програми відповідно до її потреб.

В Україні процеси цифровізації набули особливої інтенсивності в умовах повномасштабної війни, що актуалізувала потребу у збереженні культурної спадщини шляхом її цифрового архівування та забезпечення дистанційного доступу до музейних ресурсів [5]. Це спричинило необхідність переосмислення змісту викладання музеєзнавства з урахуванням сучасних цифрових практик і європейських підходів. Це сприяло формуванню нових форматів взаємодії з аудиторією, зокрема через соціальні мережі та інтерактивні онлайн-платформи.

Питання цифровізації музейної діяльності активно досліджуються у межах сучасного музеєзнавства та культурології. Європейські науковці зосереджують увагу на концептах «цифрового музею», «віртуальної експозиції» та «учасницької культури», підкреслюючи зміну ролі користувача – від пасивного споживача до активного учасника культурного процесу [3; 4].

В українському науковому дискурсі проблема цифровізації музеїв і музейної освіти розглядається переважно в контексті модернізації культурної інфраструктури, інтеграції до європейського культурного простору та збереження національної спадщини в умовах кризових викликів [1]. Водночас питання системного впровадження цифрових технологій у викладання музеєзнавства залишається недостатньо розробленим і потребує комплексного аналізу.

Метою дослідження є аналіз особливостей цифровізації музейної освіти в європейських країнах та в Україні, а також визначення перспектив її розвитку в умовах євроінтеграції.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

• охарактеризувати ключові підходи до цифровізації музейної освіти в Європі;

• визначити основні цифрові інструменти, що застосовуються у викладанні музеєзнавства;

• проаналізувати сучасні українські практики цифровізації музейної освіти;

• окреслити перспективи інтеграції української музейної освіти до європейського освітнього простору.

Цифровізація музейної освіти в країнах Європи базується на принципах відкритості, інтерактивності, міждисциплінарності та орієнтації на потреби користувача. У межах освітніх програм активно застосовуються цифрові архіви, онлайн-колекції, віртуальні тури, а також технології доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR), що значно розширюють можливості навчального процесу [3; 4].

Особливого значення набуває створення відкритих цифрових платформ, які забезпечують широкий доступ до культурної спадщини. Зокрема, європейські музейні інституції активно інтегруються у спільні цифрові екосистеми, що дозволяє студентам працювати з автентичними джерелами незалежно від їхнього місцезнаходження [4].

У викладанні музеєзнавства це знаходить відображення у впровадженні практикоорієнтованих курсів, спрямованих на формування прикладних навичок. Студенти опановують створення цифрових виставок, роботу з метаданими, оцифрування музейних предметів та розробку онлайн-проєктів. У результаті формується новий тип фахівця – музейний працівник, який поєднує гуманітарну підготовку з цифровими компетентностями [2].

В Україні цифровізація музейної освіти має специфічний характер. З одного боку, спостерігається поступове впровадження цифрових технологій у навчальний процес, зокрема використання онлайн-платформ, електронних каталогів і мультимедійних засобів навчання. З іншого боку, ці процеси часто є фрагментарними та залежать від матеріально-технічного забезпечення окремих закладів освіти [1].

Вагомим чинником активізації цифровізації стала війна, яка загострила проблему збереження культурної спадщини. У відповідь на ці виклики українські музеї та освітні установи активізували створення цифрових архівів, віртуальних виставок і дистанційних освітніх курсів, що безпосередньо вплинуло на зміст і методику викладання музеєзнавства [5].

Порівняльний аналіз засвідчує, що українська музейна освіта поступово орієнтується на європейські стандарти, проте потребує системного підходу до цифрової трансформації. Серед основних проблем варто виокремити недостатній рівень технічного забезпечення, обмежений доступ до міжнародних цифрових ресурсів, недостатню сформованість цифрових компетентностей викладачів, а також відсутність стандартизованих освітніх програм у сфері цифрового музеєзнавства [1; 2].

Водночас існують значні перспективи розвитку. Євроінтеграційні процеси відкривають можливості для участі у міжнародних проєктах, розвитку академічної мобільності та впровадження спільних освітніх програм. Особливого значення набуває компетентнісний підхід, який передбачає формування у студентів практичних навичок роботи з цифровими технологіями у музейній сфері [2].

Отже, цифровізація музейної освіти є одним із ключових чинників модернізації гуманітарної освіти в умовах євроінтеграції. Європейський досвід переконливо демонструє ефективність впровадження цифрових технологій для підвищення доступності, інтерактивності та якості освітнього процесу [3; 4].

В Україні ці процеси набувають динамічного розвитку, особливо під впливом сучасних соціокультурних викликів. Разом із тим для забезпечення повноцінної інтеграції до європейського освітнього простору необхідним є системне впровадження цифрових технологій, розвиток інфраструктури та підвищення рівня цифрових компетентностей учасників освітнього процесу [1; 5].

Перспективним напрямом подальшого розвитку є створення інтегрованих освітніх програм, що поєднують музеєзнавство, цифрові технології та культурну аналітику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маньковська Римма Володимирівна Музеї України у суспільно-історичних викликах XX – початку XXI ст. Київ : НАН України, 2016. 304 с.

2. Marty Peter F. Museum informatics. Annual Review of Information Science and Technology. 2008. Vol. 42. P. 337–379.

3. Parry Ross Museums in a digital age. London : Routledge, 2010. 256 p.

4. Cameron Fiona, Kenderdine Sarah Theorizing digital cultural heritage : a critical discourse. Cambridge : MIT Press, 2010. 472 p.

5. UNESCO Museums around the world in the face of COVID-19. Paris : UNESCO, 2020.

M. I. Lukianova
Bogdan Khmelnitsky Melitopol
State Pedagogical University

GAMIFICATION IN EDUCATION AS A TOOL FOR ENGAGING STUDENTS: EXPERIENCES FROM EUROPEAN UNION COUNTRIES

The rapid digitalisation of higher education increased the demand for innovative teaching approaches that can effectively enhance student engagement and motivation. One such approach is gamification, which is defined as the use of game design elements in non-game contexts. In recent years, it has emerged as a promising pedagogical strategy across European Union (EU) countries. This paper examines the theoretical basis of gamification, its implementation within EU educational systems, and its impact on student engagement and learning outcomes. Drawing on recent academic research and European educational practices, the study highlights both the benefits and challenges of gamified learning. The aim of this paper is to explore the role of gamification in enhancing student engagement, focusing particularly on the experience of EU countries.

Higher education institutions across the European Union have undergone significant transformation, driven by digital technologies and a shift toward student-centered learning. Traditional teaching methods are increasingly being complemented by interactive and technology-enhanced approaches. Among these, gamification has gained considerable attention as a tool to improve student engagement.

Gamification refers to the integration of game elements, such as points, badges, leaderboards, and challenges, into educational environments [2]. Its growing popularity is linked to the need to address issues such as declining student motivation, low participation rates, and high dropout levels, particularly in online and blended learning contexts [8]. These elements transform passive learning into an active process, increasing learner engagement. They help to increase students' motivation by making learning experiences more interactive and meaningful.

Research in EU countries demonstrates that gamification positively impacts student engagement and learning outcomes. One of its primary benefits is increased motivation, as game elements encourage active participation. Numerous studies have shown that incorporating gamification into the university context positively influences both academic performance and student motivation [7]. According to A. Taqa, gamification can improve understanding of course material by providing immediate feedback and allowing students to progress through structured levels or tasks [9]. The study also highlights the role of gamification in promoting student persistence and course completion. Introducing reward systems and visible progress indicators makes students more likely to remain engaged and complete their academic tasks. In addition, gamification supports collaboration and social interaction among students [9]. Furthermore, gamified learning environments support diverse learners by offering flexible and personalised learning experiences [8].

However, the study also highlights several negative effects and challenges associated with gamification. One of the key concerns is the overemphasis on rewards. It is noted that when students focus primarily on earning points or badges, their motivation to learn may decrease [9]. Another limitation is the possibility of surface-level learning. Students may prioritise completing tasks quickly to gain rewards instead of fully understanding the material. The study also discusses the impact of competitive elements, such as leaderboards, which may not benefit all students equally. While some learners are motivated by competition, others may feel discouraged or anxious, especially if they consistently rank lower than other students [9]. Furthermore, gamification requires careful design and significant effort from educators. Finally, the study notes that issues related to accessibility and technological resources can affect the effectiveness of gamification. Not all students have equal access to digital tools, and some may experience difficulties adapting to gamified systems [9].

In the European Union, gamification is a core component of the Digital Education Action Plan (2021–2027). The European Commission views digital tools and gamified pedagogy as essential for creating a “high-performing digital education

ecosystem" [3]. EU policy documents emphasise that digital learning environments should be inclusive, accessible, and engaging, which aligns directly with the principles of gamification. By incorporating elements such as interactivity, feedback, and progression systems, gamified learning supports the development of key competences and improves learner engagement across different educational contexts. The European Union has also supported gamification through research and innovation programmes such as Horizon 2020 and Horizon Europe. These programmes have funded projects focused on digital learning technologies, including gamification and game-based learning, to enhance teaching practices and learning outcomes [4]. Additionally, the EU encourages collaboration between member states to share the most effective approaches to digital and gamified education. The Digital Education Action Plan encourages cooperation among governments, educational institutions, and stakeholders to exchange knowledge and improve the quality of digital learning across Europe. This collaborative approach has led to the widespread adoption of gamified platforms, e-learning systems, and blended learning models in many EU countries [3], [5], [6].

Overall, the experience of the European Union demonstrates that gamification is not an isolated pedagogical trend but part of a broader strategic effort to modernize education. By integrating gamified approaches into policy frameworks and funding programmes, the EU aims to create more engaging, inclusive, and effective learning environments suited to the digital age.

The future of gamification in EU education is closely linked to technological advancements. Emerging trends include the integration of artificial intelligence, learning analytics, and adaptive systems that personalise the learning experience [1]. Immersive technologies such as virtual reality (VR) and augmented reality (AR) are also expected to enhance gamified learning environments. These innovations have the potential to create highly engaging educational experiences.

Furthermore, the European Commission highlights the growing need for teacher training, cross-national research collaboration, and the development of evidence-based gamification models [4].

In conclusion, gamification is a powerful pedagogical tool that enhances student engagement and learning outcomes in higher education. The experience of European Union countries demonstrates its wide applicability and effectiveness across various disciplines. However, careful instructional design and consideration of learner diversity are required for its successful implementation. Continued research and technological innovation will further strengthen the role of gamification in shaping the future of EU education.

REFERENCES

1. Barroso-Tristán J. M. et al. Gamification in digital environments and teacher competence. Humanities and Social Sciences Communications. 2025.

2. Christopoulos A., Mystakidis S. Gamification in Education. Encyclopedia. 2023. Vol. 3. P. 1223–1243. DOI: 10.3390/encyclopedia3040089.

3. European Commission. Digital Education Action Plan (2021–2027): Resetting education and training for the digital age. Brussels, 2020.

4. European Commission. Digital education initiatives. 2022. URL: https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/actions (accessed 31.03.2026).

5. European Commission. Digital Education Action Plan (2021–2027). 2021. URL: https://digital-skills-jobs.europa.eu (accessed 31.03.2026).

6. European Parliament. Digital education and skills in the EU. Brussels, 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/745689/EPRS_BRI(2023)745689_EN.pdf (accessed 31.03.2026).

7. Fernández-Antolín M. et al. Gamification in Higher Education. TechTrends. 2025.

8. Khaldi A., Bouzidi R., Nader F. Gamification of e-learning in higher education: a systematic literature review. Smart Learning Environments. 2023. Vol. 10. P. 10. DOI:10.1186/s40561-023-00227-z

9. Taqa A. R. The Effectiveness of Gamification in Higher Education. 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/388869562_The_Effectiveness_of_Gamification_in_Higher_Education (accessed 31.03.2026).

М.М. Маслова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активізацією євроінтеграційних процесів, що зумовлюють глибинні трансформації у соціальній, культурній та освітній сферах. У цьому контексті особливого значення набуває проблема формування ціннісних орієнтацій молоді, яка перебуває на етапі інтенсивного особистісного становлення та професійного самовизначення. Орієнтація на європейські цінності – демократію, повагу до прав людини, толерантність, міжкультурний діалог – стає важливим чинником розвитку сучасної особистості та інтеграції України в європейський освітній простір.

Варто відмітити, що євроінтеграційні процеси впливають не лише на зміст освіти, а й на формування світоглядних установок, соціальних норм і моделей поведінки сучасної молоді. Освітнє середовище виступає ключовим простором трансляції цінностей, де відбувається поєднання національних традицій і європейських орієнтирів. У зв’язку з цим актуалізується необхідність наукового осмислення впливу євроінтеграції на формування ціннісних орієнтацій молодого покоління та визначення ефективних підходів до їх розвитку в умовах сучасних суспільних викликів.

Як свідчить аналіз науково-методичної літератури, питання впливу євроінтеграції на свідомість та формування ціннісно-смислових орієнтацій молоді розглядали у своїх роботах такі науковці, як Н. Бєльська, Н. Бондаренко, Л. Деркач, М. Мельник, В. Мельничук, М. Несправа, В. Ушмарова та інші. Проте, вважаємо, що кількість публікацій з окресленої проблеми є на сьогоднішній день недостатньою. Отже, метою цієї публікації є висвітлення

впливу євроінтеграційних процесів на формування ціннісних орієнтацій української молоді.

В умовах повномасштабної війни та необхідності відстоювання державної незалежності особливої значущості набуває європейський напрям розвитку України як стратегічний і цивілізаційно обґрунтований вибір. Євроінтеграція сьогодні постає не лише як політичний чи економічний курс, а як система цінностей, що визначає суспільні орієнтири й базується на принципах демократії, верховенства права, дотримання прав людини та поваги до людської гідності. Цей факт підтверджують і дослідження В. Мельничук, яка зазначає, що євроінтеграція, сприяючи утвердженню ключових європейських цінностей у суспільному житті нашої країни, здатна позитивно впливати на формування ціннісних орієнтацій громадян у воєнний час. Адже агресія росії проти України призвела до низки наслідків, серед яких – пришвидшення євроінтеграційних процесів та консолідація нації навколо проєвропейського вибору. В сучасному українському суспільстві утвердилася провідна ідея про безальтернативність і незворотність руху до Європейського Союзу [3, с. 128]. Важливими віхами на цьому шляху стали подання Україною заявки на членство в Європейському Союзі у лютому 2022 року, надання статусу країни-кандидата в червні того ж року, а також посилення співпраці з державами ЄС у різних сферах.

Зазначені трансформації мають відчутний вплив на суспільну свідомість, сприяючи переосмисленню національної ідентичності та утвердженню європейських цінностей як орієнтира розвитку. У науковому дискурсі та результатах соціологічних досліджень останніх років фіксується зростання підтримки євроінтеграційного курсу серед населення, що засвідчує зміцнення ціннісних засад, пов’язаних із свободою, рівністю, солідарністю та відповідальністю громадянина [1]; [2].

Водночас ціннісне ставлення молоді до процесів євроінтеграції визначається здатністю оперувати механізмами формування уявлень про європейські цінності. До таких механізмів, на думку Л. Деркач та М. Несправи, належать наступні: а) набуття досвіду безпосереднього ознайомлення з

культурним та соціальним середовищем країн Європи шляхом їх відвідування; б) використання різноманітних джерел інформації щодо сутності та змісту європейських цінностей. Позитивне ставлення молоді до перспективи вступу України до Європейського Союзу зумовлює її готовність до впровадження та підтримання стандартів якості, що відповідають європейським нормам, у власній державі [1, с. 23]. Через цей факт невпинно підвищується інтерес до впровадження європейських стандартів у різні сфери суспільного життя, зокрема освіту, що відіграє ключову роль у формуванні світоглядних установок молодого покоління.

Висновки. Таким чином, у масовій свідомості Європейський Союз дедалі частіше сприймається не лише як економічне чи політичне об'єднання, а як простір спільних цінностей і норм. Це зумовлює загальну орієнтацію суспільства на правову державу, розвиток громадянської культури та інтеграцію до єдиного європейського соціокультурного простору. Євроінтеграційні процеси виступають важливим чинником трансформації ціннісної сфери молоді, сприяючи формуванню у неї таких ключових орієнтирів, як повага до прав людини, свобода, відповідальність, толерантність і активна громадянська позиція.

Водночас саме освітнє середовище відіграє визначальну роль у цілеспрямованому формуванні ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, забезпечуючи поєднання національно-культурних традицій із європейськими ціннісними установками. У процесі соціалізації молоді відбувається не лише засвоєння задекларованих цінностей, а й їх інтеріоризація, що проявляється у відповідних моделях поведінки та життєвих стратегіях. Позитивне ставлення до євроінтеграції підсилює мотивацію молодого покоління до саморозвитку, професійного зростання та участі у суспільному житті на засадах демократичних принципів.

Отже, формування ціннісних орієнтацій молоді в умовах євроінтеграції слід розглядати як комплексний і багаторівневий процес, що потребує системної підтримки з боку освітніх інституцій та державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач Л., Несправа М. Ціннісні орієнтації як чинники ставлення молоді до євроінтеграції. European Humanities Studies: State and Society. 2022. Вип. 1. С. 20-36. DOI: https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2022.1.02 .

2. Європейська інтеграція України: стан, виклики, перспективи. Експертне дослідження Центру Разумкова та Громадської Ради при МЗС України. Квітень 2025. 18 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/05/2025-European_integration.pdf?utm_source=copilot.com (дата звернення: 30.04.26)

3. Мельничук В. Ціннісні трансформації українського суспільства в умовах євроінтеграції. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Вип. 46. С. 124-130. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.15

4. Veugelers, W., de Groot, & Stolk, V. Research for CULT Committee –Teaching Common Values in Europe. Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. 2017. 220 p.

Д. В. Нікітічев
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах реформування освіти, зокрема в межах європейської інтеграції України, особливої актуальності набуває проблема впровадження дитиноцентрованого навчання як провідного принципу організації освітнього процесу. Такий підхід орієнтується на потреби, інтереси та індивідуальні особливості учня, що відповідає загальноєвропейським тенденціям розвитку освіти. У цьому контексті суттєво трансформується роль учителя, який із транслятора знань перетворюється на організатора, фасилітатора та партнера в навчанні. Актуальність теми посилюється в умовах реалізації компетентнісного підходу, що є основою сучасних освітніх стандартів у країнах Європи [6, с. 10-12], [1, с. 8].

Аналіз наукових джерел свідчить про значну увагу дослідників до проблеми дитиноцентрованого навчання та трансформації ролі вчителя. Зокрема, ці питання розглядалися у працях В Кременя, Н. Бібік, О. Локшиної, М. Набок, О. Савченко, а також у дослідженнях зарубіжних авторів, таких як M. - K. Lerkkanen, B. Śliwerski, M. Klemenčič (в межах проєктів OECD).

Мета цієї публікації – проаналізувати роль учителя у процесі реалізації дитиноцентрованого навчання з урахуванням європейського досвіду.

У сучасній педагогіці дитиноцентризм розглядається як ключовий вектор розвитку освіти, що передбачає орієнтацію на особистість дитини, її активну участь в освітньому процесі та створення умов для самореалізації. Як зазначає М. Набок, «в основі діяльності сучасної школи має бути принцип дитиноцентризму – забезпечення процесу навчання і виховання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей» [5, с. 159]. Дитиноцентризм стає

стрижневим принципом модернізації загальної середньої освіти, що забезпечує перехід до партнерської взаємодії між учителем і учнем [4, с. 103].

Європейський досвід, зокрема результати проєкту «Картографування та аналіз практик студентоцентрованого навчання» (2020), реалізованого OECD за підтримки Європейської Комісії, демонструє, що «ефективна реалізація студентоцентрованого навчання базується на таких практиках, як індивідуалізація освітнього процесу, використання формувального оцінювання, розвиток критичного мислення та залучення учнів до активної навчальної діяльності» [7, с. 5–8]. У цих умовах учитель виступає не лише як носій знань, а як дизайнер освітнього середовища, який адаптує зміст і методи навчання відповідно до потреб учнів.

Водночас результати наукових розвідок M.-K. Lerkkanen та ін. (2016) підтверджують, що дитиноцентрований підхід позитивно впливає на розвиток академічних навичок учнів початкової школи, зокрема читання та математичної грамотності. Як зазначають автори, «високий рівень дитиноцентрованих практик навчання передбачав розвиток навичок читання та математики в дітей упродовж першого навчального року» [8, с. 145]. Крім того, дослідження виявило, що такі практики є однаково ефективними для дітей із різним початковим рівнем знань, однак їхня ефективність значною мірою залежить від професійної компетентності вчителя та його здатності гнучко поєднувати різні педагогічні стратегії [8, с. 153].

У цьому контексті важливого значення набуває філософія людиноцентризму, розроблена В. Кременем, яка підкреслює необхідність гуманізації освіти та визнання унікальності кожної особистості [2, с. 15]. Як зазначає В. Кремень, «людиноцентризм утверджує людину як найвищу соціальну цінність, визнає її пріоритет у всіх сферах суспільного життя» [3, с. 12]. Учитель у такій системі виступає не лише як педагог, а як наставник і носій цінностей, який сприяє формуванню відповідальної, самостійної та творчої особистості.

Висновки. Отже, узагальнення європейського досвіду дозволяє стверджувати, що роль учителя в дитиноцентрованому навчанні набуває багатогранного характеру. Він виступає як фасилітатор, що підтримує автономію учня, та як модератор, який організовує продуктивну групову взаємодію. Ключовим фактором успіху є не лише зміна методичного інструментарію, а й психологічна готовність педагога до партнерської взаємодії, де контроль поступається місцем підтримці та супроводу. Реалізація такого підходу потребує від учителя постійного професійного розвитку та опанування сучасних інструментів для створення адаптивного освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В. та ін. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: монографія / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2017. 210 с.

2. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. Київ: Педагогічна думка, 2012. 368 с.

3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.

4. Локшина О. І., Калініна Л. М., Ващенко Л. С. Дитиноцентризм в освітній політиці Європейського Союз: аналітичний огляд /за ред. О. І. Локшиної. Київ: Педагогічна думка, 2019. 128 с.

5. Набок М. В. Дитиноцентризм – стрижневий вектор розвитку загальної середньої освіти України початку 21-го століття. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2017. Вип. 3 (78). С. 159–172.

6. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Шлях освіти. 2004. № 3. С. 10–15.

7. Klemenčič M., Pupinis M. Mapping and analysis of student-centred learning and teaching practices: usable knowledge to support more inclusive, high-quality higher education : analytical report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 86 p. (NESET report). URL:

https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2020/09/AR2_2020.pdf (дата звернення: 31.03.2026)

8. Lerkkanen M.-K., Kiuru N., Pakarinen E., Poikkeus A.-M., Rasku-Puttonen H., Siekkinen M., Nurmi J.-E. Child-centered versus teacher-directed teaching practices: Associations with the development of academic skills in the first grade at school. Early Childhood Research Quarterly. 2016. Vol. 36. P. 145-156.

С. І. Пачев, В. М. Пачева
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПОЛЬЩІ, СЛОВАЧЧИНИ, УГОРЩИНИ ТА ЧЕХІЇ

Кінець 80-х – початок 90-х років XX ст. для постсоціалістичних країн Центральної та Південно-Східної Європи був не лише періодом глибинної внутрішньої суспільно-політичної та соціально-економічної трансформації, а й ознаменувався початком налагодження міжнародних зв'язків з європейськими інституціями, які у майбутньому призвели до повноправного членства цих країн у Європейському Союзі та НАТО. Важливу роль у цьому процесі відіграла Вишеградська група.

Нова епоха, що настала на рубежі 80-90-х років XX ст., поставила перед постсоціалістичними країнами центральноєвропейського регіону питання про пошук нових форм міжнародної інтеграції після розпаду так званої «соціалістичної співдружності» із її безпековими та економічними інтеграційними структурами.

Першим кроком у цьому напрямку стало утворення на початку 90-х років Вишеградської групи. Після попередніх домовленостей 15 лютого 1991 р. в угорському місті Вишеград було ухвалено «Декларацію про співпрацю Чеської та Словацької Федеративної Республіки, Республіки Польща та Угорської Республіки на шляху до європейської інтеграції» [3], яку підписали президент Польщі Лех Валенса, президент Чехословаччини Вацлав Гавел та прем'єр-міністр Угорщини Йожеф Анталл.

У декларації підкреслено, що держави-підписанти мають перед собою схожі виклики, тому співпраця має стати вагомим кроком на шляху до європейської інтеграції. Ця співпраця передбачала, передусім, узгодження діяльності при контактуванні та співпраці з європейськими інституціями. Окрім

того, держави-підписанти планували спільну роботу у напрямку створення вільних контактів між громадянами, установами, церквами та громадськими організаціями; розвитку взаємовигідного економічного співробітництва на принципах вільного ринку, розвитку інфраструктури телекомунікаційних мереж, як між країнами-підписантами, так і з іншими частинами Європи; співпраці в галузі екології, вільного обміну інформацією, пресою та культурними цінностями, реалізації прав національних меншин, встановлення субрегіональних контактів [3].

Вишеградська група не стала інституціоналізованим блоком. Держави-підписанти задекларували, що їхня співпраця не повинна бути спрямована проти якоїсь іншої сторони, а також не повинна перешкоджати чи обмежувати їхні відносини з іншими країнами. Щодо форми координації дій, то вона має здійснюватися шляхом зустрічей та консультацій.

Спочатку у складі Вишеградської групи було три країни. Але після 1 січня 1993 р., коли в результаті розпаду єдиної Чехословаччини були утворені незалежні Чеська Республіка та Словацька Республіка, це об'єднання стало «четвіркою».

Серед основних чинників, які сприяли утворенню Вишеградської групи, дослідники виділяють історичні, соціокультурні, політичні та економічні. Це, передусім, спільний для держав-підписантів історичний спадок Австро-Угорської імперії та прагнення відродити центральноєвропейську ідентичність. Чинники політичного характеру пов'язані із близькістю геополітичних інтересів та схожістю внутрішньополітичних завдань та викликів – необхідність повернення в об'єднану Європу, зміцнення безпеки, стабільності і миру, забезпечення незворотності демократичних реформ. В економічній площині слід відзначити спільні інтереси у формуванні ринкової економіки та забезпечення конкурентоспроможності центральноєвропейського регіону [1, с. 72], [2, с. 15].

На початку 90-х років діяльність Вишеградської групи не була інтенсивною. Відбувалися періодичні зустрічі на найвищому рівні, приймалися

декларації, здійснювалися політичні консультації. Це об'єднання не позиціонувало себе як альтернатива євроінтеграції, а навпаки, в контексті підготовки країн до вступу до ЄС та НАТО. Країни-учасники здійснювали економічне та безпекове співробітництво і вироблення спільних критеріїв щодо майбутнього членства в ЄС та НАТО [1, с. 71].

Результатом став синхронний вступ країн Вишеградської групи до Європейського Союзу у 2004 р. Майже синхронним було також набуття цими країнами членства в НАТО у 1999 р., за винятком Словаччини, яка вступила до Північноатлантичного альянсу у наступну хвилю розширення у 2004 р. разом із Болгарією, Румунією, країнами Балтії та Словенією.

Отже, характеризуючи діяльність Вишеградської групи у кінці XX – на початку XXI ст., слід відзначити важливу роль цього об'єднання у створенні умов для успішної синхронної євроінтеграції країн центральноєвропейського регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буглай Н. М. Польща у системі співробітництва Вишеграду. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки. Вип. 1 (39), липень 2015. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. С. 70–76

2. Мороз Д. О. Формування системи багатостороннього співробітництва країн – членів Вишеградської четвірки (1991-2004): Автореферат дис. … кандидата історичних наук 07.00.02 – всесвітня історія / Д. О. Мороз; Києво-Могилянська академія; К., 2006. 20 с.

3. Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration. 15.02.1991. [Електронний ресурс]. URL: http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2

В. Подшивалкіна
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РОСІЙСЬКОМОВНИЙ ДИСКУРС НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИПАДКУ

Гібридна війна рф проти сучасних незалежних пострадянських країн ґрунтується на горезвісній тезі транскордонного захисту російськомовного населення, зокрема тих, чиї нащадки були русифікованими під виглядом розвитку мови міжнаціонального спілкування. Інформаційна війна стала частиною гібридної війни, в якій мережеві спільноти діють як активні агенти [2]. Розвиток мережевих платформ призводить до швидкості і масштабування впливу, перетворюючи онлайн-дискурс на ключовий елемент інформаційної війни [4].

Об’єктом нашого дослідження були тексти чату на ФБ в назве якого є назва столиці незалежної пострадянської держави, а саме Латвії та її жителів. В основному в чате представлені відносно нейтральні фото міста різних часів, історичні нариси, але й іноді з’являються відверто прорадянські фото і проросійськи тексти до них. Зазначимо, що ця країна підтримує Україну, приймаючи понад 40 тис. українських біженців, надаючи медичну допомогу пораненим українським військовим у своїх шпиталях та санаторіях, направляючи гуманітарну допомогу військовим та цивільним, у тому числі транспорт, пожежні машини, продукти харчування. У її школах научаются близко 4000 дітей з України.

Разом з тим, понад 35 тисяч російських громадян перебувають на території Латвії, серед них більшу частину складають корінні жителі, які найчастіше прийняли громадянство рф з економічних причин, зокрема задля отримання пенсії у більш ранньому віці та більшому обсязі з урахуванням стажу роботи у регіонах за межами Латвії з високими зарплатами (Крайня Північ, Далекий

Схід або за кордоном). Слід зазначити, що до і після Другої світової війни понад 60 000 латишів було виселлено з Латвії і за роки радянської влади в країну було ввезено близько 500 000 тисяч російськомовних жителів інших республік.

Обраний чат зроблений колишнім жителем Латвії, який виїхав з країни 33 роки тому і мешкає поза межами колишнього СРСР. Крім того, організатор чату позначить відкрито свою позицію підтримки ідей про СРСР, а учасники сайту мають досвід життя в Радянській Латвії, але деякі з них проживають тепер у різних країнах. Загалом у групі 61,2 тис. підписників. Сам організатор чату зробив 33 публікацій за повних два року, зокрема 17 у 2023 році та 16 у 2024 році.

Ми проаналізували дві найбільш розгорнути дискусії, щодо фото и тексту самого організатора чату. У двох сюжетах з великою чисельністю дискутантів йшлося про іграшки та вистави про відомих на пострадянському просторі героїв книжки та мультиплікаційного фільму «Крокодил Гена та його друзі». Ми взяли для аналізу кількісні показники: чисельність учасників дискусії, що підтримали публікацію, кількість тих, хто залишив свій коментар або коментарі, кількість тих, хто поширив інформацію.

Поява фото з іграшкою Чебурашка на Центральному ринку поряд національним прапором обурило одного з членів чату. Організатор чату надрукував фото та негативний коментар на подію. Іншим приводом для дискусії стало повідомлення про відміну вистави про Крокодила Гену та його друзів російською мовою та про зняття з репертуару вистав російською мовою у місцевому Ляльковому театрі. Рішення було продиктовано як загрозами з боку Росії на адресу країни, а також переходом навчання у всіх школах на латиську мову. Але при цьому залишаються школи національних меншин, зокрема, дві українські школи. Усього на ці дві публікації відреагували лайками 645 осіб (58,8%), 327 взяли участь у дискусії (29,8%) і 121 осіб переслали інформацію іншим (11,7%).

Загальний аналіз текстів за основними темами представлено у нашій статті [1]. але в ній не був представлений спеціальний аналіз тем з критикою місцевої

влади та з відвертою дезінформацію, які отримали 215 або третину усіх лайків за означеними сюжетами.

По-перше, у цій групі висловлюваній є спроба дискредитації вищого керівництва країни та натяк на те, що минулі радянськи республіки є невдалими державами які нібито не мають суб'єктності та повністю залежать від Заходу.

Приклади висловлень приведені на мові оригіналу та в авторській орфографії: «Боже, зачем ты дал власть и не дал мозгов этим идиётам»;» «…во власти какие-то не очень умные, бесчувственные и странные люди…»; «Может лучше снять столь "одарённое" руководство театра, чтобы не страдало ерундой, смешивая политику со всем остальным.»; «Зато в Евросоюзе. Он всё дал - и прекрасную работу, и свободу, которой не было в Союзе, и зарплату, и заботу о стариках и детях, и бесплатное образование, и европейскую медицину и пр., и пр., и пр.пр., и пр», «Печально,но благодаря идиотам Латвия превращена в страну абсурда и вероятно на очень долгие года»; «Да.....не ту страну назвали Гондурасом.....»; «Боже, зачем ты дал власть и не дал мозгов этим идиётам»; «Я просто в шоке. Маразм крепчает»; «Они там совсем е...нулись...»; «Власти какие-то не очень умные, бесчувственные и странные люди, которые просто делают работу за бабки»: Благодаря мин.культа и особо одаренным личностям в руководстве театра - теперь Чербурашка в образе Че Гевары на веки вечные!»;«…. политики попутали все берега. Интересно чем все это закончится?

По- друге, слід відмітити відверту брехню та маніпуляція фактами та емоціями. Наприклад, «Какой тупизм, 30 лет ничего не делали, а сейчас борьба с героями нашего детства!! Их в правительство специально из дурдома вытащили?!»; «Убрать надо все,что прикасалась рука России, дома, театры, магазины, предприятия, дороги, все уничтожайте. И с чем вы останетесь? Конечно всё под контролем у Бога. Больше хауса , быстрее всё закончится»; «А я думаю,что до тех пор ,пока о русскоязычных будут "вытирать ноги",такая ситуация будет во всем... Книги, памятники, образование-стоит задуматься ,что происходит ,и кому это нА руку....»; «Так и до сожжения книг недалеко, а до

нацизма – близко»: «А книги будем сжигать! Инквизиция в действии. Маразм крепчал...»; «Да, это что-то напоминает. Это уже было... Некоторое время назад»; «На Украине уже жгут русские книги. А страна, где жгут книги….».

По-третє, відвертий реваншизм, жертвою якого вже стала Україна. Як приклад, «Правительство знает, что им осталась мало времени, они сбегут. А вот граждане, которые в ненависти живут ,куда им бежать, когда придёт Россия. А РОССИЯ придёт»!»; «Конченые вам не долго осталось глумится. Слава чебурашке»: «Всему есть начало и КОНЕЦ, Широко и быстро шагать начали, как- бы штаны не порвались.»; «Если нац. дебилы боятся даже Чебурашку, то скоро к такому "гос-ву" прибежит маленький пушной зверёк - писец называется!:».

Таким чином, наші дані підтверджує тезу про те, що російська пропаганда в пострадянських країнах спрямована на посилення недовіри до влади та пошук зневажливих гіперболізованих недоліків в їхній діяльності [3]. Дослідження свідчить про те, що у російськомовних чатах превалює грубий дискурс [5], замахи на гідність опонентів [6], ігнорування сучасного контексту. Слід відмітити, також, агресивне не прийняття змін та неготовність прийняти бойкот російської культури у зв'язку з відкритою агресією проти України та прямих подібних загроз Латвії. Інакше кажучи, бачимо небажання бути відповідальними за дії об'єкта ідентифікації, не помічати, що поняття «радянський» транслює рецепти простого і передбачуваного життя, що зупинилося в часі, та неприйняття європейського напряму розвитку значної частини пострадянських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подшивалкіна В. Старі міфи проти майбутнього: соціологічний аналіз мережевої комунікації в пострадянському просторі війни Українознавчий альманах. 2025.Випуск 37 С. 63-70

2. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. 2016. № 4. С. 41-48.

3. Morkunas M. Russian propaganda in Baltics: Does it really work?. SSRN Electronic Journal. 2022. URL: https://doi.org/10.2139/ssrn.4018976 (date of access: 03.09.2022).

4. Marigliano R., Hui Xian Ng L.,·M. Carley K. Analyzing digital propaganda and conflict rhetoric: a study on Russia's bot-driven campaigns and counter-narratives during the Ukraine crSocial Network Analysis and Mining (2024) 14:170 https://doi.org/10.1007/s13278-024-01322-w

5. Treyger E., Williams H-J , D'Arrigo A. Measuring the Reach of Russia's Propaganda in the Russia-Ukraine War Research SummaryPublished May 23, 2025 https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RBA3450-2.html

6. Krasnodemska, I., Kalinichenko, V., Marchenko, S., Ostapchuk, O., & Sonechko, O. (2024). History as a weapon: narratives and propaganda in the Russo-Ukrainian war. Amazonia Investiga, 13(81), 98-107. https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.7

Д.Ю. Помазан
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМАТИКА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ, КУЛЬТУРНОГО РЕЛЯТИВІЗМУ ТА ПРАВ ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сучасне викладання історії Європейського Союзу дедалі частіше виходить за межі суто інституційного чи подієвого наративу, звертаючись до складних питань ціннісного порядку, зокрема співвідношення деколонізації, культурного релятивізму та прав людини. У цьому контексті постає необхідність критичного переосмислення європейського досвіду як такого, що поєднує універсалістські претензії з історичною спадщиною домінування і нерівності. Особливої ваги набуває проблема визначення меж толерантності щодо культурних практик, які можуть суперечити базовим правам і свободам. Така проблематика є важливою для формування збалансованого та критичного підходу до викладання історії ЄС.

У сучасному дискурсі дедалі більшої уваги набувають питання щодо євроцентричного характеру концепції прав людини, яка часто розглядається як універсальна, попри її історичну зумовленість [2]. Це зумовлює необхідність критичного підходу до інтерпретації європейського досвіду, з урахуванням як його ціннісних досягнень, так і суперечностей, пов’язаних із глобальними нерівностями та культурною різноманітністю.

Сучасний дискурс деколонізації виходить із розмежування колоніалізму як історичної політичної форми та колоніальності як глибинної логіки організації модерного світ-системного порядку. У цьому підході колоніальність розглядається як сукупність структур влади, знання і буття, що сформувалися в процесі становлення глобальної економіки та закріпили ієрархічне бачення світу. Відповідно, деколонізація постає не як завершений акт політичного

звільнення, а як тривалий і незавершений процес критичного переосмислення цих структур. Важливим елементом є так званий деколоніальний поворот, що означає відмову від апріорної вищості європейських моделей і утвердження суб'єктності колонізованих як активних агентів історії та пізнання [3, с. 117-118].

Дискусія навколо культурного релятивізму в сучасній гуманітаристиці дедалі більше схиляється до його критичного перегляду, особливо в контексті практик, що суперечать базовим правам людини. Досвід антропологічних досліджень показує, що тривале утримання від моральної оцінки, зумовлене релятивістською установкою, може призводити до подвійних стандартів, коли одні форми насильства піддаються критиці, а інші – виправдовуються культурною специфікою. Зокрема, такі практики, як жіноче обрізання, «вбивства честі» або примусовий контроль над жіночою сексуальністю, дедалі частіше розглядаються як неприйнятні, незалежно від їх культурного походження. Міжнародний та міжкультурний діалог, а також позиції самих локальних спільнот, зокрема жіночих організацій, демонструють формування консенсусу щодо пріоритету прав людини над традиційними нормами. У цьому контексті культурний релятивізм зберігає аналітичну цінність, проте не може виступати виправданням практик, що завдають шкоди гідності та свободі людини [1, с. 4-5].

У процесі викладання історії Європейського Союзу важливо не обмежуватися інституційною історією, а розкривати генезу універсальних прав людини як результат тривалого історичного розвитку європейської політичної думки. Студенти повинні усвідомлювати, що ці права сформувалися в контексті боротьби за свободи та рівність, а також мають власний інтелектуальний дискурс. Водночас варто уникати некритичного культурного релятивізму, який може нівелювати значення базових прав і створювати підґрунтя для їх виправданого порушення.

Разом із цим викладання має враховувати сучасні деколоніальні підходи, які пропонують переосмислення європейського досвіду без його абсолютизації.

Деколонізацію доцільно розглядати як тривалий і незавершений процес, що передбачає критичний аналіз як колоніальної спадщини, так і сучасних форм нерівності. Такий підхід дозволяє поєднати розуміння універсальних прав людини з усвідомленням їх історичної зумовленості, формуючи у студентів здатність до глибокого й збалансованого аналізу.

У підсумку, викладання історії Європейського Союзу потребує поєднання критичного підходу до деколоніальних інтерпретацій, обережного ставлення до культурного релятивізму та чіткого акценту на універсальних правах людини. Такий баланс дозволяє уникнути як ідеалізації європейського досвіду, так і його редукції до культурного релятивізму, забезпечуючи більш об'єктивне розуміння історичних процесів і ціннісних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fluehr-Lobban, C. (1998). Cultural relativism and universal human rights. AnthroNotes, Fall, 1–5, 16–18. P. 4–5. http://hdl.handle.net/10088/22372

2. Hogemann, E. R. (2020). Human rights beyond dichotomy between cultural universalism and relativism. The Age of Human Rights Journal, 14, 19–36. https://doi.org/10.17561/tahrj.v14.5476

3. Maldonado-Torres, N. (2017). On the coloniality of human rights. Revista Crítica de Ciências Sociais, (114), 117–136. https://journals.openedition.org/rccs/6793

А. М. Примін
Мелітопольський державний
педагогічний університет
Імені Богдана Хмельницького

ДЖУЗЕППЕ МАЦЦІНІ ЯК ІДЕОЛОГ ІТАЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

«Молода Італія» і Італійський націоналізм, виникли у 1831 р. в місті Марсель створенні групою італійських мігрантів серед яких головним ідеологом організації був Джузеппе Мацціні, мета організації була звільнення італійського півострову від іноземного впливу та об'єднання італійських держав у єдину республіку.

Одним з головних чинників утворення об'єднання стала «Французька революція» 1789-1799 рр. повалення французької монархії, скасування феодалізму, зародження революційних ідей, надання прав людини і громадянина та доказ того що народ може змінити країну.

Наступним чинником був «Переворот 18 брюмера» 9 листопада 1799, узурпація влади Наполеоном Бонапартом та початок «Наполеонівських війн» які призвели до революції у військовій справі, хоч під кінець цих війн Наполеона було двічі повалено з французького престолу але революційні ідеї встигли розповсюдитись та укорінитись по всій Європі не виключаючи і італійські землі.

Початок «Рісорджименто» – процес боротьби за об'єднання Італії 1815 р., розповсюдження просвітницьких ідей та ідей романтизму, експансійні амбіції династії Савойя та анти австрійські настрої.

Навіть після поновлення французької монархії, ідеї та рухи революції набирали все більше і більше сили перетворюючи Європу на порохову діжку. Спалахнуло це все у липні 1830 р. коли у Франції почалася «Липнева революція», відгукнулася хвилею повстань серед народів, пригнічених імперіями – у Польщі, Центральній Італії та Бельгії, де безперервно звучали

заклики до солідарності й взаємної підтримки, поширюючи ці ідеї в серцях людей. Яскравим виявом таких настроїв стала опублікована в грудні 1831 року в паризькому журналі Європеєць програмна стаття «Про європейську федерацію», у якій окреслювалися перспективи наднаціонального об'єднання. Водночас ідеї Об'єднана Європа знаходили підтримку не лише серед інтелектуалів, а й серед широких верств населення. Зокрема, великої популярності набула пісня Священний союз народів, написана П'єр-Жан де Беранже – улюбленим поетом французького простолюду. У подальшому це переросло у «Весну народів».

Саме ці чинники надихнули Джузеппе Мацціні до утворення організації «Молода Італія». За це нащадки та сучасники називають його «Апостолом» італійської боротьби за незалежність.

Концепція націоналізму Джузеппе Мацціні ґрунтувалася на ідеї створення єдиної, незалежної та республіканської Італії, яка мала об'єднати всі італійські землі в межах спільної держави. На його переконання, нація не може існувати повноцінно без політичної єдності, а роздробленість Італії розглядалась як головна перешкода її розвитку та свободи. Важливим елементом його поглядів був республіканізм: Мацціні категорично заперечував монархічну форму правління, вважаючи, що справжня свобода можлива лише за умов, коли влада належить народові. Саме народ, на його думку, є головною рушійною силою історичних змін і має активно брати участь у визвольній боротьбі, а не покладатися на елітні змови чи вузькі революційні групи.

Особливе місце в його концепції займала ідея поєднання прав і обов'язків. Мацціні підкреслював, що громадяни повинні не лише вимагати свободи, а й виконувати моральний обов'язок перед батьківщиною, служачи спільному благу. Нація для нього була не просто політичним утворенням, а духовною спільнотою, об'єднаною спільною історією, культурою та моральною відповідальністю.

Водночас він надавав великого значення просвітницькій ролі революції. Зміни, на його думку, мали супроводжуватися формуванням національної

свідомості та політичним вихованням народу, адже лише усвідомлена нація здатна досягти справжньої незалежності. Попри виражений національний характер його ідей, Мацціні не заперечував цінності інших народів. Він вважав, що кожна нація має право на свободу і розвиток, а майбутнє Європи має ґрунтуватися на співпраці вільних народів. Таким чином, його націоналізм поєднував прагнення до італійського об’єднання з ширшим баченням міжнародної солідарності.

Публіцистика Мацціні ґрунтується на християнських та національних цінностях. Виходячи з позицій християнина і демократа, Мацціні підкреслює кризу існуючого ладу. Він мріє про нову Європу, яка об'єднуватиме вільні нації. Критикуючи тогочасний світ, який, на жаль, мало змінився до сьогодні, за егоїзм та орієнтацію на матеріальне, а не духовне, мислитель акцентує увагу на необхідності його оновлення.

10 березня 1872 року Джузеппе Мацціні покинув цей світ, головний ідеолог націоналізму Італії здійснив свою мрію, на мапі світу утворилася єдина італійська держава зі столицею в Римі, на превеликий жаль, з конституційно-монархічним, а не республіканським устроєм. Довгий шлях, пройдений цією людиною, ідеї та мрії були закарбовані на сторінках історії Італії та всього світу, спонукаючи інших до змін.

О. Л. Прудіус
Мелітопольський державний
Педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ГАЛИЧИНИ ПІД ЧАС "ВЕСНИ НАРОДІВ"

Актуальність дослідження зумовлена потребою осмислення історичних витоків формування європейської ціннісної орієнтації українського суспільства. Події революцій 1848–1849 рр. стали важливим етапом проникнення ідей політичної свободи, громадянських прав і національного самовизначення в українське середовище, передусім у Галичині. Їхній вплив сприяв становленню модерної політичної свідомості та включенню українців у загальноєвропейський інтелектуальний простір, що робить цю проблематику значущою для розуміння сучасних інтеграційних процесів.

Сучасні дослідники розглядають події 1848–1849 рр. як один із визначальних етапів формування значної частини європейських цінностей, передусім ідей свободи, громадянської рівності та політичного представництва. У цьому контексті ключовим постає процес націотворення, який саме в середині XIX ст. набуває модерного змісту і стає основою політичної організації суспільств [4]. Для українців, особливо в межах Галичини, ці трансформації означали поступовий перехід від традиційних форм ідентичності до усвідомлення себе як окремої політичної спільноти, включеної в загальноєвропейський історичний процес [1].

У середині XI ст. європейський простір переживає глибоку трансформацію політичних практик і суспільних уявлень, пов'язану з революційними подіями 1848 р. Саме в цей період утверджуються ідеї парламентаризму, громадянської участі та представницької влади, що поступово стають основою модерного політичного порядку. Для українців у межах Галичини ці процеси набули

конкретного вияву через створення Головна Руська Рада - першої політичної інституції, яка репрезентувала інтереси руського населення [2]. Її діяльність засвідчила включення українського руху до європейського політичного дискурсу та засвоєння нових форм політичної організації.

Події Весни народів сприяли формуванню перших елементів громадянського суспільства на українських землях, передусім у Галичині, де політична модернізація набула найбільш виразних форм. У цей період відбувається активізація публічної сфери, поява організованих політичних ініціатив, а також зародження структур, які можна розглядати як ранні форми громадянського представництва. Особливе значення мала діяльність Головної Руської Ради, що виступила як координаційний центр політичного та культурного руху русинів. Паралельно виникали народні рухи, петиційні кампанії, друковані органи та локальні ініціативи, які формували нові практики політичної участі [3, с. 28]. Хоч ці процеси ще не становили розвиненого громадянського суспільства в сучасному розумінні, вони заклали його базові передумови: публічність, самоорганізацію та усвідомлення спільних інтересів.

Узагальнюючи, революційні події 1848–1849 рр. стали важливим чинником поширення європейських політичних цінностей на українських землях, насамперед у Галичині. Вони сприяли засвоєнню ідей парламентаризму, громадянської участі та національного самовизначення, що поступово змінювало характер політичної культури. Наприклад діяльність Головної Руської Ради та поява перших народних і політичних рухів засвідчили зародження елементів громадянського суспільства. У цьому процесі ключову роль відіграло націотворення, яке формувало модерну українську політичну ідентичність. Таким чином, події 1848 року заклали довготривалі передумови інтеграції українського суспільства в європейський ціннісний і політичний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маґочій П. Р. Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848–1948). Вид. 2-ге, переробл., доповн. Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2021. XLVIII с. + 768 с.

2. Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник. Івано-Франківськ: Третяк І. Я., 2012. 140 с.

3. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / за ред. В. Ф. Солдатенка. Київ: Парламентське видавництво, 2009. 536 с.

4. Duhé, A. A brotherhood of nations: Imagining the nation-based order during the Springtime of Nations (1848). Review of International Studies. 2025. Vol. 51, no. 2. P. 312–337. DOI: 10.1017/S0260210524000561

В.В. Романова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах глобалізації та активної інтеграції України до європейського освітнього простору особливого значення набуває проблема підвищення ефективності навчання іноземних мов у початковій школі. Раннє вивчення іноземної мови сприяє розвитку комунікативних здібностей учнів, формуванню міжкультурної компетентності, а також забезпечує підготовку молодого покоління до життя у багатомовному та мультикультурному суспільстві. Саме тому питання впровадження інноваційних підходів до навчання іноземної мови у початковій школі є одним із ключових напрямів модернізації сучасної освіти [2, с. 34].

Європейські країни приділяють значну увагу ранньому навчанню іноземних мов. Відповідно до рекомендацій Ради Європи та Європейської Комісії, формування іншомовної комунікативної компетентності повинно розпочинатися вже на початковому етапі навчання, коли діти мають найбільш сприятливі психолінгвістичні умови для засвоєння мов [3]. Дослідження показують, що ранній початок вивчення іноземної мови сприяє розвитку пам’яті, уваги, мислення та мовленнєвих здібностей молодших школярів.

Проблема інноваційного навчання іноземних мов досліджується у працях українських та зарубіжних науковців, зокрема С. Ю. Ніколаєвої, О. Я. Савченко, О. І. Пометун, Д. Марша, М. Гріна, А. Літтлвуда та інших. Дослідники підкреслюють, що сучасний процес навчання іноземної мови має ґрунтуватися на використанні інтерактивних методів, інформаційно-комунікаційних технологій та діяльнісного підходу, що сприяє активізації навчальної діяльності учнів [1, с. 56].

Метою даної публікації є аналіз інноваційних підходів до навчання іноземної мови в початковій школі на основі європейського досвіду та визначення можливостей їх використання в українській освітній практиці.

Одним із провідних підходів до навчання іноземної мови у європейських країнах є комунікативний підхід, який передбачає формування здатності використовувати мову як засіб реального спілкування. Основна увага приділяється розвитку мовленнєвих навичок учнів через виконання практичних завдань, діалогів, рольових ігор, проєктної діяльності та групової роботи. Такий підхід сприяє формуванню мовної компетентності, розвитку критичного мислення та комунікативної активності учнів [4, с. 72].

Важливе місце у сучасній європейській практиці навчання іноземних мов займають ігрові технології, які відповідають віковим особливостям молодших школярів. Використання мовних ігор, пісень, римівок, казок, драматизацій та творчих завдань сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання, активізує пізнавальну діяльність дітей та допомагає створити сприятливу психологічну атмосферу на уроці [2, с. 48].

Суттєвим напрямом інноваційного розвитку мовної освіти є використання цифрових технологій. У школах країн Європейського Союзу активно застосовуються інтерактивні освітні платформи, електронні підручники, мультимедійні презентації, навчальні відео та мобільні додатки для вивчення іноземних мов. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє урізноманітнити навчальний процес, підвищити інтерес учнів до навчання та створити умови для індивідуалізації освітньої діяльності [5, с. 91].

Окремої уваги заслуговує інтегроване навчання предмета та мови (CLIL – Content and Language Integrated Learning), яке широко використовується у багатьох європейських країнах. Суть цього підходу полягає у тому, що окремі теми або предмети можуть вивчатися іноземною мовою. Такий підхід дозволяє одночасно формувати мовні та предметні компетентності учнів, розвивати їхнє мислення та міжкультурну обізнаність [6, с. 115].

Крім того, в європейській практиці широко застосовується проєктне навчання, яке передбачає виконання учнями творчих завдань, пов’язаних із дослідженням певної теми. Проєктна діяльність сприяє розвитку самостійності, творчості, навичок співпраці та відповідальності за результати власної діяльності [1, с. 63].

Висновки. Отже, інноваційні підходи до навчання іноземних мов у початковій школі, які активно застосовуються у країнах Європейського Союзу, сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу. Серед них особливе значення мають комунікативний підхід, ігрові технології, використання цифрових ресурсів, інтегроване навчання (CLIL) та проєктна діяльність. Використання цих підходів у практиці української початкової школи дозволить підвищити якість мовної освіти та сформувати в учнів комунікативні й міжкультурні компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур. Київ: Ленвіт, 2019.

2. Савченко О. Я. Сучасний урок у початковій школі: компетентнісний підхід. Київ: Освіта, 2020.

3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume. Strasbourg, 2020.

4. Littlewood W. Communicative Language Teaching: An Expanding Concept. Cambridge University Press, 2021.

5. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu). Luxembourg, 2020.

6. Marsh D. Content and Language Integrated Learning (CLIL). Cambridge University Press, 2022.

С. М. Самойлов
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК НОВІТНЯ ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА

Одним із найактуальніших напрямів інноваційних змін у сучасній освіті є впровадження цифрових технологій, які здатні суттєво підвищити залученість здобувачів до освітнього процесу. В умовах цифровізації традиційні методи навчання часто не забезпечують належного рівня мотивації, тому виникає потреба у використанні інструментів, що стимулюють активну роботу та розвиток фахових компетентностей. Серед таких інструментів особливої популярності набуває гейміфікація. Отже, **метою цієї публікації** є висвітлення можливостей гейміфікації як ефективного засобу підвищення мотивації здобувачів освіти та новітньої європейської практики навчання.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що гейміфікацію (ігрофікацію) варто розглядати як використання ігрових практик та механізмів у неігровому контексті для залучення користувачів до вирішення прикладних проблем [1, с. 251]. Важливо розрізняти це поняття у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні – це поєднання ігор та ігрових технік з освітньою метою, тоді як у вузькому – використання виключно ігрових механік (балів, рейтингів, символів) у межах традиційного навчання [1, с. 255].

Більшість дослідників визначають гейміфікацію як систему, де гравці задіяні у вирішенні штучного конфлікту, що обмежений правилами та має кількісне вираження результату. На відміну від звичайної гри, гейміфікована освіта орієнтована насамперед на досягнення конкретної навчальної цілі, а не на розвагу [4].

Провідні експерти з гейміфікації наголошують, що гейміфікація використовує унікальну властивість людського мозку – отримання задоволення

від винагороди за виконану роботу [3, с. 94]. Ключовими внутрішніми стимулами тут виступають конкуренція, самовираження та досягнення статусу. У навчальному процесі це реалізується через систему бонусів, додаткових балів та «рівнів», що дозволяє підкреслити сильні сторони кожного здобувача освіти.

Особливе місце в проєктуванні ігрових систем посідає модель К. Вербаха, яка включає шість стратегічних кроків: від встановлення цілей за методикою SMART до обрання конкретних цифрових інструментів. Структурно гейміфікація в закладах освіти, за К. Вербахом, має включати цикли залучення («мотивація – дія – зворотний зв'язок») та загальну «подорож гравця» – цілісну історію, що об'єднує окремі завдання.

Впровадження ігрових елементів (нагород, значків, таблиць лідерів) сприяє створенню сприятливого середовища для співпраці. Як підкреслює О. Карабін, важливою перевагою гейміфікації є «дозвіл на помилку» [2, с. 50]. Це знижує рівень тривожності та страху перед неправильними діями, замінюючи їх ініціативністю та впевненістю. Окрім того, цифрові гейміфіковані платформи дозволяють тим, хто навчається, бачити тему в контексті мульти-системи, що сприяє глибокому засвоєнню матеріалу замість механічного зазубрювання.

Водночас, використання таких технологій в електронних соціальних мережах та хмарних сервісах відкриває нові можливості для дистанційної освіти, перетворюючи онлайн-ресурси на потужне інформаційно-освітнє середовище.

Висновки. Таким чином, гейміфікація є ефективним засобом трансформації освітнього процесу, використання якого наближає нашу країну до європейських стандартів навчання та викладання. Вона не лише підвищує інтерес здобувачів до навчання, а й допомагає розвивати розумові навички, просторову уяву та вміння працювати в команді. Для майбутніх фахівців у сфері цифрових технологій оволодіння методиками гейміфікації є необхідною умовою для створення сучасного та конкурентоздатного освітнього контенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 366 с.

2. Карабін О. Й. Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів. *Науковий вісник ТНПУ*. 2019. № 67. С. 45-51.

3. Швирка В. М. Гейміфікація в освітньому процесі закладу вищої освіти: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2024. № 3(187). С. 86-96.

4. Яськова Н. В. Деякі аспекти гейміфікації навчання в електронних соціальних мережах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018.

К. А. Степаненко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ УКРАЇНИ ТА CEFR

У контексті інтенсивних глобалізаційних процесів та зростання ролі міжкультурної взаємодії сформованість англомовної компетентності в говорінні постає одним із ключових показників готовності старшокласників до ефективної комунікації у сучасному світі. Розвиток уміння усно висловлюватися англійською мовою передбачає наявність чітко визначених нормативних орієнтирів, які регламентують очікувані результати, рівні володіння мовою та вимоги до мовленнєвої діяльності учнів. У такому разі доцільним є проведення порівняльного аналізу положень Державних стандартів України та Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти /Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR), що дає змогу оцінити ступінь відповідності національних підходів міжнародним вимогам і визначити напрями подальшого вдосконалення іншомовної підготовки старшокласників.

З огляду на це, **мета цієї публікації** полягає у здійсненні порівняльного аналізу вимог до розвитку англомовної компетентності в говорінні старшокласників, визначених у Державному стандарті 2011 року, Державному стандарті 2024 року та CEFR, а також у встановленні рівня їх узгодженості.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти 2011 року визначає говоріння як один із провідних видів мовленнєвої діяльності, акцентуючи увагу на здатності учнів продукувати висловлювання різних типів, брати участь у діалогах, дотримуватися норм мовленнєвої поведінки та добирати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації [2]. Проте рівнева

диференціація у цьому документі подана узагальнено, що ускладнює точне визначення рівня сформованості мовленнєвих умінь.

Державний стандарт профільної середньої освіти 2024 року демонструє суттєве оновлення підходів до формування іншомовної компетентності. У документі чітко структуровано очікувані результати з іноземної мови, зокрема щодо говоріння, яке розглядається як здатність ініціювати та підтримувати усну взаємодію, презентувати інформацію, аргументувати позицію та брати участь у дискусіях відповідно до норм соціальної взаємодії. Ці вимоги конкретизовано у підрозділі «Очікувані результати навчання з іноземної мови», компонент «Говоріння», де визначено, що учень *«висловлює власні думки, підтримує діалог, реагує на репліки співрозмовника та дотримується норм мовленнєвої поведінки»* [3]. Наявність рівневих орієнтирів та акцент на комунікативності зближують новий український стандарт 2024р. із європейськими підходами.

У CEFR говоріння поділяється на усне продукування (spoken production) та усну взаємодію (spoken interaction). Для кожного рівня – від A1 до C2 – наведено розгорнуті характеристики володіння мовою, які описують уміння учня здійснювати усне продукування та взаємодію, що описують уміння формулювати думки, реагувати на співрозмовника, підтримувати діалог, аргументувати позицію, узагальнювати інформацію та адаптувати мовлення до ситуації спілкування [1, p. 60-66]. CEFR також пропонує прозорі критерії оцінювання, що забезпечує універсальність і порівнюваність результатів.

Порівняльний аналіз засвідчує, що Державний стандарт 2024 року значно ближчий до CEFR, ніж його редакція 2011 року. Зокрема, у новому стандарті простежується рівнева логіка, орієнтація на реальні комунікативні ситуації та розвиток умінь взаємодії, що відповідає сучасним підходам до формування іншомовної компетентності. CEFR, однак, пропонує більш деталізовану систему характеристик володіння мовою, що дає змогу точніше визначати ступінь сформованості англомовної компетентності в говорінні. Отримані результати дозволяють узагальнити основні тенденції та сформулювати ключові висновки дослідження.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що CEFR пропонує найбільш системну, структуровану та деталізовану модель розвитку англомовної компетентності в говорінні, яка охоплює всі ключові аспекти усної комунікації - від мовних ресурсів до стратегічної гнучкості та соціальної взаємодії. Завдяки чітко визначеним характеристикам володіння мовою CEFR забезпечує прозорість очікуваних результатів, уможливлює об'єктивне оцінювання та створює єдині орієнтири для освітніх систем різних країн. Український Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти 2011 року демонструє лише часткову відповідність європейським підходам, оскільки містить загальні вимоги без достатньої рівневої диференціації та деталізації очікуваних результатів. Це обмежує можливості точного визначення сформованості англомовної компетентності в говорінні та ускладнює узгодження національної системи оцінювання з міжнародними критеріями. Натомість Державний стандарт профільної середньої освіти 2024 року значно наближений до CEFR за структурою, логікою побудови та орієнтацією на комунікативний підхід. У документі простежується прагнення до гармонізації національних вимог із міжнародними, що проявляється у введенні рівневих орієнтирів, акценті на реальних комунікативних ситуаціях, підсиленні ролі усної взаємодії та розширенні спектра очікуваних результатів. Такий підхід сприяє підвищенню якості іншомовної підготовки тих, хто навчається, та забезпечує більшу відповідність сучасним освітнім тенденціям. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого вдосконалення нормативних документів, зокрема у напрямі деталізації вимог до усної комунікації, розроблення інструментів оцінювання, сумісних із міжнародними підходами, а також забезпечення методичної підтримки педагогів у впровадженні рівневих моделей навчання. Узгодження українських стандартів із CEFR створює передумови для підвищення ефективності іншомовної освіти, розширює можливості академічної мобільності та сприяє інтеграції українських старшокласників у європейський освітній простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. 278 p.

2. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text (дата звернення: 30.03.2026).

3. Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-п#Text (дата звернення: 30.03.2026

М. Г. Тахтарова
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ З МОВНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах реформування системи освіти України та її інтеграції до європейського освітнього простору особливої актуальності набуває проблема формування іншомовної комунікативної компетентності учнів, невід'ємною складовою якої є лексична компетентність. Саме вона забезпечує здатність учнів ефективно здійснювати іншомовне спілкування, адекватно добираючи мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації. Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR), лексична компетентність визначається як знання словникового складу мови та здатність використовувати його у мовленнєвій діяльності [1, с. 112–113]. У цьому контексті особливо важливим є узгодження національної методики навчання іноземних мов із європейськими стандартами, що базуються на компетентнісному підході [2, с. 45].

Проблема формування лексичної компетентності старшокласників перебуває у центрі уваги як українських, так і зарубіжних дослідників. Зокрема, С. Ю. Ніколаєва розглядає лексичну компетентність як інтегративну характеристику, що включає знання, навички та вміння оперування лексичними одиницями у різних видах мовленнєвої діяльності [3, с. 214]. Н. К. Скляренко акцентує увагу на необхідності системного підходу до навчання лексики, який передбачає формування не лише знань про слово, а й умінь його використання у різних контекстах [4, с. 78]. Зарубіжні дослідники, такі як Н. Шмітт, І. Нейшн, М. Маккарті, також підкреслюють важливість глибокого опрацювання

лексичних одиниць, включаючи їх семантику, граматичні характеристики, колокації та прагматичні особливості [5, с. 23], [6, с. 45].

Метою цієї **публікації** є всебічний аналіз особливостей формування англомовної лексичної компетентності старшокласників відповідно до положень CEFR, а також визначення ефективних методичних підходів до цього процесу. Згідно з положеннями CEFR, формування лексичної компетентності передбачає розвиток як рецептивних (читання, аудіювання), так і продуктивних (говоріння, письмо) навичок [1, с. 114]. Це означає, що учні повинні не лише розуміти значення слів у текстах, а й активно використовувати їх у власному мовленні. Особливого значення набуває контекстуалізоване навчання лексики, яке передбачає засвоєння слів у реальних або наближених до реальних комунікативних ситуаціях [7, с. 67]. Такий підхід сприяє більш глибокому розумінню значень слів і їх функціонування у мовленні.

Також ми вважаємо, що важливим компонентом формування лексичної компетентності є урахування рівнів володіння мовою, визначених у CEFR. Для старшокласників відповідними для досягнення є рівні B1–C1, які передбачають поступове розширення словникового запасу, ускладнення лексичних структур та розвиток здатності до використання ідіоматичних виразів, фразеологізмів і колокацій [1, с. 117]. На рівні B1 учні повинні володіти достатнім словниковим запасом для опису знайомих ситуацій, тоді як на рівні C1 вони мають демонструвати гнучкість і точність у використанні лексики [8, с. 102].

Особливу роль у формуванні англомовної лексичної компетентності відіграють стратегії навчання. Як зазначає І. Нейшн, ефективне засвоєння лексики базується на поєднанні чотирьох компонентів: meaning-focused input (сприйняття), meaning-focused output (використання), language-focused learning (цілеспрямоване навчання) та fluency development (розвиток швидкості мовлення) [6, с. 25]. Такий підхід забезпечує всебічний розвиток лексичних навичок і сприяє їх автоматизації. Крім того, важливим є використання стратегій здогадки значення слів із контексту, що дозволяє учням самостійно розширювати свій словниковий запас [9, с. 56]. Це особливо актуально в умовах

обмеженого часу на навчання та великого обсягу лексичного матеріалу. Розвиток таких стратегій сприяє формуванню автономії учнів, що є одним із ключових принципів сучасної освіти.

Актуальні наразі методичні підходи до формування лексичної компетентності передбачають активне використання інтерактивних методів навчання. До них належать рольові ігри, дискусії, проєктна діяльність, кейс-методи, а також використання цифрових технологій [9, с. 88]. Наприклад, застосування онлайн-платформ і мобільних додатків дозволяє організувати індивідуалізоване навчання, забезпечити повторюваність матеріалу та підвищити мотивацію учнів.

Також слід зазаначити, що не менш важливим є принцип повторюваності та варіативності використання лексичних одиниць. Дослідження показують, що для ефективного засвоєння слова необхідно зустріти його у різних контекстах не менше 7–10 разів [5, с. 45]. Це дозволяє закріпити слово у довготривалій пам’яті та забезпечити його активне використання. Окремої уваги заслуговує питання оцінювання рівня сформованості лексичної компетентності. Відповідно до CEFR, оцінювання повинно бути не лише підсумковим, а й формувальним, тобто таким, що забезпечує постійний зворотний зв’язок і сприяє вдосконаленню навчального процесу [2, с. 52]. Формувальне оцінювання дозволяє виявити прогалини у знаннях учнів і своєчасно їх усунути. Важливим також є інтегративний характер формування англомовної лексичної компетентності. Вона не може розглядатися ізольовано від інших компонентів комунікативної компетентності, таких як граматична, соціолінгвістична та прагматична компетентності [1, с. 130]. Саме їх взаємодія забезпечує ефективне іншомовне спілкування.

Висновки. Таким чином, формування англомовної лексичної компетентності старшокласників відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти є складним, багатокомпонентним і динамічним процесом. Він передбачає системний підхід до навчання, орієнтацію на комунікативні потреби учнів, використання сучасних методів і технологій, а

також постійне оцінювання та корекцію навчального процесу. Реалізація цих підходів сприятиме підвищенню ефективності навчання іноземної мови та формуванню здатності учнів до успішної міжкультурної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. 278 p. URL: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4 (дата звернення: 26.04.2026)

2. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Київ: Ленвіт, 2013.

3. Ніколаєва С. Ю. Сучасні підходи до формування іншомовної комунікативної компетентності. *Іноземні мови.* 2010. № 2.

4. Скляренко Н. К. Методика формування іншомовної лексичної компетентності. Київ: Освіта, 2010.

5. Schmitt N. Vocabulary in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

5. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press, 2001.

6. McCarthy M., O'Dell F. English Vocabulary in Use. Cambridge University Press, 2017.

7. Harmer J. How to Teach English. London: Longman, 2007.

8. Thornbury S. How to Teach Vocabulary. London: Longman, 2002.

9. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

О. І. Федюніна
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК МЕТА І РЕСУРС ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства визначається активізацією євроінтеграційних процесів, що зумовлює необхідність оновлення змісту вищої педагогічної освіти відповідно до європейських стандартів і ціннісних орієнтирів. У цьому контексті освіта постає не лише як інструмент передачі знань, а як ключовий чинник формування громадянської свідомості, демократичної культури та соціальної відповідальності особистості. Особливого значення зазначені трансформації набувають у підготовці вчителів української мови та літератури, які виступають не лише носіями мовно-культурної традиції, а й активними трансляторами ціннісних орієнтирів демократичного суспільства, провідниками ідей гуманізму, толерантності та міжкультурного діалогу.

З огляду на це, професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога має бути спрямована на формування не лише мовно-комунікативної, а й аксіологічної компетентності, що передбачає усвідомлення значущості європейських цінностей і здатність інтегрувати їх у власну педагогічну практику. Учитель-словесник у сучасних умовах виконує важливу соціокультурну місію – сприяє становленню особистості учня як відповідального громадянина, здатного до критичного мислення, поваги до прав людини та конструктивної взаємодії в багатокультурному середовищі [3, с. 176].

Крім того, у контексті інформаційного суспільства та гібридних викликів особливої ваги набуває здатність майбутнього педагога орієнтуватися в медіапросторі, критично осмислювати інформацію та формувати відповідні навички в учнів. Це актуалізує необхідність поєднання філологічної підготовки

з розвитком інфомедійної грамотності як складника професійної компетентності вчителя. Таким чином, модернізація підготовки вчителів української мови та літератури має відбуватися на засадах інтеграції європейських цінностей, компетентнісного та аксіологічного підходів, що забезпечить підготовку фахівця, здатного ефективно діяти в умовах європейського освітнього простору.

Європейські цінності (повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, права людини) визначаються як базові орієнтири розвитку освітніх систем країн Європейського Союзу [2, с. 28]. У контексті підготовки майбутнього вчителя-філолога вони набувають подвійного значення: з одного боку, постають як мета освітнього процесу (формування ціннісної свідомості, громадянської відповідальності, толерантності), з іншого – як ресурс, що визначає зміст, методи й форми професійної підготовки.

Реалізація аксіологічного підходу у філологічній освіті передбачає інтеграцію європейських цінностей у зміст навчальних дисциплін, зокрема через добір текстів, що репрезентують гуманістичні ідеї, міжкультурний діалог, проблематику прав людини. Важливим є також використання інтерактивних методів навчання (дискусій, кейс-аналізу, проєктної діяльності), які сприяють формуванню критичного мислення та здатності до рефлексії.

Окрему роль у цьому процесі відіграє розвиток інфомедійної грамотності майбутніх учителів, що забезпечує їхню здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, протидіяти дезінформації та формувати відповідні компетентності в учнів [1, с. 113]. У цьому контексті європейські цінності виступають не лише змістовим орієнтиром, а й критерієм оцінювання інформації.

Таким чином, інтеграція європейських цінностей у підготовку сучасного вчителя української мови та літератури сприяє формуванню фахівця нового типу – компетентного, соціально відповідального, відкритого до інновацій та здатного до ефективної професійної діяльності в умовах європейського освітнього простору. Такий учитель володіє не лише ґрунтовними фаховими знаннями, а й розвиненою ціннісною свідомістю, що виявляється у готовності

до міжкультурного діалогу, дотриманні принципів академічної доброчесності, повазі до прав людини та утвердженні демократичних засад у педагогічній взаємодії.

Водночас європейські цінності постають не лише як стратегічна мета професійної підготовки, а і як дієвий ресурс оновлення її змісту, форм і методів, що забезпечує переорієнтацію освітнього процесу на особистісний розвиток здобувача освіти, формування його критичного мислення та громадянської активності. У цьому контексті особливої ваги набуває міждисциплінарна інтеграція, упровадження компетентнісно орієнтованих технологій навчання та розвиток інфомедійної грамотності як необхідної складової професійної підготовки вчителя-філолога.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні й апробації ефективних методичних моделей реалізації аксіологічного підходу в системі педагогічної освіти, зокрема через оновлення змісту освітніх компонентів, створення навчально-методичного забезпечення та впровадження інноваційних педагогічних практик, спрямованих на формування європейської ціннісної парадигми майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пометун О.І. Розвиток критичного мислення учнів: навч.-метод. посіб. К.: Освіта, 2018. 192 с.

2. Національна академія педагогічних наук України Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. К., 2016. 40 с.

3. Кремень В.Г. Філософія освіти: навч. посіб. К.: Грамота, 2018. 304 с.

Є. О. Шубін
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Євроінтеграційний курс України визначає суттєві зміни в освітній парадигмі – зокрема в частині формування цифрової компетентності як інтегрованої здатності ефективно, безпечно та педагогічно доцільно використовувати цифрові технології в освітньому процесі [1]. Рекомендація Ради ЄС 2018 року визначила цифрову компетентність однією з восьми ключових компетентностей для навчання впродовж усього життя [3], що надає її формуванню нормативного підґрунтя у контексті євроінтеграції. Для закладів професійної освіти це завдання набуває особливої гостроти: цифрова компетентність є ключовим чинником забезпечення доступності та персоніфікації навчання, а її формування – системоутворювальним педагогічним завданням [2]. Виклики воєнного часу лише поглибили цю потребу, змусивши переосмислити самі підходи до підготовки фахівців, здатних упевнено діяти в цифровому середовищі.

Концептуальним підґрунтям для формування цифрової компетентності педагогів у контексті європейських стандартів є рамка DigCompEdu, яка виділяє шість основних сфер компетентності: професійні обов'язки, освітній процес, навчальні ресурси, методи навчання, оцінювання та педагогічна інноваційність [1, с. 10]. Ця рамка забезпечує комплексний підхід, що інтегрує технологічний, педагогічний та етико-правовий компоненти в освітні програми відповідно до вимог ЄС. Водночас у практиці підготовки здобувачів у закладах професійної освіти спостерігається фрагментарність упровадження цифрового складника, недостатня інтеграція компетентнісних результатів в освітні програми та

обмежена узгодженість між теоретичною і практичною підготовкою . Подолання цих бар'єрів потребує системного перегляду не лише змісту навчання, а й самих педагогічних підходів.

Аналіз досвіду формування цифрової компетентності у закладах професійної освіти дозволяє виокремити кілька підходів. Компетентнісний підхід переносить акцент з предметних знань на практичні уміння, затребувані ринком праці, а студентоцентрований – забезпечує формування індивідуальних освітніх траєкторій та адаптацію навчальних матеріалів до потреб здобувачів різних категорій [1]. Практико – орієнтований підхід реалізується через навчальні проєкти, кейс-стаді та симуляції виробничих ситуацій, де цифрові інструменти є природною частиною технологічного процесу. Інклюзивний підхід – особливо важливий для закладів професійної освіти, спрямований на забезпечення доступності цифрового навчального середовища для всіх здобувачів: адаптивні технології, персоніфікований зворотний зв'язок і гнучкі траєкторії роблять цифрову компетентність досяжною навіть для тих, хто має обмежений попередній досвід [2, с. 76]. Ефективність цих підходів залежить від узгодженості результатів навчання, змісту дисциплін, методів оцінювання та практико-орієнтованих форм підготовки.

Формування цифрової компетентності структурується навколо трьох взаємопов'язаних компонентів. Технологічний компонент охоплює опанування сучасних програмних продуктів, платформ для дистанційного та змішаного навчання, інструментів оброблення та візуалізації даних. Педагогічний компонент забезпечує ефективне планування занять і застосування інтерактивних методів навчання. Етико-правовий компонент передбачає дотримання норм академічної доброчесності, захист персональних даних і відповідальне використання цифрових ресурсів [1, с. 14]. Інтеграція цих компонентів здійснюється через системне поєднання теоретичних курсів і практичних модулів: від базового опанування інструментів до самостійного аналізу інформаційних потоків та управління цифровим середовищем.

Євроінтеграційний вектор задає конкретний нормативний орієнтир: Рекомендація Ради ЄС [3] наголошує на необхідності формування цифрової компетентності в контексті критичного мислення, медіаграмотності та етичної відповідальності у цифровому просторі – що суттєво виходить за межі традиційного розуміння «комп'ютерної грамотності». Практичним механізмом реалізації цього курсу є профілювання цифрових компетентностей відповідно до конкретних галузей: зварювальник, кухар чи технік потребують різного рівня і конфігурації цифрових навичок. Системними проблемами, що потребують вирішення, залишаються: нерівномірність матеріально-технічного забезпечення закладів, кваліфікаційний розрив педагогічного персоналу та відставання освітніх програм від темпу технологічних змін. Доведено, що цифрова компетентність виступає системоутворювальним педагогічним механізмом реалізації як євроінтеграційних, так і інклюзивних цілей у професійній освіті [2, с. 74].

Формування цифрової компетентності здобувачів професійної освіти є стратегічним завданням, органічно вписаним в євроінтеграційний курс України. Його реалізація потребує системного поєднання компетентнісного, практико-орієнтованого та інклюзивного підходів, методологічної опори на рамку DigCompEdu та послідовного оновлення освітніх стандартів відповідно до вимог Ради ЄС . Ефективне подолання бар'єрів формування цифрової компетентності у закладах професійної освіти є передумовою реальної, а не декларативної євроінтеграції вітчизняної системи підготовки фахівців – підготовки, де цифрова компетентність стає не надбудовою, а органічною складовою кожної спеціальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матківський М. П., Івах С. М., Тарас Т. М. Формування цифрової компетентності майбутніх педагогів у контексті європейських освітніх стандартів. Педагогічна Академія: наукові записки. 2026. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18184979 (дата звернення: 28.04.2026).

2. Паска Т. Роль цифрової компетентності у забезпеченні інклюзивного освітнього середовища закладів професійної освіти. Молодь і ринок. 2026. № 2/246. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351455 (дата звернення: 28.04.2026).

3. Рекомендація Ради ЄС від 22 травня 2018 року щодо ключових компетентностей для навчання впродовж усього життя //Офіційний журнал Європейського Союзу. 2018. С 189. С. 1–13. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0604%2801%29 (дата звернення: 28.04.2026).

СЕКЦІЯ 6. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

О. Ю. Андрющенко
О. О. Вишневський
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МОВА ЯК ПРОСТІР ГІДНОСТІ, ГУМАНІЗМУ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Безперечно, історія, філософія та право з давніх часів тісно пов'язані. Українська філософія права має глибокі духовно-моральні корені у вивченні сутнісних питань розвитку української держави та права. Одним із найважливіших аспектів цього розвитку та зв’язку є мова.

Українська мова в сучасному світі, коли мільйони українців покинули свою батьківщину стає однією із світових мов. Такий статус українська мова отримує на початку XXI сторіччі вимушено, під впливом зовнішніх геополітичних факторів. Хоча статус української мови поки що не закріплений в ООН, вона стає однією із розповсюджених та популярних на площадках міжнародних форумів.

Кожна мова у світі це цілий світ. Мова не тільки предмет для вивчення, а й жива душа народу, його радість та біль, пам’ять та багатство.

Головним призначенням мови є інструмент спілкування людей. Мова нерозривно пов’язана з мисленням, розумом людини, служить інструментом формування вираження думок.

Українська мова в своєму розвиткові пройшла довгий та тернистий шлях. Розвиток української мови дозволяє людям закріплювати свій багатогранний досвіт, передавати його із покоління в покоління, що в свою чергу впливає на якість життя, благополуччя людей.

До наших днів збереглися писемні зразки XI століття, такі як Святославові збірники (1073, 1076 рр.) та «Слово Григорія Богослова», що містять унікальні риси, які вирізняють українську мову серед інших слов'янських. Хоча їх було небагато, вже тоді жили талановиті письменники, як митрополит Іларіон, Лука Жидята, Феодосій Печерський, котрі розвивали власну літературну мову. Паралельно існувала й розвинена народна українська мова. У XII столітті українська літературна мова значно збагатилася та чітко виокремилася серед слов’янських мов, з’явилися значні твори, написані гарною літературною мовою. Українська мова, яку тоді називали руською, стала офіційною мовою Литовсько-Руської держави: використовувалася в діловодстві, судочинстві та навіть як домашня мова деяких литовських князів. Нею ж було укладено збірник тогочасних законів – «Литовський Статут» (1529, 1566, 1588 рр.), який фактично закріплював українську мову як державну [1].

Українська мова – національна мова українського народу, державна мова України, мова яка поєднує у світі більш як 67 мільйонів людей. З різних джерел ще до 50 мільйонів володіють ним як другою мовою на різному рівні та користуються в повсякденному житті в багатонаціональному співтоваристві, а також як мовою науки та освіти.

Українська мова є однією з розвинених мов у світі. Вона володіє багатим словарним запасом та термінологією з усіх областей науки, техніки, культури, розвиненою структурою функціональних стилів , спосібністю відображати всю багатогранність та багатство світу.

На думку Івана Михайловича Луцького, одного з провідних філософів права сучасності, українське право тісно переплетене з християнськими етичними нормами. Він стверджував, що саме християнство є джерелом

ключових принципів етики та моралі, які забезпечують морально-духовний прогрес суспільства. Філософ вважав, що християнська мораль є органічною частиною українсько.го менталітету та одним із факторів майбутнього суспільного поступу [2, с. 66]

Українська мова, як національна мова українців, є всеосяжним комунікативним інструментом для її носіїв. Їй властива розвинена мовна організація, велика кількість і різноманіття використовуваних лексичних, граматичних та стилістичних одиниць, а також існування у вищій формі – літературній мові, яка відрізняється стандартизованістю, відшліфованістю та системністю. Ст.10 Конституції України зазначає, що Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [3].

Філософсько-правові функції української мови в сучасному контексті, на нашу думку, характеризуються поліфункціональністю та охоплюють наступні ключові аспекти:

1. Функція державної мови: дана роль є легітимно закріпленою та передбачає використання української мови як домінуючого засобу комунікації в царині державного будівництва, державного та муніципального адміністрування, інтеракції між громадянами та владними інституціями, правотворчій діяльності, функціонуванні судової системи, а також у процесах освіти та виховання.

2. Засіб інтернаціональної комунікації: історично українська мова забезпечувала потреби комунікації між різними етнічними групами та спільнотами, що перебували в межах її поширення. В силу свого лексичного

багатства, стилістичної диференціації та функціональної розгалуженості, мова використовується органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти та засобами масової інформації.

Активні міграційні процеси особливо в останні роки, соціально-економічні та культурні спілкування привели до того, що територіально українська мова широко розповсюдилась по всьому світі. Практично в кожній державі, де існує українська діаспора, українська мова використовується як засіб спілкування між її представниками. Наприклад в США, Канаді, Польщі, Болгарії, Казахстані в Молдові, інших країнах світу.

Загальними рисами функціонування української мови в вищезазначених країнах є:

– використання її в якості мови діаспори;

– адаптація другого покоління емігрантів до місцевої мови та двомовність/ слабе володіння українською мовою як рідною;

– значимість української мови для мігрантів виражається освітою, яку вони отримують на теренах України [2].

В сучасному світі українська мова набирає обертів та відіграє важливу роль в якості мови спілкування як я Європейському Союзі та і в інших країнах світу. Набуває статусу транслятора наукових досягнень та культурних цінностей, провідником формування міжнаціональних зв’язків.

Таким чином в результаті дослідження філософсько-правового використання української мови в сучасному світі встановлено, що для українського народу, нації та держави є все ж таки народ, люди які по своєму складу, віросповіданню полі етнічним, необхідно інтегруючий ціннісно-ідеологічний масив у вигляді української мови, української культури та загальної історичної долі співвітчизників та в цілому механізми державно-правової реалізації та нормативної ідеалізації концептуальної ідеї українського суспільства повинні стати предметом постійного досить складного філософсько-правового дослідження. Актуальність дослідження зумовлена тим,

що в умовах повномасштабної війни мова перестає бути лише інструментом комунікації і набуває статусу чинника безпеки, ідентичності та соціальної згуртованості. Поглиблення гуманітарних викликів актуалізує потребу осмислення мови як ресурсу збереження гідності та відновлення гуманістичних засад суспільства.

Війна радикально змінює не лише політичні та економічні структури суспільства, але й самі основи символічної взаємодії, в яких мова відіграє ключову роль. У ситуації екзистенційної загрози мова перестає бути нейтральним інструментом комунікації і набуває статусу етичного вибору, маркера належності та форми спротиву. Вона стає простором, у якому відбувається утвердження людської гідності, збереження гуманістичних цінностей та конструювання колективної ідентичності в умовах руйнування звичних соціальних порядків.

У контексті сучасної війни в Україні мовна практика набуває особливої ваги як чинник символічної безпеки. Перехід на українську мову для значної частини громадян виступає не лише як комунікативна адаптація, а як свідомий акт самоідентифікації та дистанціювання від агресора. Цей процес можна інтерпретувати через призму концепції життєстійкості як здатності індивіда і спільноти не лише виживати, але й зберігати смисли, цінності та внутрішню цілісність у кризових умовах [2, с. 45]. У цьому сенсі мова стає інструментом відновлення суб’єктності та подолання травматичного досвіду.

Гуманістичний вимір мовної практики виявляється у здатності мови зберігати і передавати базові цінності людського співжиття – повагу, співчуття, солідарність. У ситуації війни, де домінують насильство і дегуманізація, саме мова може виступати простором відновлення людяності. Використання мови, що не принижує, не виключає і не знецінює іншого, стає формою етичного спротиву. Таким чином, мовна поведінка набуває морального виміру і пов’язується з практиками гуманізму як визнання цінності кожної людини незалежно від її походження, досвіду чи статусу.

Категорія гідності у цьому контексті тісно пов’язана з мовою як формою самовираження і визнання. Гідність проявляється у праві людини говорити своєю мовою, бути почутою та зрозумілою. В умовах вимушеного переміщення це право набуває особливої значущості, оскільки мовна ідентичність часто зазнає трансформацій під впливом нових соціокультурних середовищ. Дослідження білінгвізму та мовної адаптації показують, що здатність гнучко використовувати мовні ресурси сприяє психологічному благополуччю та соціальній інтеграції [1, 2]. Водночас важливо, щоб цей процес не супроводжувався втратою відчуття власної гідності, а навпаки – підтримував її через визнання і прийняття.

Особливого значення набуває також дискурсивний рівень війни – те, як вона описується, інтерпретується і переживається через мову. Наративи війни можуть як відтворювати травму, так і сприяти її осмисленню та подоланню. Мова пам’яті, свідчення і солідарності стає важливим елементом колективного відновлення. У цьому контексті гуманізм постає не як абстрактна ідея, а як практична діяльність, що реалізується через мовні акти підтримки, визнання і співпереживання.

Важливим аспектом є також інституційний вимір мовної політики в умовах війни. Державні та освітні інституції відіграють ключову роль у формуванні мовного середовища, яке підтримує гідність та інклюзивність. Запровадження україномовного простору в освіті, публічному управлінні та медіа не лише сприяє зміцненню національної ідентичності, але й створює умови для рівного доступу до соціальних ресурсів. У цьому контексті мова стає інструментом соціальної справедливості та рівності, що відповідає гуманістичним принципам сучасного суспільства.

Крім того, слід враховувати роль мови у формуванні колективної пам’яті про війну. Через мову відбувається фіксація досвіду, створення наративів і передача історій, які формують уявлення про події та їх значення. Це особливо важливо для поствоєнного відновлення, оскільки саме через мову суспільство

осмислює травматичний досвід і трансформує його у джерело спільної ідентичності та солідарності. Мовні практики пам'яті стають основою для формування культури відповідальності та недопущення повторення насильства.

Не менш значущим є міжособистісний рівень мовної взаємодії, де реалізуються щоденні практики гуманізму. У спілкуванні між людьми мова може як відтворювати конфлікти, так і сприяти їх подоланню. Використання інклюзивної, чутливої до досвіду іншого мови є важливим чинником зниження соціальної напруги та формування довіри. У цьому сенсі мова виступає як інструмент соціальної медіації, що дозволяє будувати діалог між різними групами в умовах полікультурного суспільства.

Таким чином, у сучасних умовах мова виступає не лише засобом комунікації, а фундаментальним елементом життєстійкості, гуманізму та гідності. Вона забезпечує символічну інтеграцію, підтримує моральні орієнтири та сприяє відновленню соціальної тканини суспільства. У перспективі важливим є подальше дослідження мовних практик як інструментів соціальної реабілітації, а також їх інтеграція у політики пам'яті, освіти та розвитку громад у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bialystok E. The bilingual adaptation: How minds accommodate experience. Psychological Bulletin. 2017. Vol. 143(3). P. 233–262. https://doi.org/10.1037/bul0000099

2. Southwick S. M., Charney D. S. Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. https://doi.org/10.1017/9781316666003

3. Ungar M. Multisystemic Resilience: Adaptation and Transformation in Contexts of Change. Oxford: Oxford University Press, 2021. https://doi.org/10.1093/oso/9780190095886.001.0001

Н. І. Глебова
В. Г. Синягівська
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ: МОВНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ВИМІРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна війна в Україні радикально трансформувала соціальну реальність, сформувавши нову архітектуру суспільної взаємодії, в якій поєднуються досвіди переміщення, втрати, адаптації та відновлення. Масове внутрішнє переміщення актуалізувало проблему співіснування різних мовних, культурних і регіональних груп у межах єдиного соціального простору [1, 3]. У цих умовах життєстійкість постає не лише як індивідуальна психологічна характеристика, а як складний соціокультурний феномен, що охоплює здатність спільнот зберігати цілісність, підтримувати взаємодію та відновлювати соціальні зв'язки. У межах соціально-філософського підходу життєстійкість можна розглядати як процес конструювання смислів у ситуації кризи, де важливу роль відіграють мова, повсякденні практики та взаємодія з довкіллям. Як підкреслював Альфред Шюц, соціальна реальність формується через інтерсуб'єктивний досвід, у якому індивіди взаємодіють, інтерпретують і надають значення подіям повсякденного життя, що особливо актуалізується в умовах вимушеного переміщення [2, 5].

У полікультурному середовищі мова набуває статусу ключового ресурсу життєстійкості. Вона функціонує не лише як інструмент комунікації, а як механізм соціалізації, ідентифікації та символічного захисту. Перехід на українську мову для багатьох внутрішньо переміщених осіб стає формою адаптації та водночас способом включення до нової соціальної спільноти. У цьому сенсі можна говорити про феномен «вербального дому» - символічного простору, у якому людина відчуває безпеку та належність. Мова структурує

досвід і формує уявлення про соціальну реальність, що узгоджується з положеннями Пітера Бергера і Томаса Лукмана про соціальне конструювання реальності [1, 6]. Водночас мовна практика в умовах війни набуває також етичного та політичного виміру, виступаючи як акт солідарності та самовизначення. Важливим є й еколінгвістичний аспект: вербалізація природного середовища українською мовою сприяє символічному укоріненню на новому місці, формуванню відчуття причетності до простору та відновленню порушеної ідентичності.

Антропологічний вимір життєстійкості виявляється через тілесний і сенсорний досвід людини, яка переживає травму війни. Порушення звичних ритмів життя, тривалий стрес і невизначеність призводять до розбалансування між тілесними реакціями та ментальними структурами. У цьому контексті взаємодія з природою постає як важливий ресурс відновлення. Практики перебування в природному середовищі, зокрема екологічні стежки, гарденотерапія, спільна діяльність на відкритому повітрі, сприяють зниженню рівня тривожності, стабілізації емоційного стану та відновленню відчуття контролю над власним життям. Дослідження в галузі екопсихології та психофізіології підтверджують, що контакт із природою позитивно впливає на нервову систему, знижує рівень стресу та сприяє когнітивному відновленню. Як зазначає Роджер Ульріх у своїх працях про відновлювальний ефект природного середовища, навіть короткочасне перебування серед зелених насаджень може суттєво покращити психологічний стан людини. У соціальному вимірі такі практики стають формою взаємодії, що долає бар’єри між «своїми» і «чужими», створюючи простір для комунікації та співпраці. У цьому контексті доречно згадати концепцію Ірвінга Гофмана про ритуали повсякденної взаємодії, які дозволяють індивідам відновлювати соціальні ролі та підтримувати взаєморозуміння [1, 3].

Емпіричні дані, отримані в межах дослідницького проєкту за участі 297 респондентів із числа внутрішньо переміщених осіб, підтверджують значущість

природного середовища як ресурсу життєстійкості. Більшість опитаних зазначили, що регулярний контакт із природою допомагає зменшити рівень тривожності, сприяє емоційному відновленню та формує відчуття стабільності [5, с. 45]. Важливо, що цей ефект є універсальним і не залежить від мовної чи регіональної належності респондентів. Таким чином, природа виступає як інтегративний фактор, що об'єднує різні групи в умовах полікультурного суспільства. Водночас результати дослідження свідчать про потребу у створенні доступних інфраструктур для взаємодії з природою –облаштованих зон відпочинку, екологічних маршрутів, просторів для спільної діяльності. У контексті соціальної інженерії це відкриває можливості для впровадження практик партисипативного управління, які передбачають залучення громадян до прийняття рішень. Формати відкритого діалогу між керівництвом і громадою сприяють підвищенню довіри, зменшенню соціальної напруги та формуванню відчуття причетності до спільних процесів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що синергія мовного та екологічного чинників формує основу нової моделі життєстійкості в умовах війни. Мова забезпечує символічну інтеграцію та ідентичність, тоді як природа виступає ресурсом тілесного й емоційного відновлення. Поєднання цих вимірів створює умови для формування стійких спільнот, здатних до адаптації та розвитку в умовах постійної невизначеності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з інтеграцією цих підходів у освітні програми, підготовкою фахівців, які працюватимуть у сфері соціальної реабілітації та розвитку громад, а також із включенням технологій життєстійкості до стратегій місцевого розвитку. До 2027 року доцільним є впровадження комплексних муніципальних програм, що поєднуватимуть мовну політику, екологічні ініціативи та соціальні практики підтримки населення, спрямовані на відновлення соціальної тканини українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Southwick S. M., Charney D. S. Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

2. Masten A. S. Ordinary Magic: Resilience in Development. New York: Guilford Press, 2014.

3. Ungar M. Multisystemic Resilience: Adaptation and Transformation in Contexts of Change. Oxford: Oxford University Press, 2021.

4. OECD. Building Resilience to Disasters: An Assessment of Country-Level Policies and Practices. Paris: OECD Publishing, 2020.

5. WHO. Mental Health and Psychosocial Considerations During the COVID-19 Outbreak. Geneva: World Health Organization, 2020.

6. IOM. World Migration Report 2024. Geneva: International Organization for Migration, 20

Л. Ф. Глинська,
Д. В. Горностай,
Є. О. Черненко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МОВА ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

У сучасному полікультурному суспільстві мова виступає не лише засобом комунікації, але й фундаментальним елементом культурної та правової ідентичності. В умовах війни та вимушеного переміщення її роль істотно трансформується, набуваючи значення ключового механізму збереження соціокультурної цілісності та інструменту реалізації прав людини.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю філософсько-правового осмислення мовного чинника в контексті сучасних соціальних трансформацій, спричинених війною, окупацією та міграційними процесами. Особливого значення ця проблема набуває в умовах руйнування звичних соціальних структур і втрати територіальної прив’язаності.

Метою дослідження є аналіз ролі мови як елементу ідентичності та інструменту культурної резильєнтності мультикультурних спільнот в умовах вимушеного переміщення.

Методологічну основу становить міждисциплінарний підхід, що поєднує положення філософії мови, філософії права, соціології культури та теорії ідентичності. Феноменологічний підхід дозволяє інтерпретувати мову як складову «життєсвіту», що формує досвід повсякденного існування, тоді як герменевтичний аналіз сприяє розумінню мови як носія смислів і культурної пам’яті.

У філософському дискурсі мова розглядається як основа формування ідентичності, оскільки саме через мовні практики відбувається конструювання соціальної реальності та самоідентифікація індивіда. Як зазначає С. Голл, ідентичність формується у процесі репрезентації, де мова виступає ключовим інструментом символічного відтворення соціальних смислів [4]. Водночас Б. Андерсон підкреслює роль мови у формуванні «уявлених спільнот», де спільний мовний простір виступає основою колективної солідарності [2].

У правовому вимірі мова виступає складовою культурних прав людини, що включають право на використання рідної мови, збереження культурної самобутності та доступ до освіти [5]. Таким чином, мовна ідентичність є не лише культурним, але й правовим феноменом, що потребує інституційного захисту.

В умовах війни мовний простір зазнає значних трансформацій. Фіксуються процеси витіснення української мови та мов національних спільнот із публічної сфери, що супроводжується змінами в освітній системі та інформаційному середовищі. Такі процеси можуть розглядатися як форма символічного впливу, спрямованого на трансформацію ідентичності.

Водночас результати дослідження свідчать, що мова виконує функцію культурного опору. Вона забезпечує збереження колективної пам’яті, підтримує зв’язок із національною спільнотою та сприяє формуванню громадянської солідарності [6;7].

У ситуації вимушеного переміщення відбувається переосмислення мовної ідентичності. Українська мова набуває статусу універсального маркера належності до політичної нації, який об’єднує представників різних етнічних груп. Це підтверджує тезу про те, що мовна ідентичність є динамічним явищем, здатним адаптуватися до нових соціальних умов[6].

Емпіричні дані дослідження демонструють високий рівень залученості респондентів до практик збереження культурної ідентичності. Зокрема, 49,5 % опитаних готові популяризувати культурну спадщину через цифрові платформи,

33,7 % – брати участь в освітніх ініціативах, пов’язаних із мовою та культурою [1]. Це свідчить про важливу роль мовного чинника у процесах соціальної мобілізації.

Особливу увагу слід приділити проблемі соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, яка пов’язана з феноменом «кризи визнання». Близько 22,1 % респондентів зазначають наявність упередженого ставлення, зокрема через мовні особливості [1]. Це вказує на необхідність розробки ефективних правових механізмів захисту мовних прав і забезпечення соціальної інтеграції.

У контексті триєдиної ідентичності мовний чинник відіграє інтегративну роль, поєднуючи етнокультурний, громадянський і локальний рівні. Він забезпечує відтворення культурних смислів, підтримує соціальні зв’язки та сприяє формуванню спільного символічного простору.

Таким чином, мова виступає ключовим філософсько-правовим механізмом збереження ідентичності в умовах війни та вимушеного переміщення. Її значення полягає не лише у комунікативній функції, але й у здатності забезпечувати культурну резильєнтність, соціальну згуртованість і правову інтеграцію спільнот. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для формування державної мовної політики, спрямованої на підтримку культурного різноманіття, захист мовних прав і розвиток механізмів соціальної інтеграції в умовах постконфліктного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва Л., Глебова Н. Міжкультурний діалог та соціальна згуртованість у полікультурних громадах України. Український соціологічний журнал. 2023. №1. С. 45–56.

2. Anderson B. Imagined Communities. London: Verso, 2006. 240 p.

3. Castells M. The Power of Identity. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 584 p.

4. Hall S. Questions of Cultural Identity. London: Sage, 1996. 304 p.

5. UNHCR. Global Trends: Forced Displacement. 2024.

6. Центр соціологічних досліджень МДПУ. Етнічні спільноти та спільнотність. Запоріжжя, 2022.

7. Центр соціологічних досліджень МДПУ. Дім там, де ми разом. Запоріжжя, 2024.

Д. В. Глушков
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ АЛГОРИТМІЧНИХ ФІЛЬТРІВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА КОГНІТИВНУ АВТОНОМІЮ СУБ'ЄКТА В ЕПОХУ ПОСТПРАВДИ

Сучасний інформаційний простір зазнав фундаментальної трансформації, яка докорінно змінила механізми формування суспільної картини світу. В епоху цифрових платформ традиційну роль «воротарів» інформації, яку раніше виконували журналісти, делеговано алгоритмічним системам ранжування та рекомендацій. Ці системи здійснюють не просто технічне сортування даних, а комплексну «алгоритмічну курацію» реальності, стаючи активними посередниками у людському сприйнятті.

У межах філософської герменевтики ми розглядаємо алгоритми не як нейтральні інструменти, а як специфічні фільтри, що визначають горизонт подій суб'єкта. Спираючись на концепцію «технологічного посередництва» Пітера-Пауля Вербека, можна стверджувати, що цифрові платформи формують інтерпретаційну рамку, через яку світ постає перед користувачем [4, с. 275]. Процес делегування епістемічних функцій ШІ призводить до того, що алгоритми оптимізують контент не за критеріями істинності, а за принципами економіки уваги. Таким чином, герменевтичний акт відбувається всередині «чорної скриньки» системи, яка заздалегідь маркує інформацію як «важливу» або «нерелевантну». Альберто Ромеле справедливо вказує, що ми взаємодіємо не з «чистим» текстом реальності, а з його алгоритмічно опосередкованою версією [3, с. 50].

Алгоритмічна курація експлуатує епістемічну вразливість особистості, створюючи замкнені когнітивні петлі. Згідно з аргументацією Джейсона

Каволла, наші переконання є «сталими станами», що конституюють ідентичність [2, с. 24]. Пропаганда в епоху ШІ стає ефективною саме тому, що алгоритми «підгодовують» ці стани, звужуючи доступ до альтернативних смислів та посилюючи існуючі упередження. Внаслідок цього «спільний світ» розпадається на множину фрагментованих реальностей, що підриває соціальну стабільність та робить суб'єкта вразливим до маніпуляцій. Постправда в цьому контексті постає не просто як «відсутність істини», а як криза стосунків між знанням та владою в цифровому середовищі.

Критичною помилкою сучасного дискурсу є намагання антропоморфізувати технології, вимагаючи від них «моральної відповідальності». Проте ШІ не є моральним агентом і позбавлений суб'єктності. Фундаментальна «проблема узгодження» висвітлює онтологічний розрив між пластичними людськими цінностями та жорсткою логікою математичної оптимізації [1, с. 12]. Тому замість наївної довіри пропонується парадигма «алгоритмічної підзвітності». Це передбачає перехід до дизайну систем, де логіка курації є прозорою та доступною для інституційного аудиту.

Захист когнітивної автономії особистості в умовах цифрової експлуатації можливий лише за умови усвідомлення користувачем алгоритмічного посередництва як продукту системної конфігурації, а не як об'єктивної істини. Розробка методології «герменевтичної гігієни» та впровадження стандартів аудиту алгоритмів є необхідними кроками для збереження суб'єктності та захисту інформаційного суверенітету України в умовах гібридних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Christian, B. (2020). The Alignment Problem: Machine Learning and Human Values. W. W. Norton & Company. p.12-13

2. Kawall, J. (forthcoming). Autonomy, Agency, and the Value of Enduring Beliefs. Canadian Journal of Philosophy. p.24-25

3. Romele, A. (2020). Digital Hermeneutics: Philosophical Investigations in New Media and Technologies. Routledge. p.50

4. Verbeek, P.-P. (2005). What Things Do: Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design. Pennsylvania State University Press. p.275-276

О. І. Дурдо
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ

Інформаційна війна як цілеспрямований комплекс впливів на свідомість суспільства стала одним із ключових викликів для України в умовах гібридної агресії російської федерації. Маніпулювання мовою, символами, наративами та культурними кодами є інструментами, що діють одночасно в правовому, філософському та соціально-психологічному вимірах. Осмислення цих процесів потребує виходу за межі суто технологічного підходу і звернення до філософсько – правових засад функціонування інформаційного суспільства, адже саме на цьому рівні формується розуміння меж допустимого впливу на суспільну свідомість і правових механізмів його обмеження.

Теоретичним підґрунтям для аналізу означеної проблеми є монографія Н. В. Кушакової-Костицької «Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2019), в якій здійснено системний аналіз «особливостей формування колективної та індивідуальної свідомості в інформаційну еру» [1, с. 77]. Авторка наголошує, що в умовах інформаційного суспільства свобода інформації та нові правовідносини є «однією з найбільш цікавих та важливих проблем сучасності», а «правове регулювання інформації, встановлення меж такого регулювання» стають «принциповими для подальшого розвитку цивілізації» [1, с. 7]. Ця теза набуває особливої гостроти, коли йдеться про цілеспрямований деструктивний вплив на свідомість через інформаційний простір.

Концептуально інформаційна війна є складовою гібридної стратегії агресії, що поєднує традиційні та невоєнні засоби впливу. За визначенням В. Галіпчака, «інформаційна сфера відіграє ключову роль у формуванні громадської думки, впливає на настрої населення, має значний вплив на дипломатичні процеси та міжнародні відносини»; розуміння методів і прийомів інформаційної війни «є важливим для країн, які стикаються з гібридною війною, особливо в контексті російської агресії» [2]. Особливістю такого різновиду збройного протистояння є його невидимість для пересічного громадянина: впливи на свідомість здійснюються через щоденне медіаспоживання, мовні конструкти та культурні наративи, що надає їм характеру перманентної та непомітної маніпуляції.

Правовою відповіддю держави на ці виклики стала Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. Документ прямо проголошує, що його метою є «протидія руйнівному інформаційному впливу російської федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни»; при цьому Доктрина базується на «принципах додержання прав і свобод людини і громадянина, поваги до гідності особи, захисту її законних інтересів» [3]. Це свідчить про те, що держава усвідомлює діалектичне протиріччя між необхідністю захисту інформаційного простору та гарантіями свободи слова та вираження поглядів – протиріччя, яке є за своєю природою суто філософсько –правовим.

Особливе місце в системі правового реагування на загрози в інформаційному просторі посідає питання забезпечення інформаційної безпеки в умовах повномасштабного збройного вторгнення. За результатами дослідження І. М. Сопілко та О. М. Мердової, попри наявний нормативно – правовий масив, існує «відсутність чітко визначених методів і теоретичних праць у сфері забезпечення інформаційної безпеки України», що є «реальною перепоною» для ефективного виконання державою своїх захисних функцій; нагальною потребою є створення і реалізація чіткої та дієвої державної політики в інформаційно – безпековому полі [4, с. 62]. Цей висновок

підтверджує необхідність системного філософсько – правового підходу, що передував би прийняттю конкретних нормативних рішень.

З погляду філософії права, найбільш глибоким виміром інформаційної війни є її вплив на мовну та культурну ідентичність. Деструктивні наративи, що поширюються росією, спрямовані насамперед проти мови, пам'яті та символічного простору, в яких конституюється суб'єктність українського суспільства. Маніпуляції з мовою – дискредитація мовної норми, насадження чужих концептуальних рамок, фальсифікація культурної спадщини – є засобами підриву онтологічних підстав правосвідомості, адже право, як і мова, функціонує у просторі суспільно визнаних смислів. Н. В. Кушакова-Костицька переконливо доводить, що «негативні наслідки подальшого розвитку інформаційного суспільства» вимагають системного аналізу у «правових та етичних проблемах регулювання» медіапростору [1, с. 269, 299].

Механізмами протидії інформаційній агресії на суспільну свідомість є медіаграмотність, стратегічні комунікації та правова відповідальність за поширення деструктивного контенту. При цьому ефективність цих механізмів безпосередньо залежить від рівня філософсько – правової культури суспільства: здатності громадян критично аналізувати отримувану інформацію, розпізнавати маніпулятивні технології та усвідомлювати власну відповідальність у медіапросторі. Саме тому питання інформаційної війни перебуває на перехресті права, філософії та філології: художній і публіцистичний текст, що функціонує в полікультурному суспільстві, може стати як знаряддям деструкції, так і ресурсом спротиву.

Підсумовуючи, зазначимо, що інформаційна війна проти України є не лише технологічним, а й глибоко філософсько – правовим явищем: вона підважує онтологічні підстави правосвідомості, маніпулює мовними та культурними кодами, порушує право особистості на достовірну інформацію та формування власних переконань у незаймані зовнішнім примусом спосіб. Адекватна відповідь на ці виклики потребує не лише вдосконалення правового

регулювання інформаційного простору, а й формування нової філософсько – правової парадигми, в центрі якої – захист свободи думки, мовної ідентичності та суспільної свідомості як вищих цінностей правової держави. Перспективами подальших досліджень є аналіз конкретних правових механізмів протидії інформаційним маніпуляціям та їхня відповідність міжнародним стандартам свободи слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галіпчак В. Інформаційна війна як складова гібридної війни в умовах російської агресії. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2023. Т. 1, № 15. DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-4

2. Доктрина інформаційної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017 (дата звернення: 02.05.2026).

3. Кушакова-Костицька Н. В. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія / наук. ред. М. В. Костицький. Київ: Логос, 2019. 346 с. ISBN 978-617-7446-80-3. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c73138d7-51cd-4a43-b4f4-126eaa76549e/content (дата звернення: 02.05.2026).

4. Сопілко І. М., Мердова О. М. Інформаційна безпека України на тлі повномасштабного вторгнення: правовий аспект. Правовий часопис Донбасу. 2024. № 2. С. 61–66. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-83-61-66

Д. Знаменський
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Повномасштабна війна російської федерації проти України поставила перед філософсько – правовою наукою питання принципово нового масштабу: яким чином екзистенційна загроза трансформує свідомість людини та суспільства, і як ці зміни відображаються в правовій культурі, правовій ідентичності та механізмах взаємодії між особистістю і державою. Дослідження цих процесів є актуальним не лише в теоретичному, а й у практичному вимірі – адже характер трансформацій свідомості визначає здатність держави та суспільства зберегти демократичний вектор розвитку навіть в умовах воєнного стану.

Свідомість у філософсько – правовому розумінні є не лише когнітивною здатністю суб'єкта, а й ціннісно – нормативним простором, у якому формуються уявлення про право, справедливість, відповідальність і легітимність державних інститутів. Правова свідомість, як зазначає О. І. Піголенко, охоплює правові знання як когнітивний чинник розуміння змісту правових норм; ціннісно – нормативні орієнтації як аксіологічний чинник; правові переконання як мотиваційний чинник; емоційні настановлення як психологічний чинник [2, с. 329]. Саме ці структурні компоненти свідомості зазнають найбільш суттєвих змін під впливом воєнного досвіду.

На індивідуальному рівні війна породжує комплекс психологічних, морально – правових і екзистенційних трансформацій. Загроза фізичному існуванню актуалізує фундаментальні правові категорії – право на життя, на безпеку, на захист гідності. Водночас досвід травми, втрати та мобілізації

формує якісно нову правову суб'єктність: особа, яка безпосередньо зіткнулася з насильством, інакше сприймає абстрактні норми права, наповнюючи їх конкретним людським змістом. Як зауважує О. І. Піголенко, в умовах кризи підвищується довіра до правових інституцій і зростає готовність дотримуватися правил», а правова культура починає виконувати не лише регулятивну, а й «інтегративну функцію – об'єднуючи суспільство навколо спільних цінностей, таких як свобода, справедливість і солідарність [2, с. 334].

На колективному рівні спостерігається феномен, описаний у сучасній порівняльній науці як «ефект згуртованості»: у відповідь на зовнішню агресію зростає національно – громадянська ідентичність, посилюється відчуття правової спільності та дистанціювання від ворожих ідентичностей. За спостереженнями О. І. Піголенка, фіксується зростання показників політичної підтримки та міжетнічної солідарності і підвищення легітимності державних інститутів за умови чіткої комунікації норм, прозорості прийняття рішень та рівного правозастосування [2, с. 338]. Цей процес має пряме відношення до функції мови та літератури: колективна свідомість конституюється саме через спільний мовний і наративний простір, який у воєнний час стає особливо значущим.

Трансформація правової свідомості під час війни відбувається і в площині правового нігілізму та його подолання. Н. М. Рудюк наголошує, що в умовах воєнного стану єдність суспільства, правова дисципліна та взаємоповага до прав і свобод стають детермінантами національної безпеки та стійкості держави [3, с. 145]. Цей висновок є принципово важливим: якщо у мирний час правовий нігілізм є передусім соціальною проблемою, то під час війни він набуває вимірів загрози національній безпеці. Правосвідомість перетворюється на зброю спротиву – або на вразливість, яку ворог здатний використати через інформаційні маніпуляції та підрив довіри до інституцій.

Особливим виміром трансформації свідомості є зміна сприйняття мови як правового і культурного феномену. О. Бориславська переконливо доводить, що

державна мова виступає осердям конституційної ідентичності та водночас чутливим маркером безпеки, від якого значною мірою залежить сприйняття легітимності правових норм [1, с. 5]. У воєнний час ця теза набуває особливої ваги: відмова від мови окупанта і свідомий перехід на державну мову є не лише культурним, а й правовим і громадянським актом, що символізує консолідацію суспільства навколо спільних правових і ціннісних орієнтирів. Художня література, публіцистика і документальне слово стають інструментами формування воєнної правосвідомості – фіксуючи злочини, відтворюючи правду та протистоячи дезінформації.

Міжнародний контекст трансформацій свідомості під час війни в Україні вийшов далеко за межі суто внутрішніх процесів. Як встановив D. J. Siekiera, український досвід одночасно сприяє переосмисленню європейських безпеково – правових парадигм та перевіряє дієздатність принципів міжнародного права у реальних кризових умовах [4, с. 55]. Фіксація та документування злочинів агресора через медіа, судові механізми та міжнародні інституції є проявом трансформованої правосвідомості суспільства, яке переходить від пасивного потерпілого до активного суб'єкта міжнародного правозастосування. Свідомість суспільства, таким чином, трансформується у напрямку правової зрілості та міжнародної відповідальності.

Підсумовуючи, зазначимо, що трансформація свідомості людини і суспільства в умовах війни є складним, багаторівневим процесом, що охоплює індивідуальний, колективний та інституційний виміри. Правова свідомість в умовах війни набуває нових функцій: вона стає чинником виживання, інструментом опору, основою легітимності державних інституцій та засобом конституювання ідентичності. Мова і художнє слово відіграють у цьому процесі незамінну роль, виступаючи медіумом, через який трансформована свідомість знаходить своє вираження та передається між поколіннями. Перспективами подальших досліджень є аналіз конкретних механізмів впливу воєнного досвіду на правосвідомість різних соціальних груп ветеранів, вимушених переселенців,

молоді та розробка освітніх стратегій формування стійкої правової культури в повоєнному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бориславська О. Державна мова і конституційна ідентичність України: природа взаємозв'язків. Український часопис конституційного права. 2023. Т. 28, № 3. С. 3–15. doi.org/10.30970/jcl.3.2023.1

2. Піголенко О. І. Філософсько-правовий аналіз чинників розвитку правової культури України. Проблеми законності. 2025. Вип. 171. С. 326–346. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990X.171.344291

3. Рудюк Н. М. Правосвідомість громадян в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Вінниця, 21 червня 2024 р.). Харків: ХНУВС, 2024. С. 144–147. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bfad57cd-12a1-4770-b35e-6cbe18b70fe3/content

4. Siekiera D. J. Between Genocide and War Crime – Legal-Cultural Analysis of the Russian Aggression in Ukraine. Review of European and Comparative Law. 2023. Special issue. P. 55–76. DOI: https://doi.org/10.31743/recl.16472

Ю. М. Кашпрук
Вінницька міська рада
Інститут розвитку міст
локальна координаторка
Програми РЄ Інтеркультурні міста

РОМСЬКА ГРОМАДА ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: МІЖ ТРАДИЦІЄЮ, ВИКЛИКАМИ ТА ШЛЯХОМ ДО ІНТЕГРАЦІЇ

Ромська громада є невід'ємною частиною багатонаціональної Вінниччини та Вінницької міської територіальної громади. Водночас вона залишається однією з найбільш соціально вразливих груп, яка щоденно стикається з труднощами у сфері освіти, працевлаштування, медицини, житла та соціального захисту. Попри поширені стереотипи, роми зберігають власну культуру, традиції та поступово інтегруються у життя громади. Цей процес відбувається не швидко, а через довіру, постійний діалог і взаємодію.

За різними оцінками, у Вінницькій області проживає близько 1000–1400 представників ромської національної спільноти. Ромські громади представлені як у місті Вінниця, так і більш ніж у 40 населених пунктах області, зокрема у Вінницькому, Жмеринському, Тульчинському та Хмільницькому районах. Хоча громада не є чисельно великою, вона географічно розпорошена та залишається соціально вразливою. Офіційна статистика не завжди відображає реальну кількість ромів, оскільки не всі родини мають оформлені документи або вказують свою етнічну приналежність. Частина сімей проживає у Вінниці, інші – у прилеглих селах та громадах із компактними поселеннями. Одним із найбільших осередків є село Іванів Хмільницького району, де історично сформувалася компактна ромська громада. Раніше тут проживало 32 сім'ї (близько 130 осіб), однак через війну, економічну нестабільність та еміграцію нині залишилося близько 50 осіб у 15 домогосподарствах. Це невелика, але активна громада, де співіснують як вразливі, так і більш стабільні родини.

У самому місті Вінниця ромські родини проживають у різних мікрорайонах, а точна кількість офіційно не фіксується. За експертними оцінками, йдеться про кілька сотень осіб. Системна співпраця з ромською громадою розпочалася під час розробки Інтеркультурної стратегії міста, коли стало очевидно, що ефективна міська політика неможлива без участі національних спільнот. Роми стали не лише учасниками консультацій, а й партнерами у формуванні підходів до міжкультурного діалогу, соціальної інтеграції та забезпечення рівних можливостей.

Ромська громада – це не лише соціальні виклики, а й значний потенціал. Це люди, які прагнуть працювати, навчати дітей, зберігати традиції та бути повноцінною частиною українського суспільства. Їхня історія – це боротьба за гідність, рівність і право бути почутими. Водночас основними потребами залишаються житло, працевлаштування, доступ до освіти, медичних послуг і документування. Особливо гостро стоїть питання молоді. Через соціально-економічні труднощі діти часто не мають можливості продовжувати навчання. Водночас з’являється позитивна тенденція: дедалі більше молодих ромів прагнуть здобувати освіту, працювати офіційно та брати активну участь у громадському житті.

Важливу роль у міжкультурній взаємодії у Вінниці відіграє Центр національних спільнот – простір діалогу, довіри та культурного обміну. Тут проводяться культурні заходи, виставки, освітні зустрічі, мовні клуби та форуми. Саме через такі майданчики поступово вибудовується довіра з ромською громадою, яка історично була більш закритою. Завдяки роботі Ради національних товариств, громадських організацій та місцевої влади цей бар’єр поступово зникає.

Ромська громада дедалі активніше долучається до міських ініціатив – культурних фестивалів, заходів до Міжнародного дня ромів, просвітницьких програм та соціальних проєктів допомоги під час війни. Особливий акцент робиться на подоланні дискримінації, захисті прав дітей та доступі до освіти.

Такі формати дозволяють не лише обговорювати проблеми, а й спільно шукати рішення. Останні роки показали важливу зміну підходу: від формального сприйняття ромської громади – до реального партнерства. В умовах війни підтримка міста, міжнародних партнерів і громадського сектору стала ще важливішою. Через департамент соціальної політики ромські родини отримують соціальні послуги, матеріальну допомогу, консультації, підтримку в оформленні виплат та доступі до адміністративних сервісів.

Ромська громада активно залучається до міжнародних досліджень і проєктів, що дозволяє краще вивчати її потреби та формувати ефективні місцеві політики. Важливою стала участь Вінниці у дослідженні потреб ромів в Україні, яке проводилося Організацією Об'єднаних Націй. Такі дослідження дають реальну картину соціально-економічного становища ромів і допомагають ухвалювати рішення на основі фактів.

З 2022 року Вінниця бере участь у проєкті Ради Європи «Захист національних меншин, включаючи ромів та мови меншин в Україні», а з 2023 року – у спільному проєкті ЄС та Ради Європи щодо впровадження європейських стандартів боротьби з дискримінацією та захисту прав національних меншин. У межах цих програм місто працює над подоланням дискримінації, рівним доступом до освіти та соціальних послуг, а також підтримкою культурної самобутності ромської громади. Важливим кроком стала участь у проєкті Ради Європи щодо реформування законодавчої бази для національних меншин та зміцнення стійкості ромів в Україні. Представників громади ознайомлювали зі Стратегією сприяння реалізації прав і можливостей ромської національної меншини до 2030 року. За результатами зустрічей формувалися рекомендації щодо покращення допомоги ромській громаді та дорожня карта співпраці до 2027 року.

Практичним прикладом стала співпраця з Міжнародним жіночим фондом «Чіріклі» у межах проєкту «Соціальне підприємництво: від мрії – до дії». Його мета – професійне навчання ромів Вінниці, а також мешканців сіл Гущинці та

Іванів. Особлива увага приділялася жінкам, які часто стикаються з найбільшими бар'єрами у працевлаштуванні. Учасниці проходили професійні курси, отримували сертифікати та нові можливості для роботи. Для багатьох це стало першим кроком до фінансової незалежності.

Важливим напрямом стали освітньо-творчі ініціативи. У Вінниці проводилися курси арт-терапії та творчі майстер-класи для представників національних спільнот, зокрема дітей із ромських родин. Це були заняття з ізотерапії, розпису еко-торбин та лялькотерапії з використанням традиційної подільської ляльки-мотанки. Такі заходи сприяли підвищенню рівня освіти ромської молоді, підтримці зайнятості, допомозі внутрішньо переміщеним особам серед ромів та боротьбі зі стереотипами. Особлива увага приділялася розвитку партнерства з метою створення довгострокових механізмів підтримки.

У 2025 році у Вінниці відбувся воркшоп «Толерантна Вінниця: діалог, взаємоповага, єдність», який об'єднав представників міської ради, освітян, молодь, громадські організації, ВПО та національні меншини. Захід був спрямований на формування культури толерантності, взаємоповаги та недискримінації. Учасники працювали у форматі панельних дискусій, інтерактивних сесій та групової роботи, напрацьовуючи практичні рішення для подолання бар'єрів у спілкуванні між громадами.

У 2026 році системна робота продовжилася в межах місцевої ініціативної групи та проєкту Ради Європи. Одним із ключових заходів стала економічно-правова дискусія «Що означає для мене бути європейцем…», присвячена правам людини, європейським цінностям, верховенству права та захисту прав національних меншин. Особливу увагу приділили питанням дискримінації, трудових прав і захисту ромської громади в умовах євроінтеграції. Ще одним важливим заходом став «День ромської родини» у травні 2026 року, присвячений документуванню історії ромської громади, збереженню культурної спадщини та обговоренню реального стану дотримання

прав ромів. У центрі уваги були питання освіти, зайнятості, медицини, соціального захисту та подолання дискримінації.

Роми ВМТГ також працюють над ідеєю створення Центру ромської культури. Він має стати осередком збереження національної ідентичності, розвитку молоді та внутрішньої згуртованості громади. Тут плануються культурні заходи, святкування традиційних подій, творчі майстер-класи, освітні програми та тематичні зустрічі. Особлива увага приділятиметься вивченню ромської мови серед дітей та молоді, адже передача мови є важливою частиною збереження культурної спадщини. Центр також має стати платформою для консультацій із владою, спільного обговорення проблем і формування рішень щодо розвитку громади.

Важливим елементом підтримки є гуманітарна та соціальна допомога, яку Вінницька міська рада надає у партнерстві з міжнародними містами та організаціями. За підтримки міста-побратима Нансі ромські родини отримували гуманітарні набори, продукти, одяг, медикаменти, а також адресну допомогу, зокрема дрова на опалювальний сезон.

Наразі Вінниця включена до проєкту FAIR EUROPE – європейської ініціативи, спрямованої на посилення рівності та протидію антициганізму. У 2026 році проводиться первинна діагностика ситуації у містах-учасниках, яка стане основою для подальших навчальних програм, розробки місцевих планів дій та формування політики підтримки ромських громад.

Сьогодні ромська громада ВМТГ проходить важливий етап трансформації та подальшого включення у суспільні процеси. Спільна робота громади, влади, міжнародних партнерів і громадських організацій формує нову модель взаємодії. Водночас ключовими викликами залишаються освіта, працевлаштування, житло та подолання дискримінації. Подальший розвиток значною мірою залежатиме від сталості партнерства та переходу від окремих проєктів до довгострокових інституційних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рамкова конвенція про захист національних меншин URL: https://rm.coe.int/16800c1320

2. Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#Text

3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини URL: https://zmina.info/news/u-mezhakh-pilotnoho-proyektu-za-2023-rik-dokumenty-otrymaly-62-romy-z-mukacheva/

П. А. Макодрай
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЖИТЛОВА ПОЛІТИКА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКО – ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проблема реалізації права людини на житло посідає особливе місце в системі природних прав особистості та визначає зміст соціальної функції держави. В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України, що спричинила масштабне переміщення мільйонів громадян, а також у контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави, осмислення філософсько – правових засад житлової політики набуває особливої актуальності. Метою цієї роботи є аналіз ключових філософсько – правових підвалин державної житлової політики незалежної України та виявлення проблем у механізмах її реалізації.

Право на житло належить до фундаментальних прав людини, визнаних світовою спільнотою ще в середині XX століття. Стаття 25 Загальної декларації прав людини 1948 року закріпила право кожної людини на такий життєвий рівень, що включає їжу, одяг та житло, необхідні для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї [2]. Цю норму розвинуто в статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, що визнає право кожного на достатній життєвий рівень, включно з достатнім житлом, і зобов'язує держави – учасниці вживати відповідних заходів для забезпечення здійснення цього права [3].

В українському правовому просторі право на житло отримало конституційне закріплення у статті 47 Конституції України 1996 року, яка проголошує, що кожен має право на житло, і покладає на державу обов'язок створювати умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло,

придбати його у власність або взяти в оренду; громадянам, що потребують соціального захисту, житло надається безоплатно або за доступну плату [1]. Як переконливо доводить С. О. Комнатний, саме з прийняттям чинної Конституції право на житло «як окреме право людини в системі національного законодавства» починає реально зароджуватися, тоді як «за часів Радянського Союзу воно фактично було лише благом та інструментом маніпулювання суспільною свідомістю і поведінкою» [4, с. 4].

Водночас дослідження свідчать, що попри конституційне закріплення та прийняття численних нормативних актів, декларацій і програм, державна житлова політика незалежної України так і не набула системного, цілісного та стратегічно спрямованого характеру [4, с. 3]. Однією з ключових причин такого стану є збереження у ментальній площині патерналістської парадигми, успадкованої від радянської епохи: частина суспільства досі схильна розглядати безкоштовне надання житла державою не як виняток для найвразливіших верств, а як загальний обов'язок держави перед кожним громадянином. Це суперечить сучасному філософсько – правовому розумінню права на житло як природного права, реалізацію якого держава зобов'язана забезпечувати передусім шляхом створення належних економічних і правових умов, а не адміністративного розподілу житла.

Особливої гостроти зазначені проблеми набули з початком повномасштабної війни росії, коли мільйони українців були змушені переселитися у більш безпечні регіони країни або за кордон. У цьому контексті виявилися суттєві прогалини в можливостях держави забезпечити людей тимчасовим або соціальним житлом [4, с. 3–4]. Неготовність наявної нормативно – правової бази й реального фонду соціального житла до викликів воєнного часу підтвердила тезу про необхідність докорінного переосмислення механізмів реалізації права на житло.

З позицій філософії права, право на житло не може бути зведене виключно до «стін і даху»: С. О. Комнатний наголошує, що «в сьогоднішніх умовах ця

потреба реалізується не лише в побудові «стін і даху», а й у створенні інфраструктурних об'єктів, потрібних для задоволення потреб людини» [4, с. 2]. Цей онтологічний підхід до розуміння житла корелює з позицією Комітету ООН з економічних, соціальних та культурних прав, який ще в Загальному коментарі № 4 (1991) визначив сім ключових складників «адекватного житла», що включають правовий захист, наявність інфраструктури, доступність, придатність для проживання тощо [3].

Важливим інструментом соціально орієнтованої та економічно обґрунтованої житлової політики є індекс доступності житла. Вперше у вітчизняній науковій площині це питання системно досліджено в дисертації С. О. Комнатного, який виявив відсутність орієнтування на даний індекс під час формування житлової політики в Україні та запропонував авторську дефініцію поняття з урахуванням «історичних аспектів розвитку суспільної свідомості та реалій суспільно-політичного становища в сьогоднішніх умовах» [4, с. 4–5]. Запровадження цього показника як обов'язкового орієнтиру у формуванні державної житлової політики сприятиме її переходу від декларативно – адміністративної до стратегічно – ринкової моделі.

Євроінтеграційний курс України актуалізує завдання гармонізації вітчизняного житлового законодавства з європейськими стандартами. Переглянута Європейська соціальна хартія у статті 31 закріплює право кожного на житло та зобов'язує держави – учасниці сприяти доступу до адекватного житла, запобігати бездомності й поступово ліквідовувати ситуації, що є перешкодою для такого доступу. Після завершення активної фази воєнного конфлікту оновлення системи норм у сфері права на житло з урахуванням цих міжнародних стандартів стане необхідною умовою як повноцінної євроінтеграції, так і відновлення соціального клімату в суспільстві.

Отже, аналіз філософсько – правових засад реалізації житлової політики незалежної України дозволяє констатувати: попри формальне закріплення права на житло в системі природних прав людини на міжнародному рівні та в

Конституції України, механізми реалізації цього права є недостатньо ефективними, несистемними та обтяженими пострадянською патерналістською традицією. Подолання цих вад потребує, за висновком С. О. Комнатного, «побудови нової парадигми права на житло з урахуванням світоглядних, онтологічних, гносеологічних, антропологічних аспектів, із чітким віднесенням його до категорії природних прав людини». Лише реформа на рівні ціннісної філософсько – правової парадигми відкриє шлях до ефективного позитивного права у сфері державної житлової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 02.05.2026).

2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 02.05.2026).

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 02.05.2026).

4. Комнатний С. О. Філософсько-правові засади реалізації житлової політики в Україні в контексті сучасних суспільних трансформацій: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.12. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3bb3cf96-d745-4e30-8797-5187166281c6/content (дата звернення: 02.05.2026).

О.І. Нікітенко
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
В. В. Журавель,
І.В. Журавель
Науково-дослідний
Інститут публічного права
Б.А. Кримчанін
Навчально-науковий інститут
Права Державного податкового
університету

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Правове забезпечення державної безпеки у сфері мовної політики, що реалізується правоохоронними органами, набуває особливої актуальності в умовах розвитку України як демократичної та правової держави, а також з огляду на сучасні безпекові виклики. В умовах трансформації інформаційного простору та посилення гібридних загроз зростає значення мовної політики як складової національної безпеки.

Важливим є уточнення змісту поняття «правоохоронні органи», їх функцій та ролі у забезпеченні державної безпеки. Відповідно до кримінального процесуального законодавства, ключовою формою реалізації правоохоронної функції є досудове розслідування, що передбачає виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень [6]. У цьому процесі мовний чинник є невід’ємною складовою правозастосовної діяльності.

Мовна політика виступає не лише елементом національної ідентичності, але й інструментом правового регулювання суспільних відносин у сфері правоохоронної діяльності. Забезпечення мовних прав учасників кримінального

провадження є необхідною умовою реалізації принципів законності, рівності перед законом і доступу до правосуддя. Водночас вона пов'язана із захистом державних інтересів, підтриманням правопорядку та гарантуванням суверенітету України.

Ефективна реалізація мовної політики потребує комплексного підходу з урахуванням як національних інтересів, так і міжнародних стандартів у сфері прав людини. У кримінальному процесі мова забезпечує комунікацію між учасниками провадження, оформлення процесуальних документів та фіксацію доказів, що сприяє прозорості правозастосування.

Відповідно до конституційних засад, забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У цьому контексті мовна політика сприяє як захисту прав учасників процесу, так і утвердженню української мови як основного засобу офіційного спілкування у діяльності правоохоронних органів. Це забезпечує уніфікованість практики та підвищує довіру до органів правопорядку.

Особливого значення державна мова набуває на стадії досудового розслідування, де вона виступає основним інструментом документування та передачі інформації. Через мовні засоби здійснюється формування доказової бази та взаємодія між учасниками кримінального провадження. Використання української мови забезпечує відповідність діяльності правоохоронних органів вимогам законодавства та сприяє зміцненню правового суверенітету.

Наукові дослідження підтверджують, що мова є одним із ключових чинників формування нації та національної ідентичності [1]. Соціологічні дослідження свідчать, що саме мовна ознака часто визначає належність особи до певної національної спільноти [2]. Вона виконує функцію консолідації суспільства та є основою націєтворення.

Національна мова поряд із територією, історією та культурою є важливим елементом державності. Її витіснення може призводити до асиміляції населення та послаблення держави [3, с. 40-41]. Досвід окремих країн свідчить, що

функціонування кількох офіційних мов іноді супроводжується соціально-політичними труднощами та послабленням єдності суспільства [7].

Досудове розслідування як стадія кримінального провадження передбачає здійснення дій, спрямованих на збирання та оцінку доказів і забезпечення належного застосування норм права [4, с. 150]. У цьому процесі мова є ключовим інструментом, що забезпечує ефективність комунікації та правову визначеність.

Державна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від загроз. У цьому контексті мовна політика є складовою безпекової політики, оскільки сприяє зміцненню національної ідентичності та інформаційної безпеки.

Свідоме використання української мови працівниками правоохоронних органів є проявом їх професійної відповідальності та сприяє зміцненню державності. Водночас недооцінка мовного чинника може створювати ризики для національної безпеки.

Конституція України закріплює статус української мови як державної та визначає обов’язок держави забезпечувати її розвиток і функціонування [7]. Водночас гарантується захист мов національних меншин, що відповідає міжнародним стандартам.

Важливу роль у реалізації мовної політики відіграють державні інституції, які забезпечують дотримання прав людини та запобігання дискримінації. Удосконалення адміністративно-правового регулювання в цій сфері є необхідною умовою підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів.

Отже, мовна політика у діяльності правоохоронних органів є важливим чинником забезпечення державної безпеки України, оскільки сприяє консолідації суспільства, підвищенню ефективності правозастосування та зміцненню національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. Ст. 81. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text

3. Чеховська М. М., Шлапеченко В. М. Мова як чинник національної безпеки. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/9.pdf

4. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Київ: Алерта, 2014. 420 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

6. Ламм Р. Задля мирного розвитку потрібно позбутися двомовності, поліетнічності і мультикультуралізму. URL: https://www.ar25.org/article/zadlya-myrnogo-rozvytku-treba-pozbutysya-dvomovnosti-polietnichnosti-i-multykulturalizmu

7. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

А.В. Порубянський
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ФЕНОМЕН ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Голодомор 1932 – 1933 років є одним із найтяжчих злочинів проти людства в новітній історії та ключовою подією, що визначає моральну й правову самосвідомість українського суспільства. Філософсько – етичний вимір цього феномену виходить далеко за межі суто історичного дослідження: він охоплює питання відповідальності та вини, справедливості та пам'яті, ідентичності та права на існування цілого народу. В умовах повномасштабної війни росії, яка продовжує ті самі геноцидні практики проти України, осмислення Голодомору в категоріях етики та права набуває особливої актуальності.

Поняття геноциду, введене до міжнародно – правового обігу польським юристом Рафаелем Лемкіним, який вважав Голодомор одним з його найпоказовіших прикладів, отримало нормативне закріплення у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948 року [3]. Конвенція визначає геноцид як дії, «вчинені з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу» і встановлює зобов'язання держав – учасниць запобігати цьому злочину та карати за нього. Саме в категоріях цього визначення організований Радянською державою штучний голод 1932 – 1933 років в Україні постає як навмисне знищення частини українського народу.

Фундаментальне значення для наукового осмислення феномену Голодомору має монографія Віктора Гудзя «Історіографія Голодомору 1932–1933 років в Україні» (2019) – перше синтезне дослідження всього комплексу вітчизняних та зарубіжних наукових розробок проблеми. Автор

простежує «динаміку, предметний зміст, сучасний стан світового наукового дискурсу щодо концепції Голодомору як геноциду» і характеризує «здобутки та недоліки світової історіографії Великого голоду» [1]. В. Гудзь системно аналізує концептуальні версії – від радянських замовчувань до тоталітарної концепції Дж. Мейса та Р. Конквеста і доводить, що наукова дискусія навколо Голодомору є водночас і епістемологічною, і глибоко моральною.

Центральне місце у філософсько – етичному аналізі Голодомору посідає проблема вини та відповідальності. В. Гудзь спеціально досліджує «проблему винуватців та жертв в українській історіографії Голодомору» [1, с. 613], зокрема питання про те, чи є злочин результатом рішень конкретних осіб, чи системної волі тоталітарної держави. Постановою Апеляційного суду міста Києва від 13 січня 2010 р. (справа № 1-33/2010) підтверджено висновки слідства про організацію Й. Сталіним, В. Молотовим, Л. Кагановичем, П. Постишевим, С. Косіором, В. Чубарем та М. Хатаєвичем геноциду української національної групи; провадження закрито у зв'язку зі смертю обвинувачених, при цьому суд прямо зазначив: «підстав для реабілітації» зазначених осіб «немає» [5]. Це рішення поєднало моральний і правовий виміри відповідальності. Проте, як засвідчує В. Гудзь, «наслідки української трагедії» вийшли далеко за межі безпосередніх жертв: Голодомор підірвав демографічний, культурний і мовний потенціал українського народу [1, с. 676].

Законодавчим утіленням правової та моральної оцінки Голодомору в Україні є Закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376-V, який офіційно визнає Голодомор геноцидом Українського народу [2]. Закон є одночасно правовим актом і актом колективного покаяння та відновлення справедливості: він зафіксував моральний борг держави перед мільйонами жертв і поклав початок системній державній політиці пам'яті. Примітно, що закон передбачає адміністративну відповідальність за публічне заперечення Голодомору, тим самим утверджуючи принцип: заперечення

геноциду є не лише інтелектуальним хибним судженням, а й моральним і правовим злочином.

Міжнародне визнання Голодомору геноцидом є важливим виміром глобальної етики справедливості та відновлення історичної правди. 15 грудня 2022 року Європейський Парламент ухвалив Резолюцію P9_TA(2022)0449 (507 голосів «за», 12 «проти», 17 утримались), якою визнав Голодомор геноцидом Українського народу [4]. Це рішення є свідченням того, що філософсько – правова категорія геноциду набуває реального змісту лише тоді, коли вона підкріплена волею міжнародної спільноти до справедливості та відповідальності. Разом із тим В. Гудзь зауважує, що «суспільно-політичні рефлексії теми Голодомору» у вітчизняній та світовій площинах нерідко позначені «замовчуванням та фальсифікаціями» [1, с. 734], що вимагає постійних зусиль з відстоювання правди.

Особливого значення феномен Голодомору набуває в контексті секції конференції №6 «Філософсько – правові аспекти функціонування мови й літератури в сучасному полікультурному суспільстві». Голодомор завдав катастрофічного удару по українській мові та культурі: знищення мільйонів носіїв мови, переважно сільських, підірвало живий мовний ґрунт і прискорило русифікацію. Художня й мемуарна література про Голодомор – від «Жовтого князя» В. Барки до народних свідчень є формою культурного спротиву забуттю і водночас філософською рефлексією про злочин, межі людської жорстокості та право народу на пам'ять. Таким чином, мова і слово постають інструментами не лише трансляції, а й відновлення правди про геноцид.

Підсумовуючи, зазначимо, що феномен Голодомору вимагає осмислення в комплексі категорій – геноциду, вини, справедливості, пам'яті та ідентичності. Міжнародно – правове визначення Конвенції ООН 1948 р., вітчизняне законодавче закріплення 2006 р. та системна наукова рефлексія формують тривимірний каркас для такого аналізу. Однак справжня філософсько – етична відповідь на виклик Голодомору лежить у площині культурної пам'яті, мовного

відродження та моральної відповідальності суспільства за те, щоб подібне ніколи не повторилось – ні в Україні, ні в будь – якій іншій країні світу. Перспективами подальших досліджень є аналіз відображення теми Голодомору в українській літературі та мові як форми етичного опору і відновлення колективної гідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудзь В. Історіографія Голодомору 1932–1933 років в Україні: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 1153 с. ISBN 978-617-7566-73-0. URL: https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5471/1/1.%20%D0%93.%D0%92.%D0%92.%20%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%9E%D0%A1%D0%A2.pdf (дата звернення: 02.05.2026)

2. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні: Закон України від 28.11.2006 № 376-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 50. Ст. 504. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16 (дата звернення: 02.05.2026).

3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : міжнародний документ ООН від 09.12.1948. Набрала чинності для України 13.02.1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 02.05.2026).

4. European Parliament Resolution of 15 December 2022 on the recognition of the Holodomor as genocide (P9_TA(2022)0456). Official Journal of the European Union. 2023. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/261233/TA-9-2022-0449_EN%20(1).pdf (дата звернення: 02.05.2026).

5. Постанова Апеляційного суду міста Києва у кримінальній справі № 1-33/2010, порушеній за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 роках: від 13.01.2010 /суддя Скавронік В. М. URL:

https://old.uinp.gov.ua/publication/postanova-apelyatsiinogo-sudu-mista-kieva-za-kriminalnoyu-spravoyu-porushenoyu-za-faktom (дата звернення: 02.05.2026).

О.Г. Предместніков
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФІЛОСОФСЬКО – ПРАВОВИЙ ВИМІР

Адвокатська діяльність є одним із ключових інститутів правової держави, що забезпечує реалізацію права особи на кваліфіковану правову допомогу, гарантованого статтею 59 Конституції України. Проте за своєю сутністю адвокатура виходить далеко за межі суто технічного правозастосування: вона є простором, де зустрічаються право і людська гідність, правова норма і моральний обов'язок, інституційна функція і особистісне покликання. Осмислення цих вимірів потребує звернення до філософсько – правового підходу, здатного розкрити глибинні інтенціональні та аксіологічні засади адвокатської професії в умовах сучасного полікультурного суспільства.

Правову основу адвокатської діяльності в Україні становить Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р. № 5076-VI, який визначає адвокатуру як недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі [3]. Закон України закріпив принципи адвокатської діяльності – верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів, що становлять не лише юридичну, а й ціннісно – нормативну основу професії. Запровадження цих принципів стало кроком до гармонізації вітчизняного адвокатського законодавства з європейськими стандартами незалежної правничої практики.

Фундаментальний внесок у філософсько – правове осмислення адвокатської діяльності здійснено в монографії та докторській дисертації О. С. Заяць «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності:

філософсько-правовий дискурс» (2023). Авторка пропонує розглядати адвокатську діяльність крізь призму феноменологічного поняття інтенціональності – спрямованості свідомості адвоката на захист прав клієнта як вищу ціннісну мету [1]. Такий підхід дозволяє виявити, що адвокат є не просто виконавцем юридичних функцій, а суб'єктом, чия професійна ідентичність конституюється через внутрішню ціннісну налаштованість на справедливість, гідність та захист людини. Інтенціональний аналіз розкриває сутнісний зв'язок між особистісним покликанням і правовою практикою.

Аксіологічний вимір адвокатської діяльності полягає в тому, що адвокат виступає «посередником» між правовою нормою та конкретною людською долею і саме в цій ролі він реалізує не лише правові, а й моральні зобов'язання. О. С. Заяць акцентує увагу на тому, що «інтенціональні детермінанти» адвокатської практики охоплюють як правові знання і процесуальні навички, так і внутрішню моральну налаштованість, без якої виконання функції захисту перетворюється на формальну процедуру, позбавлену справжнього гуманістичного змісту [2, с. 22 – 23]. Саме тому питання формування ціннісної свідомості майбутніх адвокатів посідає центральне місце в системі юридичної освіти і правового виховання.

Принцип незалежності адвоката є одним із найскладніших у філософсько – правовому відношенні, оскільки поєднує в собі інституційний та особистісний виміри. На інституційному рівні незалежність адвокатури від держави забезпечує умови, за яких адвокат може бути справжнім захисником прав особи, а не агентом державних інтересів. На особистісному рівні йдеться про незалежність як внутрішню настанову: здатність адвоката відстоювати позицію клієнта, навіть попри суспільний осуд чи правовий нігілізм щодо справи. В умовах воєнного стану та правових трансформацій, що переживає Україна, ця двовимірна незалежність набуває особливої актуальності: адвокат стає гарантом того, що принципи верховенства права дотримуються навіть у кризових ситуаціях.

У контексті секції конференції «Філософсько-правові аспекти функціонування мови й літератури в сучасному полікультурному суспільстві» варто звернути увагу на мовний вимір адвокатської діяльності. Право особи на правову допомогу рідною мовою або мовою, яку вона розуміє, є не лише процесуальною гарантією, а й проявом поваги до людської гідності. У полікультурному та мультиетнічному суспільстві адвокат постає як суб'єкт, здатний перекладати між мовою права і мовою людського переживання, між нормативним текстом закону та живим досвідом клієнта. Цей «переклад» є справжнім герменевтичним актом, що поєднує правничий і гуманітарний виміри професії та споріднює адвоката з роллю письменника чи інтерпретатора культурних текстів.

Особливих викликів адвокатська діяльність зазнає в умовах війни. Право на захист і право на справедливий суд не скасовуються під час воєнного стану – навпаки, саме тоді вони набувають найбільшої ваги. Дотримання процесуальних гарантій, захист прав військовополонених, цивільних осіб, вимушених переселенців та жертв воєнних злочинів вимагає від адвоката поєднання глибоких правових знань із готовністю діяти в умовах правової невизначеності, ризику та морального напруження. Це підтверджує тезу О. С. Заяць про те, що адвокатська діяльність є «особливою формою правозахисної практики», внутрішньо пов'язаної з відповідальністю перед людиною та суспільством [1].

Підсумовуючи, зазначимо, що філософсько – правовий вимір адвокатської діяльності розкривається у трьох взаємопов'язаних площинах: аксіологічній (адвокатура як інститут справедливості та людської гідності), інтенціональній (адвокат як суб'єкт, внутрішньо орієнтований на захист прав особи) та інституційній (адвокатура як незалежний самоврядний інститут, що гарантує верховенство права). Усі три виміри нерозривно пов'язані: без аксіологічної основи інституційна незалежність є порожньою, а без інституційних гарантій особиста інтенція адвоката не може реалізуватися в ефективному правовому

захисті. Перспективами наступних досліджень є аналіз механізмів формування філософсько – правової свідомості адвоката в системі юридичної освіти та адаптація стандартів адвокатської незалежності до умов воєнного і повоєнного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заяць О. С. Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2023. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6176/1/diss%20%D0%97%D0%B0%D1%8F%D1%86%D1%8C.pdf (дата звернення: 02.05.2026).

2. Заяць О.С. Інтенціональні детермінанти професійної адвокатської діяльності : монографія. Львів: Панорама, 2022. 517 с.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (дата звернення: 02.05.2026).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 02.05.2026).

С.В. Скребовська
О.Є. Ігольников
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ЕТИКА ЦИТУВАННЯ: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРИГІНАЛЬНОСТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ У СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Етика цитування та забезпечення оригінальності в наукових дослідженнях є фундаментом академічної доброчесності, який має чітке правове регулювання в Україні та світі. Це не лише питання професійної етики, а й юридична вимога щодо захисту інтелектуальної власності. Законодавче регулювання допомагає забезпечити чистоту науки та протидіяти неетичним практикам.

Відповідно до ст. 42 ЗУ «Про освіту», академічна доброчесність – це сукупність принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та / або наукових (творчих) досягнень [1]. За думкою авторів [2, с. 361] до принципів академічної доброчесності відносять: чесність, об’єктивність, відповідальність та справедливість. Чесність передбачає дотримання правдивості в навчанні та наукових дослідженнях, що в свою чергу створює якісне освітнє середовище та підвищує довіру до української освіти на міжнародній арені. Об’єктивність – забезпечує неупередженість та справедливість у наукових дослідженнях. Відповідальність – означає належне поводження з даними та джерелами, що використані для публікацій, а також дотримання прав інтелектуальної власності [3]. Справедливість відіграє важливу роль у забезпеченні академічної доброчесності, оскільки вона впливає на створення рівних умов для всіх учасників освітнього процесу, незаангажованість оцінювання та прозорість правил. Впровадження таких

стандартів дозволяє не лише боротися з плагіатом, але й забезпечує розвиток академічної культури, що відповідає вимогам сучасного світу.

Етика цитування є наріжним каменем академічної доброчесності, це не лише техніка оформлення списку літератури, а й спосіб чесно вписати працю в існуючу наукову розмову. Вона гарантує повагу до інтелектуальної власності інших авторів та підтверджує наукову достовірність власної роботи. Щоб зберегти авторське право під час цитування, потрібно: брати лише з правомірно оприлюднених творів, використовувати фрагменти рівно настільки наскільки це потрібно для наукової чи іншої законної мети, точно відтворювати текст і завжди чітко зазначати автора та джерело. Варто уникати прямого копіювання без лапок, змішування запозичених фраз зі своїми без посилань, вигадування посилань для збільшення списку літератури, використання вторинних матеріалів чи логіки дослідження інших науковців без зазначення авторства. Відхилення від будь якої з цих умов може перетворити звичайне цитування на порушення авторських прав або плагіат [3].

Впровадження інформаційно-комунікативних технологій та штучного інтелекту фундаментально змінило методологію, швидкість та проведення наукових досліджень, забезпечило доступ до цифрових бібліотек, баз даних та наукових мереж. Водночас, як зазначають вчені [4, с. 232] цифрові інструменти відкривають нові можливості для вдосконалення освітнього, наукового процесу, сприяють розвитку професійних, цифрових навичок дослідника, формують його поведінку в цифровому просторі.

Використання інтернет джерел під час проведення досліджень ґрунтується на тих же фундаментальних принципах академічної доброчесності, що і роботи з друкованими джерелами, але мають свої особливості через специфіку середовища (легкість копіювання, динамічність матеріалу, тощо). Основними етичними принципами цитування в мережі є: точність і тотожність, що обумовлює достовірність відтворювального тексту; обов’язкова атрибуція;

посилання на першоджерело, пряме цитування; використання фото-відео, інфографіки із зазначенням підпису автора та джерела.

Таким чином, формування цифрової етики є надзвичайно важливим, а усвідомлений підхід до використання чужих ідей та матеріалів, в подальшому відображатиметься на якості, достовірності наукової та професійної діяльності.

Отже, етика цитування поєднує технічні правила та моральні обов'язки: чесно вказувати джерела, не маніпулювати посиланнями й не привласнювати чужі ідеї, адже саме від відповідального цитування залежить як репутація автора, так і надійність усієї наукової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Агатій Ю. Д. Академічна доброчесність як складова професійної етики в контексті глобалізації освіти. Право і суспільство. Актуальні питання юридичної науки. 2024. № 4. С. 359-363.

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12. 2022 №2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

4. Закрижевська І., Овод Л. Роль освіти у формуванні цифрової етики та підтримці академічної доброчесності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2024. № 5. С. 232-237.

Н. Ступін
Л. Глинська
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОСЛАВНО-ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Складною, багатоплановою, внутрішньо суперечливою є конфесійна релігійна ситуація в Україні. Характеризується вона за роки незалежності, з одного боку, процесами суспільної реабілітації релігії, посиленням ролі релігії і церкви в усіх сферах суспільного буття, формуванням у громадській думці позитивного ставлення до релігійного феномена як важливої складової духовної культури; з іншого – на релігійній ситуації позначаються всі ті болісні процеси, які зачіпають увесь комплекс соціально-економічних, політичних, національних і духовних проблем у практиці життєдіяльності українського соціуму.

Стурбованість і занепокоєння широкої громадськості викликає стан сучасних міжцерковних та внутрішньо конфесійних відносин на теренах України, які інколи породжують різні чвари і навіть переростають у відверті конфлікти. До них втягнуті найвпливовіші в Україні церкви – православні. Вияви нетерпимості на релігійному ґрунті негативно позначаються на загальному суспільно-політичному кліматі України.

Розкол в українському православ'ї насправді віддзеркалює загальнополітичну ситуацію в Україні, перешкоджає процесу консолідації суспільства, призводить до політизації релігійного середовища, є дестабілізуючим фактором у православній державі, яка у цій ситуації не може займати лише споглядальну позицію.

Міжцерковне протистояння породило відразу кілька вузлових проблем, які не знаходять свого вирішення, а навпаки поглиблюються. По-перше, це перманентні конфлікти за володіння культовими спорудами і майном, брутальні

виступи, публікації в засобах масової інформації, які слугують детонатором збудження громадського спокою

По-друге, негаразди в українському православ'ї призвели до крайньої політизації релігійного середовища. По той чи інший бік стали не тільки окремі політичні діячі, народні депутати, а й цілі партії чи депутатські фракції.

По-третє, розкол у православ'ї має чітко виражений регіональний характер, що негативно позначається на процесі консолідації українського суспільства.

По-четверте, ослабленість православних церков є однією з причин бурхливого поширення новітніх деструктивних релігій, кількість яких викликає стурбованість наших людей.

По-п'яте, міжправославні суперечності завдають шкоди не тільки православ'ю в Україні, а й усій повноті православ'я. Вони стають предметом дискусій між Москвою і Константинополем, слугують причиною загострення відносин між цими впливовими релігійними центрами в процесі їхньої боротьби за лідерство в православному світі.

За умови подальшого розвитку наявних тенденцій, Україна фактично стає причиною й приводом відкритого зіткнення інтересів у православному світі, що вкрай негативно позначиться на її міжнародному авторитеті. Розвиток ситуації впродовж попередніх років засвідчив неспроможність конфліктуючих церков до ефективної мобілізації внутрішніх ресурсів, спрямованих на подолання протистояння. Сподівання на конструктивний діалог, спрямований на пошуки компромісів, які б сприяли примиренню та об'єднанню православних, не справдилися.

Очевидно, що справа ця надзвичайно масштабна і безпрецедентно складна. Серед основних перепон у розв'язанні міжправославних суперечностей, на наш погляд, можна виділити такі:

- крайня політизація міжправославних відносин, грубе втручання в процеси політичних сил;

- неконструктивність ряду православних ієрархів;

- відсутність чіткого канонічного механізму здобуття автокефалії;
- невирішеність майнових спорів;
- суб'єктивізм у відносинах між релігійними діячами тощо.

Без подолання цих перешкод, на наше переконання, неможливий будь-який рух до позитивного вирішення проблем. Враховуючи всезростаючу активність у православному середовищі, можливий новий виток міжправославних конфліктів, подальше суперництво за вплив на конкретні парафії в регіонах, володіння культовими спорудами та за пріоритетність у здійсненні культових дій під час проведення державних і громадських заходів, патронату над закладами освіти, культури, правоохоронною і військовою сферами.

Роз'єднання Української православної церкви – це роз'єднання народу, а роз'єднання народу – це нестабільність у державі. Тому церковна справа в Україні – це справа не лише єпископату, духовенства та вірян, а й справа державна, якою мають опікуватися всі: і найвищі достойники Української держави, і інтелігенція і все українське суспільство загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сотоколос Н. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні. К., 2023. 164 с.

2. Турій О., Колодний А. Релігія, церква та громадянське суспільство в Україні: нові виклики і трансформації. Львів: Український католицький університет, 2023. 210 с.

3. Яремчук С. Регіональна специфіка релігійних інституцій українського суспільства. Соціологічні студії, 2016. № 2 (9). С. 60-66

І. Цибульський,
Л. Афанасьєва
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

РЕЛІГІЙНА ЕТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

При всьому різноманітті етичних систем існує лише два протилежні підходи до трактовки таких фундаментальних понять як «добро» та «зло» і розуміння способів пізнання моральних орієнтирів – матеріалістична (світська) та ідеалістична (релігійна). Відповідно існує і дві етики – світська та релігійна. Під світською етикою ми будемо розуміти філософське вчення про феномени моралі, яке безпосередньо не пов'язане з чимось метафізичним, а визначається природними та соціальними причинами. Під релігійною етикою у вузькому сенсі ми будемо розуміти етичну систему, яка поняття «добро» та «зло» виводить із Божественного одкровення; а в більш широкому – як науку про мораль. З огляду на те, що існує лише дві етичні парадигми (світська та релігійна), виникають важливі питання про сумісність цих двох підходів, можливий характер їх взаємодії та специфіку релігійної етики як типу нормативного регулювання моральних відносин.

Мораль може існувати і поза релігією у формі світської етики, але релігії без етики не буває (виняток – архаїчні культури). Хоча мораль є обов’язковою складовою релігії і остання, завдяки своїм інститутам, забезпечує її реалізацію в суспільстві, не слід релігію ототожнювати з етикою, інакше релігія втратить свою унікальність як соціальний та духовний феномен. У зв’язку з цим виникає питання про специфіку релігійної, зокрема християнської етики.

В умовах процесу глобалізації світу, коли люди різних культур, релігій та етичних парадигм набагато активніше взаємодіють один з одним, ніж раніше, створюються умови для виявлення та загострення зокрема світоглядно-етичних розбіжностей. Тому гостро стоїть питання про можливі шляхи порозуміння між

представниками різних етичних традицій. При всьому різноманітті етичних систем, на нашу думку, існує лише два протилежні підходи до трактовки таких фундаментальних понять як «добро» та «зло» і до розуміння способів пізнання моральних орієнтирів: матеріалістичний (світський, секулярний) та ідеалістичний (релігійний). Відповідно, існує і дві етики: світська та релігійна. Оскільки для християнства, як і для інших монотеїстичних релігій, характерне теоцентричне сприйняття світу, теоцентризм буде головним фокусом уваги нашого дослідження.

В межах одного й того ж релігійного відгалуження положення релігійної етики можуть розвиватися й обґрунтовуватися релігійними авторитетами різного рівня, які мають неоднакові етичні пріоритети та емоційно-ціннісні спонукання, що на практиці призводить до того, що різні релігійні громади однієї й тієї ж гілки християнства можуть мати неоднакові погляди на те чи інше етичне питання. Так, наприклад, в умовах війни з Росією представники однієї й тієї ж протестантської конфесії чи навіть релігійної спільноти можуть мати діаметрально протилежні погляди, наприклад, в таких питаннях як відношення до агресора та моральності чи аморальності пацифізму в умовах війни. Одні християни продовжують як і в мирний час декларувати «любов до ворога», а інші намагаються знайти підстави для моральності та легітимності почуття ненависті до агресора. Одні продовжують стверджувати пацифізм на підставі заповіді «не вбий», а інші йдуть в ЗСУ та беруть до рук зброю, бо вважають, що «не вбий» не розповсюджується на ситуацію несправедливої війни.

Таким чином, християнська етика є особливою формою нормативного регулювання, яка, хоча і має деякі спільні риси та точки дотику з світською етикою, але має і специфічні риси, які притаманні тільки їй. Найбільш суттєвими, що стосуються її сутності, на наш погляд, слід вважати, по-перше, метафізичні підстави обґрунтування свої моральних настанов та відношення до них, як до чогось сакрального. По-друге, тісний зв'язок з релігійними

догматами, релігійною практикою та релігійними інституціями. По-третє, регулює відносини не тільки горизонтальні – між людьми, але і вертикальні – між людиною та Богом. По-четверте, за рахунок есхатологічної перспективи створює унікальну основу для мотивації людини до моральної поведінки та вирішує складне екзестенційне питання про сенс моральності в аморальному світі. По-п’яте, завдяки тісному зв’язку з релігійною практикою має «інструментарій», завдяки якому, з одного боку, надає людині внутрішньої сили для моральної поведінки (молитва, піст, Причастя та ін.), а з іншого – в разі здійснення аморальних вчинків дозволяє зробити моральне перезавантаження і все почати з «чистого аркушу» (сповідь). По-шосте, в її унікальному нормативному та ціннісному змісту, який неможливо знайти в системах нерелігійної моралі. По-сьоме, її інтегративна здатність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панков Г. Д. Проблема співвідношення релігії і моралі у православно-академічній філософії XIX – поч. XX ст. Релігія та соціум. 2021. № 1. С. 17-23.

2. Сунєгін С. О. Мораль і моральність як складові державно-правового розвитку: вступ до проблеми. Альманах права. 2016. Вип. 7. С. 233-241.

3. Турій О., Колодний А. Релігія, церква та громадянське суспільство в Україні: нові виклики і трансформації. Львів: Український католицький університет, 2023. 210 с.

М. В. Цюрупа
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

МОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ І МОВНА КУЛЬТУРА – ФАКТОРИ ЗДОРОВОГО ДУХОВНОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Предметний та духовний світ, який оточує людину впродовж всього свідомого буття, знаходить своє відображення у її свідомості, де створюється система значень, надалі саме мовою «надається їм суспільне життя». Поняття, судження, концепти, інші духовні утворення, крім внутрішнього образного змісту, мають специфічно до кожної мовної системи зовнішнє вербальне оформлення та представлення у культурі. Вона мимоволі формує смисли суспільної свідомості. Лауреат Нобелівської премії Фр. фон Гаєк зауважив, що мову і відчуття права ніхто не винаходив, як колесо і порох, бо вони є атрибутом розумності людства.

Одним з перших філософів, який звернув увагу на те, що картина світу викривляється неправильним вжиттям слів, за ствердженням німецького мислителя Вільгельма Віндельбанда, був Емпедокл [2, с. 76-77]. Оскільки словами позначають поняття про предмети і явища важливі для внутрішнього та зовнішнього світу особистості, представлені течією мінливих уявлень, то вони потребують структуралізації за допомогою мовних засобів. Ті, у свою чергу, показують стан здоров’я духовного світу суспільства, принаймні мінливість, а не загибель, як дехто пророкує на тлі настирливого впливу «штучної мови».

Фахівці-лінгвісти університетів Великої Британії та США виявили суттєве збіднення всього словникового лексикону сучасної англійської мови на основі аналізу мовного середовища 22 мільйонів слів. Зафіксована втрата індивідуального стилю та засилля штампів. Вчені б'ють на сполох, адже сучасна

мова спілкування людей збіднюється обмеженим вибором слів та просякнута штампами, завдячуючи так званому «ефекту просочення» із стандартного лексикону “АІ”: визнано постійні повтори слів: «стратегічно, завірусилось, замилувала».

Брайс Андерсон, автор дослідження з університету Флориди проаналізував масив “штучних” слів і встановив, що при сперті на нього втрачається індивідуальність та автентичність мовного потенціалу неперевершеної особи.

Склалась якась дивна ситуація - молода людина намагається виразити саму себе не стандартним одягом, зачіскою, уподобаннями та водночас користується примітивними мовними стандартами. Українські підлітки багатство відчуття страху і небезпек воєнного стану засмітили фразою «я в шоці», не розуміючи грізний медичний стан страждаючої людини.

Примітно, що Біблії навіть звичні імена біблейських героїв відображають глибокий зміст: *Аврам* – «високий і сильний батько» стає *Авраамом* – «батьком багатьох», у Старому Заповіті Бог сказав йому: «І вчиню я тебе дуже-дуже плідним, щоб вийшли з тебе народи, і царі з тебе вийдуть» [1; с. 17,5]. Його дружина *Сара* стає *Саррою* – «вельможною, княжною».

Пізніше у Священному Корані приділена увага не значенню імен, а мові одкровення. Пророк Мухаммад при усній передачі текстів Корану намагався використовувати не рідний діалект, а мову піднесену для культури спілкування та бедуїнської поезії [4]. Її звикли слухати на урочистостях та ярмарках різні племена. Коран закріпив єдину літературну мову всього мусульманського світу, вона не розпалась на різні мови, як романська та слов’янські мови. Тепер ми розуміємо, чому існуючий впродовж сотень років мовний конструкт «арабська поезія» відображають єдину для багатьох народів картину світу завдячуючи віршам персам Сааді, Фірдоусі, египтянина Ахмата Ямані (перекладено на українську), сирійцю Адонісу (Алі Ахмату Есберу).

Знаний фахівець культури арабського Сходу Юрій Тинянов у творі «Смерть Вазир-Мухтара» стверджував, що арабська поезія завжди

використовувала інші, ніж європейці мовні конструкти для передачі картини світу – не прямі вказівки на предмет, а предикати, характеристики, що, віддзеркалювало світ замріяного мандрівника, кочівника-вояка. Так, німецький психолог Ф. Клікс писа, що згідно правилам архаїчного мислення бедуїн міг коня вважати живим втіленням свого дяді Бен Шалаха, тому кінь - символ для бедуїна, є дещо унікальне, не повторне, а не тяглова тварина [3, с. 279].

У згаданого нами Емпедокла мовні засоби передали не зовсім зрозумілу для нас картину світу мислителя, поета і чародія, де ненависть та дружба важать більш, ніж інші первоначала. Платон, невизнаний поет, іронічно називав Емпедокла «зниженою сицилійською музою», а його філософські розвідки «трагічними». Трагічна картину світу логічно завершується самогубством, терміни «душеводні сили, світові сили» Емпедокла залишись загадкою для нас та вимагають тлумачення.

Слід брати до уваги при аналізі вербальної культури напрочуд дивну міцність та усталеність мовних конструктів, що примітив знаний культуролог Є. Тайлор [6, с.50]. Це, за його ствердженням, дає можливість знаходити «зв'язок цивілізацій». Ми додамо, що через «транзитивну Україну» впродовж її історії пройшло більш ніж 140 різних народів і етносів, але не привело до зміни базових підвалин української мови, які виражають специфічне світобачення українського народу.

Отже, мова, опосередковуючи предметний світ, створює його своєрідний ідеальний образ – картину світу. Але, оскільки людство користується багатьма мовами, то кожна мова формує окрему картину світу у загальному «стишу» картин, можна припустити існування певної соціокультурної множини, де відбувається культурна комунікація включно з непримиримим конфліктами.

Мова російського агресора містить агресивні наміри щодо українства: психічно неврівноважена фраза диктатора лютого 2022 року: «я вас знищу» – дослівна копія висловлювання героя оповідання «Загибель Європи», який і сам загинув.

Уявлення про мову як вираз всієї картини світу узагальнив В. фон Гумбольдт. Він вважав, що кожна людина, вивчаючи нову мову, вносить в неї певну частину свого розуміння світу, тобто свою лінгвістичну модель, тому іноземна мова є іншим образом світу, а не іншим варіантом одного й того ж самого. Це приводить до того, що «чужі», не зрозумілі одному народу мови виступають конкретизацією значних культурних відмінностей між народами.

Багато з вчених (Е. Сепір, Б.Уорф, Ф. Боас), у теорії лінгвістичної відносності вказали на здатності кожної мови містити культурне надбання свого народу, яке бере участь у формуванні світоглядної позиції. Таким чином, погляди на один той же самий об'єкт представниками різних культур і мов не доповнюють і не перекривають один одного у побудові єдиної, універсальної картини, а створюють *множину різних картин світу*, які через культурні розбіжності можуть не тільки не співпадати, а й суперечити одна одній.

У гострому варіанті суперечки різні картини світу приводять до крос культурних конфліктів. «Це основна риса культури, - писав австрійський письменник Р. Мюзіль, - що людина відчуває глибоке недовір'я до людини, що живе поза своїми межами, що не тільки германець єврея, а й футболіст піаніста вважає істотою незрозумілою» [5, с. 49].

Отже раніше прагнення людей до створення єдиної прийнятної мові відображало бажання мати єдину картину світу, є не можливим через культурно-світоглядні відмінності. Саме тому, вважаємо ми, штучні мови типу «есперанто» не мали успіху, бо за ними не стоїть ніякої картини світу. А за «мертвими мовами» (наприклад, латиною) стоїть згасла картина світу, яку не оживити також. Так само, як і повернення до російської мови на теренах країн пострадянського простору вже не можливо, бо міцна асоціація із поведінкою окупантів викликає відразу і до мови.

Відомо їх «мовне знущання» над беззахисними українськими дітьми на ТОТ, тим, які перетинали кордон, ставили вимогу вивчити гімн Московії, прочитати його вголос, без помилок, при цьому самі перевіряльники не знали

його достеменно. А на високому рівні образливе позначення путіним європейських лідерів сленговим селянським словом «підсвінки», яке неможливо перекласти, є ще одним доказом примітивної мовної культури спілкування.

У цивілізованих народів, які ведуть справедливу збройну боротьбу, пише письменник-філософ Х .Л Борхес на прикладі аналізу ісландського мілітарного епосу, створюються благородні мовні конструкти [7,с. 103]. Ісландська мовна конструкція «відпочинок списів» – це «мир», а новітні українські поняття «гідність» та «незламність» точно охарактеризували мовну культуру нескорених народів України.

Війна росіян проти українців викликала не очікуваний ними зворотній ефект сплеску любові до рідної мови та бажання її вивчати, спілкуватись, віддавати не тільки бойові накази побратимам на фронті, а й вимогу здаватись у полон.

Українське студентство і організовано, і самотужки удосконалюють мову та формують патріотичну картину світу на противагу духовній ницості агресора, який далекий і від своєї літературної мови, яку раніше визнавав світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія або Книги Письма Старого й Нового Заповіту. Пер. на сучасну мову Українського Біблійного товариства. 1240 с.

2. Віндельбанд В. Історія древньої філософії з додатком історії філософії середньовіччя та епохи Відродження, тип. І. М. Скороходова. СП. 1898. 399 с.

3. Кликс Ф. Пробуждающее мышление. Пер. с нем. М. 1983. 290 с. (Українського перекладу немає)

4. Коран. Пер. и смислів українською мовою. М. Якубовича. К. ДУМА «УММА», 2024.

5. Роберт Мюзіль. Людина без властивостей. Роман. Том 1+II+III. Пер. з нім. Вид-во Жупанського. 416+368+512 с.

6. Тайлор Э. Б. Первісна культура. Пер. з англ. 1989. 654 с. (Українського перекладу немає).

7. Хорхе Луіс Борхес. Кенінги / Алеф: Прозові твори. Пер. з ісп. Харків, Фоліо. 2008.573 с.

І. О. Чичановський
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ТРИЄДИНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЦІЛІСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному полікультурному суспільстві проблема ідентичності набуває особливого значення у зв’язку з трансформаційними процесами, спричиненими глобалізацією, військовими конфліктами та вимушеним переміщенням населення. Повномасштабна війна в Україні актуалізувала питання збереження культурної, громадянської та правової ідентичності як основи соціальної стійкості та відновлення суспільства.

Метою дослідження є філософсько-правовий аналіз механізмів збереження ідентичності мультикультурних спільнот в умовах втрати територіального соціокультурного простору.

Методологічну основу становить міждисциплінарний підхід, що поєднує положення соціальної філософії, філософії права, соціології культури та теорії ідентичності. Застосування феноменологічного підходу дозволяє інтерпретувати досвід вимушеного переміщення як втрату життєвого простору, тоді як герменевтичний аналіз сприяє осмисленню процесів відтворення смислів і колективної пам’яті. Емпіричною базою виступають результати соціологічних досліджень, проведених у 2022–2026 рр. [6; 7].

У філософсько-правовому вимірі ідентичність постає не лише як форма самовизначення, а як нормативно-ціннісна структура, що визначає способи включення індивіда та спільноти у правовий і політичний простір. Як зазначає С. Голл, ідентичність є процесуальною та контекстуальною конструкцією, що формується у взаємодії соціальних практик і дискурсів [4]. Водночас

Б. Андерсон підкреслює символічний характер національних спільнот як «уявлених», але реальних у своїх соціальних наслідках [2].

У контексті сучасних досліджень ідентичність розглядається як багаторівнева система, що поєднує етнокультурні, громадянські та локальні компоненти [3]. Такий підхід дозволяє виявити її не лише як культурний, але і як правовий феномен, пов'язаний із реалізацією прав людини, зокрема права на культурну самобутність, мову та ідентичність.

У результаті дослідження обґрунтовано концепцію триєдиної ідентичності, що включає:

– етнокультурний рівень, який забезпечує збереження мови, традицій, культурної пам'яті та етнічної самобутності;

– громадянський рівень, що пов'язаний із належністю до української політичної нації та реалізацією прав і свобод у межах держави;

– локально-територіальний рівень, який відображає зв'язок із громадою як простором соціального досвіду та колективної пам'яті.

Зазначені компоненти перебувають у взаємодії та взаємному підсиленні, формуючи цілісну систему соціальної ідентифікації. В умовах війни ця система зазнає суттєвих трансформацій, однак не руйнується, а адаптується до нових умов існування.

Філософсько-правовий аналіз дозволяє розглядати вимушене переміщення як ситуацію порушення базових прав людини, включаючи право на безпеку, житло, культурну ідентичність. За даними міжнародних організацій, масштаби вимушеного переміщення в Україні свідчать про глибокі структурні зміни у соціальній тканині суспільства [5]. У таких умовах ідентичність виконує функцію нормативного орієнтира, що забезпечує збереження соціальної цілісності.

Емпіричні результати дослідження демонструють, що навіть за умов втрати територіального простору мультикультурні спільноти зберігають свою цілісність через нові форми соціальної організації. Зокрема, відбувається

трансформація традиційних соціальних зв'язків у мережеві, де важливу роль відіграють цифрові комунікації та діяльність національно-культурних товариств.

Згідно з отриманими даними, 49,5 % респондентів готові брати участь у популяризації культурної спадщини через цифрові платформи, 37,6 % – у волонтерській діяльності, 33,7 % – в освітніх ініціативах, що свідчить про високий рівень громадянської активності [1; 7]. Такі показники підтверджують, що громадянський компонент ідентичності посилюється в умовах кризи та виступає основою соціальної мобілізації.

Особливу роль у збереженні ідентичності відіграє мовний чинник як елемент культурного та правового простору. Мова виступає не лише засобом комунікації, але й інструментом реалізації культурних прав і збереження колективної пам'яті. В умовах конфлікту мовна політика набуває ознак символічного протистояння, що підсилює значення мовної ідентичності як елементу громадянської солідарності.

Водночас результати дослідження засвідчують наявність «кризи визнання», яка проявляється у складнощах соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Близько 22,1 % респондентів стикаються з проявами упередженого ставлення, що ускладнює процес інтеграції та впливає на відтворення ідентичності [1; 6]. У цьому контексті важливого значення набувають правові механізми захисту прав внутрішньо переміщених осіб і забезпечення їх соціальної інтеграції.

Доведено, що триєдина ідентичність функціонує як механізм культурної резильєнтності, забезпечуючи збереження соціальної цілісності спільнот навіть за умов їх просторової дезінтеграції. Її стійкість обумовлена взаємодією етнокультурних, громадянських і локальних компонентів, які формують основу для відновлення соціальних зв'язків у постконфліктний період.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання для розробки державної політики у сфері реінтеграції деокупованих територій,

підтримки культурного різноманіття та розвитку механізмів соціальної згуртованості. Особливу увагу слід приділити підтримці інституцій громадянського суспільства, які виконують функцію збереження культурної пам’яті та соціальної солідарності.

Таким чином, триєдина ідентичність виступає не лише соціокультурним, але й філософсько-правовим феноменом, що забезпечує стійкість суспільства в умовах кризових трансформацій та створює підґрунтя для його подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва Л., Глебова Н. Міжкультурний діалог та соціальна згуртованість у полікультурних громадах України. Український соціологічний журнал. 2023. №1. С. 45–56.
2. Anderson B. Imagined Communities. London: Verso, 2006. 240 p.
3. Castells M. The Power of Identity. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 584 p.
4. Hall S. Questions of Cultural Identity. London: Sage, 1996. 304 p.
5. UNHCR. Global Trends: Forced Displacement. 2024.
6. Центр соціологічних досліджень МДПУ. Етнічні спільноти та спільнотність… Запоріжжя, 2022.
7. Центр соціологічних досліджень МДПУ. Дім там, де ми разом. Запоріжжя, 2024.

А.В. Шевчук
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ОСВІЧЕНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО – ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ

Формування освіченого громадянства є одним із фундаментальних завдань сучасної держави, яка прагне до демократичного розвитку та інтеграції у загальноєвропейський ціннісний простір. В умовах війни росії проти України та набуття державою статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу це завдання набуває особливої філософсько – правової та суспільно – культурної ваги. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє мова як засіб конституювання громадянської ідентичності та художня словесність як сховище колективних цінностей і суспільної пам'яті.

Конституційно – правовою підвалиною формування освіченого громадянства в Україні є стаття 53 Конституції України, яка гарантує кожному право на освіту, а також стаття 10, що закріплює статус української мови як державної та забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя [2]. Мовна норма Конституції є не лише лінгвістичним, а й глибоко філософсько – правовим положенням: вона виражає зв'язок між мовою, правом і громадянською ідентичністю, утверджуючи мову як механізм консолідації суспільства та правового самовизначення особистості.

Розвиток цих засад на рівні освітнього законодавства здійснено Законом України «Про освіту», який визначає метою освіти «виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству», а також прямо відносить «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини», до ключових компетентностей,

формування яких є обов'язковою складовою освіти [1]. Важливо, що закон України водночас наголошує на орієнтації освіти на «забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору», інтегруючи, таким чином, громадянське й ціннісне виховання в контекст євроінтеграції.

Ціннісний горизонт, до якого прагне наблизитися Україна, визначений статтею 2 Договору про Європейський Союз (консолідована версія 2012 р.), згідно з якою «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і поваги до прав людини, включно з правами осіб, що належать до меншин» [4]. Ці цінності є одночасно правовими нормами й філософськими орієнтирами, що формують уявлення про те, яким має бути освічений громадянин у полікультурному суспільстві: особистістю, здатною до критичного мислення, поваги до іншого та участі у демократичному врядуванні.

Зв'язок між освіченим громадянством, громадянським суспільством та інституційною підтримкою ЄС ретельно проаналізовано у дослідженні Ю. Тишкуна та Л. Горбачової. Автори встановлюють, що Європейська комісія визначає організації громадянського суспільства як структури, що «займаються підвищенням рівня обізнаності громадян, їхньою освітою, надають їм підтримку або послуги, здійснюють моніторинг курсів політики та адвокацію, захист прав людини» [3, с. 363]. Отже, освіта постає невід'ємним компонентом громадянського суспільства, а не лише функцією держави – що принципово важливо для філософсько – правового осмислення цього феномену.

Ю. Тишкун та Л. Горбачова також фіксують, що Євросоюз для підтримки участі громадян в ухваленні рішень розвиває такі платформи, як Have Your Say, European Citizens' Initiative та EU Children's Participation Platform [3, с. 365 – 366]. Ці механізми ґрунтуються на засадах «відкритості, підзвітності, ефективності й узгодженості» у взаємодії між інститутами ЄС та громадянським суспільством, що прямо корелює з розумінням освіченого громадянства як суб'єкта, здатного до свідомої публічної участі. Для України,

яка рухається шляхом євроінтеграції, засвоєння цієї моделі participatory democracy є одним із ключових завдань громадянської освіти.

Особливої уваги в контексті секції заслуговує питання ролі мови й літератури у формуванні освіченого громадянства. Художній текст, функціонуючи в полікультурному суспільстві, є простором не лише естетичного, а й громадянського досвіду: він моделює ціннісні ситуації, формує емпатію, виховує здатність до діалогу з Іншим. Філософсько – правовий вимір цього зв'язку полягає у тому, що саме через мову та літературу право набуває свого справжнього людського змісту: правова норма залишається абстракцією доти, доки вона не прожита та не осмислена особистістю в культурному контексті. У цьому сенсі громадянська освіта через мову та літературу є не периферією, а серцевиною правового виховання.

Водночас дослідники фіксують серйозні виклики на шляху до зміцнення громадянського суспільства в Європі: «поширення євроскептицизму та популізму, вплив гібридних загроз, зокрема інформаційних війн» [3, с. 363]. Для України ці виклики є особливо гострими: повномасштабна агресія росії є водночас і збройною, і інформаційною, і ціннісною війною. Відтак формування освіченого громадянства, яке здатне критично аналізувати медіапростір, розрізняти пропаганду і факти, обстоювати демократичні цінності – набуває в цих умовах характеру нагальної національної необхідності та стратегічного пріоритету.

Таким чином, формування освіченого громадянства в Україні спирається на три взаємопов'язані підвалини: конституційно-правову (статті 10, 53 Конституції), законодавчо – освітню (Закон «Про освіту» з акцентом на громадянські компетентності) та аксіологічну (цінності ст. 2 Договору про ЄС). Мова й література займають у цій системі особливе місце: вони є тим медіумом, через який абстрактні правові та філософські принципи стають внутрішньо пережитою реальністю особистості. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі конкретних механізмів громадянської освіти, що

реалізуються через освітні програми з мови і літератури в Україні, та їх відповідності стандартам ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 02.05.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 02.05.2026).

3. Тишкун Ю., Горбачова Л. Роль Європейської комісії в підтримці розвитку європейського громадянського суспільства. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2025. Вип. 62. С. 362–371. DOIhttps://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.43

4. Treaty on European Union (consolidated version 2012). Official Journal of the European Union. 2012. C 202. P. 13–45. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT (дата звернення: 02.05.2026).

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ

Х МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНЦІОНУВАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

21-22 травня 2026 року

м. Запоріжжя

Відповідальний за випуск: *Тетяна Сіроштан*

Юлія Надольська

Тетяна Харченко

Адреса видавництва:
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Запорізька область, Україна, 69000
https://mdpu.org.ua/